

İlkbahar/Spring - Sayı/Issue: 43

2019

ISSN: 1302-6879

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
1982

SBED

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute

Uluslararası
Hakemli Dergi

43

VAN YYÜ SBED

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute

Bu dergideki makaleler *iThenticate* ile taranmıştır.
The articles in the journal were scanned with *iThenticate*.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

ISSN: 1302-6879

Dergide yayımlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazarlarına; yayın hakları ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aittir. Yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz. Dergi Yayın Kurulu gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamama konusunda serbesttir. Dergiye gönderilen makaleler iade edilmez. Yayın Kurulu ve editöryal ekip makalelerle ilgili herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez.

All responsibility of the articles published in the journal belongs to the authors and the publication rights belong to the Van Yüzüncü Yıl University Social Sciences Institute. It may not be reproduced or reproduced in any form, in whole or in part, without the permission of the publisher. Editorial board of the Journal is free to publish and publish the articles. Articles submitted to the journal are not returned. Editorial board does not accept any legal liability for articles.

DERGİMİZ

TARAFINDAN TARANMAKTADIR

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR: 2019 SAYI/NUMBER: 43

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute

Hakemli Dergi, Yıl: 2019 - İlkbahar Sayı: 43
Peer-Reviewed Journal, Year: 2019 - Spring - Issue: 43

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sahibi/Owner

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Editörler/Editors

Doç. Dr. Ömer OBUZ
Yunus ÖZDURĞUN

Tercüme ve Dil Editörleri/Translation and Language Editors

Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÖZMEN (Arapça)
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ERATALAY (Almanca)
Dr. Öğr. Üyesi Soner İŞİMTEKİN (Farsça)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOLMAZ (Fransızca)

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abed Elrahim Azzam Mohammad MARASHDEH-
Jadara Üniversitesi, Ürdün
Prof. Dr. Ali J. Al-ALLAQ- el-Ain Üniversitesi, Birleşik Arap Emirlikleri
Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA- Russian Academy of Sciences- Rusya
Prof. Dr. Faruq MAWASİ- Al Qasimi Academy, Filistin
Prof. Dr. Ivan BALTA- University of Osije, Hırvatistan
Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Medhat Saad Mohamed ELGAYAAR- Zagazig Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Kemal YAKUT- Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Munjid Mustafa BAHJAT- International Islamic University, Malaysia
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ- Balkan Tarihi Araştırmaları Merkezi, Kosova

Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU- Varşova Yunus Emre Enstitüsü, Polonya
Prof. Dr. Recai KARAHAN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE- İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Samı Alı JABBAR- Basra Üniversitesi, Irak
Prof. Dr. Serbo RASTODER- University of Montenegro, Karadağ
Prof. Dr. Süleyman Turduyevič KAYIPOV- Sincan Pedagoji Üniversitesi, Çin
Prof. Dr. M. Salih ARI- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet PINAR- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer OBUZ- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Recep DEMİR- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Tahir ZORKUL- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer BALCI- The University of Texas, ABD
Doç. Dr. Vitaliy POZNAHİREV- Russian Academy of Sciences, Rusya
Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ÇALIK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercüment TOPUZ- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Salih Ahmad ABDULVEHHAB- Ezher Üniversitesi, Mısır

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA- Russian Academy of Sciences, Rusya
Prof. Dr. Ali Fuat DOĞU- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ- Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bayram KODAMAN- Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Cesur PEVLEVAN- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BABACAN- Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Ivan BALTA- University of Osije, Hırvatistan
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet HAYTA- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ- Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Reha SAYDAN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE- İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Serbo RASTODER- University of Montenegro, Karadağ
Prof. Dr. Süleyman Turduyevič KAYIPOV- Sincan Pedagoji Üniversitesi, Çin
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. M. Akif ARVAS- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Rahmi TEKİN-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Suvat PARİN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer BALCI- The University of Texas, ABD
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Soner İŞİMTEKİN- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sekreteryas/Secretary

Ahmet KÖKLÜ
Murat ÇABAZ

Dizgi-Composition

Ümit OĞUR

Baskı-Print

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Matbaası

Yazışma Adresi/Correspondence Address

Doç. Dr. Ömer OBUZ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/VAN
Tel: 0432 225 11 17- 0432 225 10 24 /2002- Fax:0432 225 10 52
İleti Adresi: yyu.sbe@yyu.edu.tr

Baskı Yılı/Date of Publication

2019

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

DİL VE EDEBİYAT / LANGUAGE AND LITERATURE

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ

Kani ALSALİHİ

The Comparison of Ideal Heroes of Friedrich
Wilhelm Nietzsche and James Joyce

*Friedrich Wilhelm Nietzsche ve James Joyce'un
İdeal Kahramanlarının Karşılaştırılması*

11

Dr. Öğr. Üyesi İsa IŞIK

Vanlı Za'îfî'nin Ahbârü'l-İber Mesnevisinde
Toplumsal Eğitim: Sakınılması Tavsiye
Edilen Hususlar

*Social Education in Ahbârü'l-İber
Masnawi of Za'îfî From Van: Points
Which Should be Avoided*

25

Dr. Öğr. Üyesi Soner İŞİMTEKİN

Gazneli Mahmûd'un Saray Şairlerinden
Ascedî-yi Mervezî

*Mahmud of Ghaznavi's Poet Laureates,
Asjadi Marvazi*

53

Dr. Öğr. Üyesi Uğur YÖNTEN

Honoré de Balzac'ın *Bette Abla*'sında
Dizginsiz Tutkular

*Unbridled Passions in Honore de
Balzac's Cousin Bette*

69

Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS

Identity in Toni Morrison's *Beloved* and *The Bluest Eye*
Toni Morrison'in Beloved ve The Bluest Eye

Eserlerinde Kimlik

93

Dr. İlyas SUVAĞCI

Fakir Baykurt'un Almanya'yı Anlatan Hikâyelerinde
Eğitim Sorunu

*The Education Problem in Fakir Baykurt's Stories
on Germany*

105

EĞİTİM BİLİMLERİ/ EDUCATIONAL SCIENCES

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Prof. Dr. Ali GÖÇER

Arş. Gör. Rahime ŞENTÜRK

Türkçe Eğitiminde Yazma Becerilerini
Geliştirmeye

Yönelik Kullanılabilecek Geribildirim Türleri
*Types of Feedback for The Development
of Writing Skills*

in Turkish Education

123

Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin SARIKAYA

Kırsal Kesimde Görev Yapan Türkçe
Öğretmenlerinin Türkçe Öğretiminde
Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm
Önerileri (Muş İli Örneği)

*Problems and Solution Proposals for Turkish
Education Teachers Working in Rural
Areas: Muş Sample*

151

Dr. Öğr. Üyesi Kemal KAYA

Yeni Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarında
Turizm Kavramı

*The Concept of Tourism in The New Social Studies
Curriculum and Textbooks*

173

Doç. Dr. F. Engin ALPAT

Moda ve Sanat Bağlamında Roberto Capucci

Örneği ve Giyilebilir Sanat

Roberto Capucci Example in The Context

of Fashion and Art and Wearable Art

195

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SAĞ

Mukaddes ÇETİN BÜYÜKTUNCA

Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinin Ağaç Simgesi

Bağlamında İncelenmesi

Investigation of The Rise of The Shamans' Rituals to

The Sky Within The Context of Tree Icon

217

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü AKÇA TOKATLI

Öğr. Gör. Özlem ERZURUMLU JORAYEV

Günümüze Ulaşan Örnekler Üzerinden

Gürün Şalları Üzerine Bir İnceleme

An Analysis of The Gürün Shawls Through

The Samples Reaching The Modern Days

231

Arş. Gör. Talha ÇİÇEK

Van Türkülerinin Konuları Bakımından

Tahlili

Analysis of Van Folk Songs in Terms of

Their Subjects

253

Doç. Dr. Ayşe NECEF YERELİ

Doç. Dr. Nilgün KAYALI

Gökay ONUR

Lojistik İşletmelerinde Yatırımların Finansmanına
Yönelik Uygulama

*Application For The Financing of Investments in
Logistics Companies*

273

Doç. Dr. Hasan YAYLI

Öğr. Gör. Fatma ÖKDE

Türkiye’de Kentsel Yaşam Kalitesi ile Uluslararası
Göç İlişkisi

*The Impact of International Migration On The
Quality of Urban Life in Turkey*

299

Öğr. Gör. İbrahim DURMUŞ

Çalışanların İşlerine Yönelik Tutumları İle Kişilik
Özelliklerinin Karar Verme Stilleri
Üzerindeki Etkisi

*The Effects of Employees’ Attitudes
Towards Their Works
and Their Personality Features on
Decision-Making Styles*

321

43. SAYI HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THE 43. TH ISSUE

Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Hamdi ÜNAL	Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR	Mardin Artuklu Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin ÖNLÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nigar MERDAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Reha SAYDAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Selma BAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Cem ŞAKTANLI	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulmecit CANATAK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet FEYZİ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. F. Engin ALPAT	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Fırat YILDIZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nergiz KARADAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Recep DEMİR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Raşit KOÇ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Tahir ZORKUL	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ	Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Zihni MEREY	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir GÜMÜŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ÇALIK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Akil Fikret TOSUN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERTUŞ	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALAN	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülşen TORUSDAĞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hacer ARSLAN KALAY	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan HEMŞİNLİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice COŞKUN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Metin BARLIK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin EREN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazan OSKAY	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer DEMİRBAĞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sağbetullah MERİÇ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynel TURAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

*Bu sayımızı,
Milli Mücadelemizin 100. yılında
Gazi M. Kemal ATATÜRK ve İstiklal Harbi Kahramanlarına
ithaf ediyoruz.*

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 11-23

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 25.02.2019
Kabul/Accepted: 14.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**THE COMPARISON OF IDE-
AL HEROES OF FRIEDRICH
WILHELM NIETZSCHE AND
JAMES JOYCE**

***FRIEDRICH WILHELM NIETZ-
SCHE VE JAMES JOYCE'UN
İDEAL KAHRAMANLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI***

Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0001-7148-9630, aydingormez@hotmail.com

Kani ALSALİHI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz
Dili ve Edebiyatı ABD / Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,
ORCID: 0000-0002-5752-9314, kanony99@yahoo.com

Abstract

This article aims to make a comparative analysis of ideal hero and heroism suggested by renown Irish author James Joyce and by German thinker Friedrich Nietzsche, one of the most influential philosophers of all times. The similarities and differences in the portrayals of ideal heroes in their works are comparatively analysed in this study. Strictly speaking, the heroes formulated and foregrounded by these writers are rather striking, and what is more they are, exceptional, unique and peculiar to each figure. While Nietzsche attribute a deeper philosophical meaning to the hero figure, Joyce's ideal hero figure is not only unconventional but sophisticated, and blended with a more intense literary style. In fact, the hero figure of both authors is in line with anti-hero typology, or the modern hero type, in other words. They manage to get the sympathies of the readers who feel quite close to such characters in any given environment. Both writers' heroes have an ideal quest in their approach, and the present social values are criticized.

Keywords: Friedrich Nietzsche, James Joyce, modernism, ideal hero, anti-hero.

Öz

Bu makale, ünlü İrlandalı yazar James Joyce ve tüm zamanların en etkili filozoflarından olan Alman Friedrich Nietzsche tarafından ileri sürülen ideal kahraman ve kahramanlığın karşılaştırmalı bir analizini yapmayı amaçlamaktadır. Söz konusu yazarların çalışmalarında ideal kahraman tasvirlerindeki benzerlikler ve farklılıklar bu çalışmada karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmamızda bu yazarlar tarafından tanımlanan ve ön plana çıkarılan kahramanların oldukça dikkat çekici, sıra dışı ve farklı oldukları; ayrıca adı geçen yazarlara özgü oldukları sonucuna varılmıştır. Nietzsche kahraman figürüne daha derin bir felsefi anlam yüklerken Joyce'un ideal kahraman figürü sadece gelenek dışı olmakla kalmaz, aynı zamanda yazar yoğun bir edebi üslupla harmanlayarak karakterini karmaşık bir kişiliğe büründürür. Aslında, her iki yazarın kahraman figürleri, anti-kahraman tipoloji veya diğer bir deyişle modern kahraman türü ile aynı çizgidedir. Nietzsche ve Joyce birbirlerinden tamamen farklı ortamlarda resmedilen bu tür karakterlere karşı okurların sempatilerini kazanmayı başarırlar çünkü okurlar kendilerini bu tür karakterlere yakın hissederler. Her iki yazarın kahramanları ideal bir arayışa girerek mevcut sosyal değerleri kıyasıya eleştirirler.

Anahtar Kelimeler: Friedrich Nietzsche, James Joyce, modernizm, ideal kahraman, anti-kahraman.

Introduction

The purpose of this study is to make a comparative analysis of the famous Irish author James Joyce's ideal hero with that of Friedrich Nietzsche, one of the most important names in the history of philosophy as well as to study the term "hero" and its historical development, to show heroism in their philosophy, and the influence of Nietzsche on Joyce giving examples. This work seeks to reveal the influences of Nietzsche in James Joyce's novel *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916). Similarities and differences in the portrayals of modern intellectuals in the works in question are comparatively analysed in this study. The experiences of modern intellectuals such as 'nothingness', search for the meaning of existence and disconnectedness from society are to be dealt with as one of the most significant subject matters in modernist literature. The feeling of loneliness and alienation among the modern individuals as a result of socio cultural depressions in the first half of the 20th century is best reflected in the works of James Joyce. Coming up with his own concept of intellectual by adjusting an intellectual into his own cultural, social and national environments, Joyce seems to use philosophy in a unique way. Using the Nietzschean philosophy, Joyce becomes one of the few writers who turn the world into a novel. In this respect, Nietzsche has a great influence over Joyce and his followers. Therefore, this study is also important in terms of showing the effects of Nietzsche.

One of the main issues in mythology is the desire of mankind to

create an image, figure or base point through mythology. The desire to believe in a supreme and superior being, to connect to it, to see it as the main source of power is the fundamental element that enables the mythological creation of the hero figure. This hero figure can be realized not only as human beings, but also as God figures, animal figures, or fictitious living figures. The creation of mythological heroes can be regarded as a result of the needs of man and society. At the beginning of these needs, there is a sense of faith, trust, devotion and belonging. In the face of the inability to explain the nature events, mythological God heroes are created and nature events are explained through these gods. When explaining the existence or development of a nation or state, "national heroes" with supernatural powers are created to motivate people connected to that nation. In the context of faith and religion, various beliefs and heroes with superior qualities are created for the fulfilment of human needs or for the use of faith as a tool for another aim.

Heroism has been one of the main subjects of literature throughout history. The heroic phenomenon can be considered in the mystical dimension, and modern episodes of heroism or anti-heroism are also developments in this field. It is important to summarize modern myth studies in order to understand in-depth the concept hero. The quest to understand what myth is extends back to the 6th century BC. Those who do research in this area have to devote a considerable part of their time to ancient Greek myths. Directly or indirectly, many mythologies are associated with the Ancient Greek era (Kirk, 1975: 1). The relationship between heroism and myth is shaped by the fact that the human being is seen as a divine symbol. The mythological conception, which is shaped on the same basis in different geographical regions, is described as the shadow of the god in the world with its supernatural qualities (Leeming, 1998: 7). Leeming describes the hero's development as well as adventure in an eight-step process (7-8):

1. Miraculous conception and birth of the hero
2. Initiation of the hero-child and first trial
3. Withdrawal from society for seclusion and preparation
4. Second trial and be on a quest
5. Demise or death
6. Descend into the under world
7. Resurgence and reborn
8. Ascension-apotheosis-atonement or redemption.

Who is Hero?

The concept heroism can be viewed from different points such as anthropology, culture, philosophy, sociology, and mythology or religion. Making the definition of the term hero, Oxford dictionary addresses the richness in disciplines:

A person who is admired for their courage, outstanding achievements, or noble qualities: The chief male character in a book, play, or film, who is typically identified with good qualities, and with whom the reader is expected to sympathize; (in mythology and folklore) a person of superhuman qualities and often semi-divine origin, in particular one whose exploits were the subject of ancient Greek myths; the best or most important thing in a set or group. (oxforddictionaries.com)

In ancient Greek philosophy, heroic figure was used as a common cliché in art, politics, literature, philosophy and other fields. Plato's hero, for example, is a person who is deeply suffering, rather than being defined as a mythological character with high powers and qualities. The myths and stories about the Greek Gods in the cultural codes of society were considered by the intellectual as an important element in the artistic and intellectual fields. In Medieval Europe intellectuals considered the concept of hero in the axis of politics, society and religion. During this period the figures of Christianity and kingdom or feudal system were dominant in the definition of heroism (Davis, 2009: 7-8). In this period, the then opposition groups made their own definition of a pioneer who did not abide by the rules. In the modern era, there is a wide variety of definitions for the concept. These definitions can be in the form of a modern hero or anti-hero as well as a traditional hero figure. Joseph Campbell is one of the most important scholars who define the term thoroughly. Campbell has defined it in the context of certain features (1991: 35-48):

The typical hero can sacrifice his own life for a higher value, exhibiting actions that require courage in terms of physical or spiritual. He is the person who feels the shortcomings and problems in the society. He is thrown into many adventures to solve a problem or find answers to questions in his mind. The hero usually enters the adventure leaving the safe environment he is in. The hero will face many tests and troubles in this process. He has to finish and achieve something. When making definitions of the hero concept, it is also necessary to state the hero typologies. While classifying the hero concept, there are two main classifications as traditional heroes and modern heroes. Traditional heroes are mythological and legendary heroes mentioned above. Modern heroes are classified by modern

fictional approaches. In this context, Christopher Vogler classified the hero typologies in seven main headings (1998: 54-62):

1. **Eager, Vigorous or Enthusiastic Heroes:** This hero type has an adventurous, decisive, carefree, indubious, always bold and self-motivated character.
2. **Reluctant Heroes:** This hero type is sceptical, hesitant, passive, motivated by external forces, but after a point he/she becomes committed to the adventure.
3. **Anti-Heroes:** This hero type has a specialized character. These heroes are illegal and rebellious in terms of society. They have a certain attractiveness in terms of audience or target audience. They do not believe that corruption in society and problems can be solved with certain norms.
4. **Tragic-Heroes:** These heroes have obvious flaws. They cannot overcome their mephisto. They have been betrayed and are severely damaged. However, despite all these problems and flaws, they are finally justified.
5. **Oriented Group Heroes:** These heroes are part of the society in the first place. The journey of heroism leads them away from home to unknown lands. They go into social isolation and head to the adventure alone.
6. **Lonely Heroes:** This hero typology is isolated from society. They are alone in the first phase of the hero, but in the process they enter the group. The adventure begins within the group. Ultimately they again turn to social isolation.
7. **Catalyst-Heroes:** This hero type has the central figure role that preserves its own character. Their main purpose or objective is to influence others and change them.

Nietzsche's Life and Intellectual Development

Friedrich Wilhelm Nietzsche, German philosopher, poet, musician and philologist, is considered one of the most influential contemporary thinkers of the nineteenth century. Born on October 15, 1844, Röcken, Lützen, Germany, and died on August 25, 1900, Weimar, Germany, the influential philosopher was himself mainly influenced by Arthur Schopenhauer, Immanuel Kant, and Plato. He educated at University of Bonn, Schulpforta, and University of Leipzig. Nietzsche's family was a small tradesmen family, devout and Lutheran. His grandfather and father were priests in a state-controlled church. Nietzsche's father was a loyal servant of the Prus-

sian king, IV. Friedrich Wilhelm. During his childhood, Nietzsche lived in a house full of chaste women in Naumburg (mother, sister, grandmother, and his unmarried, lunatic aunts) and for this reason he gave a special importance to the female figurine in his works. The intense influence of the religious environment would be seen in Nietzsche's educational life and he was called "the little Protestant priest" at the school. When Nietzsche reached the age of nineteen, he began studying theology and classical philology at Bonn University to become a priest. This religious and disciplined control mechanism of Nietzsche's life led to the further development of his rebellious feelings. As a result of this reactionary process that developed within Nietzsche, he began to take a new approach to religious references and the existence of God. As a result of this sudden change in his thoughts, Nietzsche end up with the motto of "God is Dead". After this instantaneous turn in Nietzsche's life, he ended his Theology education. The first of two major turning points in Nietzsche's life is catching syphilis in a brothel when he was 21. This shaped Nietzsche's approach to sexuality and women issues. Having read *The World as Will and Representation* (1819) by Arthur Schopenhauer, the infectious pessimism began dominating Nietzsche's ideas. Nietzsche interpreted life as a melodrama, never addressed his speeches to a particular group, person or a certain society, spoke constantly on his own, and his rhetoric could not be answered by anybody as a comprehensive manner, but left deep traces on the history of 20th century philosophy especially in German philosophical history (Burnham, 2007: 9-12). Nietzsche most important philosophies are reflected in the title of his works: "God is dead", "Superior Human", "Christianity and Antichrist", "Apollonian and Dionysian Forces", "Free Spirits", and "Master and Slave Moralities".

Nietzschean Philosophy

One of the most significant contributions of Nietzschean philosophy to the literature is nihilism, and in this context the system of this philosophical values or approachment fire upon all religious-referenced philosophical ideas. This aggressive philosophical attitude of Nietzsche against traditional values, ethical phenomena, or religious thinking is rooted in the idea of "God is dead" trying to alter or destroy the established order, and instead producing the substitutes as its own system of values. In Nietzsche's famous, *Thus Spoke Zarathustra*, it is emphasized that the ideal human or superior man must be created in the context of the above-mentioned critical philosophical thoughts. Nietzsche emphasizes the qualities of "Free Spirits" that can reach maturity and integrity, while explaining how these spirits are born. This situation is defined as salvation, or break of chains. Free Spirits is a way for great salvation for Nietzsche. This salvation cre-

ates a tremendous tremor in the minds of those who are condemned, and the young spirit is torn apart and dispersed by this sudden tremor, unable to make sense of this realization (Bamford, 2015). As a result of this sudden jolt, man starts to follow the direction shown by the free spirit and moves in this context, the body and the spirit meet on the axis of a common desire. But Nietzsche seems to have emphasized some points that need attention. This is the process that existed within free spirit and involves very serious struggles or difficulties.

Friedrich Nietzsche's Übermensch: A Hero of Our Time

In the 19th century in the West, the first major break in the traditional line of philosophical scenes was realized by F. W. Nietzsche (1844-1900), German philosopher, poet, musician and philologist, and considered one of the most influential contemporary thinkers of the nineteenth century. Nietzsche laid the foundations of philosophy to oppose the cultural and religious belief of the age. The moral vision that emerges from the way he understands superior human understanding and master-slave relation is of the utmost importance. Nietzsche, who is very influential on many subsequent thinkers, is seen as the pioneer of nihilism in philosophy (Sevinç, 2007: iv). Nietzsche has ideas in a more advanced level than the marginal views of his own age in his approach to the subject of "mankind". Nietzsche has developed an extraordinary style, especially in his approach to morality and people. Nietzsche expresses the "purpose and reference point of man". For him, man is deficient, incomplete and open to everything. He can go backwards, he can turn right or left, or he can go upstairs. So the direction of a man should determine its purpose. "Life always defeat itself". There is no better way to keep up with life and also corresponding with life. Man is missing, but he will make up for it himself. Salvation will come to him from himself. All the splendour and beauty of the beings that are supposed to be glorified outside of hitherto will belong to him. Human beings cannot do this by themselves. It is necessary to show an example that human existence is directed and can see as purpose. "Übermensch/Superior-man". Man should mobilize all his power and turn to this example and continually try to overcome himself.

The concept of "Übermensch / Superior-Man", which is emphasized in the preface of *Thus Spoke Zarathustra* is also frequently found in other works. This concept presented a ground-breaking philosophical approach to the creation of modern heroic figure. This approach not only affects the hero figure but also in different areas.

For Nietzsche man has three basic typologies, and the first type of human includes crowd, wise, good, weak people, such as the name given to

the type of people. This type of human evaluates each event and situation in terms of the values judged by them in life. The second type of person is the one that evaluates the facts seen by their own eyes according to their natural value. Nietzsche describes this human type as tragic human, superior human. This type of human says “I am”. The third type is the form between the first two types of people. This type of person has a logic that is against the general moral values. This human species wants to be “itself”. It is the kind of person who is in search, who wants to give direction to himself and who says “I want”. (Sevinç, 2007: 8-9)

James Joyce’s Life and Intellectual Development

James Augustine Aloysius Joyce was an Irish novelist, short story writer, and poet. He contributed to the modernist avant-garde and is regarded as one of the most influential and important authors of the 20th century. Born on February 2, 1882 in Dublin, Ireland, and died on January 13, 1941 in Zürich, Switzerland. He wrote plays such as *Exiles*, *Molly Bloom* and short stories like *The Dead*, *Eveline*, *Araby*, *The Sisters*. He began studying at Clongowes Wood College, a boarding Jesuit School in Ireland. He was the eldest of ten brothers and lived in a poor family because of his father’s extravagance. Joyce went to the Christian Brotherhood School for a few months after Clongowes Wood College. He was a successful student and admitted to Belvedere College in Jesuit, Dublin and University College in Dublin respectively. He is claimed to have lost his belief in Catholicism in those years (Waldock, 1967: 30-32). Here Jesuit priests were the instructors. However, Joyce focused more on language education than philosophy and theology. Later he developed an interest in literature and history and made an intensive reading in this context. Joyce wrote an essay called “Ibsen’s New Drama”. It was published in the *Fortnightly Review* in London in 1899. This achievement at a young age further increased Joyce’s desire to become a writer, and also enabled his family, friends and teachers to believe that he could be a writer. He began to write poetry and short prose texts he titled “Epiphanies”. Joyce decided to become a physician for living while dealing with literature but soon went to Paris and turned to literary criticism by giving up medicine. He developed an aesthetic theory influenced by Aristotle, Thomas Aquinas and Gustavo Flaubert. In 1904, George Russell ordered Joyce to write about the Irish to be published in *The Irish Homestead’s farmers*, which accounts for starting *the Dubliners*. Also in this period, “The Sisters”, “Eveline” and “After the Race” were published under the nickname Stephan Daedalus. Meanwhile, Joyce fell in love with a girl named Nora Barnacle, and eventually convinced her to leave Ireland with him.

James Joyce's Philosophy and Literary Works

There are many works reflecting James Joyce's philosophical point of view, while universalism and cosmopolitan point of view stand out in these works, and the perspective of globalization is also seen. *Ulysses*, *Dubliners*, *A Portrait of the Artist as a Young Man*, his masterpieces, reflect his philosophy. In these books, *Ulysses* reveals Joyce's hero typology and literary approach, reflecting the philosophical dynamics of the modern heroic figure. In this context, the presentation of Joyce's point of view on his philosophy enabled him to be comparable with Nietzsche philosophy. The characters in Joyce's novels have an unfamiliar subjectivity for his time. In Joyce's conception, time, thoughts and perceptions are like windows that open in different directions. Joyce does not use the stream of consciousness until he creates the lines of his physical and spiritual portraits. The novel begins with narrative techniques (Odaci, 2009: 621-622). His each unique piece of Joyce's contributes to world literature and has influenced social sciences disciplines such as psychology, sociology, literature and philosophy. In addition, Joyce uses women, sexuality and physiology effectively. Joyce delved into the creation of a hero with a simple story in his literary works. This hero is beyond the borders of modern age. In *Ulysses*, Bloom is the best known example for a hero figure. Joyce's work on such subjects as city and chaos, death and despair also has a unique place in literature. The surface of life Joyce lived seemed always erratic and provisional. But its central meaning was directed as consciously as his work. The ingenuity with which he wrote his books was the same with which he forced the world to read them. The smiling affection he extended to Bloom and his other principal characters was the same that he gave to the members of his family. James Joyce as a modernist began his career as a writer with critical approaches to urban life. In this sense, *the Dubliners* entered the literature as Joyce's most important work on modern urban life (Suraiya, 2013: 2). Joyce criticizes the *Dubliners* in a rather severe manner. The *Dubliners* can be seen as an application area in Joyce's literary criticism. Joyce is one of the cornerstones in the critical approach to modern literature. For this reason Joyce can be described as one of the architects of the modernist critical approach. Joyce is an exceptional writer who can use slang, eroticism and obscenity in modern literature in an aesthetic style that breaks the moral, religious and ethical values of classical literary works. Joyce presented his criticism to readers with a modern style and language about the heroes and events he created in his books.

Comparison of James Joyce's and Nietzsche's heroic perspectives

Both Friedrich Nietzsche and James Joyce do not favour tradition-

al. They have an unusual preference. They severely criticize normative moral values. Both authors focus on the individual self-development. They focus on the negative effects of social events on the individual. Some of the prominent hero figures in Nietzsche and Joyce's works are embodied as living examples in their philosophies and ideals. Nietzsche has ideas in a more advanced level than those of his own age in his approach to the subject of "mankind". He has developed an extraordinary style, especially in his approach to morality and people. This approach is the most important starting point for creating his own hero figure. Nietzsche's approach to humans has three basic typologies, First type of person: Crowd, wise, good people, weak people, such as the name given to the type of people. This type of human evaluates each event and situation in terms of the values judged by them in life. Second type of person: Is the one that evaluates the facts seen by their (who) own eyes according to their natural value. Nietzsche describes this human type as tragic human, superior human. This type of human says "I am". Third type of person: Is the form between the first two types of people. This type of person has a logic that is against the general moral values. This human species wants to be "itself". It is the kind of person who is in search, who wants to give direction to himself and who says "I want". This attitude to human nature is the key to showing clues to his ideal human quest and states that man's own nature is the priority that can create superior human beings. For example, the heroic character of Dionysian does not pursue certain moral rules and ideals, but according to the flow of life, depending on the values inherent in man's nature. This hero character considers entertainment, enjoying life, living and exceeding the limits imposed by the rules as a necessary pattern of behaviour. Dionysian character is more dominant. This approach is close to that of Joyce, but Joyce cares about creating the hero figure, and he also cares about the reader's understanding. Joyce's hero figure is described by a more traumatic and tragic life story than Nietzsche's hero figure. Both writers use mythological heroism as a key point in the creation of modern heroism. For Joyce, the analogy between the Odyssey epic and Ulysses is similar to that of Nietzsche's heroic tragedy over the Apollonian and Dionysian contrasts. The hero figures of both writers show features closer to the modern-age anti-hero character within the hero typologies. Both writers turn ordinary people into main characters in their works. These ordinary characters have expressed their psychological state, sociological structure, politics, nationalism and urban life through monologues or dialogues. Joyce and Nietzsche occasionally apply to Socratic ironies, monologues, associations, reflections and other literary or philosophical methods to make the heroic figures understandable. Religion is important for both writers. They carefully portray the rebellion of the heroic figure against the boundaries

and prohibitions that religion creates in the individual's life. The heroic figures of Nietzsche and Joyce are shaped by a process of change in the form of "escape", "isolation from society" or "separation from the birthplace" both in mythological and modern heroic figures. Joyce and Nietzsche's hero figures can be seen in modern hero typologies as well as in anti-hero characteristics but it also contains tragic hero motives. Especially Joyce's heroes can be included within this category of anti-heroes. This hero type has a specialized character. These heroes are outcasts and rebellious in society. Even if they are strange, they manage to appeal to audience. They do not believe that corruption in society and problems can be solved with certain norms. Tragic-heroes have obvious flaws. They cannot overcome their own troubles. They have been betrayed and are severely damaged. However, despite all these problems and flaws, they are finally justified.

Stephen Dedalus as a Nietzschean Character

Stephen Dedalus has a weak personality as a creature compared to other children. There is no one around Dedalus who can understand him. He is also repeatedly trapped, alone in crowds, and eventually in an emotional emptiness. The real passion of Dedalus is to be a free artist, but because of the pressure of the society, he suffers an identity crisis and cannot reach this goal. During this identity crisis, Dedalus searches Christianity but he realizes that he does not a man of religion and refuses to serve as a priest. He wants to create his personality with his own free will and that is why he is constantly excluded from the society. In the end, he only takes refuge in himself, because he understands that what makes an artist is freedom. Dedalus wants to die because he feels no connection with society. But actually, he is energetic and full of life. He is constantly searching for himself. In the work *A Portrait of the Artist as a Young* this situation manifests itself as an individualization process. Dedalus has two important images in his life. The first one is "escape from society" and the second one is "being in a quest". This dichotomy of escape and search reflects the characteristics of modern hero typology and this situation of Dedalus is also identical to the search of the hero in Nietzsche's superior human ideal.

Conclusion

Heroism has been one of the main subjects of literature throughout history. The heroic phenomenon can be considered in the mystical dimension, and modern episodes of heroism or anti-heroism are also developments in this field. A society is made up of culture, literature, art, religion, cuisine, folklore, etc., which are in a constant change throughout history and keeps abreast of each period. Culture connects people in a society and reveals the heroes that the community exemplifies. Heroic phenomenon is

a reflection of the society's history, as shown in literary works from oral literature in ancient times to modern works. The development of the heroic phenomenon is shaped in three main periods. These periods can be grouped into three main groups: antique (traditional), medieval and modern. In the period of mythological heroes, it is known that each geographical region had its God or Semi-God heroic figures with its own discourses. However, the general characteristics of these local gods are identical. Medieval heroic figures are influenced by ancient Greeks, Sumerians and Egyptians to some extent. In this period, the state and religion become the most important inspiration in determining heroic figures. However, today modernity has structural effects on the heroic figures. In the context of general aspects of heroism, Nietzsche and Joyce's approaches have been handled in the study. In this framework heroism in Nietzschean philosophy can be summarized as superior-man. According to Nietzsche, man's own self existence alone has no meaning. This can only be an instrumental element or catalyst for the transition to the superiors. The superman is not only a person, but the combination of all beings in the whole world. Things in the world have a specific meaning if they make it possible for a person to be a superman. A person who cannot be a superman is in chaos and turmoil, is in darkness, and will disappear if he is not saved from darkness. The main concern of the modern novel is the reflection of the concept of reality as described in the narrative. For this reason Joyce tries to carry the reality of man's mind to the novel. In order to achieve this goal, Joyce effectively presents the hero figure he creates in his own dream to the reader. In doing so, he uses a simple but deep literary style in his narratives. The most well-known case study in this context is *Ulysses*.

References

- Bamford, R. (2015). *Nietzsche's Free Spirit Philosophy*. London: Rowman & Littlefield International, Ltd.
- Burnham, D. (2007). *Reading Nietzsche, An Analysis of Beyond Good and Evil*. Hong Kong: Acumen Publishing Limited.
- Campbell, J. (1991). *The Power of Myth*. New York: Anchor.
- Davis, D. (2009). *James Augustine Aloysius Joyce*. Retrieved January 6, 2018, from Scribd.com: <https://tr.scribd.com/document/13253790/James-Joyce-a-biography-by-Donnette-E-Davis>
- Leeming, D. A. (1998). *Mythology: The Yoyage of the Hero*. New York: Oxford University Press.
- Nietzsche, F. (1996). *Human, All Too Human*. (R. Hollingdale, Trans.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. (2015). *Thus Spoke Zarathustra*. East Sussex : Delphi Pub-

lishing Ltd

Odacı, S. (2009). Ulysses ve Tutunamayanlar'da Bilinç Akışı Tekniği. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1), 605-684.

Oxford Dictionary. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hero>

Sevinç, A. (2007). *Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin Ahlak Görüşü*. Unpublished Postgraduate Thesis, Selçuk University, Konya.

Suraiya, U. H. (2013). *Futile Epiphany: James Joyce's Dubliners Trapped in Routine*. Dhaka: Brac University.

Vogler, C. (1998). *A Jornada do Escritor, Estruturas Míticas Para Escritores*. Rio de Janeiro: Editore Nova Fronteira.

Waldock, A. J. (1967). *James, Joyce, and Others*. New York: Books for Libraries Press, Inc.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page:25-51

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 19.02.2019
Kabul/Accepted: 07.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**VANLI ZA‘İFÎ’NİN AHBÂ-
RÛ’L-‘İBER MESNEVİSİNDE
TOPLUMSAL EĞİTİM:
SAKI-NILMASI TAVSİYE
EDİLEN HUSUSLAR***

***SOCIAL EDUCATION IN AH-
BÂRÛ’L-‘İBER MASNAWI OF
ZA‘İFÎ FROM VAN: POINTS
WHICH SHOULD BE AVOIDED***

Dr. Öğr. Üyesi İsa IŞIK

Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0003-0470-8180, i.isik@alparslan.edu.tr

Öz

Klasik Türk edebiyatında farklı nazım şekilleriyle birçok eser kaleme alınmıştır. Bu nazım şekillerinden biri olan mesnevi, divan şairleri tarafından genellikle uzun konuları anlatmak için kullanılır. Batı edebiyatındaki roman ve hikâyenin divan şiirindeki karşılığı sayılabilecek mesneviler ile aşk, kahramanlık ve dinî-tasavvufi muhtevalı hikâyeler başta olmak üzere birçok konuda eser yazılmıştır. Dinî-tasavvufi muhtevalı mesnevilerden birisi de 17. yüzyıl şairlerinden Za‘îfî’nin *Ahbârü’l-‘İber*’idir.

Ahbârü’l-‘İber, Za‘îfî tarafından 1695 yılında kaleme alınmış ibretlik hikâyelerden oluşan bir mesnevidir. Eserin sebab-i telif bölümünden edinilen bilgilere göre Za‘îfî 1650 yılında Van’da doğmuş olmalıdır. *Ahbârü’l-‘İber*, Za‘îfî’nin en çok bilinen eseri olup muhtelif hikâyelerden oluşur. Eser, sade bir Türkçeye yazılmıştır. Mesnevide birçok mucizevi olay anlatılır. Eserde velâyetname ve kerametname nevinden hadiseler de zikredilir. Şairin amacı halka nasihat vererek kıssadan hisse çıkarılmasını sağlamak ve halkı eğitmektir. Bu anlamda *Ahbârü’l-‘İber* mesnevisindeki hikâyeler, eğitim değerleri bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahip olup günümüz okuyucusuna da hitap eden bir niteliktedir.

Bu çalışmada *Ahbârü’l-‘İber* mesnevisi özelinde klasik Türk edebiyatı metinlerinin toplumsal eğitim bakımından kıymeti tartışılmıştır. Ayrıca eserin didaktik tarafı göz önüne alınarak şairin “sakınılmasını tavsiye ettiği hususlar” nazarlara sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Za‘îfî, Ahbârü’l-‘İber Mesnevisi, toplumsal

* Bu makale, 2016 yılında Dr. Öğr. Üyesi Ömer Demirbağ danışmanlığında hazırlanmış olduğum “Ahbârü’l-‘İber Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Eğitim Değerleri Bakımından İncelenmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

eğitim, değerler, nasihat

Abstract

Many works have been written in different verses in classical Turkish literature. One of these verses, masnawi, is often used by divan poets to describe long subjects. With masnawis, which are the equivalent of the novels and stories in western literature in divan poetry, many works particularly stories with love, heroism and religious-sufism contents were written. One of the masnawis with religious-sufistic content is *Ahbârü'l-İber* written by Za'îfî, one of the 17th century poets.

Ahbârü'l-İber is a masnawi composed of noteworthy stories written by Za'îfî in 1695. According to the information obtained from the section of the work, the reason for writing, Za'îfî must have been born in 1650 in Van. *Ahbârü'l-İber* is the most known work of Za'îfî and consists of various stories. The work is written in simple Turkish. In this masnawi, many miraculous events are told. Incidents to be considered in the context of velâyetname or kerametname are also mentioned. The aim of the poet is to give advice to people and make them obtain shares and hence to educate them. In this sense, the stories in the the masnawi *Ahbârü'l-İber* have a very rich content in terms of educational values and are also appealing to today's readers.

In this study, in the context of the *Ahbârü'l-İber* masnawi, the value of classical Turkish literature texts in terms of social education is discussed. In addition, considering the didactic side of the work, "the points to be avoided" according to the poet are presented to the readers.

Keywords: Za'îfî, *Ahbârü'l-İber* Masnawi, social education, values, advice

Giriş

Za'îfî ve *Ahbârü'l-İber* Mesnevisi

Za'îfî hakkında tezkirelerde ve edebiyat kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. Bu durumun sonucu olarak eserin "sebeb-i telif" bölümünde verilen bilgiler önemli ölçüde değer kazanmaktadır. Şair, eserin mezkûr bölümünde insan ömrünün oyun ve oyalanmadan ibaret olduğunu belirtir. Eseri de kırk beş yaşında yazdığını söyler. Bu yaş olgunluk yaşıdır. Bu bağlamda şairin birikimini ve hayat felsefesini bu eserinde görmek mümkündür. Şair hayatın bir oyun ve oyalanmadan ibaret olduğunu kavradıktan sonra eserini kaleme aldığını ifade eder. Geçmiş yaşantısını adeta bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçiren şair, eserini kendisi için bir kurtuluş vesilesi olarak görüp kaleme almıştır (42-45).¹

¹ Bu çalışmada "Ahbâr'ül-İber Mesnevisi'nden" alıntı yapılırken hazırlamış olduğumuz tenkitli metnin beyit numaraları esas alınmıştır. Parantez içindeki rakamlar tezdeki beyit numaralarını göstermektedir.

Şair, esere Ahbârü'l-İber adını verdiğini söyler. Eserin ismi eserin yazılış tarihini de verir. Şair eserin adına tarih düşürdüğünü belirtir. Ahbârü'l-İber hicri 1107 (M.1695) yılında yazılmıştır. Şair eseri kırk beş yaşında yazdığını söyler. Buradan hareketle şairin takriben 1650 yılında Van şehrinde doğduğunu söylemek mümkündür:

Buna Ahbârü'l-İber ad eyledüm

Adı içre târihin yâd eyledüm (71)

Eserin sebab-i telif bölümünde şairin kendisi ve eseri hakkında tafsilatlı bilgiler verdiği görülmektedir. Şairin asıl adı Muhammed, mahlası ise Za'îfi'dir:

Pes adumdur hem Muhammed bî-devâ

Hem tahallüsüm Za'îfi bî-nevâ (56)

Za'îfi'nin babasının adı Hacı Ömer'dir. Onun babası da Ali Halife'dir. Ali Halife'nin babası da Derviş Çavuş'tur. Za'îfi'nin ataları Derviş Çavuş zamanında Van şehrine gelmişlerdir. Zira Derviş Çavuş, Husrev Paşa'nın çavuşluğunu yapmış bir zattır. Husrev Paşa'nın çavuşu olarak Van'a gelen Derviş Çavuş Van'da evlenmiş ve burada kalmıştır:

Dahı ol Hacı 'Ömer oğlu benem

Kendümi medh itmezem bir âdemem (57)

Atam atasın dahı iydem sana

Kim 'Alî Halîfe dirler pes ana (58)

Atası Dervîş Çavuşdur hem anun

Çavuş imiş Vanda Husrev Paşanun (59)

Anun ile Vana gelmiş bil a yâr

Evlenüp kalmış bu yirde âşikâr (60)

Za'îfi'nin ataları Bayburt'tan Van'a gelmişlerdir. Zira Derviş Çavuş'un babası Kulu Şeyh adında bir kişidir. Şairin verdiği bilgilere göre Bayburt'ta yatan Kulu Şeyh'in tekyesi de vardır:

Dahı anun hem atası ey cevân

Kulı Şeyh dirler ana bilgil ‘ayân (61)

Şehr-i Bayburtda yatur bil ol za‘îf

Tekyesi var anda hem gâyet latîf (62)

Şimdi hâlâ tekyemüz andadurur

Şehri gören tekyeyi dahı bilür (63)

Görüldüğü üzere şairin ataları Kulı Şeyh ve Derviş Çavuş’un Bayburt doğumlu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Za‘îfi, atalarından Hacı Ömer ve onun babası Ali Halife Van şehrinde doğmuş olmalıdırlar. Bu sebeple Za‘îfi için “Vanlı Za‘îfi” demenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Nitekim yine eserin sebab-i telif bölümünde şair Vanlıları unutmaz ve onları da duasının içine katar. Bu durum şairin bu şehre aidiyetinin de işaretidir:

Dilerem senden İlahe’l-‘âlemîn

Şehr-i Vanı kamu dertden it emîn (72)

Der-beyan-ı Sa‘lebe’nün Şeriate İtaaat İtmeyüp İmansuz Olduğu hikâyesinin dua bölümünde de şairin Vanlılara dua ettiği görülür:

Şehr-i Vanun hem dahı a‘lâsını

Ey Hudâ-yı lem-yezel ednâsını (6320)

Koymagıl nâr-ı cahîme anları

Rahmet itgil yarlığa ol cânları (6321)

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Antakiyye Kavmine Daveti hikâyesinin dua bölümünde de şair Vanlıları unutmaz. Onlara yine duada bulunur:

Şehr-i Vanun ulusu hem kiçisin

Yarlıgagıl irkegin hem dişisin (6891)

Za‘îfi’nin Ahbârü’l-‘İber mesnevisinden hareketle dinî tasavvufi konuları bildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca eserinde ayet ve hadislerden iktibaslar yapan şairin Arapça bildiğini söylemek de mümkündür. Za‘îfi eserinde Arapça ve Farsça tamlamaları da sık sık kullanır. Özellikle Farsça

tamlamalar ağırlıklıdır. Za‘îfi, Ahbârü’l-‘İber mesnevisinde Farsça bir beyit de yazmış olup bu beyit Ahbârü’l-‘İber mesnevisinin Farsça yazılmış tek beyittir.

Ger torâ insâf âyed der-vücûd

Bih ki ‘ömri der-rükû’ u der-sücûd (1485)²

Za‘îfi’nin Ahbârü’l-‘İber mesnevisi sade bir Türkçeyle yazılmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısı özellikle divan şiirinde Türkçe’nin Arap ve Fars dilinin etkisine girdiği bir dönemdir. Bu bağlamda Za‘îfi eserini kaleme alırken kullandığı sade Türkçe ile Türk diline katkıda bulunmuştur. Yedi bin beyiti aşan mesnevi günümüz okuyucusunun rahatlıkla okuyup anlayabileceği sadeliktedir.

Ahbârü’l-‘İber adından da anlaşıldığı üzere “ibretlik hikâyelerin” toplandığı bir kitaptır. Eser elli bir hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerin muhtevasında mucizevi ve sahih olaylar anlatılır. Şair bunların bazısının velâyetname bazısının kerametname nevinden manzum öyküler olduğunu ifade eder (66-68).

Eser aynı zamanda bir nasihatnamedir. Anlatılan hikâyelerin sonunda şairin okuyucuya vermek istediği mesajlar vardır. Şairin amacı muhatabın kıssadan hisse çıkarmasını sağlamaktır. Şair, hadislerden de okuyucunun ders çıkarmasını sağlamaya çalışır ve eserinin hadis tefsiri olduğunu da söyler (69-70).

Şair yaşantısıyla ilgili özeleştiride bulunarak amellerinin eksikliğinden dem vurur. Güzel bir amel işlemek için kalıcı ve güzel bir eser bırakmak istediğini belirtir. Za‘îfi, eserinin yazılış gayesinin insanlığa hizmet olduğu mesajını verir. Şairin yazma amaçlarından biri de ağız dualı insanların duasını almaktır. Şair, kendisine edilecek dualar hürmetine bağışlanma ümidi taşıdığını belirtir (46-50).

Eser, aruzun “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Eserde yer yer aruz kusurlarına rastlansa da genel olarak şairin aruzu kullanmada başarılı olduğu söylenebilir.

Za‘îfi’nin kesin olarak bilinen eseri Ahbârü’l-‘İber’dir. E. Işıl Korukluoğlu, Za‘îfi’nin Ahbârü’l-‘İber dışında Haşiye ala Haşiyeti Mir Ebi’l-Feth ala Şerhi Molla Hanefi adlı bir Arapça Mantık çalışmasının olduğunu da belirtmektedir (Korukluoğlu, 2014: 30). Korukluoğlu, eserin Za‘îfi’ye ait olduğuna dair kesin bir ifade kullanmasa da şunları söylemektedir: “Şairin mesnevide anlattığı hikâyeleri aldığını belirttiği kaynaklar

² “Eğer insafın varsa, rükuda ve secdede geçen bir ömür iyidir.”

arasında, onun Arapça bildiğini gösteren ‘El-Keşşâfü an Hakâiti’t-Tenzîl’, ‘Meâlimü’t-Tenzîl’, ‘Teferruhu’l-Ümerâ fi Tercemeti Ravzati’l-Ulemâ’ gibi Arapça eserler bulunması ve “Haşiye ala Haşiyeti Mir Ebi’l-Feth ala Şerhi Molla Hanefi”nin, H.1106/ M.1694 tarihiyle Ahbârü’l-‘İber’in telif dönemi olan 17. asrı göstermesi, eserin Za‘îfi’ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Korukluoğlu, 2014: 30).

Ahbârü’l-‘İber Mesnevisinde Toplumsal Eğitim: Sakınılması Tavsîye Edilen Hususlar

Divan şiiri, zaman zaman toplumdan ve toplumun dertlerinden uzak kalmakla eleştirilmiştir. Hâlbuki divan şiiri metinlerinde birçok şairin toplum eğitimini önemseydiği ve mısra aralarında bu konulara değindiği görülür. Za‘îfi de bunlardan biridir. Ahbârü’l-‘İber mesnevisinin toplum eğitimi bakımından muhatabına birçok uyarısı bulunur. Eser dinî-tasavvufî değerler bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu gibi şairin iki cihan mutluluğu için yapılmasını ve yapılmamasını tavsîye ettiği özellikler bakımından da zengindir. Bu makalede şairin toplumsal eğitim özelinde sakınılmasını tavsîye ettiği hususlar nazarlara sunulmuştur. Bunlar:

1.Mal Düşkünlüğü ve Cimrilik

Allah insanı bol rızıkla sınavabileceği gibi fakirlikle de imtihan edebilir. İnsan için Hakk’ı anmanın aklında ve gönlünde tutmanın yerini hiçbir dünya malı tutamaz. Bu şuurda olan insan dünya malına hırs göstermemelidir. Çünkü dünya malına hırs ve düşkünlüğün neticesi cimriliğe gider. Bu da güzel bir haslet değildir. Allah cimrilikten uzak duranların umduğuna ereceğini bildirmiştir (Kur’an-ı Kerim, 59:9). Hazreti Muhammed en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık olduğunu, cimrilik duygusuyla imanın bir arada barınamayacağını söylemiştir. (Karaman, vd. 2009: 92). Bu çerçevede *Ahbârü’l-‘İber* mesnevisinde de cimrilik sakınılması gereken kötü bir haslet olarak ön plana çıkarılmıştır. *Der-beyan-ı Ahval-i Meyyit* hikâyesinde şair dünya malına tama’ gösterilmemesi gerektiğini bildirir. Çünkü dünya fanidir, insan ölümlüdür. İnsan dünyayı terk edip gidecektir. Bunun yanında insanın biriktirdiği mal dünyada kalacaktır (496).

Der-beyan-ı Arus-ı Hazret-i Fatıma Radiyallahu Teala Anha hikâyesinin giriş bölümünde şair, dünya malının peşinde koşmamak gerektiğini söyler. Dünya geçici bir mekân olduğu için dünya malına dayanmamak gerekir. Dünya malının çok kişiyi aldattığını söyleyen şair, insanın dünyadan ayrıldığını malın ise dünyada kaldığını belirtir. Buna binaen şair, dünya bizi terk etmeden biz dünyayı terk etmeliyiz mesajını verir:

Gel dayanma mâla sen hem ey cevân

Sen gidersin mâl kalısardur cihân (643)

Çokları aldadı ol mâl ey denî

Kaldı bunda kendüsi ıssı kanı (644)

Dünyâ nedür yâ metâ'ı ne ola

Kâni' olgıl Hâlıkun viren çula (645)

Der-beyan-ı Arus-ı Hazret-i Fatıma Radiyallahu Teala Anha hikâyesinde Hazreti Fatma'nın evlenme hadisesi anlatılır. Hikâyeye göre Hazreti Fatma ve Hazreti Ali'nin gökyüzünde nikâhları kıyılır. Sonra yer-yüzünde de nikâhları kıyılır. Hazreti Fatma'nın mihrî 400 dirhem olarak belirlenir. Fakat Hazreti Fatma belirlenen mihre itiraz eder ve kabul etmez (707-709). Hazreti Fatma'nın bu tavrı onun mal düşkününü biri olmadığını gösterir. O, aynı zamanda cömerttir. Çünkü kendisine verilen mihrin ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını ister (710-711). Hazreti Fatma'nın mal düşkününü biri olmadığı onun çeyizinde de görülür. Onun çeyizi de çok mütevazıdır (721-727). Hazreti Fatma bu hikâyede günümüz insanı için de bir rol model konumundadır.

Der-beyan-ı Bir Oğlan Gözi Yaşı Bir Padişah Dardine Deva Oldığı hikâyesinde anne-evlat sevgisi ilginç bir minvalde tezahür eder. Bu hikâyede fedakâr anne ve baba tipi yerine çocuğunu para karşılığında padişaha satan bir anne ve baba tipiyle karşılaşırız. Bu hikâyede hasta bir padişah vardır. Bir hekim, padişaha on beş yaşındaki bir çocuğun karnının yarılıp padişahın yaralı uzuvlarını bu çocuğun karnına sokmasıyla şifa bulacağını söyler. Padişah böyle bir çocuk bulur. Önce çocuğun babası gelir padişaha itiraz eder. Padişah babaya beş yüz altın verince baba oğlunun ölümüne razı olur. Sonra durumu işiten anne gelir. Başlangıçta durumu kabullenmeyen anne de padişahın beş yüz altın alınca oğlunun ölüm fermanını imzalar.

Hikâyede anne ve babanın şefkat ve merhametinin çok çok ötesinde olan Allah'ın merhameti sayesinde çocuk ölümden kurtulur. Bu hikâyede aslında mal düşkünlüğü ve para hırsının insanı insanlıktan çıkardığı da görülür. Nitekim çocuğun anne ve babası padişahın beş yüz altın alarak kendi evlatlarından vazgeçebilmişlerdir. Konu farklı varyantlarla edebiyatımızda yerini almış bir hikâyedir. Bilinmeyen Bir Mesnevi: Ebeveyni Tarafından Altın Karşılığında Padişaha Satılan Çocuk Hikâyesi başlıklı makalede tanıtılan mesnevide de olay örgüsü genelde bu minvalde

gerçekleşir. “Kurtuluş insana bağlı diğer ihtimaller denendikten ve yardımı istenen kişilerin yardım etmeye muktedir olamayışlarının ardından gelir. Çocuk Allah’a sığınır, ondan yardım diler. Bu talep Allah’ın merhametiyle karşılık bulur ve padişah da dâhil herkesin kalbi yumuşar ve hikâye bu tür eserlerin çoğunda görüldüğü gibi mutlu sonla biter” (Öztürk, 2015: 95-114).

Der-beyan-ı Bir Yahudi İmana Gelüp Fakrından Halas Olduğu hikâyesinde insanın Allah dışında hiçbir kimseden bir şeyler istememesi tavsiyesinde bulunulur. İnsan, fakir olduğunu, malının mülkünün bulunmadığını söyleyerek şikâyette bulunmamalıdır. Çünkü insanı yaratan Hâlık insanın rızkını da Rezzâk isminin tecellisiyle verir. Şair bir insanın “fakirim” lafzını kullanmaması gerektiğini söyler. O, gerçek anlamda ayık olan birinin bu tarz söylemlerde bulunmayacağını beyân eder. (2035-2037). Şair araçlara başvurarak Rabb dışında bir varlıktan istekte bulunmanın tehlikeli olduğunu şuurundadır. Dolayısıyla Allah dışında hiç kimseden bir şeyler talep edilmemelidir. Bir şeyler illa istenecekse; isteme makamı Râzık olan Allah’tır.

Der-beyan-ı Kötürüm ve Ebras Münkir Olup İmansız Oldukları hikâyesinde bir ebras (vücudunun bazı yerlerinde beyaz lekeler bulunan, baras illetine tutulan), bir kötürüm ve bir kör Allah tarafından imtihana tabi tutulurlar. Allah bunlara hem sağlık hem de dünya malı verir. Sonra imtihan başlar. Bu kişilere isteyici suretinde gelen melek, bunlardan şükürlerinin nişanesi olarak sadaka ve zekât talep eder. Kötürüm ve ebras gelen kişinin taleplerini dikkate almazlar ve yardımda bulunmazlar. Onlardaki mal hırsı ve şükürsüzlük ellerindekini de kaybetmelerine sebep olur. Bu kişilerin ellerinden giden sadece dünya malı olmaz, sağlıklarını da kaybederek zelil ve perişan olurlar.

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi’yle Refik Olduğu hikâyesinde Hazreti İsa’yla yoldaşlık eden Yahudi, mal düşkünü biridir. Mal hırsı, onun trajik sonunu hazırlar. Çünkü Hazreti İsa, Yahudi’nin doğru bir kişi olmadığını anladığında onunla yoldaşlığı bırakır. Yahudi’nin gözünü mal hırsı bürüdüğünden ne kadar önemli bir kişiyi kaybettiğinin farkında değildir. Nitekim Hazreti İsa Yahudi’yle yoldaşlığı bıraktıktan sonra Yahudi kendisi gibi mal düşkünü üç kişi tarafından öldürülür.

Der-beyan-ı Salebe’nün Şeriate İtaat İtmeyüp İmansız Olduğu hikâyesinde başlangıçta dindar ve inançlı olduğu halde zenginleştikten sonra değişen Salebe’nin yaşamından kesitler sunulur. Salebe, peygamberden zenginleşmek için ısrarla dua isteyince peygamber de dua eder. Salebe zamanla zenginleşir. Onun maddi olarak zenginleşmesinin aksine manevi olarak zayıfladığı görülür. Yavaş yavaş namazlara gelmez olur. En sonunda

cuma namazını da terk eder. Peygamber, ona zekât için iki kişi gönderir. Salebe bunlara olmayacak şeyler söyler ve zekât vermez. Salebe'nin mal hırsı kendisini dinden uzaklaştırır. Salebe'nin zekât vermemesi üzerine ayet iner. Ayetin meali şöyledir: “Allah’a verdikleri vaadi tutmadıkları ve yalan söylemeyi âdet edindikleri için o da bu fiillerinin akıbetini kalblerinde kıyamet gününe kadar sürecek bir nifaka kalb ediverdi” (Kur’an-ı Kerim, 9: 75-77).

Görüldüğü üzere Salebe'deki mal hırsı onu uçuruma sürüklemiştir. O, istediği mala kavuşmuş; fakat Allah Resûl'unün kalbini kırmıştır. En kötüsü de Allah'ın ayetinden anlaşıldığı üzere Allah'ın merhametinden mahrum kalan Salebe'nin kalbi kararmış ve nifak içinde kalakalmıştır.

2. Tekebbür ya da Kendini Beğenmişlik

Tekebbür, kendini büyük görme ve kibirlenme anlamında bir sözcüktür (Parlatır, 2012:1671). Tekebbür büyük günahlardan olup insanı inkâra götürecektir kadar da tehlikelidir (Kur’an-ı Kerim, 16:22). Dünya zenginliği, güzellik, hırs ve heva insanın kibirlenmesine sebep olabilir. Hâlbuki Allah mütevazı olanları sever. İsrâ Suresi 37. ayetinde Allah şöyle buyurur: “Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin.”

Allah, kibirlenenleri sevmediğini belirterek uyarır (Kur’an-ı Kerim, 16:23). Allah'ın kesinlikle sevmem diye belirttiğini, kibirli insanların cehenneme gideceğini vurguladığını görmekteyiz (Kur’an-ı Kerim, 7:36; 39:60; 39:72; 46:20). Kibirli olanların kalplerinin mühürlendiği vurgulanır (Kur’an-ı Kerim, 7:146; 40:35). Kur’ana ve dünya tarihine bakıldığında birçok kavim ve millet kendilerini beğenip büyüklendikleri için helak ile cezalandırılmışlardır (Kur’an-ı Kerim, 41: 15-16). Görüldüğü üzere kibir hem bireylerin hem de toplumların helak olmasına sebep olabilecek kötü bir haslettir. Kibrin karşıtı mütevazı olmaktır. Kibri yakıp yok edecek şey tevazudur, alçak gönüllülüktür.

Der-beyan-ı Bir Yahudi İmana Gelip Fakrından Halas Olduğu hikâyesinde bir ateş-perestin, Mâlik bin Dînâr katına gelip Müslüman olma süreci ve sonraki mütevekkil hayatı anlatılır. Bu adam otuz beş yıl ateşe tapmış biridir. Abisi de yetmiş üç yıl ateşe hizmet etmiştir. İki kardeş anlaşarak ellerini ateşe sokmaya karar verirler. Bu kadar yıldır hizmet ettikleri ateş acaba kendilerine zarar verecek midir? Küçük kardeş elini ateşe sokunca ateşin kendisini yaktığını görür. Bunun üzerine Müslüman olmaya karar verir ve Müslüman olur. Büyük olan kardeş ise halk ne söyler dedikodusundan korktuğu için kibrinin esiri olur ve Müslüman olmaz.

Hikâye-i Sa’d ve Salebe Rahmetullahi Aleyh hikâyesinin girişinde

şair insanları tövbeye davet eder. İnsanın bu dünyada gururlanmaması tavsiyesinde bulunan şair, gururun beşeri Allah'tan uzaklaştıracağını söyler. Ayrıca dünyanın geçici bir mekân olması insanın da ölümlü olmasından dolayı gurur, kırılması gereken unsurlardandır. Şair burada efsanevi İran mitolojik kahramanlarından Cem, Cemşid, Rüstem, Pehlûvân gibi isimleri örnek vererek bu gibi güçlü insanların bile ölüm karşısında aciz kaldıklarını ve bu dünyadan gittiklerini belirtir:

Nâle kıl ey tûfî-i şeker-şiken

Tevbeye gel tevbeyle gel sağ iken (2975)

Bu cihâna sen sakın olma gurûr

Ger gurûr olsan olursın Hakka dûr (2976)

Gel gurûr olma bu dünyâya sakın

Gör ki kimler geldi gitdi bir bakın (2977)

Fânî Cem Cemşid Rüstem Pehlûvân

Sen dahı gitsen gerekdür ey cevân (2978)

Der-beyan-ı Cabir Radiyallahu Teala Anhu Hazret-i Habib-i Ekrem 'e Sualî hikâyesinde insanoğlunun yaptığı ibadetlere güvenmemesi gerektiği vurgulanır. Zira insan beş yüz yıl boyunca ibadet etse de yaptığı ibadetler Allah'ın verdiği nimetlerin yerini asla tutamaz. Mezkûr hikâyede bir adada tek başına yaşayan ve beş yüz yıl Allah'a ibadet eden biri anlatılır. Bunun gibi kişilere amellerine göre mi Allah'ın fazlına ve keremine göre mi muamele görmesi sorulduğunda kibirlenerek üstünlük taslayıp amellerine güvenmemelidirler. Şair hikâyenin sonunda bu durumu şöyle özetler:

Anladunsa sen dahı a' mâlîni

Yâd kılma sen sakın gör hâlîni (4698)

Lutfîni fazlîni yâd eyle anun

Dü cihânda tâ ki şâd ola cânun (4699)

Rahmeti fazlî anun çoúdur 'ayân

Her kim isterse virür bil her zamân (4700)

İtdüğün a‘mâli direm ben sana

Tekyelenme tekyelenme sen ana (4701)

Rahmetini fazlını gel ey gözüm

Tekye eyle sen sana budur sözüm (4702)

Der-beyan-ı Selim İbn-i Yahya'nın Haber Virdiği hikâyesinin girişinde şair, beşerin gururlu insanlardan uzak durması gerektiğini belirtir. Gururlu insanlardan uzak durup alçak gönüllü insanlara yaklaşmak tavsiye edilir (4998).

Görüldüğü üzere *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde kibirden uzak durulması gerektiği belirtilirken bunun karşısında mütevazı olmak bir değer olarak sunulur.

3. Hırs ve Hevâ

Hırs sonu gelmeyen istek, aşırı tutku, öfke, kırgınlık anlamlarında bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2005: 885-886). Heva ise dalaletin başta gelen sebeplerinden birisidir. Kökeni itibariyle kelime ‘düşüş’ anlamını ihsas etmektedir. Heva, bu itibarla istenilen davranış seviyesinden bir düşüştür. (Mir, 1996: 84). *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde şairin hırs ve hevasının peşinde giden insanları eleştirdiği görülür.

Der-beyan-ı Kötürüm ve Ebras Münkir Olup İmansız Oldukları hikâyesinde; ebras, kötürüm ve kör üç kişiye Allah'ın sağlık ve dünya malı verdikten sonra onları imtihan edışı anlatılır. Bu kişilerden kötürüm ve ebras, hırs ve hevalarına uyararak imtihanı kaybederler. Dünya malına karşı gösterdikleri zaaf onları hem mallarından hem de sağlıklarından eder. Hikâyenin sonunda şairin harîs insanlarla ilgili aşağıdaki ifadeleri kayda değerdir:

Zîrâ bu dünyâ-yı gaddâr ey paşâ

Fânîdür fânî olur başdan başa (2341)

Budurur lâyıq olan mü'minlere

Kim bu dünyâya harîs olanlara (2342)

Anlar ile bir zamân oturmaya

Bir kadem pes anlar ile turmaya (2343)

Rağbet itmeye olara pes ‘ayân

Sevmeye kalb ile anı bî-gümân (2344)

Dünyanın geçici bir mekân olduğunu söyleyen şair harîs olan insanların yüzüne bakmamak gerektiğini bildirir. Onlar ile oturup dostluk yapılmamasını tavsiye eden şair bu tür insanların kalp ile de sevilmemesi gerektiğini ifade eder.

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi’yle Refik Olduğu hikâyesinde dünya malını hırs ile arzulayan insanlarla karşılaşırız. Bu hikâyede hırslı tutumun karşısında dünya malını önemsemeyen Hazreti İsa portresi belirir. Nitekim Hazreti İsa Yahudi’ye doğru söylemesi karşılığında buldukları altınları verir; fakat Yahudi’nin altınlar bulunana kadarki tavrı hep yalan söylemektir. Buradaki Yahudi tipi doğruyu bile bir menfaat karşılığında söyleyen bir kişiliğe sahiptir. Onun bu hırsı Hazreti İsa gibi bir yoldaşı kaybetmesine ve en nihayetinde hırsından dolayı canından olmasına sebep olur.

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi’yle Refik Olduğu hikâyesinde hırslı Yahudi tipinin dışında Yahudi’yi öldürüp ondan altınları alan üç kişi daha vardır. Bunlar Yahudi’yi öldürüp altınları zapt ederler. Sonra bunlardan biri şehre giderek yiyecek bir şeyler alır. Aldığı yiyecekleri zehirleyen bu adam arkadaşlarını öldürmenin planlarını yapar. Geri döndüğünde diğer iki kişi de bunu öldürmeyi kurgulamışlardır. Onu öldürüp ona düşen altını hissesini de aralarında bölüşeceklerdir. Nitekim şehirden dönen arkadaşlarını öldüren bu iki kişi de yedikleri yiyecekten zehirlenerek ölürler. Görüldüğü üzere kanaatsizlik ve mal hırsı buradaki insanların trajik sonunu hazırlamıştır.

4. Zinâ

“Zinâ, aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki” (Türkçe Sözlük, 2005: 2238) anlamında kullanılan bir sözcüktür. Zinâ Arapça bir kelimedir.

Zinanın yasaklanmasının temel sebeplerinden birisi neslin muhafazasıdır. Çünkü sağlıklı aileler sağlıklı toplumları meydana getirir. Sağlıklı ve düzgün bir neslin olması ve devamı için Kur’an ‘nikâh’ şartını getirmiştir. Çünkü aile çatısı altında olmayan çocuklar gereği gibi korunup kollanamaz, böyle kişilerde psiko-sosyal problemler baş gösterir. İslam dini bunun önüne geçmek için evlilik kurumunun önemini vurgular ve ziyadesiyle teşvik eder. Ebeveyn korumasında bir aile çatısı altında büyüyüp

yetişen çocuklar topluma faydalı bireyler olurlar.

Zina, cezayı gerektiren bir günahdır, cezası yüz kırbaçtır (Kur'an-ı Kerim, 24:2), Kur'an zinayı yasakladığı gibi, ona yaklaşmayı, yani ona götürebilecek şeyler yapmayı da yasaklar (Kur'an-ı Kerim, 17:32), bir Müslümanın zina işlemiş bir erkek ya da kadınla evlenmesi yasaklanmıştır (Kur'an-ı Kerim, 24:3) (Mir, 1996: 211). Sadece İslam dininde değil; bütün semavi dinlerde zina büyük bir günahdır. İncil'de zina için oldukça sert ifadeler kullanılmıştır: "Zina etme denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde o kadınla zina etmiştir. Eğer sağ gözün seni günaha sokarsa, onu çıkar at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması, tüm vücudunun cehenneme gitmesinden iyidir" (İncil, 2004:13).

Ahbârü'l-İber mesnevisindeki bazı hikâyelerde nikâhsız birlikteliklerin insanın başına büyük problemler açtığı gözler önüne serilmiştir. Der-beyan-ı Hazret-i Ömer Radiyallahu Teala Anhu Oğlunu Şehid Eyledüğü hikâyesinde bir Yahudî tarafından aldatılıp içki içen ve büyük günahlardan zina suçunu işleyen Hazreti Ömer'in oğlu Şehma'nın, babası tarafından şeriatin kuralları çerçevesinde cezalandırılması anlatılır. Malum olduğu üzere zina suçunu işlemek İslam hukukunda büyük günahlardandır. Şair, topluma bu günahın büyüklüğü nisbetinde cezasının da olduğu mesajını vererek bu büyük günahtan uzak durulması gerektiğini açıklar. Nitekim mezkûr hikâyede cezalandırılan Şehma bu suçun cezasını hayatıyla öder. Çünkü kendisine had cezası uygulanan Şehma, bu cezanın ağırlığını kaldıramaz ve ölür.

Der-beyan-ı Bir Kişi Anasın Aldığı ve Hazret-i Ali Radiyallahu Anh Kerameti hikâyesinin girişinde insanların çirkin işlerden uzak durup Allah'ı zikretmesi telkin edilir. Çünkü çirkin işleri işleyenler dünyada da ahirette de Allah'tan uzak düşerler. Her iki cihanda sıkıntı çekmek istemeyenler çirkin işlerden uzak durmalıdırlar:

Çirkin a'mâle sakın kılma heves

Ol İlâhun zikrini it her nefes (1213)

Zîrâ çirkin iş idenler hor olur

Dünyâda 'ukbâda Hakdan dûr olur (1214)

Dahı gizli eyleme çirkin işi

Çekmeyesin dü cihânda teşvîşi (1215)

Çirkin amelleri gizli gizli işleyenler yaptıkları eylemin kimse tarafından görülmediğini zannederler. Hâlbuki Allah Habîr'dir. Her şeyden haberdardır. O, Basîr'dir. Her şeyi görür. Dolayısıyla insanlar çirkin işleri ve amelleri işlerken “kimsenin haberi olmaz kimse de görmez.” gibi bir zanna kapılmamalıdır (1216-1217).

Allah çirkin amelleri sevmez. Allah külli iradenin sahibidir. Hiçbir eylem Allah'ın izni olmadan gerçekleşmez. Her şey Allah'ın tasarrufundadır. Bunun yanında insana cüzi bir irade veren Allah, insana yapacağı amelleri seçme özgürlüğü sunmuştur. Yoksa çirkin işleri yaptıran Allah değildir. O, çirkin işleri sevmez; fakat kul isteyince o da kulun istediğini verir (1218-1219).

Allah, insanın saadeti için değişik zamanlarda peygamberler ve kitaplar göndererek insanlığa doğru yolu göstermiştir. Kutsal kitaplarda iyi amel işleyenlerin cennete, bunun karşısında kötü amel işleyenlerin ise cehenneme gideceği bildirilmiştir. Şair de çirkin ve kötü amel işleyenlerin cehennem ateşine düşeceğini bildirir (1220).

İnsan bir günah işlerken kimse tarafından “görülmez ve bilinmez” gibi bir psikoloji içerisine girer. Hâlbuki Allah, her şeyi bilen, her şeyi gören ve her şeyden haberdar olandır. Onun izni olmadan bir yaprak bile kıvılcak olmaz. Allah'ın Settâr ismi de vardır. O, günahları örtendir. Fakat onun Kahhâr ve Cebbâr gibi isimlerinin olduğu da unutulmamalıdır. Allah insana mühlet verir. İşleyeceği günahlardan dönmesi ve tövbe etmesi halinde insanları bağışlayacağını söyler. Fakat insan gayretullahı dokunmamalıdır. Özellikle büyük günahlardan uzak durmaya çalışmalıdır. Şair, Allah'ın rızasının olmadığı amellerin duyulacağını söyler. Hem de şair bu amellerin sadece ahirette değil, dünyada da duyulacağını belirtir. Şair, insanın çirkin ameller işlemesini kendi eliyle kendisini taşlamaya benzeter. Yani insan kendi sonunu kendisi hazırlar mesajı verilir (1221-1223).

Der-beyan-ı Bir Kişi Anasının Aldığı ve Hazret-i Ali Radiyallahu Anh Kerameti hikâyesinde Kûfe şehrinde gerçekleşen bir evlilik olayı anlatılır. Bu evlilik gerçekleşir. Fakat evlenen kişiler halvet kaldıklarında birbirlerine meyletmezler. Bunun üzerine aralarında tartışma çıkar. Bundan dolayı Hazreti Ali bu kişileri çağırıp olayın iç yüzünü onlara anlatır. Bu iki kişinin aslında karı koca olamayacaklarını söyler. Çünkü erkek olan kadının çocuğudur. Adam kadının gençliğinde yaptığı zinadan doğmuş bir çocuktur. Hazreti Ali keramet göstererek geçmişte gerçekleşen bu olayı onlara anlatır ve onların anne-evlat olduklarını onlara ispatlar.

Şairin, Hazreti Ali'nin ağzından söylediği bu ifadeler şairin sunmak istediği mesajla örtüşür. Şair, bu hikâyede yapılan zina eyleminin çirkin olduğu mesajını verirken böyle bir olayın gizli kalamayacağını anlatır.

Böyle bir günah “eninde sonunda duyulacaktır.” intibayı verilir. Çünkü bu tür eylemler Allah’ın kabul etmediği ve yasakladığı eylemlerdir.

Şair hikâyenin sonunda muhatabına bazı tavsiyelerde bulunur. Hikâyede olayın iç yüzünü bilen ve anlatan Hazreti Ali’dir. İnsana günah işlememesi telkininde bulunan şair, herkesin keramet ehli bir Ali olarak düşünülmesi gerektiğini söyler. Böyle olursa insanların günahlardan uzak durabileceğini belirtir (1302-1304).

Der-beyan-ı Ahval-i Ashâbü’r-Rakîm hikâyesinde İsrailoğulları’ndan üç kişinin bir mağarada mahsur kalması ve bu mağaradan nasıl çıktıkları anlatılır. Bir dağda gezinen üç kişi yağmur yağınca bir mağaraya sığınır. Büyük bir kaya parçası gelip mağaranın girişini kapatır. Üç arkadaş kayayı yerinden kımıldatamayınca iyi amellerini anlatıp bunların kendilerine şefaathçi olmasını isterler. Bunlardan birincisi annesine gösterdiği hürmeti anlatıp dua edince taş yerinden kımıldayarak bir parça açılır. Sonra ikinci kişi amcasının kızına âşık olduğunu ve kam almak istediğini ve bunun için eline fırsat geçmesine rağmen Allah rızası için bu kötü ameli işlemediğini söyler. Bunun üzerine mağarayı kapatan kaya bir parça açılmıştır.

Der-beyan-ı Ahvâl-i Zenbilci ve Ahvâl-i Hatun hikâyesinde zenbil satarak geçimini sağlayan güzel yüzlü bir âbidin hikâyesi anlatılır. Bir gün zenbil satarken bir evin hizmetçisi evin hanımının zenbil alacağını söyleyerek zenbilciyi eve davet eder. Evin sahibesi bu güzel yüzlü adamı görünce aklı başından gider, ona âşık olur. Zenbilciye, bundan sonra kendi istediklerini yaparsa zenbil satmasına gerek kalmayacağını söyleyerek ahlaksız bir teklifte bulunur. Bunun karşısında zenbilci böyle bir ahlaksızlığı yapamayacağını söylese de kaçacak yer bulamaz. Bunun üzerine evin hanımından tuvalet ihtiyacını gidermek için izin ister. Hizmetçiler onu yüksek bir dama götürür. Zenbilci buradan kurtulmak için yol arar. Zina günahını işlememek için ölümü de göze alarak damdan aşağı atlar. Burada zenbilciye Allah’ın lutfu ulaşır. Hazreti Cebrail, adam düşerken ona zarar gelmeyecek şekilde onu aşağıya indirir.

Der-beyan-ı Ebu’l-Iys-i Semerkandî Rahmetullahi Aleyhi Kıssası hikâyesinde bir kefen soyucusunun işlediği büyük bir günah anlatılır. Bu kişi yedi yıl boyunca kefen soymuştur. Onun bu kötü hasleti başına daha büyük bir iş açmıştır. Çünkü bir gün kefenini soyduğu bir kadına karşı zina günahını işlemiştir. Bu büyük günah onun peygamberin huzurundan kovulmasına sebep olmuştur. Yaptığı büyük hatanın bedelini günlerce tövbe ederek kapatmaya çalışan bu adam hikâyeye göre yaptığı samimi tövbeyle affedilenlerden olur.

5. Batıl İnançlar

Batıl; doğru ve haklı olmayan, inançlar bakımından gerçek olmayan, çürük, temelsiz, asılsız anlamlarında bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2005: 223). Kur'an'da helak olmuş olsun veya olmasın bahsi geçen bütün kavimler, milletler, halklar yani insan topluluklarının tenkit veya tel'in edilen veya gazaba uğrayan bütün söz ve davranışlarının hepsi "batıl" hükümündedir. Dolayısıyla bunların hepsi Kur'an tarafından batıl inançlar ve dinler olarak tanımlanır.

Der-beyan-ı Hazret-i Ömer Radiyallahu Anhu Nil-i Mübareke Name Virdüğü hikâyesinde batıl inançlar eleştirilir. Mısır fethedildikten sonra Amr İbn As'a Mısır Beyliği verilir. Buraya giden Amr İbn As izzet ü ikramla karşılaşır. Bir zaman sonra halk gelerek ondan bazı isteklerde bulunur. Mısır'ın bir âdeti vardır. Yılda bir gün toplanarak akçe ve altın yığarak bakire bir kız satın alıp süsleyen Mısır halkı, süsledikleri bu kızı Nil Nehri'ne atarlar. Bununla Nil'in taşıdığına ve bereket getirdiğine inanılır. Amr İbn As'tan böyle bir istekte bulunan Mısır halkının isteği kabul görmez (1558-1562).

Amr İbn As'ın düşüncesi İslami çizgiler içindedir. O, Hazreti Muhammed'den sonra bütün batıl işlerin fesada uğradığını söyler. Mısır halkının yapmak istediği bu eylemin tamamen batıl olduğunu söyleyen Amr İbn As, batıl işlerden hiçbir şeyin husule gelmeyeceğini söylerken Nil Nehri'ni taşıranın da taşırmayanın da Allah olduğunu bildirir. Dolayısıyla Mısır halkının bu batıl isteğini yerine getirmeyeceğini söyler. Burada yeni bir dine inanan bir topluluğun gelenekle din arasında bocalaması kendisini gösterir. Mısır'da yıllarca devam eden bir gelenek ve rütüelin İslam'ın kuralları karşısında hükümden düştüğü görülür. Kıtlik insanları değişik arayışlara itmiştir. Mısır halkının yaptığı da budur. Nil Nehri'nin kurumaya yüz tutması, halkın batıl inançlardan meded ummasına sebep olmuştur. Fakat İslam dini bu tarz davranışları yasaklamıştır. İslam dinine tam anlamıyla iman eden birisi her şeyin tasarrufunun Allah'ın elinde olduğunu bilir. Öbür türlü yapılan bir eylemin adı şirkir ki bu eylem Allah tarafından affedilmeyen bir harekettir.

Amr İbn As'tan istediklerini alamayan topluluk dağılır. Bu arada birkaç gün sonra Nil kurumaya başlar. Bu sefer Amr İbn As'a gelen Mısır halkı, ona, Mısır'ı terk etmek gerektiğine dair telkinlerde bulunurlar. Çünkü onlar kıtlıkla başa çıkamayacaklarını söylerler. Mısır halkından mühlet isteyen Amr İbn As halifeye bir mektup yazdırarak durumu arz eder (1576-1581).

Amr İbn As'ın mektubunda Mısır halkının isteğini niçin yerine getirmediği görülür. Bu iş bidattir. Akla mantığa da aykırıdır. Günahsız bir

kişiyi öldürmek doğru değildir ve haksızlıktır. Çünkü İslam dininde günahsız bir kişiyi öldürmenin cezasının büyük olduğu bildirilmiştir.

Hazreti Ömer'e mektupla danışıp fikrini soran Amr İbn As, Hazreti Ömer ne derse onu yapacağını bildirir. Halife yazılan mektuba şu şekilde cevap verir:

Pek savâb iş işlemişsin bunda sen

İtmemişsin bâtil işi cân-ı men (1590)

Bir kâğıd yazdım bu dem bilgil 'ayân

Nâme içre komışam anı nihân (1591)

Atasın ol kâğıdı Nile bu dem

Nil daşar ol demde hem sen çekme gam (1592)

Hazreti Ömer'in de bu batıl işe yaklaşımı Amr İbn As gibidir. Hazreti Ömer mektubunda bu eylemi batıl iş olarak adlandırmıştır. Bu batıl işi Amr yerine getirmediği için de doğru bir eylem yaptığını kendisine söyler. Hazreti Ömer'in ortadaki sıkıntıyı gidermek için bir de reçetesi vardır. Mektupla birlikte bir de kâğıt parçası göndermiştir. Halife, Amr İbn As'a yazdığı mektubunda, bu kâğıdı Nil Nehri'ne attığında sıkıntıların ortadan kalkacağını ve Nil'in taşacağını bildirir. Mektubu alan Amr İbn As mektubun içindeki kâğıdı açar. Kâğıtta Nil Nehri'ne hitaben bir şeyler yazılmıştır.

Hazreti Ömer'in gönderdiği mektupta bir Müslüman'ın tavrı görülür. Âlemleri ve her şeyi var eyleyen Allah'tan bir yardım isteğidir bu. Nitekim kâğıt Nil Nehri'ne atılınca Nil Nehri her zamankinden daha fazla taşar. Nil'in taşması eski ve batıl olan geleneğin Nil'in sularıyla birlikte yok olmasını da sağlar. Aslında hikâye İslam dini ile Mısır halkının geleneklerinin çatışmasını anlatır. Bir tarafta yeni bir din, diğer tarafta yıllardır devam eden bir gelenek. Mısır halkı geleneği temsil ederken Hazreti Ömer ve Amr İbn As İslam dinini temsil ederler. Kazanan İslam dini olur. Çünkü sonunda yıllardır günahsız bir kız çocuğunu ölümüyle sonuçlanan ritüel olmadan da Nil Nehr'nin taşıdığı görülür.

6. Hased ya da Kıskançlık

“Hased, insanı hakikate karşı gelmeye sürükleyebilir. 2/109 ve 4/54 Kitap Ehli'nden bazılarının Hz. Muhammed (s.a.v.) ve sahabesine hased ettiğini belirtmektedir. 113/5, hasedin yol açtığı şerden Allah'a sı-

ğınmayı emretmektedir. Bu emir, hasedin her çeşidini ima edip içine almakla birlikte, ayette daha hususi olarak, insana bahşedilen üstün mevkiyi kıskanıp Hz. Âdem'e secde etmeyi reddeden ve bütün gayretiyle insanları yoldan çıkarmaya çalışacağına yemin eden Şeytan kastediliyor olabilir (7/16-17; 17/62; 38/82-83). 113/5'teki 'hasedci' ünvanı bu itibarla öncelikle Şeytan'a aittir" (Mir, 1996: 78). Felak Suresi 5. ayetinde hasetçinin şerrinden Allah'a sığınmanın gerekliliği dile getirilir (Kur'an-ı Kerim 113: 5). "Hadislerde haset hakkında oldukça sert ifadeler yer almaktadır. Buna göre bir kulun kalbinde imanla haset bir arada bulunmaz. Ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi hased de iyilikleri yok eder. Bir başka hadiste de kin ile hasedin önemli sosyal problemlere yol açan ahlaki hastalıklar olduğuna dikkat çekilmektedir" (Karaman, vd. 2009: 209).

Der-beyan-ı Çobanın Togrı Söyleyüp Vezir Olduğudur hikâyesinde her halükarda doğruyu söyleyen bir çobanın macerası anlatılır. Onun doğrulukla şöhret bulması padişah tarafından ödüllendirilmesine sebep olur. Çobanın, padişahın saygınlığını kazanması pek çok kişinin ona hased etmesine sebep olur. Bu durum şair tarafından şöyle anlatılır:

Çok kimesne pes hased kıldı ana

Görülen hem anı kaldılar tana (2633)

Çobanın doğrulukla şöhret bulmasını kıskanan vezirin kızı ona yalan söyletmek adına kendisine bir düzen kurar. Bir gece çobanın yanına giderek çobana türlü işveler yapar. Padişahın has atını çobana boğazlatan bu kız, çobanı zor durumda bırakır. Fakat çoban, başı uğruna da olsa padişaha doğruları söyleyerek bu imtihandan sıyrılır. Nitekim olayın sonunda bu düzeni kuranın vezirin kızı olduğu da anlaşılır.

Der-beyan-ı Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem Cennet Ehlin Haber Virdiği hikâyesinde Hazreti Muhammed'in ümmeti olan bir kişiye, sû-i zan etme hasletinin yakışmadığı dile getirilir. Çünkü sû-i zan etmek fasid bir düşüncedir. İnsanlar hakkında iyilik ve güzellikler düşünülmesi gerektiğini bildiren şair, bunun aksini yapanları "bahil" olarak tanıtır. "Bahil" kelimesi "cimri, hasis, tamahkâr" anlamlarında bir sözcüktür. Fakat bu sözcüğün bu hikâyedeki anlamının "hasis" anlamı çerçevesinde daha çok "hased etmek" anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz (5526-5529). Şair, Peygamberin bir hadisine dayanarak hased gösteren insanların cennete giremeyeceklerini bildirir. Bir insan zahid de olsa bu kötü haslet kendisinde varsa cennete giremez (5531-5532).

Der-beyan-ı Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem Cennet Ehlin Haber Virdiği hikâyesinde, Hazreti Muhammed bir meclisteyken cennetlik bir kişinin buraya teşrif edeceğini söyler. Bu hadise üç gün tekrarlanır.

Her seferinde gelen kişi aynı kişidir. Bunun üzerine sahabelerden Amr İbn As'ın oğlu Abdullah bir yolunu bulup bu adamın üç gün konuğu olur. Fakat adamda olağandışı bir hareket ve ibadet göremez. Bu adama, niçin evinde misafir olarak kaldığını söyleyen Abdullah, Hazreti Muhammed'in onun hakkında söylediklerini kendisine bildirir ve bu adamın güzel olan amelinin ne olduğunu kendisine sorar. Adam, misafirine, kalbinin saf olduğunu, kimseye kötülük düşünmediğini ve cimri olmadığını söyler (5626-5629).

Şair, hikâyenin sonunda Hazreti Muhammed'in hadisine dayanarak bir insanda haset bulunursa cennete gidemeyeceğini söyler. Hikâyede, bir insanın kalbi saf olursa ve kimse hakkında kötülük düşünmezse çok fazla ibadeti olmasa da cennetliklerden olacağı mesajı verilir (5644-5646).

Şaire göre, bir insanın ibadeti çok olsa da kalbi saf ve temiz olmayıp kalbinde insanlara karşı haset bulundurursa bu insanın bütün amelleri mahv olur. Onun için kalbi, haset gibi kötü düşüncelerden arıtıp saflaştırmak gerekir (5647-5649).

Görüldüğü üzere *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde şair muhatabını haset etmekten uzak durmaya çağırır. Çünkü haset hem bu dünyada insanı huzursuz ve mutsuz eder diğer taraftan ve en önemlisi de insanın ahiret hayatını tehlikeye atar.

7. İçki İçmek

İnsanın eşref-i mahlûkat olmasının en önemli sebeplerinden biri aklının olmasıdır. İçki insanın düşünme yetisine engel olduğu için insana büyük zarar verebilecek bir potansiyele sahiptir. İslam dininde içki içmek yasaktır. Çünkü içki insanların arasına kin ve düşmanlık sokan ve Allah'ı anmaktan alıkoyan bir şeydir (Kur'an-ı Kerim, 5: 91). İçki, insanı her türlü kötülük ve pislikleri işleyecek bir duruma getirdiği için kötülüklerin ve pisliklerin anası hükmündedir (Çakın, 2014: 341).

Der-beyan-ı Hazret-i Ömer Radiyallahu Teala Anhu Oğlum Şehid Eyledügi hikâyesinde Hazreti Ömer'in oğlu Şehma hastalanır. Bir gün kendisinin tabib olduğunu söyleyen bir Yahudi ona ilaç vereceğini söyleyerek kendisine şarap verir. Şarabı içen Şehma'nın akli başından gider. Yolda zina edici bir kadınla karşılaşan Şehma zina günahını işler. Bu kadından bir çocuğu olur. Kadın çocuğu Hazreti Ömer'in huzuruna getirerek çocuğun Şehma'nın çocuğu olduğunu söyler. Bunun üzerine Hazreti Ömer oğlunu had cezasıyla cezalandırır. Şehma bu cezanın sonunda ölür. Görüldüğü üzere bu trajik olayın gerçekleşmesine sebep olan baş aktör içkidir. İçki burada gerçekten bütün kötülüklerin anası olduğunu bir kez daha ispatlar. İçkinin içilmesi yeni ve başka felaketleri ardı ardına getirir. Şair, burada içki içmenin ne kadar büyük bir yıkıma sebep olabileceği intibahını da verir.

Şehma'ya uygulanan ceza içki cezası değil, zinanın cezasıdır. Fakat zinayı meydana getiren içkinin kendisidir.

*Der-beyan-ı Ahval-i Harût ve Mârût Kıssası*dur hikâyesinde Harut ve Marut'un yeryüzüne halife olarak gönderilmeleri ve nefislerine mağlup olmaları anlatılır. Yeryüzünde bir süre adaletle hükmeden Harut ve Marut bir zaman sonra Zühre denen güzel bir kadınla karşılaşır. Zühre, kocasıyla tartışmış ve meselenin halli için Harut ve Marut'a müracaat etmiştir. Bu güzel kadına âşık olan Harut ve Marut kadının kendilerine muti olmasını isterler. Kadın onlara bazı şartlar koşar:

Didi 'avret ben mutî' olmam size

İtmeyince tâ ki bir nesne bize (2781)

Yâ erüm öldüresiz şimdi a yâr

Yâ taparsız puta bu dem âşikâr (2782)

Yâ dahı hamr içesiz pes ey cevân

Ben mutî'a oluram bil bî-gümân (2783)

Kadının koştuğu şartlar içinde Harut ve Marut'a en mantıklı gelen içki içmektir. Nitekim içki içip kendinden geçen Harut ve Marut kadına gökyüzüne çıkış sırlarını da verirler. Kadın gökyüzüne çıkar. Harut ve Marut kıyamete kadar cezalandırılırlar. Burada da görüldüğü üzere kadının Harut ve Marut'a sunduğu teklifler içinde en masumu içki içmek gibi görülmesine rağmen bu seçenek onları bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Harut ve Marut Kur'an'da zikredilen iki melektir. Zikredilen hikâyede Harut ve Marut'la ilgili verilen bilgiler, Kur'an'da anlatılan bilgilerden uzaklaşılarak aktarılmıştır.

8. Yalan Söylemek

Kur'an bir bilinç ve farkındalık ile muhataplarını terbiye ve tesviye eder. Kur'an'a inananları mümin ve Müslüman sıfatıyla kategorize eder, inananlarından psiko-sosyal anlamda ve düzlemde yararlı, güzel ve yerinde ameller, sözler ister ve bekler. Allah, insanların hepsinin dürüst, doğru sözlü ve ahlaklı olmaları için de büyük bir mücadele vermeleri gerektiği noktasında tahlil ve tespitlerle insanlığı tedavi etmek ister. Genelde İnsanların, özelde ise müminlerin özü-sözü bir ve doğru şahsiyetler olması gerektiği vurgulanır. Bu yüzden yalan ve bühtanda bulunanları kesin bir dil ile tenkit eder ve gerektiğinde de zina iftirasında olduğu gibi hukuki cezayı verir (Kur'an-ı Kerim, 24: 4). Bununla birlikte Allah, Kur'an'da yalancı

ve iftiracılara lanet ettiğini belirterek onları uyarır (Kur'an-ı Kerim, 3: 61; 24: 7).

Der-beyan-ı Çobanun Togrı Söyleyüp Vezir Olduğudur hikâyesinin girişinde doğruluğu insanlara tavsiye eden şair, yalan söyleyenleri kınar. Peygamberden bir hadis aktaran şair, yalan söyleyenlere sekiz bin meleğin lanet ettiğini aktarır. Ayrıca bu kişileri Allah düşmanı olarak tanıtan şair bir müslümanın yalan söyleme işini kabul edemeyeceğini belirtir:

Server-i 'âlem didi bir kimse ger

'Özri yoğ iken yalan dise eger (2617)

Ana sekiz bin melâ'ik ol zamân

La'net iderler didi ey merdümân (2618)

Tanrı düşmânı olur bil ol kişi

Gel kabûl itme müselmân bu işi (2619)

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi'yle Refik Olduğı hikâyesinde Hazreti İsa bir Yahudi'yle yol arkadaşlığı yapar. Bu adam yalancı biridir. Yahudi sürekli yalan söylemesinin bedeli olarak Hazreti İsa'yla yol arkadaşı olma bahtiyarlığını kaybeder. Durum bundan ibaret de kalmaz. Çünkü Hazreti İsa Yahudi'nin yanından ayrıldıktan sonra üç kişi gelir. Bu üç kişi Yahudi'deki altınları görerek onu öldürürler. Hâsılı, Yahudi yalan söylemesinin cezası olarak hem Hazreti İsa ile yoldaşlığını hem eline geçtiğini düşündüğü altın kerpiçleri hem de en son hayatını kaybeder. Velhasıl kaybedenlerden olur.

Der-beyan-ı Kötürüm ve Ebras Münkir Olup İmansız Oldukları hikâyesinde bir ebras, bir kötürüm ve bir gözsüzün Allah tarafından imtihana tabi tutuluşları anlatılır. Allah bu kişilere insan suretinde bir meleğini göndererek onları hem sağlıklarına kavuşturur hem de bunlara dünya malından bol rızıklar ihсан eder. Bir zaman sonra bu kişilere aynı meleği bu defa bir isteyici olarak gönderir. Bu kişi, fakir kılığında gittiği bu kişilerden kötürüm ve ebrasın dünya malının hırsına kapılarak eski hallerini unuttuklarını görür. Ebrastan yardım isyeyen melek ondan "hayır" cevabını alır. Melek ebrasa kendisini tanıdığını ve ebrasın eskiden fakir bir insan olduğunu söyleyince ebras yalan söyleyerek bunu inkâr eder (2301-2302).

Ebrasın mal hırsına kapılıp zekât ve sadakadan imtina etmesinin yanına bir de yalanı eklenince kendisi için kötü son kaçınılmaz olur. Ebras malının şükürünün nişanesini göstermediği için Allah tarafından kendisine

bahşedilen sağlık ve mal alınır. O, zelil bir hale düşer. Hikâyede ebrasın düştüğü duruma kötürümün de düştüğü görülür.

9. Söylediği Söze Dikkat Etmek

Der-beyan-ı Pehlevan Sare Sefere Gidüp Hazret-i Ömer Kerameti-dür hikâyesinde söz söylemek üzerine tartışılır. Şair en güzel olanın konuşmamak olduğunu söyler. Fakat insanın illa bir şeyler söyleyecekse güzel sözler söylemesi gerektiğini tavsiye eder:

Âdemî oldur ki dınmaz dünyâda

Yahşı yaman söylemez hiç bir yâda (893)

Söylese ger yahşı söyler ey ahî

Yahşı söz ger dimese dınmaz dahı (894)

Şair, insanın boş konuşmaması gerektiğini belirtir. Bunun yanında insan hem boş konuşmalı hem de boş konuşulan sözleri dinlememelidir. Böyle yapan kişiler hem dünyada hem de ahirette Allah'ın hışmından eman bulanlardır (895-896).

Der-beyan-ı Ahval-i Ahmedü'l-Cevâd hikâyesinde Ahmedü'l-Cevâd bir gün çocuklarına onların rızıkları için zahmet çektiğini söyler. Bunun üzerine Allah Hazreti Cebrail'i göndererek Ahmedü'l-Cevad'ın iki sebeple amellerinin boşa gittiğini ve peygamberlik tacının kendisinden alındığını bildirir. Bunlardan birincisi Râzık olanın Allah olduğunu bildiği halde Ahmedü'l-Cevâd'ın çocuklarına rızıkları için söylediği sözdür. İkincisi Ahmedü'l-Cevâd'ın zamanında zengin olduğu halde hacca gitmemesidir. Sonradan fakirleşince bu, borç olarak üzerinde kalmıştır. Ahmedü'l-Cevad yaptığı hatadan dolayı tövbeler eder ve hacca gider. Af olunanlardan olur.

Görüldüğü üzere peygamber olan birinin başına söylediği söz yüzünden birçok şey gelir. Peygamberlik tacı gibi yüce bir makamı kaybeder. Şair muhatabına bu tarz sözleri söylemekten uzak durması gerektiğini belirtir. Çünkü ağızdan çıkan böyle bir söz insanı Allah'tan uzaklaştırıp amellerini iptal ettirebilir.

Der-beyan-ı Mu'cizat-ı Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem Keramet-i Hazret-i Ali Keremellahu hikâyesinde Hazreti Muhammed, sahibi tarafından bağlanmış bir deve görür. Peygamber deveye niçin bağlandığını sorar. Deve bu sorunun, sahibine sorulması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Peygamber devenin sahibine deveyi niçin bağladığını sorar. Devenin sahibi de devenin kendisini öldürmeye teşebbüs ettiği için bunu

yaptığını söyler. Bunun üzerine deve, sahibinin sözlerini çürütür (5855-5860).

Deve, sahibinin ve beraberindekilerin toplanarak boş işler konuştuğunu söyler. Bunlar, bunu yaparken namaz vakitlerini de kaçırlar. Deve bir hayvan olmasına rağmen sahibi ve sahibinin arkadaşlarının boş şeyler konuşarak zamanı boş geçirerek boş şeyler konuşmalarına tahammül edemez. Nitekim, Hazreti Muhammed'den aktarılan aşağıdaki söz insanın yaptıklarıyla hayvandan daha aşağıya düşebileceğinin isbatı gibidir:

Bu şekil hayvân bilün tahkîk a yâr

Gâfil erden yigdürür leyl ü nehâr (5869)

Konuşmak insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Bu özellik aslında insanı diğer canlılara göre daha üstün bir konuma da getirmiştir. İnsan, bunun kıymetini bilmeli; hâsılı söz söylerken dikkatli konuşmalı hem kulu incitmemeli; hem de konuşurken gayretullahı dokunmamalıdır. Bu sınır insan olmanın gerekliliğidir.

10. Haram Mal Yemek

Der-beyan-ı Hazret-i İsa 'Aleyhisselamun Musluk İle Sual Cevab hikâyesinin girişinde şair insanın dünya malına meyl etmemesi gerektiğini söyler. Dünyada mutluluğun anahtarlarından biri de budur. Böyle olunca insan Allah'a yaklaşır ve Allah bu tarz hareket eden insanları mutlu eder. Hele bir de başkasının malına tama göstermek hiç doğru bir hareket tarzı değildir. Böyle düşünüp haram mal elde etmeye çalışmak ise insanın felaketidir.

İnsan haram mal elde ederse bu malın insana faydası olmaz. Faydası olmadığı gibi insanın başına türlü türlü belalar açar. Nitekim haram mal elde eden kişiler Allah'ın azabına müstehak kişilerdir (4504-4505).

Der-beyan-ı Hazret-i İsa 'Aleyhisselamun Musluk İle Sual Cevab hikâyesinde Hazreti İsa'nın bir muslukla söyleşisi dile getirilir. Bu hikâyede Hazreti İsa bir musluğun başından su içmeye gider. Suyun tadı kendisine acı gelir. Hazreti İsa bu suyun acı olmasının sebebini merak eder. Musluk, Allah'ın izniyle Hazreti İsa'yla konuşur ve kendi macerasını Hazreti İsa'ya anlatır. Kendisinin bir insan olduğunu söyleyen musluk öldükten sonra uzun yıllar bir sarayda kerpiç olduğunu sonra saray yıkılınca kerpicin birisi tarafından balçık haline getirilip muslukta kullanıldığını anlatır. Adam daha ölmeden önce bir defasında diken taşıyan bir adamdan izinsiz olarak bir diken kopararak dişlerini bununla karıştırdığını söyler. Bu durum, diken taşıyan adamın haberi olmadan gerçekleşen bir hadise olduğu için haramdır. Dolayısıyla musluk bin yıldır suyunun acı gelmesinin sebebi

olarak bu hadiseyi gösterir. Hazreti Azrail adamın canını alırken adamın canı öyle bir yanmıştır ki sudan gelen acı, mezkûr bahisteki acıdır. Şair hikâyenin sonunda haram maldan sakınılması gerektiğini belirtir. Şair haram mal yiyen birinin yaptığı ibadetlerden sevap alamayacağını da ifade eder. Haram malın vücutta kalma süresinin kırk gün olduğunu söyleyen şair, dolayısıyla kırk gün boyunca o haram nesne vücuttan atılmadığı için insanın ibadeti de kabul olmaz inancındadır (4559-4564).

Netice itibariyle diken gibi kıymetsiz bir nesne bile haram olduğunda insan için büyük bir azaba sebeptir. Şair, bunu göz önüne alarak insanoğlunun haramlardan şiddetle uzak durması gerektiği telkininde bulunur. Ayrıca şair haramdan uzak durmayı mümin olmanın bir gereği olarak da düşünür:

Bir dikenden dahı kemter nesne yok

Vây eger andan dahı olursa çok (4566)

Hâlimüz pes niçesi olsa gerek

Cân acısın niçesi görse gerek (4567)

Mü'min isen gel sakın ey merdümân

Bil harâmdan nesne yokdur hiç yaman (4568)

Görüldüğü üzere Ahbârü'l-İber mesnevisindeki mezkûr hikâyede haram olan küçük bir şeyin bile insana azap olarak döneceği mesajı verilir. Bu anlamda insan haram mal yemekten uzak durmalıdır.

11. Zulüm

“Sözlükte bir şeyi kendine mahsus yerinden başka bir yere koymak, noksan yapmak, sınırı aşmak, doğru yoldan sapmak, meyletmek, hakkını eksiltmek, hakkını vermemek, men etmek ve yapılmaması gereken bir davranışta bulunmak anlamlarına gelir” (Karaman, vd. 2009: 623).

“Allah, samimi biçimde iyiye yönelmeye azmedenlerin tevbesini kabul ettiği halde, zulme saplanıp kalanlara yol göstermeyecek (5/39; 9/19, 109; 14/27; 46/10; 62/5), onları necata mazhar etmeyecektir (6/21, 135); belki, onlar hem bu dünyada (6/45; 7/162, 165; 10/13; 11/67, 94; 18/59; 23/27; 27/52; 28/59) hem de ahirette (10/52; 11/113; 21/29; 34/42; 43/65) cezalandırılacaklardır.” (Mir 1996: 212).

“Zulüm kavramı Kur'an'da tamamen olumsuz anlam ifade etmektedir. En büyüğünden en küçüğüne kadar her türlü günah, isyan ve

itaatsizlik zulümdür. Allah’a ortaklar koşmak, ayetleri yalanlamak, içki, kumar, zina, hırsızlık... zulüm olduğu gibi, namaz kılmamak, mazeretsiz oruç tutmamak gibi ibadetleri terk etmek, hatta işlenen günahlara tevbe etmemek dahi zulümdür. En büyük zulüm şirktir” (Karaman, vd. 2009: 623). *Ahbârü’l-İber* mesnevisinde zulüm birine zorbalık yapmak, sınırı aşmak, yapılmaması gereken bir davranışta bulunmak anlamında ve bağlamında ele alındı. Kur’an’da zulümle ilgili yapılan diğer vasıfların bir kısmı farklı ve müstakil başlıklar altında incelendi.

Der-beyan-ı Hazret-i Osman Rادیاللهه Anh Şehid Olduğu hikâyesinde şair Hazreti Osman’ın şehit edilme hadisesini anlatır. Hazreti Osman şehit edildikten sonra birisi onun ölü bedenine zulm eder. Hazreti Osman şehit edildikten sonra onun yüzünü açıp tabancayla yüzüne vuran bu kişi kadınların bedduasını alır (1163-1164). Bu bedduanın hemen akabinde bu kişi yaptığı zulmün karşılığını görür. Bu kişinin hem gözleri kör olur hem de elleri kurur. Ayrıca bedduanın kendisine isabet ettiğini gören bu kişi büyük bir vicdan azabıyla başbaşa kalır. Allah tarafından affedilmeme korkusu da yaşayan bu kişi büyük bir pişmanlık duyar ve vicdan azabı çeker. Şair haksızlıkla ve zulm ile yapılan eylemlerin sonucunda insanın yaptığının karşılığını göreceği mesajını verir.

12.Hırsızlık

“Mülkiyet hakkına karşı işlenen temel suçlardan biri olan hırsızlık; başkasına ait bir malı, korunduğu yerden sahibinin bilgisi dışında gizlice almaktır” (Karaman, vd. 2009: 226). Kur’an’da hırsızlık suçunu işleyen kadın ve erkeklerin cezası ellerinin kesilmesi şeklinde tayin ve takdir edilmiştir (Kur’an-ı Kerim 5: 38). Hırsızlığın cezasının caydırıcı olması toplumun kaygı ve korkularının düzelmesine ve düzenli hale gelmesine vesile olur.

Der-beyan-ı Ebu’l-leys-i Semerkandî Rahmetullahi Aleyhi Kıssası hikâyesinde yedi yıl boyunca kefen soyuculuğu yapan bir adamın, bu günahının başına daha büyük günahlar açtığı dile getirilir. Nitekim bir gün bir kadının kefenini soyan bu adam, şeytanın aldatmasıyla bu kadına karşı zina günahını işler. Bu günah onun peygamber huzurundan azarlanarak kovulmasına sebep olur. İşlediği günahın oldukça büyük bir günah olduğunu anlayan adam günlerce tövbe ederek Allah’tan affedilmeyi talep eder. Hikâyeye göre Allah da bu adamın günahlarını bağışlar.

Sonuç

Ahbârü’l-İber mesnevisi eğitim değerleri bakımından zengin bir içeriğe sahip olup toplumsal eğitim bakımından değerli bir kaynaktır. Eser, özellikle dini-tasavvufi değerler bakımından oldukça doyurucudur. Bunun

yanında şair sakınılması gereken bazı hususlar bakımından da okuyucu ve dinleyicilere telkinlerde bulunur. Bu çerçevede eser, kendi zamanının okuyucu ve dinleyici kitlesine birçok mesaj verdiği gibi bu genel geçer mesajlarla günümüz insanına da hitap etmektedir. Dolayısıyla Zâ'îfi'nin eserinden günümüzde de istifade etmek mümkündür. Zâ'îfi sakınılması gereken hususlardan bahsederken aslında bir toplumun ahlâkî bakımdan inşasıyla uğraşmaktadır. Bu eserde mal düşkünlüğü, cimrilik, tekebbür, kendini beğenmişlik, hırs, heva, zina, batıl inançlar, hased ya da kıskançlık, içki içmek, yalan söylemek, söylediği söze dikkat etmemek, haram mal yemek, zulüm, hırsızlık gibi hasletler eleştirilerek bu türden eylem ve davranışların insanları sıkıntıya sokacağı mesajı verilir.

Klasik Türk Edebiyatı'yla ilgili eleştiriler yapılırken bu edebiyatın halktan uzak bir tavır takındığına dair birçok görüş bulunmaktadır. Bu anlamda *Ahbârü'l-İber* gibi eserler muhtevasıyla bu tarz eleştirileri de boşa çıkarmaktadır. Yapılan çalışmada şairin toplumu eğitmek gibi bir derdinin olduğu görülmektedir. Bu da divan şairinin sanıldığından çok daha kapsamlı bir alana hitap ettiğini ve toplumla ilgili bir derdinin olduğunu da göstermektedir. İnanıyoruz ki sadece mesnevi nazım biçimlerinde değil, aynı zamanda divanların satır aralarında da şairlerin topluma ilettikleri birçok mesaj vardır. Bu anlamda divan şiiri, araştırmacılar için incelenmeye açık ve verimli bir alandır.

Kaynakça

- Çakın, M. B. (2014). *Gülşehri'nin Mantuku't-Tayr'ında Eğitim Değerleri ve Türkçe*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Elmalılı Hamdi Yazır (2014). *Kur'an-ı Kerim Meali*. (Hazırlayanlar: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- _____. *Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Kelime Meali*. Kervan Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1986). "Erzurum Kütüphanesi'ndeki Türkçe Yazma Eserler Üzerinde Araştırmalar". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* (1). 93-223.
- Işık, İ. (2016). *Ahbârü'l-İber Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Eğitim Değerleri Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- İncil (2004). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

- Karaman, F. ve vd. (2009). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.
- Korukluoğlu, E. I. (2014). *Ahbârü'l-İber* İnceleme-Metin. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kur'an-ı Kerim Renkli Kelime Meali* (2007). (Hızl.: Mustafa Özel). İstanbul: Asır Yayınları.
- Mir, M. (1996). *Kurani Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Öztürk, M. (2015). Bilinmeyen Bir Mesnevi: Ebeveyni Tarafından Altın Karşılığında Padişaha Satılan Çocuk Hikâyesi. *TSA / Yıl: 19 S: 2*, 95-114.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüksel, H. (2005). Meçhul Bir İsim ve Yeni Bir Eser: Bayburtlu veya Vanlı Zaifi ve Ahbârü'l-İber Adlı Mesnevisi). *Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı*. İstanbul: İSAR Vakfı Yay.115-123.
- www.kuranmeali.com (Erişim Tarihi: 15.01.2019)
- www.kuranmeali.com/indir/MucemulMufehres.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2019)
- www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 11.01.2019)
- www.yazmalar.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.01.2019)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page:53-68
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 25.01.2019
Kabul/Accepted: 01.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**GAZNELİ MAHMÛD'UN SARAY
ŞAİRLERİNDEN ASCEDÎ-Yİ
MERVEZÎ**

**MAHMUD OF GHAZNAVI'S
POET LAUREATES, ASJADI
MARVAZI**

Dr. Öğr. Üyesi Soner İŞİMTEKİN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü / Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-1073-5129, sonerisimtekin@yyu.edu.tr

Öz

Birçok araştırmacının, Farsça şiir dönemleri üzerine yaptıkları tespitlerde, X. ve XI. yüzyılın ilk yarısında yani Sâmânîler ve sonrasında Gazneliler dönemine denk gelen zaman diliminde yazılan şiirlerin gerek konu gerekse dil açısından İran'ın millî ruhunu, düşüncesini, Farsçanın arı kullanımını yansıtan birer ayna oldukları belirtilir. Dönem şairlerinin şiirlerinde Arapça kelimelerden mümkün olduğunca uzak durarak sade dil kullanmaları, bilimsel-teknik kavramlardan kaçınmaları, doğal teşbihler-tasvirler oluşturmaları, basit, kullanılmamış mazmunlarla kısa vezinleri ve bahirleri tercih etmeleri, temalarını millî gurur, hamasî düşünce ve bağımsızlık üzerine temellendirmeleri dönemin baskın şiir özellikleri olarak kabul edilmektedir. Rûdekî, Dakîkî, Firdevsî, Ferruhî-yi Sistânî, Unsurî, Menûcehrî, Zeynebî, Mes'ud-i Râzî gibi İran'ın büyük şairleri eserlerini bu dönemde, bu özelliklere uygun biçimde yazmışlardır.

Ebû Nazar Abdulaziz b. Mansûr Ascedî-yi Mervezî de (ö.1040?), XI. yüzyılın önde gelen şairlerindedir. Gazneli Mahmûd ve oğullarının methiyecilerinden olan şairin divanı günümüze kadar ulaşmamış olsa da şiirleri dağınık olarak bazı mecmua, tezkire ve risalelerde bulunmaktadır. Özellikle, Gazneli Mahmûd'un Hindistan seferinde Sumenât'ı fethetmesi üzerine söylediği kasidesine birçok tezkirede yer verilmektedir. Fars şiirinin belirtilen dönemi üzerine yapılan araştırmalarda, Ascedî-yi Mervezî'nin önemli bir şair olduğu belirtilmesine karşın hayatı ve eserleri hakkında yeterli bilgi bulunmamasından bahsedilmektedir. Çalışmada mevcut kaynaklar derlenerek, şairin hayatı ve edebî üslubu hakkında bilgi verilecek, yapılacak değerlendirmeleri desteklemek amacıyla şiirlerinden örnekler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran Edebiyatı, Sebki Horâsânî, Ascedî-yi Mervezî, Gazneli Mahmûd.

Abstract

It is stated by many researchers that the poems written in the 10th century and in the first half of the 11th century namely in the time period corresponding to Samanid and later Ghaznavid era are the mirrors reflecting the national spirit and thought of Iran. In the poems of the period poets, especially in the 10th century, using a simple language, staying as far as possible from the Arabic words, avoiding scientific-technical concepts, creating natural descriptions and depictions, preferring short quotes and bahirs with simple and untapped subjects, basing poetry themes on national pride, epic thought and independence are considered to be the dominant poetic features of the period. The great poets of Iran such as Rudaki, Daqiqi, Ferdowsi, Farrukhi Sistani, Unsuri, Manuchehri, Zaynabi, Masud Razi had written their works in this period.

Abu Nazar Abdul Aziz ibn Mansur Asjadi Marvazi (d.1040?) is one of the leading poets of the 11th century as well. Although Asjadi had praised Mahmud of Ghazni and his sons with his poems, his diwan has not reached present time, but his poems are scattered in some risales and tezkires. Especially, his poem about the Mahmud of Ghazni's conquest of Sumenat in India is included in many tezkires. In the studies conducted on the period of Persian poetry, although Asjadi Marvazi is stated to be an important poet, there is not enough information about his life and works. In this study, the present sources will be compiled and information about Asjadi Marvazi's life and literary style will be given and examples of his poems will be presented to support the evaluations.

Keywords: Iranian Literature, Sabk-i Khorasani, Asjadi Marvazi, Mahmud of Ghazni.

Giriş

Zebihullâh-i Safâ, *Târîh-i Edebiyât der Îrân* kitabında X. ve XI. yüzyılın ilk yarısında şairlerin sayısındaki artışın dönemin genel özelliklerinden olduğu belirtmiş; sefinelerde, tezkirelerde, lügatnâmelerde ve edebiyat kitaplarında tespit edilen şairlerin oldukça fazla olduğunu söylemiştir. Araştırmacı, adı geçen eserde Ascedî-yi Mervezî'yi dönemin Farsça şair söyleyen büyük şairleri arasında zikretmiştir (Safâ, 2002: 76, 101; 2003: 30). Sa'îd Nefisî de Ascedî-yi Mervezî'nin divanı için yazdığı mukaddimede, Gazneli Mahmûd'un dönemine odaklı bir yorumda bulunmuş ve Gazneli Mahmûd'un sarayında birkaç yüz şair olduğunu belirtmiş; ancak zikredilen bu şairlerin çoğunun edebî açıdan değerinin olmadığını ve yapılan değerlendirmeler neticesinde, bugünkü İran'ın doğu ve kuzey doğu bölgelerinde yaşamış olan yirmi kadar şairin Derî Farsçası ile (yani günümüzün edebî dili ile) şair yazmış olduğunu ve bu şairler arasında ise sadece altı ismin büyük şairler kategorisinde değerlendirilebileceğini söylemiştir. Nefisî'ye göre bu şairler: Unsurî, Ferruhî, Ascedî, Muncik-i Tirmizî, Le-

bîbî ve Zeynebî¹'dir. Nefisî, Firdevsî ve Menûcehrî'yi bu sıralamaya dâhil etmemiştir. Zira Firdevsî'nin, Samanlı devrinin büyük şairlerinden olduğunu vurgulamış, Menûcehrî'nin ise Sultan Mahmûd'tan sonra şiir söyleyen şairlerden kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Şahâb, 1348: 5).

Nefisî, bu altı ismin arasından özellikle üç şaire, Fars şiirinde kendi ekollerini oluşturmaları, şiirin bazı unsurlarında ilk ve öncü olmaları bakımından dikkat çekmektedir. Bu şairlerden birincisi, dilinin sade olması ve yaşadığı dönemdeki rayiç sözcükleri, deyimleri tercih etmesi, yeni mazmunlar kullanması, şiirinde zamanın bilimsel düşünce ve kavramlarından yararlanması yönüyle Unsurî'dir. İkincisi, dinlemesi kolay söylenmesi zor olan güzel şiir (sèhl-i momtèni') söylemesi, kinaye ve istiare kullanmadan normal duygu ve düşünceleri açık, sade ve akıcı bir dille beyan etmesi gibi özellikleri haiz olması bakımından Ferruhî'dir. Üçüncüsü ise Ascedî-yi Mervezî'dir. Nefisî, şiirlerinde teşbih, teşbih-i belîğ, istiare, teşhis, tekrar gibi söz sanatlarını kullandığı tespit edilen Ascedî'nin bedii sanatlarını uygun biçimde kullanması ve yeni söz sanatları oluşturması bakımından kendine has ekol sahibi olduğunu; döneminde geçen önemli olayları şiirine aktardığını, sonraki dönemlerde Katrân, Reşîd-i Vatvât, Abdulvasî'-i Cebelî-i Gurcustânî gibi şairlerin onun üslubunu takip ettiklerini belirtmektedir (Şahâb, 1348: 5, 6; Şa'bâniyân, 1395: 116, 118).

1. Ascedî-yi Mervezî'nin Hayatı

Gazneliler devrinin önemli saray şairlerinden olduğu bilinen ancak hayatı hakkında fazla detay bulunmayan Ascedî-yi Mervezî için bazı tezkiyelerde ya da sözlüklerin e'lâm bölümlerinde oldukça kısıtlı ve çelişkili bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda, Devletşah (2011: 87) *Tezkiretu 'ş-Şuarâ'*da, şairin aslen Heratlı ve Unsurî'nin öğrencilerinden olduğunu belirtmektedir. Lutfali Beg Âzer de *Âteşkede* eserinde, şairin Unsurî'nin öğrencisi olduğunu teyit etmektedir. Muhammed 'Avfî (Browne, 1906: 50) *Lubâbu'l-Elbâb*'da şairin tam isminin Hakîm Ebû Nazar Abdulazîz b. Mansûr Ascedî-yi Mervezî olduğunu ve Merv'de dünyaya geldiğini yazmaktadır. Rezâ Kulîhân Hidâyet *Mecmau'l-Fusehâ*'da şairin doğduğu şehri belirtmeksizin, sadece Unsurî, Firdevsî ve Ferruhî ile akran olduğunu söylemektedir (Şahâb, 1348: 8; Hidâyet, 1382: 1250). Muhammed Mu'în (1345: 1175) ise sadece şairin hicri dördüncü yüzyılın ikinci yarısıyla beşinci yüzyılın başlarında yaşadığını yazmaktadır. Jan Rypka da sadece, şairin 1040-1041 yıllarında doğmuş olduğunu, Mervli veya Heratlı olabileceğini belirtmektedir (1968: 176). Doğum yeri ile ilgili müphemiyet

1 Zebîhullâh-i Safâ'nın *İran Edebiyatına Genel Bir Bakış* eserinde (30), Zeynebî-i 'Alevî-i Horâsânî'nin mahlası 'Zeynebî' yerine 'Ziynetî' olarak belirtilmiş ise de Sa'îd Nefisî, yazılı kaynaklara dayanarak, şairin mahlasının 'Zeynebî' olması gerektiğini belirtmektedir. *Divân-i Hakîm Ascedî-yi Mervezî*, (Şahâb, 1348: 6).

bulunan Ascedî'nin lakabının Mervezî olması şairin Mervli olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Ascedî-yi Mervezî'nin divanını derleyen Tâhirî Şahâb'ın belirttiği üzere (1348: 11), şair uzun bir hayat sürmüş, yaşamı boyunca cismani lezzetlere ve nefsanî isteklere ilgi duymuş, daimi olarak eğlenceye, zevk ve sefaya meyletmiştir. İnanç ve din konusunda insanların ikiyüzlülüğünü her daim eleştirmiştir. Yaşının ilerlemesiyle zamanın ona getirdiği yaşlılık, hastalık gibi olumsuzluklara duyduğu şikâyeti bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

من پیرم و فالج شده ام اینک بنگر	تانولم کز بینی و کفته شده دندان
---------------------------------	---------------------------------

Ben yaşlıyım ve felçli oldum; işte bak ağzım çarpık, burun eğri ve dişler dökülmüş

Tâhirî Şahâb, *Devletşah Tezkiresi*'nde de yer alan şairin aşağıda verilen ve insanların inanç hususunda gösterdikleri ikiyüzlülüğü eleştirdiği rubaisinin mazmununun diğer şairler tarafından beğenildiğini ve Ascedî'den sonra gelen şairlerin de bu mazmunu benzer anlamlarda kullandıklarını belirtmiştir (Şahâb, 1348: 54; Devletşah, 2011: 87).

از شرب مدام و لاف مشرب توبه	وز عشق بتان سیم غیغب توبه
دل در هوس شراب و بر لب توبه	زین توبه نادرست یارب توبه

Şarap içmeye ve şarap kadehi hakkında boş laf söylemeye tövbe; gerdanı gümüş gibi güzellerin aşkına tövbe

Gönül şarap (içme) hevesinde (lakin) dudaklarda tövbe; Ya Rab, dürüst olmayan bu tövbelerden tövbe

Ascedî, Sultan Mahmûd'un saray şairi olmadan önce maddi açıdan oldukça sıkıntılı dönemler geçirmiştir. Yoksul bir hayat süren şair, kendisine bir memduh bulmak amacıyla yaşadığı yerden ayrılmış ve birçok yer gezmiştir. Hayatında tecrübe ettiği zor koşulları beyitlerine aktarmış; bir nevi kendi yazgısını eleştirmiş; yaşadığı maddi sıkıntılar neticesinde ona sırt dönen dostlarına serzenişte bulunmuştur:

همی دوم بجهان اندر از پس روزی	دو پای بر شغه و مانده با دلی گریان
-------------------------------	------------------------------------

Rızık peşinde her daim dolaşırım âlemde; nasırlaşmış (su toplamış) iki ayak, ağlayan bir gönül ile

با من همی نسازی و دایم همی ژکی	ای طبع سازگار ² چه کردم ترا چه بود
--------------------------------	---

Ey iyi huylu ben sana ne yaptım; ne oldu da bana
sürekli kötü davranıyorsun, hep söyleniyorsun

فغان ز سفلی و علوی و ثابت و سیار چه اعتماد بر این روزگار ناهموار از آن بهر زه شکایت نمی کنند احرار	فغان ز دست ستمهای گنبد دوار چه اعتبار بر این اختران نامعلوم جفای چرخ بسی دیده اند اهل هنر
--	---

Feryat dönüp duran kubbenin sitemlerinden; fıgan altta-
kinden ve üsttekinden, duranından ve gezeninden

Ne itibar bu belirsiz yıldızlara, ne itimat bu düz olma-
yan zamana

Feleğin cefasını gördü birçok ehl-i hüner; (lakin) bu
konuda (bu kargaşadan) şikâyet etmez özgürlükler

همه از آنست که با من نه درم و نه زر	دوستانم همه مانده و سنی شده اند
-------------------------------------	---------------------------------

Ne akçe ne de altın var diye, tüm dostlarım kuma gibi
oldular benimle

Şair içinde bulunduğu zor yaşam koşullarına rağmen hayatın
güzel yönlerinin olduğunu da bir beytinde şöyle dile getirmektedir.
Bu beyitten şairin iyimser bir karakterinin olduğu çıkarımı da yapı-
labılır:

اگر نعمتم نیست یا هست رادم	اگر نسبتم نیست یا هست حرم
----------------------------	---------------------------

Eğer yoksa da bir sıfatım vardır özgürlüğüm; eğer yok-
sa da nimetim vardır gençliğim (hürlüğüm)

Ascedî, Sultan Mahmûd'un sarayında kendine yer edinince, ömrü-
nün sonuna dek Gazneli Devleti'nde, sarayın ileri gelenlerinin himayesin-
de varlıklı ve başarılı bir şair olarak hayatını sürdürmüştür (Rypka, 1968:
176). Unsurî ve Ferruhî'den sonra Sultan Mahmûd'un en büyük saray şairi
olmuştur. Sultan Mahmûd, komutanları ve ordusu ile Hindistan'da bulunan

[سازگار] 2 Tâhirî Şahâb'ın tashihini yaptığı Ascedî'nin divanının birinci baskısında sözcük [کارساز] ikinci baskısında [کارساز] olarak geçmektedir. *Divân-i Hakîm Ascedî-yi Mervezî*, (Şahâb, 1334: 35; 1348: 55).

Sumenât'a³, 10 Şaban 416 – 10 Safer 417 tarihleri arasında sefere çıktığında, saray şairlerinden sadece Ferruhî'yi yanında götürmüş ancak Ascedî, seferin ardından seferin başarısını ve Sultanın zaferini övdüğü 'Fethnâme-i Sumenât' adlı kasidesini Gazne'den Hindistan'a yolladığında, Sultan Mahmûd'tan 100.000 dirhem mükâfat almıştır. Ascedî'nin övgü ve tarihî olay temalarında söylediği bu şiiri onun en bilinen kasidesidir:

کردار خویش را علم معجزات کرد نزدیک بخردان همه از مشکلات کرد شکر و دعای خویشان از واجبات کرد ⁴ بنیاد بر محامد و بر مکرمات کرد هر شاه را بلعب دگر شاهمات کرد کو هر سفر که کرد بدیگر جهات کرد باز او سفر بجستن عین الحیات کرد او کارها بحیل و کلک و دوات کرد	تا شاه خسروان سفر سومنات کرد آثار روشن ملکان گذشته را بزدود ز اهل کفر جهان را بر اهل دین محمود شهریار کریم ⁵ آنکه ملک را شطرنج ملک باخت ملک با هزار شاه شاهها تو از سکندر پیشی، بدانجهت عین الرضای ایزد جوئی تو در سفر تو کارها به نیزه و تیر و کمان کنی
---	--

Hükümdarların şahı Sumenât'a sefer düzenlediğinde; mucizelerle yüceltti kendi işini

Geçmiş sultanların parlak eserlerini tüm o zorluktan (kurtarıp) akıllılara yakın etti

Dünyayı kâfirlerden temizledi ve dindarlara kendi duasını ve şükürünü vacip eyledi

Cömert hükümdar Mahmûd, mülkü iyilikler ve mükerremlikler (değerler) üzerine temellendirdi

Melik, binlerce şah ile mülk satrancı oynadı; her şahı diğer bir hamleyle şah mat etti

Ey şah, sen İskender'den dahi fazlasın (yücesin); çünkü o yaptığı her sefere başka sebeplerle gitti

Sen seferde Allah'ın rıza gözünü ararsın; o ise hayatın kaynağını aramak için sefer düzenledi

3 Somnât, bugünkü adıyla Somrat-Patan.

4 Kasidedeki beyitlerin sırası ve beyitlerdeki bazı sözcükler birinci ve ikinci basımda farklılık göstermektedir; bu bağlamda ilgili beytin ilk mısrası divanın birinci baskısında [بزدود نام کفر جهان راز لوح دین] olarak verilmiştir.

5 کریم sözcüğü divanın birinci baskısında [فلک] olarak verilmiştir.

6 ملک Sözcüğü divanın birinci baskısında [همی] olarak verilmiştir.

Sen işleri ok, yay ve mızrak ile yaparsın; o ise işlerini hile, düzen ve divit ile halletti

Ascedî'nin doğum tarihi ve doğum yeri ile ilgili çelişkili bilgiler olduğu gibi ölüm tarihi hakkında da belirsizlik bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar (Şa'bâniyân, 1394: 9; 1395: 110) Ascedî'nin ölüm tarihini 1040 olarak belirtse de Safâ (2002: 101), *Mecmau'l-Fusehâ*'da (ve bu kaynağı referans gösteren diğer çalışmalarda) şairin ölüm tarihinin 1040 olarak yazılmasının doğru görülmediğini söylemektedir. Safâ'ya göre, Ascedî'nin ölüm tarihi belli değildir çünkü Gazneli Medûd b. Mes'ûd'un döneminde (1040-1048) ve Horâsân Emiri Selçuklu Çağrı Bey'in (1037-1058) iktidarda olduğu zamanda kasideleriyle onları da övmüştür. Kısaca, doğum yeri ve ölüm tarihi hakkında çelişkili bilgiler olsa da kesin olan Ascedî'nin Gazneli Mahmûd'un sarayının öncelikli ve en beğenilen şairlerinden olduğudur (Şahâb, 1348: 12, 13; Temimdârî, 1379: 55).

2. Ascedî-yi Mervezî'nin Edebî Üslubu

Belirtildiği üzere, Gazneli devrinin öne çıkan şairlerinden olsa da Ascedî'nin bazı tezkirelerde yer alan beyitlerinin haricinde divanının tamamı ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Hidâyet (1382: 1250) de, Ascedî'nin hayatı boyunca üç bin kadar beyit yazmış olduğunu ancak bu şiirlerin günümüze kadar ulaşmadığını belirtmektedir. Şairin dağınık haldeki bazı şiirleri, ilk olarak 1324 senesinde 'Armağan Dergisi'nin 1-2. sayılarında, Ascedî'nin biyografisinden bahsedilirken yayımlanmış; dergi yetkililerince dergi okurlarından ve fazıllardan, şairin şiirlerinin toplanması ve derlenmesi için yardım talep edilmiştir. Derginin 3-4. ve 7-8. sayılarında, şair Muhammed Emîn Riyâhî ve yazar Âgâ-yi Bâstânî gibi edebiyatçılar şairin bazı şiirlerini yayımlamışlar; sonrasında araştırmacı Tâhirî Şahâb'a, şairin divanının derlenmesi hususunda yardım etmişlerdir (Şahâb, 1348: 17-19). Şahâb, her ne kadar editörlüğünü yaptığı bu çalışmanın önsözünde şiirlerin çoğunun eksiklik olduğunu belirtse de, 1334 senesinde Ascedî'ye ait 256 beyitlik bir şiir divanı yayımlamıştır. Divanda derlenen şiirlerin daha çok kaside, rubai ve tegazzül nazım biçimlerinde olduğu görülmektedir. Sa'îd Nefisî'nin de bir mukaddime yazdığı bu çalışmanın ikinci basımı 1348 senesinde hazırlanmış ve bulunan 42 beyitin çalışmaya dâhil edilmesiyle beyit sayısı 298'e yükselmiştir ki verilere dayanarak bu sayının Ascedî'nin şiirlerinin yüzde onu kadar olduğu düşünülmektedir. Divan'ın Tâhirî Şahâb'a ait birinci ve ikinci basımlarında bazı beyitlerin sıralaması ve beyitlerde geçen, sözcük ve sözcük öbeklerinin değiştirildiği de görülmektedir. Türkçeleştirilen beyitlerde, bu farklılık çalışmadaki dipnotlarda gösterilmiştir.

Mevcut şiirlerden hareketle, memduha övgü, aşk, sevgilinin vefa-

sızlığı, ahlak, hayatın ve zamanın getirdiği zorluklar, öğüt, tarihî/toplumsal olaylar gibi temalarda şiir söylemiş olan Ascedî'nin şiir dili ve üslubu hakkında tezkire yazarları neredeyse ortak yorumlarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda, Ebu'l Fazıl Beyhakî, *Târîh-i Mes'ûdî* eserinde, Ascedî'nin dönemin fazıllarından ve Sultan Mahmûd'un önde gelen saray şairlerinden olduğunu belirtmiştir. Lutfalî Bek Âzer, *Tezkire-i Ateşkede*'de Ascedî'nin temiz ve saf şiirler yazdığını, şiirlerinin altın gibi değerli olduğunu ve isminin fasih beyanlı şairler arasında anıldığını söylemiştir. Emîn Ahmed Razî *Tezkire-i Heft İklim* eserinde, Ascedî'den belagatin madeni ve fesahat gökyüzünün yıldızı olarak bahsetmiş; Merv bölgesinin onun varlığıyla iftihar kazandığını, Sultan Mahmûd'un onun şiirine oldukça değer verdiğini yazmıştır. Hasan Sâdât Nâsirî ise şairin tam anlamıyla yetkin bir övgü şairi olduğunu dile getirmiş; teşbihte ve betimlemede eşsiz bir maharete sahip olduğunu vurgulamıştır (Şahâb, 1348: 16, 17).

Giriş bölümünde de bahsedildiği üzere, Ascedî, 'şairin dil kullanımına özen göstererek, sözcükleri anlamlı ve ahenkli bir biçimde, manevi değerinin de olmasını sağlayan anlaşılmalara uygun gelecek şekilde ve estetik bir biçimde kullanarak, söz sanatları ve ahenkle beraber sözü güzelleştirmesi' anlamına gelen 'bedii sanatları'na⁷ ilgi gösteren ilk şairlerdendir. Şahâb da, klasik bedii kitaplarından Reşîdüddin Vatvât'ın eseri *Hadaiku's-Seher*'de Ascedî'nin üslubunun ve dahi aşağıdaki kasidesinin 'tekrir (yineleme) sanatına' örnek olarak verildiğini belirtmektedir (1348: 15). Şair, ilgili kasidenin bazı beyitlerinde sevgilinin güzelliğini betimlemekte, bazı beyitlerinde ise memduha övgüde bulunmaktadır:

دندانش دانه دانه دَر است جانفزی ز آن دانه دانه، دانه دَر بَتیم زرد طَره اش چو حلقه حلقه قطار از پس قطار از آن حلقه حلقه، حلقه زنجیر شرمگین زلفینش نافه نافه گشاید نثار مشک ز آن نافه نافه ، نافه خوشبوی با دریغ	لبهایش پاره پاره عقیق است آبدار ز آن پاره پاره ، پاره یاقوت سرخ خوار ⁸ حلقه اش چو چشمه چشمه نور هدی قطار ز آن چشمه چشمه، چشمه خورشید دردخوار رخسارش ⁹ لاله لاله نماید فروغ نار ز آن لاله لاله، لاله خود روی شرمسار ¹⁰
--	---

Dişleri tane tane neşe veren incidir; dudakları pare pare sulu bir akiktir

7 Bkz. Kürkçüoğlu, K. E. (Ed.). (1994). *Tahir'ül Mevlevî, Edebiyat Lügatı*. (25-26). İstanbul: Enderun.

8 ز آن پاره پاره سرخ خوار sözcük grubu divanın birinci baskısında [سرخ خار] olarak geçmektedir.

9 رخسارش sözcüğü divanın birinci baskısında [عارضش] olarak geçmektedir.

10 ز آن لاله لاله خود روی شرمسار sözcüğü divanın birinci baskısına [بهار] olarak geçmektedir.

O tane taneden inci tanesi sarı bir yetimdir; o pare parden yakut parsi zelil bir kırmızıdır

Saçının lülesi halka halka gibi tren peşindeki trendir; zülfü trenin ön ışığı gibi huzme huzmedir

O halka halkadan zincir halkası utanır; o huzme huzmeden güneşin huzmesi dertlenir

Zülfü öbek öbek misk kokusu yaymaktadır; yanağı lale lale nar (gibi ışık) saçmaktadır

O öbek öbekten güzel koku öbeği hayıflanır; o lale laleden lalenin kendi yüzü utanır

گسترده سایه سایه ، از هر سوئی هزار ز آن سایه سایه ، سایه گه سجده کبار چونانکه ¹¹ سله سله برد طاقت ستار ز آن سله سله ، سله بزار ¹² مستعار	همتئ پایه پایه عزیز و شود بلند ز آن پایه پایه، پایه گه خدمت ملوک دینار کیسه کیسه دهد اهل فضل را ز آن کیسه کیسه ، کیسه صراف عیب گیر
---	---

Paye paye aziz olur ve yükselir himmeti; bin yönden gölge gölge yayılmıştır (onun gayreti)

O paye payeden meliklerin hizmeti payelenir; o gölge gölgeden uluların secdesi gölgelenir

Fazilet ehline kese kese dinar verir; öyle ki yıldızların sabrını sepet sepet götürür (azaltır)

O kese keseden kuyumcunun kesesi utanır; o sepet sepetten tüccarın sepeti ayıplanır

Yazdığı şiirlerden mütevazı ve merhametli biri olduğu anlaşılan Ascedî şiirlerini daha çok Gazne saray erkânını methetmek için kaleme almıştır. Bakıldığında, övgü ve hiciv içerikli şiirler söylediği anlaşılan Ascedî'nin aslında ününü sade ve akıcı biçimde kaleme aldığı kasidelerine borçlu olduğu belirtilmektedir. Unsurî'nin öğrencisi olduğu savı; vezin, kafiye ve şiirin dış görünüşü açısından Unsurî'nin üslubunu taklit ettiği görüşü bu iddiayı destekler niteliktedir. Rypka (1968: 174) da *History of Iranian Literature* kitabında Unsurî'nin ekolünü takip eden şairler arasında

11 [دیبای] olarak geçmektedir. bağlacı divanın birinci baskısında چونانکه¹¹

12 [سله بر از زر] sözcük grubu divanın birinci baskısında [سله بزار¹²] sözcük grubu olarak geçmektedir.

Ascedî'yi de zikretmektedir. Kaside biçiminde yazdığı şiirlerin asıl mazmunu övgüdür. Ascedî'nin kasidelerindeki bir diğer özellik de Arapça kelimelerin ve söz sanatlarının kullanılmasıdır (Şa'bâniyân, 1395: 112).

Gazel biçimindeki az sayıdaki şiirlerine bakıldığında, gazellerin genelini bağımsız bir yapıda olmadığı görülmektedir. Şairin gazellerinin diğer biçimlerdeki şiirlerine göre geri planda kalması, klasik İran edebiyatında gazelin etki alanının on ikinci yüzyılda başlamasıyla ilişkilendirilebilir. Şa'bâniyân, bu olumsuzluğa rağmen şairin akıcı ve sade bir dille kaleme aldığı tegazzülleri bulunduğunu da eklemektedir (1395: 112). Ascedî, tegazzülde sade ve akıcı bir dil benimsemiş; beyanında beğenilmeyen imgeler kullanmaktan kaçınmıştır. Şiirlerinde felsefi ve hikemî sözleri pek tercih etmemiştir. Deyimleri, söz kalıplarını kullanım tarzı hatta bazı alışılmamış, ayıplanmış garip sözcükleri ustaca kullanması onun şiirdeki yeteneğini göstermektedir. Kendisinden sonra gelen şairlerden çok azı onun seviyesine ulaşabilmişlerdir. Şahâb, Menûçehrî, Muizzî-yi Semerkandî ve Hakîm Sûzenî gibi şiir ustalarının şiirlerinde Ascedî'nin şiir tekniğinin doğrudan ya da dolaylı olarak hissedildiğini; bu şairlerin şiirlerinde, Ascedî'nin kullandığı vezinlerin dahi benzer şekilde kullanıldığını belirtmektedir (1348: 16). Muizzî bağlamında bu görüşe Rypka (1968: 195) da katılmaktadır. Benzer yorumlar Ali Rezâ Şa'bâniyân tarafından da yapılmaktadır. Şa'bâniyân, Ascedî-yi Mervezî hakkında yazdığı makalesinde ve 1394 senesinde derleyip yayımladığı şairin divanında¹³, Ascedî'nin kişiliği ve üslubu hakkında tezkirelerde ve sefinelerde olumlu görüşler olduğunu vurgulamakta; üslubunun Hakîm Tusî, Menûçehrî ve Unsurî'nin düzeyinde kabul gördüğünü ve tezkire yazarları tarafından şairin yazım biçiminin her daim övüldüğünü dile getirmektedir (1394: 7; 1395: 110, 111).

Şa'bâniyân, Ascedî'den geriye kalan şiirlerin nicelik olarak yetersizliği, bu şiirlerin bazı tezkirelerde dağınık halde yer alması gibi nedenlerden ötürü, araştırmacılar tarafından şimdiye kadar Ascedî hakkında detaylı bir inceleme yapılamadığını söylemekte; şairin divanını derleyerek bu eksikliği gidermek istediğini ancak şiirlerin çoğunun mevcut olmaması ve var olan şiirlerinin de nakıs olması sebebiyle şairin biçiminin ihtimalen bir dereceye kadar anlamlandırılabilceğini belirtmektedir. Araştırmacı, bu bağlamda şu tespitlerde bulunmaktadır:

Ascedî'nin şiirinin biçimi hakkında açıklama yapmak zordur. Divanında derlenen şiirleri, genellikle tezkirelerden nakledilmiştir; bu şiirlerin de ekseriyetle rubai ve kıt'a olduğu anlaşılmaktadır. Rubai biçiminde

¹³ Burada, Tâhirî Şahâb'ın düzenlemesini yaptığı Ascedî'nin divanında ve Ali Reza Şa'bâniyân'ın düzenlemesini yaptığı Ascedî'nin divanında ve şair hakkında yazdığı makalesinde, şairin hayatı ve üslubuna dair yapılan tespitlerin ve yorumların oldukça benzer olduğunu belirtmek gerekmektedir.

yazılan şiirlerin yapısı oldukça sağlamdır ancak kıt'aları o kadar başarılı değildir. Bu kıt'alar büyük ihtimalle bir kasidenin veya tegazzülün geriye kalan [eksik] parçalarıdır; kıt'alar üzerine yapılan olumsuz değerlendirmenin sebebi bu olabilir. Diğer taraftan kıt'aların mazmunlarının incelenmesiyle de kullanılan kalıpların doğruluğu hakkında kesin görüş bildirmek de olanaksızdır; zira kimi zaman kıt'alarda övgü ya da tegazzül mazmunları da müşahede edilebilmektedir (1395: 111, 112).

Şa'bâniyân'ın, şairin rubaileri hakkında daha kesin ve olumlu görüşleri bulunmaktadır:

Rubaileri hakkında daha güvenilir bilgi bulunmaktadır. Şairin rubaileri dil ve mazmun açısından kendine has özelliklere sahiptir. Ascedî'nin, insanın hayatına dair gizemli görüşleri ve varlık felsefesi hakkındaki düşünceleri bu rubailerde ortaya çıkmakta ve bu rubailer zaman zaman Hayyâm'ı hatırlatmaktadır.(1395: 111, 112).

Araştırmacının, Ascedî'nin rubaileri hakkında yaptığı bu yorum oldukça mantıklıdır. Zira şairin 'Kârvân-i Omr' rubaisi bu bağlamda değerlendirilebilir. Ascedî'ye göre, insan her daim isteklerinin esiridir ve nefesine yenik düşmektedir. İnsanın hayatında başına gelen olumsuzluklar aslında kendi hatalarından ve umarsızlığından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden insan, içinde bulunduğu gafletin farkına varmalı ve kendine gelmelidir. Zira zaman su misali akıp gitmektedir. Şairin bu düşünce tarzı aşağıdaki beyitlerde açık şekilde görülebilir:

صبح است و صبا مشک فشان می گذرد بر خیز چه خسبی که خهان می گذرد	در یاب که از کوی فلان می گذرد بوئی بستان که کاروان می گذرد
--	---

Seher vaktidir, misk kokusu dağıtan saba rüzgârı geçiyor; öğrenen filan (hangi) sokaktan geçiyor

Kalk, (bu) nasıl bir uykudur, dünya geçiyor; kokla bostanı ki kervan geçip gidiyor

Ascedî'nin aşağıda verilen rubaisi yine onun felsefi yönünü hissettirmektedir:

ما در غم خویش غمگسار خویشیم سر گشته و شوریده کار خویشیم	محنتزدگان روزگار خویشیم صیاد نه ایم و هم شکار خویشیم
--	---

Biz kendi gamımızda kendimizin dert ortağıyız; kendi zamanımızın sıkıntı çekenleriyiz

Kendi işimizin şaşkınlığını ve meftunuyuz; avcı değiliz ve dahi

kendimizin avıyız

Şa'bâniyân'a göre, Ascedî'nin şiir üslubunu Gazneli sarayındaki diğer övgü şairlerinden ayıran temel unsur ise şiirinde tabiat ve toplumu memduha feda etmemesidir. O, şiirlerinde toplumsal olaylara tarafsız ve sessiz kalmaz; ahlakî meselelerde okura çoğu zaman öğüt de verir ki anılan beyitlerinden bu görüşün doğru olduğu aşikârdır. Çoğu övgü şairinin şiirinde, şiirin tüm unsurları metheden ve methedilen etrafında şekillenmekte; metheden şair, methedilen ise mutlak bir suret halinde kendini göstermektedir. Ascedî ise övgü esnasında memduhun şahsiyetini haddinden fazla abartmaz, onu gereğinden fazla methetmez (1395: 112-113). Şa'bâniyân tarafından yapılan bu tespitin yerinde olmadığı düşünülmektedir. Zira bir saray şairinin en önemli geçim kaynağı ve hayatını idame ettirebilmesinin yolu söylediği övgü şiirleri sayesinde aldığı ödüller ve mükâfatlardır. Şairin tarihî olayları, tabiatın güzelliklerini şiirine dâhil ettiği bir gerçektir ancak bazı beyitlerinden de anlaşıldığı üzere, Ascedî zaman zaman memduhunu yoğun biçimde methetmiştir. Müteakip tegazzülde baharın betimlemesini yapan şairin, dönemin ileri gelenlerinden Seyyid Ebu'l-Nasr'ı, Abbasi halifesinin Sultan Mahmûd'a atfettiği 'Yeminü'd-devle' ve 'Eminü'l-mille' (devletlerin/milletlerin güvendiği kimse; devletlerin sağ kolu) gibi unvanlarla abartılı bir biçimde övdüğü düşünülmektedir:

زرۆى سبزه بر آورد شاخ نرگس سر بهار عهد جهان باز تازه کرد ز سر ز سيل ابر بر آورد لاله در ثمر ببين كه شاخ كنون كله بندد از عبقر زبسكه بر سر نرگس كند زمانه صور كنار نرگس سيم و ميان نرگس زر	بنوبهار جوان شد جهان پير ز سر خزان جهان را عهد ار چه کرده بود كهن ز بوى باد بر آورده سبزه مشك نبات ببين كه باغ كنون حله بافد از سندس زبسكه بر تن لاله كند زمانه نگار بياض لاله ز نور و سواد لاله ز دود
--	---

İlkbaharla yaşlı dünya tekrar gençleşti; nergisin dalına yeşili tekrar getirdi

Sonbahar dünyanın ahdini her ne kadar yaşlı etmiş olsa da; bahar dünyanın ahdini yeni baştan tazeledi

Rüzgârın kokusuyla yeşillığe tatlı miski getirdi; bulut selinden (yağmurla) laleye inciye getirdi

Gör ki bağ şu an ipekten bir elbise örmekte; bak ki dal şimdi nakışlı bir kumaşla giysi dikmekte

Zaman lalenin tenine (öyle bir) resim yapar ki; nergisin başına (öyle) şekiller çizer ki

Lalenin beyazı nur, siyahlığı duman gibidir; nergisin kenarı
gümüş, ortası altın gibidir

که ابر جود شکارست و ببر شیر شکر هنروری که امین ملل ¹⁴ شده به هنر کفش بروز لقا آدرست تیغ شرر که نام او قلم قدرت است در دفتر چو وقت محضر باشد مناظر محضر هر آنکجا که بود سطر دولت، او مسطر	نجیب (سید ابو نصر) آن خجسته نژاد سخنوری که یمین دول ¹⁵ شده بسخن دلش بوقت سخا اخترست زر شعاع تبارک اله از آن تیره سار خامه او چو روزی میدان باشد مبارز میدان هر آنکجا که بود جفن ملت، او شمشیر
--	---

O soyu mübarek (Seyyid Ebu'l-Nasr) cömertlik bulutunun
avcısıdır; Pars aslanı onun için şeker gibi (kolay bir avdır)

Söze yemîn-i duvel olmuş güzel bir konuşmacıdır; sanata
emîn-i milel olmuş bir sanatkârdır

Gönlü cömertlik zamanı altın misali ışık saçan bir yıldızdır;
eli mülakat zamanı kıvılcım çıkaran bir kılıcın ateşidir

Tebârekallah onun kaleminin koyuluğundan; onun ismi def-
terde kudretin kalemidir

Savaş günü olduğunda meydandaki savaşçıdır; barış günü ol-
duğunda huzuru gözetleyendir

Milletin kın olduğu her yerde o kılıçtır; devletin satır olduğu
her yerde o mastardır (bileyicidir)

Aşağıdaki beyit yine Ascedî tarafından Sultan Mahmûd'u övmek
için yazıldığı düşünülen bir rubaidir:

از بیم بیفکند ز کفها شم شیر ¹⁶ در معرکه با تیغ گزارد شم شیر ¹⁷	چون شاه بگیرد بکف اندر شمشیر یارب که بمردی و تهور مثلش
---	---

Şah eline kılıç aldığı zaman; korkudan pençesindeki tırnakları
atar aslan

Ya Rab, onun öfkesi ve yiğitliğiyle; savaş meydanında kılıçla
perişan olur aslan

Şairin aşk temalı şiirlerindeki aşk olgusunun ilahi olmayan, ta-

14 امین ملل = امین المله

15 یمین دول = یمین الدوله

16 شم = ناخن

17 شم = پریشان - آشفته

mamen dünyevi bir aşk olduğu düşünülmektedir. Yaşadığı dönemde irfanî konuların henüz yaygın olmaması da bu görüşü destekler niteliktedir. Şair kimi zaman sevgilinin güzelliğini nitelediği ya da sevgilinin vefasızlığından bahsettiği şiirler söylemiştir:

سرو از قد و ماه از رخ و سیم از ذقنت صد یوسف مصر در ته پیر هنت	ای گشته خجل آب حیات از دهنت صاحب نظری کجاست تا در نگرد
--	---

Ey ağzı hayat suyunu, boyu servi ağacını, yüzü ayı, çenesi gümüşü utandırmış olan

(Sana) bakmak için görüş sahibi nerede; yüz Mısırlı Yusuf (vardır) senin eteğinin dibinde

شمار کشتگان ناید بیادت زرنج غمزه باری شرم بادت	از بس خونها که می ریزد بغمزه گر از خون ریختن شرمت نیاید
---	--

Gamze ile çok kan döktüğün için gelmez aklına öldürülenlerin sayısı

Eğer utanmıyorsan o döktüğün kandan; bari utan gamzenin çektiği sıkıntıdan

کز دیده هزار گونه خونریز نکرد خون گشت و ز دوستیت پرهیز نکرد	در تو دل خسته نظری تیز نکرد پرهیز کن از دود دلی که کز غم تو
--	--

Yorgun gönül sana acı bir bakış atmadı; gözden bin türlü kan akıtmadı

Gönlü mahvetmekten sakın ki (bu gönül) senin gamından kanlandı da senin dostluğundan sakınmadı

Ascedî'nin şiirlerinde anlamsal yapıyı destekleyen söz sanatlarının sıkça kullanıldığı görülmektedir. Söz sanatlarından en çok teşbih (benzetme) sanatını kullandığı belirlenmiş; bu unsuru kullanırken bir duyguyu diğer bir duyguya benzettiği de gözlemlenmiştir. İstiare (eğretileme) sanatı da şairin tercih ettiği diğer bir söz sanatıdır. Şair bazı zamanlarda, bir şiirin ilk beyitlerinde bir şeyi diğer bir şeye benzeterek teşbihten yararlanmış; sonraki beyitlerinde ise istiare söz sanatını kullanmıştır ki bu, Horasan üslubunun özelliklerinden birisidir. Ascedî'nin şiirlerinde, her biri beytin odak noktası haline getirilmiş teşhis (kişileştirme) sanatının kullanımı da

yaygındır. Şair yaşamın birçok unsuruna insanî özellikler atfederek şiirinde mecazlı bir anlatım yakalamıştır (Şa'bâniyân, 1995: 116-118). Mevcut şiirlerinin neredeyse yüzde yetmişlik bölümünde kullanılan vezinlerin mütekarib bahirlerden oluştuğu görülen Ascedî'nin belirli bir konuda, belirli bir kişi için söylediği veya diğer bir şair karşısında edebî yeteneğini ispatlamak için yazdığı şiirlerinde alışılmamış teşbihler ve istiareler oluşturduğu görülebilir. Özellikle memduhunu överken tüm dilsel unsurlardan yararlanı ancak öğüt ya da aşk içerikli şiirlerinde bu gibi kullanımlardan kaçındığı veya bu sanatlardan daha mütevazı şekilde yararlandığı da fark edilmektedir (Şa'bâniyân, 1995: 122, 130).

Ascedî şiirlerinde okuyucusunu etkileyecek, şiirin anlamsal yapısını destekleyecek ve anlamsal çıkarımlar yapılabilecek dil unsurları kullanmıştır (Şa'bâniyân, 1995: 124). Şairin edebî üslubu kısmında verilen ilk şiir örneğinde de görüldüğü üzere, tekrar sanatını bu bağlamda kullanmasının muhatabını etkilemek, şiirin ahenk unsurunu arttırmak amacıyla olduğu düşünülebilir. Çoğu araştırmacı şairin akıcı bir üsluba sahip olduğu konusunda hemfikir olsa da (Şahâb, 1348: 15-17) Şa'bâniyân (1995: 124-125), şairin bazı şiirlerinde farklı dil kullanımlarını tercih ettiğini de söylemekte; Ascedî'nin bazı şiirlerindeki sözdizimsel unsurların önceki dönemlerdeki şairler tarafından kullanılmış olan, bir fiile ön ek koyma veya çift ön ek kullanma gibi unsurlara benzediğini dile getirmektedir. Özellikle övgü şiirlerinde kafiye oluşturmak amacıyla Arapça kelimeleri kullanım sıklığını arttırdığını ve bu durumun saray ortamından, saray erkânından veya sarayın dinî hassasiyetlerden kaynaklanıyor olabileceğini; sıradan insanlara hitap eden eleştiri veya öğüt içerikli şiirlerinde ise Arapça kelimeleri daha az kullandığını, bunun yerine, doğum yeri olan Merv lehçesine ait veya halk arasında az kullanılan kelimeleri tercih ettiğini de belirtmektedir. Araştırmacıya göre bu etken günümüz okurunun şiirleri anlamlandırmasını da zorlaştırmaktadır. Şair kimi şiirlerinde sade, kimi şiirlerinde ise gösterişli ve anlaşılması zor bir dil kullanmıştır ki bunun yerinde bir tespit olduğu kabul edilmektedir.

Sonuç

Dağınık haldeki şiirlerinden, kaside, rubai ve tegazzül nazım biçimlerinin sayıca daha fazla olduğu 298 beyitlik divanından, Ascedî-yi Mervezî'nin Gazneli Mahmûd ve oğullarının beğendiği, takdir ettiği övgü şairlerinden olduğu ve şiirlerini daha çok bu bağlamda kaleme aldığı görülse de, Mervezî gündelik hayattan ve sıradan insanlardan kopmayan bir şairdir. Baskın olarak övgü temasını tercih etmiştir ancak yaşadığı dönemde gerçekleşen tarihî olayları şiirine aktardığı gibi aşk ve tabiat betimlemesi yaptığı, ahlakî konularda öğüt verdiği ya da kendi hayatında tecrübe ettiği bir olumsuzluk karşısında duygularını dile getirdiği şiirler de söyle-

miştir. Ascedî'nin özellikle yaşadığı sıkıntıları şiire aktarması çok doğaldır çünkü bir edebiyatçının eserlerini besleyen en önemli unsur yaşanmışlıklarıdır. Öte yandan, şairlerin kaleme aldığı şiirler tabii oldukları yönetime ve zamanın şartlarına odaklı olduğundan, şairin üslubundaki değişkenlikler değerlendirilirken bu hususun göz önüne alınmasının gerektiği de düşünülmelidir. Yapılan değerlendirmelerden yola çıkarak, yaşadığı dönemde söz sanatlarına ilgi gösteren öncü şairlerden olan Ascedî-i Mervezî'nin yaşadığı dönemde İran edebiyatına ve İran tarihine önemli bir katkı sunduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Browne, E. (Ed.). (1906). *Muhammed 'Avfi, Lubâbu'l-Elbâb*. C.II. London: Leiden.
- Devletşah, S. (2011). *Tezkiretü's-Şuarâ (Şair Tezkireleri)*. Lugal, N. (Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Hidâyet, R. K. (1382). *Mecmau'l-Fusehâ*. Tahran: Emir-i Kebir.
- Kürkçüoğlu, K. E. (Ed.). (1994). *Tahir'ül Mevlevî, Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun.
- Mu'în, M. (1345). *Ferheng-i Fârsî*, C.5, (E'lâm). Tahran: İntişârât-i Emî Kebîr.
- Rypka, J. (1968). *History of Iranian Literature*. Hollanda: Reidel Publishing Company.
- Safâ, Z. (2002). *İran Edebiyat Tarihi*. C.I., Almaz, H. (Çev.). Ankara: Nüşha.
- _____. (2003). *İran Edebiyatına Genel Bir Bakış*. Almaz, H. (Çev.). Ankara: Nüşha.
- Şa'bâniyân, A. R. (1395). Te'emmolî der Sahtârâ-yi Lafzî o Manâyî-i Ş'ir-i Ascedî-yi Mervezî. *Dofaslnâme-i 'Ulûm-i Edebî*. Yıl:6, Sayı:9, S.109-135. Bahâr/Tâbistân. Erişim: http://jls.qom.ac.ir/article_899.html
- _____. (Ed.). (1394). *Dîvân-i Hakîm Ascedî-yi Mervezî (Şerh-i Ahvâl o Zindegî)*. Tahran: İntişârât-i Sûre-i Mihr.
- Şahâb T. (Ed.). (1334). *Dîvân-i Ustâd Ebû Nazar Abdulaziz b. Mansûr Ascedî-yi Mervezî*. Birinci Basım. Tahran: Ferdovsî.
- _____. (Ed.). (1348). *Dîvân-i Ustâd Ascedî-yi Mervezî*. İkinci Basım. Tahran: İbn-i Sînâ.
- Temîmdârî, A. (1379). *Ketâb-i İrân*, Tahran: İntişârât-i Beynelmîlel-i Elhuda.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page:69-92

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 12.02.2019
Kabul/Accepted: 25.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**HONORE DE BALZAC'IN BETTE
TE ABLA'SINDA DİZGİNSİZ
TUTKULAR**

**UNBRIDLED PASSIONS IN
HONORÉ DE BALZAC'S COUSIN
BETTE**

Dr. Öğr. Üyesi Uğur YÖNTEN

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi / Fransız Dili Eğitimi A.B.D.
ORCID: 0000-0001-5948-8846, ugur.yonten@dicle.edu.tr

Öz

Bette Abla (La Cousine Bette), 'Yoksul Akrabalar' (*Les Parents Pauvres*) başlığı altında *Cousin Pons* ile birlikte yayımlanmış bir romandır. 1846 yılında Le Constitutionnel dergisinde tefrika romanı olarak yayımlanan bu yapıtta dizginsiz tutkuların neden olduğu yıkımlar gözler önüne serilmektedir. *Bette Abla*'da, hemen hemen tüm kahramanların olumlu ya da olumsuz tutkulu insanlar olması oldukça dikkate değerdir. Adeline Hulot'nun kocasına aşırı tutkusu, Crevel'in paraya aşırı bağlılığı, Hector Hulot'nun kadınlara karşı dizginsiz tutkusu, Lisbeth Fischer'in görülmemiş intikam tutkusu ve Valérie Marneffe'in lüks ve para tutkusu romanı adeta bir tutkular defilesine dönüştürmüştür. Başkahramanlardan biri olan Lisbeth Fischer'in akrabası olan Adeline Hulot'dan öç alma ana konusu etrafında dönen roman, adeta saplantı haline gelen tutkulara sahip kahramanların amaçlarına ulaşmak için hangi yollara başvurduklarını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Lisbeth Fischer öç alma tutkusuyla ve Baron Hulot genç kadın tutkusuyla adeta yanıp tutuşmaktadır. Bu iki kahraman, zincirlerini kırmış tutkularının esiri olup hem kendi hem de etrafındakilerin yaşamlarında yıkımlara neden olmuşlardır. Tematik odaklı bu çalışmada, Honoré de Balzac'ın *Bette Abla* adlı eserinde dizginsiz tutkuları nasıl ortaya koyduğunu göstermek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Honoré de Balzac, *Bette Abla*, dizginsiz tutkular

Abstract

Cousin Bette (La Cousine Bette) is a novel published under the title of *The Poor Relations (Les Parents Pauvres)* with *Cousin Pons*. This work, published as a serial novel in Le Constitutionnel in 1846, reveals the destruction caused by unbridled passions. In *Cousin Bette*, it is quite remarkable that almost all heroes are passionate people, either positively or negatively. Adeline Hulot's overly passion for her husband, Crevel's extreme devotion to money, Hector Hulot's unbridled

passion for women, Lisbeth Fischer's passion for revenge, and Valérie Marneffe's passion for luxury and money have transformed the novel into a show of passion. The novel that revolves around the revenge of Adeline Hulot, a relative of Lisbeth Fischer, one of the protagonists, reveals the ways in which the heroes with obsessions achieve their goals. While Lisbeth Fischer is passionate about revenge, Baron Hulot is passionate about her desire for young women. These two characters are captive of their passions and have caused destruction in the lives of both their own and those around them. In this thematic study, it was aimed to show how Honoré de Balzac revealed unbridled passions in his book, *Cousin Bette*.

Keywords: Honoré de Balzac, *Cousin Bette*, unbridled passions

Giriş

Basit bir düşünce zamanla saplantı haline geldiğinde yaşam bir işkence haline dönüşür. Saplantı şekline bürünen tutkular yıkıcı ve ölümcüldür. Balzac “bütün tutkular aşırılıklara götürür” (2009: 70) der. İnsan istese de bazı tutkularından asla vazgeçemez. Ne ahlak, ne sosyal normlar ne de din onu tutkularının pençesinden kurtarabilir.

Tutku, arzu ve istemlerin şekillenmesidir. Herhangi bir şeye karşı aşırı istek duymaktır. Körü körüne bağlanmaktır. Tutku önce bir kıvılcımdır. Aniden çıkar, insanı şaşırır. Düştüğü yerde yanmaya başlar. Alev alev. Hem öyle bir yanar ki bir türlü söndürülemez. Kişi ondan kaçmak, kurtulmak istese de artık onun esiri olmuştur. Kişiyi dizginler. Mantık ağır ağır yok olunca kişi tutkunun kölesi olur. İşte o zaman sancılı bir yaşam başlar, yavaş yavaş kişiyi tüketir, bitirir. (Rakella Asal, 2009)

Tutkuların saplantı haline dönüşmesi felaketlerin en büyüğüdür. Çünkü saplantılı tutkulara sahip insanların amaçlarına ulaşmak için yapmayacakları şey yoktur. *Goriot Baba*'nın başkahramanlarından Vautrin tutkuları saplantı haline dönüşmüş insanları ustalıklı analiz eder:

Evet, bu kabil insanlar bir meraka tutulurlar ve bundan artık kurtulamazlar. Susuzlukları ancak bir çeşmeden alınan, genellikle de taaffün etmiş bir nevi suya karıştır; bu sudan içmek için karılarını, çocuklarını satabilirler, ruhlarını şeytana satabilirler. Bazıları için bu çeşme kumardır, borsadır, bir resim yahut böcek koleksiyonudur, musikidir; kimisi için bu kendisine tatlılar pişiren bir kadındır (Balzac, 1990: 72-73).

Balzac'ın romanları tutkulu kahramanlar açısından oldukça zengindir. Yazınsal başarıya ulaşmak için yapmadığı kalmayan *Sönmüş Hayaller*'in kahramanı Lucien de Rubempré, bilimsel aşkın yıkımlarına aldırmayan *Mutlak Peşinde*'nin kahramanı Balthazar Claës, toplumda saygın bir yere gelmek için her türlü değişime yelken açan *Goriot Baba*'nın kah-

ramanı Eugène de Rastignac, yine aynı romanın kahramanı olan ve kızlarına karşı olan sevgisinde sınır tanımayan babalığın İsa'sı Jean-Joachim bu kahramanlardan birkaçıdır. Çalışmaya konu olan *Bette Abla*'nın ise neredeyse tüm kahramanları amansız tutkuların pençesi altındadır. Biz bunlardan ön plana çıkanları ele alacağız.

Bette Abla (La Cousine Bette), “*Yoksul Akarabalar*” (*Les Parents Pauvres*) başlığı altında *Cousin Pons (Le Cousin Pons)* ile birlikte yayımlanmış bir romandır. Honoré de Balzac'ın 1846 yılında Le Constitutionnel dergisinde tefrika romanı olarak (Le roman feuilleton) yayımladığı bu yapıtta dizginsiz tutkuların neden olduğu yıkımlar gözler önüne serilmektedir. Başkahramanlardan biri olan Lisbeth Fischer'in akrabası olan Adeline Hulot'dan oç alma ana konusu etrafında dönen roman, adeta saplantı haline gelen tutkulara sahip kahramanların amaçlarına ulaşmak için hangi yollara başvurduklarını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Lisbeth Fischer oç alma tutkusuyla, Baron Hulot genç bayan tutkusuyla ve Valérie Marneffe ise para ve lüks hayat tutkusuyla adeta yanıp tutuşmaktadır. Bu üç kahraman, zincirlerini kırmış tutkularının esiri olup hem kendi hem de etrafındakilerin hayatlarında yıkımlara neden olmuşlardır.

1. Balzac ya da Tutkuların Peşinde Heba Edilmiş Bir Yaşam

Ölümsüz İnsanlık Komedyası (*La Comédie Humaine*)'in yazarı Balzac, çok hareketli bir yaşam sürmüştür. Ana-baba ocağından uzakta geçirilen çocukluk yıllarından sonra kahramanları gibi o da kendisini Paris'e atar. Taşralı gençlerin oluk oluk aktığı başkentte tutunabilmek için Balzac'ın el atmadığı neredeyse hiçbir iş kalmamıştır. Uçarı mizacı ve amansız şartlar yüzünden Balzac bu büyük kentte sıkıntılı ve çalkantılı yıllar geçirmiştir.

Taşrada dünyaya geliş, Paris'e açılış, hukuk öğrenimi, noter yanında staj, yazına duyulan büyük ilgi, yazarlığa yöneliş, başarısız bir trajedi denemesi, takma adlarla romanlar, basımcılık, yayımcılık, hurufat dökümcülüğü ve iflas, ürkütücü borçlar, alacaklılardan kaçış, tükenircesine yazma çalışması, gazetelere makaleler, Las Jardies malikanesini satın alış, ananas yetiştiriciliği, maden işletmeciliği planları, yurt içi ve yurt dışı yolculuklar, siyasete atılma isteği, Akademi üyesi olma çabaları, “monden” yaşam serüvenleri, kibar kadınlar, aşklar, kavgalar, küskünlükler, gözlemler ve romanlar. (Rifat, 2007: VII)

Balzac yarattığı kahramanlarla özdeşleşmiş bir romancıdır. Öz yaşamında ulaşamadığı arzularını kahramanlarına yaşatarak tatmin olmaya çalışır. Dolayısıyla romanlarında kendisinden izler bulmak çok da zor değildir. Paris'te yapıtlarını yayımlatarak ünlü olmak isteyen Lucien de

Rubempré, aynı amaçla yanıp tutuşan Balzac'ın ta kendisidir. Saygın insanlar arasında yer edinebilmek için kendini paralayarak Rastignac yaratıcısı Balzac'ın tam bir kopyasıdır.

Durgun insanlar Balzac'ı ilgilendirmez, sadece kendini bir tek şeye verenler, bütün sinirleriyle, bütün kaslarıyla, bütün düşünceleriyle hayatın bir illüzyonuna takılanlar ilgilendirir: Neye olursa olsun, aşka, sanata, cimriliğe, fedakârlığa, cesarete, tembelliğe, politikaya, dostluğa. Rastgele, herhangi bir sembole, ama bütünüyle verenler. (Zweig, 2018: 22).

Kahramanları gibi Balzac da tutkularının ve bitmez tükenmez arzularının esiri olmuştur. Balzac, aşk ve şöhrete kavuşmak için “beyni yiyen, gövde ve organları istila eden ve tüm bedeni kemiren kafaya yerleşmiş tohum” (Zola, 1945: 167) olan aşırı çalışma tutkusuyla kendini mahveder, bu yolda beden sağlığını yitirir ve amacına tam olarak ulaşmadan henüz 51 yaşında iken ölür.

Balzac'ın 1799 yılında dünyaya gelişi Napolyon Bonaparte'ın krallığı dönemine denk gelir. Avrupa'yı baştanbaşa fethetmek tutkusuyla yanıp tutuşan kral o zamanın gençliği üzerinde büyük etki yaratmıştır. Balzac da bu gençlerden biridir. Stefan Zweig'in bu konuyla ilgili tespitleri çok çarpıcıdır:

Çevresindeki her şeyi bu kadar yoğun yaşayan biri olan Balzac, dünyaya gözlerini açışının ilk on altı yılıyla imparatorluğun ilk on altı yılının, ki dünya tarihinin belki de en fantastik dönemidir bu, birebir çakışmasına kayıtsız kalamazdı. (...) Onun bütün gençlik arzuları yakıcı bir isimde, tek bir düşüncede, tek bir hayalde eriyecekti: Napolyon'da (...) O büyük dünya fatihini görmüştü ve bir dünya fatihini görmek bir delikanlı için tıpkı onun gibi olmak arzusuyla bir değil midir? (...) Her zaman sadece bütüne sahip olma, asla parçaları değil, dünyanın tamamını ele geçirme dürtüsünü, bu ateşli tutkuyu en başta Napolyon örneğine borçluydu. (Zweig, 2018: 7-10).

Sorumsuz ve merhametsiz bir annenin çocuğu olan Balzac, ailesinin yanında yaşamını sürdürmeyi düşünmediği için Paris'e yerleşip orada yazarlık yapmayı planlamaktadır. Yazar olma isteği ailesinde büyük bir şok etkisi yaratır. Yazarlığın karlı bir iş olmadığını ileri süren annesi oğlunu noter olmasını istemektedir.

Ancak bu dönemde anne Balzac yumuşak başlı, uyuşuk oğlundan hiç beklemediği bir dirençle, Honoré de Balzac'ın hiçbir şey karşısında yılmayan iradesiyle karşı karşıya kalır; öyle güçlü bir

iradedir ki bu, Napolyon'un iradesinin bile yenik düştüğü bir dönemde Avrupa'da eşi benzeri yoktur. (Zweig, 2002: 34)

Balzac henüz yirmi bir yaşında Paris'e gider. Çatıkasında oldukça eski bir oda kiralar. Aşk ve üne kavuşacağı günleri sabırsızlıkla beklemektedir genç Balzac. Ama tam olarak ne yapacağını, nerden başlayacağını bilememektedir.

Yirmi bir yaşındaki bu gencin ne olduğuna ve ne olmak istediğine ilişkin belirgin bir fikri yoktur –bir filozof, bir şiiir, bir roman yazarı, bir dram yazarı ya da bir bilim adamı mı olmak istiyordur? Hissettiği tek şey, içinde nereye yönlendireceğini bilmediği bir güç olduğudur. (Zweig, 2002: 41)

Taşradan gelen gençlerin, Balzac'ın romanlarında “cehennem” diye tanımladığı Paris'te tutunabilmeleri hiç de kolay değildir. Parası çok az olduğu için kadınlar ve eğlence yerlerine yaklaşamayan Balzac'a yapacak tek şey kalıyordu: Çalışmak, hiç durmadan çalışmak. Ancak bu yolla aşk ve üne ulaşabileceğine inanan romancı “en öfkeli düşmanlarının bile kabul etmek zorunda kaldığı tek bir hedefe odaklanmış bir enerjiyle kendini çalışmaya verir”. (Zweig, 2002: 43) Yeteneğine tam olarak güvenmeyip ümitsizliğe düştüğü anlarda ve yazmadaki acemiliğinden dolayı çok sıkıntılılar yaşar Balzac. Ama bir an evvel tüm yazma işine yoğunlaşıp ölümsüz İnsanlık Komedyası'nın romanlarını okurlarına sunmalıdır.

Tutkulu ama aynı zamanda hayalperest Balzac, kahramanı Lucien de Rubempré'nin Paris'te yaşadıklarının aynısını yaşar. Bu kentte acı gerçeklerle karşılaşması, realist romancının aklını başına getirir. Yazınsal yapıt yaratmada çok idealist ve titiz olmanın bir işe yaramayacağını farkına varıp, taşralı kahramanı Lucien gibi kolay ve hızlı bir şekilde para kazanmanın yollarına yönelir. Onun gibi ruhunu şeytana satma yoluna sapar.

Gereksiz harcamalar yapmamış, aç kalmış, parmakları kanayınca kadar yazmış, deli gibi çalışmıştır. Ama boşuna! Son anda bir mucize gerçekleşmezse, tekrar memuriyete dönmek zorunda kalacaktır. (...) Masallarda bu türden çaresizlik ve umutsuzluk anlarında hep şeytan gelip çaresiz kalan insandan ruhunu satın almaya kalkışır. Balzac'ın durumundaysa şeytanın, hiç de öyle şeytana benzer bir yanı yoktu: cazip, eğlenceli genç bir adamdır, temiz çamaşırlar, güzel pantolonlar giyiyordu ve kesinlikle Balzac'ın ruhunu değil sadece yazı yazan elini satın almak istiyordu. (Zweig, 2002: 57)

Çok güzel yapıtlar üretmenin çok zor olması Balzac'ı değersiz ama kısa sürede ortaya çıkarılan çalışmalar üretmeye itmiştir. Lucien de

Rubempré'nin *Sönmüş Hayaller (Illusions Perdues)*'de başına gelenleri hatırladığımızda tutkulu ve hırslı Balzac'ın aynı şeyleri yaşamış olması pek de olağandışı gelmez insana. O sıralarda değersiz kitapları ucuz fiyatlarla yayımlatan yayınevleri ile pazarlıklar yapmaktan geri kalmamıştır. "Bu acınası macerada bulaştığı pislikler, müdavimi olduğu bu edebiyat batakhanelerinin o baygın parfüm kokusu üzerine sinip kalmıştır elbette." (Zweig, 2002: 66) Artık sadece Paris'te yaşamını devam ettirmek için değil, kadınlara kendini sevimli gösterebilmek, ünlenmek ve daha sonra da tüm Paris'i ele geçirebilmek için kirli yollarla kazandığı paraları biriktirme tutkusu ortaya çıkmıştır kendisinde. Ama hangi işe elini atmışsa zararlı çıkmıştır bahtsız Balzac. Bazı yapıtlarını kendisi bastırmak istemiştir ve bunun için dostlarından ödünç para almıştır. Fiyaskoyla sonlanan bu macera, ona epeyce bir borç olarak geri dönmüştür. Daha sonra bir matbaa satın almak için kolları sıvar. Ama hiç parası yoktur. Ailesinin desteğiyle matbaayı satın alır. Dört elle matbaasına sarılan Balzac burada işçilerle beraber çalışır. Ancak bastıkları yapıtların paralarını tahsil edemeyen genç girişimci iflas eder. Bu başarısızlık ve hayal kırıklıkları aslında Balzac'ın yaşadığı toplumun acımasız gerçekliklerini tüm çıplaklığıyla görmesini sağlamıştır. "Ve özellikle de en büyük başarıları *Sönmüş Hayaller*, *Tılsımlı Deri*, *Louis Lambert*, *César Birotteau*, burjuvaziyi, borsayı ve ticareti anlatan bu önemli destanlar, Balzac ticaretle uğraştığı yıllarda bu hayal kırıklıklarını yaşamamış olsaydı yazılamazdı." (Zweig, 2002: 110-111)

Balzac'ın Paris'i fethetme tutkusu başına yeni borçlar açacaktır. Ticari alandaki başarısızlığını telafi etmek için başkentin sosyetik salonlarına büyük bir yazar sıfatıyla kendini atmayı düşünür. İşte tam burada kişilik yitimi başlar müstakbel Paris fatihi için. Aristokratların arasına katılabilmek o kadar da kolay değildir. Fransız toplumunda kast sistemi varlığını sürdürdüğünden aşılması gereken engeller vardır. İlk halk tabakası kimliğinden ve görüntüsünden sıyrılmalıdır Balzac. Soyunda markiler olduğunu iddia ederek soyisminin başına "de" eki getirip soyluluk edası takınır. Artık kendisi Honoré de Balzac'tır. Sonra evini değiştirir, yeni eşyalar satın alır, hizmetkâr tutar ve araba sahibi olur. Zamanın Paris toplumunda ne olduğun değil de nasıl görüldüğün (parâître plutôt que être) daha önemli olduğu için baştan ayağa kendini yeniler. Çünkü:

Sosyetiklerden hiç kimse Honoré de Balzac'tan daha gösterişli ve pahalı giysiler giydiğini söyleyememelidir. Mavi frakı için özel olarak işlenmiş altın düğmeler yaptırır; dürüst Buisson da ona kredi açarak pahalı ipek ve sırma işelemeli yelekler yapacaktır. Böylece pudralanmış saçları, koket bir edayla eline aldığı küçük tek camlı gözlüğüyle yeni yazar, sanki eserleriyle dünya ve ahireti fethedecekmişcesine, kendine bir isim yapabilmek için

(pour se faire une réputation) Paris salonlarına ayak basar. (Zweig, 2002: 164)

Ama ne yazık ki tüm bu çabalar boşunadır. Balzac ne yaparsa yapsın alt tabakadan olduğu için aristokratlar tarafından kabul göremez. Ama Balzac hayal ve tutkularından asla vazgeçmez. Hayallerinin gerçekleşmesi uğruna sürdürdüğü düzensiz yaşamı sağlığını olumsuz yönde etkilemeye başlar. “Balzac giderek daha çok çalışmaya başlar ve artık dört ya da beş romanı aynı anda yazmaya koyulur. Aşırı çalışma, borçlarını ödeyememenin neden olduğu sinir bozuklukları, başarısızlık ve hayalkırıklıkları, hareketsizlik ve aşırı kahve tüketimi sağlığını tehdit etmeye başlar.” (Call, 1920: 40)

Balzac tutkularını ve hayallerini gerçekleştirebilmek için kendini çok yıpratmıştır. Paris’te tanınıp soylu bir kadınla evlenme tutkusu uğruna sağlığından olmuş, gösterişli antika eşyalara olan aşırı bağlılığından elinde avucunda olan herşeyini tüketmiş ve yapıtlarıyla tüm dünyada adından söz ettirme hayaliyle de çok çalışmaktan neredeyse aklını yitirecek duruma düşmüştür.

2. Romanın Kısa Bir Özeti

Romanda olaylar, Baron Hulot’nun metreslerini memnun etme yolunda büyük harcamalar yapmasıyla ailesini iflasın eşiğine getirdiği 1838 yılında başlar. Baronun sınırsız para tüketiminin kurbanlarından biri kızı Hortense olacaktır. Zira babasının şehvet yolundaki pervasızlığı, dolgun bir drohamaya sahip olmasına dolayısıyla da iyi bir evlilik yapmasına engel olacaktır. Bu arada Barones Adeline Hulot, kocasının çapkınlıklarının farkında olmasına karşın olup bitenleri görmezlikten gelmektedir. Lisbeth Fischer, Adeline’in küçük kuzenidir. Tek başına yaşayan bu evde kalmış kız, çocukluğunu beraber geçirdiği Adeline’i hep kıskanmış ve içindeki ona karşı olan kini hiç sönmemiştir. Bu kıskançlığın ve kinin nedeni Adeline’in kendisinden çok güzel olması ve bahtının da açık olmasıdır. Lisbeth’in diğer bir ismi romanda da geçtiği gibi Bette’tir. Lisbeth, Paris’te yabancı ve kimsesiz olan Wenceslas Steinbock adlı bir heykeltıraş himayesine alır. Kuzeni Hortense Hulot’nun Wenceslas’a aşık olduğunu ve evlilik hazırlıklarının başladığını öğrenen kindar Bette, sinirinden kudurur ve Hulot ailesinden öç almaya ant içer.

Eniştesinin ne kadar şehvet düşkünü bir insan olduğunu bilen Bette, Hulot ailesini içten yıkmayı planlar. Araları çok iyi olan apartman komşusu Valérie Marneffe’den bu planı gerçekleştirmesinde kendisine yardım etmesini rica eder. Valérie, kocasının geliri kısıtlı olduğu için erkeklerle ilişki kurmaktan geri durmayan hafifmeşrep bir kadındır. Lüks hayat ve para tutkunu olan bu kadın, güzellikte ise neredeyse Adeline Hulot’ya ye-

tişmektedir. Bette Valérie'yi çapkın eniştesini ayartmakla görevlendirir. Bayan Marneffe bu sayede para kaynaklarının arasına bir de Baron ekleyecektir. Plan çok güzel işlemektedir. Baron açgözlü Valérie'ye para yetiştirmek için gelirlerini ipotek ettirir, başına yeni borçlar açar ve eşinin amcası Johann Fischer'i yolladığı sömürü ülkesi Cezayir'de yasadışı işler çevirir. Fakat evdeki hesap çarşıya uymaz ve Baronun Cezayir'deki dalavereleri ortaya çıkınca her şey altüst olur. Bu arada Valérie'nin kocası ölür. Dul kalan kadın tüm varlığını kaybeden hatta yargılanma ihtimali olan Hulot'yu terk eder ve kendisine yüklü miktarda para vadeden Crevel ile evlenir. Ailesini terkederek Baron Hulot çapkınlıktan asla vazgeçmez. İzini kaybettirip eşi ve çocuklarından uzakta çapkınlıklarına devam eder. Bir aile böylece dağılır ve Bette de amacına ulaşmış olur.

Valérie'nin Crevel ile evlenmesine çok sinirlenen eski sevgilisi kont Montéjanos, hafifmeşrep eski sevgiliye bir hastalık bulaştırır. Bu amansız hastalıktan hem Valérie hem de Crevel ölür. Bette de veremden ölür. Valérie-Crevel çifti tüm varlıklarını Hulot'nun çocuklarına bırakırlar. Baron Hulot yuvasına döner ama akıllanmadığı için bu kez evdeki aşçı kızla ilişkiye girer. Bunu öğrenen Adéline Hulot üzüntüden ölür. Dul kalan Baron Hulot, Agathe Piquetard adlı bu aşçı kızla evlenir. Romanın fettan kadınları olan Bette ve Valérie ölümle ve çapkın Baron ise sefalet ve yalnızlıkla cezalandırılmış olur.

3. Dizginsiz Tutkuların Romanı *Bette Abla*

Bette Abla, Balzac'ın içinde en çok tutkulu kahramanın bulunduğu romanlarından biridir. Adeline Hulot'nun kocasına aşırı tutkusu, Crevel'in paraya aşırı bağlılığı, Hector Hulot'nun kadınlara karşı dizginsiz tutkusu, Lisbeth Fischer'in görülmemiş intikam tutkusu ve Valérie Marneffe'in lüks ve para tutkusu romanı adeta bir tutkular yumağı haline dönüştürmüştür. Biz bu kahramanlardan tutkusu en şiddetli olanları inceleyeceğiz. Bunlar, Hulot ailesinin kuzeni Lisbeth Fischer ve ailenin babası Baron Hulot. Tutkuları saplantı haline dönüşen bu kahramanların ruh hallerini, hedeflerine ulaşmak için başvurdukları yöntemleri ve tutkularının kendilerine ve etrafindakilere verdiği zararları ortaya koymaya çalışacağız. “Skalpele ihtiyaç duymadan insan doğasını inceleyen nadir gözlemcilerden” (Balzac, 2001: 31) biri olan Balzac, tutkularının esiri olan Lisbeth ve Baron Hulot'nun ruh hallerini ve tutkulu eylemlerini sebep sonuç ilişkisi içerisinde ortaya koymuştur. Lisbeth ve Baron Hulot, Balzac'ın tablosunu çizdiği Temmuz Monarşisi dönemi Fransız toplumunun küçük bir örneğidir. Fransız İhtilalinden sonra burjuvazinin güçlenmesiyle toplumda görülmeye başlayan çözülmenin ve bozulmanın temsilcisidir bu iki kahraman. Hector Hulot ve Lisbeth Fischer, burjuva egoist yaşam felsefesini en güzel bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Baron'un sadece kendini düşünerek cinsel zevklerini

tatmin yolunda herşeyi feda etmesinin ve Bette ablanın intikam uğruna hertürlü kutsalı yok saymasının ardında bu dönemin toplumunun eleştirel bir sunumunu yapan Balzac'ı görmek zor değildir. Restorasyon ve Temmuz Monarşisi dönemi burjuvalarının tutkuları, bencilliklerinin ve ahlaki yozlaşmalarının sonucudur.

Romanlarında tutkuları işlerken, Balzac aslında tehlikeli hayaller ve hep boşa çıkan umutlar olan bireysel menfaatlerin altını çizmektedir. Bastırılmayan bu tutkular çatışmaların ve karışıklıkların tohumlarıdır. Arzuların boşuna yüceltilmesi, sadece kendilerini düşünüp diğerlerini yok sayan insanların hortlamasına neden olur. (Sarr, 2004: 219)

3.1. Lisbeth Fischer ya da Sönmeyen İntikam Tutkusu

Bette Abla, kadın iradesini ve enerjisini en güzel şekilde ortaya koyan bir romandır. Yüzyılın diğer romanlarında genellikle makam ve para peşinde koşan genç erkeklerin tutkularına tanık olunmaktadır. *Kızıl ile Kara (Le Rouge et Le Noir)*, *Tılsımlı Deri (La Peau de Chagrin)*, *Parma Manastırı (La Chartreuse de Parme)*, *Goriot Baba (Le Père Goriot)* ve *Sönmüş Hayaller (Illusions Perdues)* Paris'te tutunmak ve zengin olmak isteyen taşralı gençlerin öyküleridir. *Bette Abla*'da ise kindar ve yıkıcı Lisbeth Fischer ön plana çıkar. İçinde kuzeni Adeline'e karşı bitmeyen bir intikam duygusu besleyen Lisbeth, romanın başından sonuna kadar bu tutkuyla yanıp tutuşmaktadır. *Tehlikeli İlişkiler'in (Les Liaisons Dangereuses)* Bayan de Merteuil'ü nasıl erkeklerden intikam almak için bir canavar haline dönmüşse, "*Vautrin'in dişi hali*" (Rastier, 2001: 11) Lisbeth de onun yolundan giderek Hulot ailesinden intikam almak için her türlü yola başvurmuştur.

Bir intikam duygusunu dile getirmek, incinmiş bir kişinin geçirdiği değişimleri, enerjisini, iradesini ve sabrını romanın merkezine yerleştirmektir. Bu kişi çeşitli değişimlere uğramasına karşın amacından asla vazgeçmez. Sosyal düzene bir başkaldırı ve kişisel bir irade söz konusudur burada. (Vassilev, 2005:2)

İntikam tutkusu, Fransız romanında ele alınan konulardan birisidir. Alexandre Dumas (Baba), *Üç Silahşörler (Les Trois Mousquetaires)*, *Monte Kristo Kontu (Le Comte Monte Cristo)* ve *Korsikalı Kardeşler'de (Les Frères Corses)*, Boris Vian *Mezarlarınıza Tüküreceğim'de (Je vais crachere sur vos tombes)* ve François Mauriac *Yılan Düğümü'nde (Le Noeud de Vipères)* harika intikam öyküleri sunarlar okuyucularına. Balzac ise, kahramanı Lisbeth Fischer'in kuzeni Adeline Hulot'ya karşı beslediği öfke, kızgınlık ve kıskançlığın neden olduğu intikam duygusunu *Bette Ab-*

la' da çarpıcı bir şekilde dile getirir.

Lisbeth Fischer ile Adeline Hulot çocuklukları beraber geçmiş iki kuzendir. Halk tabakasından olan kuzenler büyüüp evlilik çağına geldiklerinde çok güzel Adeline aristokrat Baron Hulot ile evlenirken çirkin ve zayıf Lisbeth'in talibi çıkmaz. Adeline'nin kendinden önce evlenmiş olması hem de bir baronla hayatını birleştirerek sınıf atlayıp aristokratlar arasına katılmış olmasının neden olduğu kıskançlık duygusu Lisbeth'i kindar bir insan yapıvermiştir. Kindar insan "sahip olmadığı şeyler yüzünden kin tuttuğu insanla cehennemde olmayı cennetin en güzel makamlarına tercih eder." (De Staël, 2014: 93) Adeline Lisbeth'den daha güzeldir. Bu üstünlük, Lisbeth'in kuzenini kıskanmasının en önemli nedenlerden biridir. Diğer taraftan ailelerin Adeline'e daha çok ilgi gösterirken Lisbeth'i ihmal etmeleri, Lisbeth tarlalarda çalışırken Adeline'in el üstünde tutulması Lisbeth'de kıskançlığa ek olarak kin duygusunun yeşermesine neden olmuştur. "(...) neşe, debdebe, güç, mutluluk, talih ve kuvvet gibi fenomenler sihirli bir biçimde hınç (ressentiment) insanını kendine çeker" (Scheler, 2004: 34). Kuzenin kızı Hortense'in, sevgilisi Wenceslas'ı elinden kapmasıyla birlikte Lisbeth bu aileye karşı büyük bir intikam yemini eder. Hulot ailesinden intikam alma, Lisbeth'de saplantılı bir tutku haline dönüşür. Fakirliği yüzünden Hulot ailesi tarafından horgörülmesinin farkında olan Lisbeth, bunu çok anlamlı bir şekilde ifade eder: "İnsanlar yoksul bir yakını fare gibi görürler, yakalamak için kapana bir parça domuz yağı koyarlar." (Balzac, 2002: 114) Hor ve küçük görülmenin verdiği aşağılık duygusu Lisbeth'de sönmeyen hınç duygusunun nedenlerinden biridir. Romanın ilk sayfalarında kendini "keçi" gibi gören bu Vosgesli kız, planlarını büyük bir ustalikle uygulayıp amacına ulaşmaya başladığı anda adeta bir "dişi aslan" kesilir.

Adeline'e zarar vermek Lisbeth'in o yıllarda aklına pek gelmemiştir her nedense. Hatta kuzenin Baron Hulot ile evlenmesiyle sanki artık pes etmişti. "Emmi kızının o dillere destan evlenişi sırasında Lisbeth bu talihin karşısında dize gelmişti; tıpkı Napolyon'un kardeşlerinin diz çökmeleri gibi." (Balzac, 2002: 35) Ama Lisbeth Paris'e yerleşip Adeline'in yaşadığı şatafatlı hayata şahit olunca yüreğinin derinliklerindeki hınç duygusu yeniden depreşir. Adeline evlendikten sonra biraz daha güzelleşmiştir, güçlü bir kadın imajı vardır kendisinde, mutludur ve lüks bir hayat sürmektedir.

(...) hani yün bohçanın içinde bir veba tohumu kalır da sonradan bu uğursuz bohça açılınca çatlar, bütün bir kenti kırar geçirir, tıpkı onun gibi. Ara sıra kendi kendine şöyle söylemekten geri kalmıyordu: Adeline de ben de aynı kandanız; babalarımız kardeşti. O konakta yaşıyor, ben tavan arasında. (Balzac, 2002: 37)

Adeline'in sahip olduklarına hiçbir şekilde ulaşamayacağını farkına varan Lisbeth'in bu ifadelerinde kuzenine karşı olan haset ve hıncın varlığı çok açıktır. "Varlıkların, nesnelere üstünde soyut bir güç olan" (Balzac, 2002: 174) hıncı duygusunun doğurduğu enerji ve istenç gücü ile Lisbeth, Hulot ailesinin en amansız düşmanı olup çıkarılır. Kahramanını böylesine bir enerjiyle donatan Balzac, bu özelliğini kötü yollarda harcadığı için de onu hayvani ve şeytani sıfatlarla anmaktan geri kalmaz. Lisbeth "kadın biçiminde giydirilmiş maymunlara benziyordu" (Balzac, 2002: 40). İntikam alma yolunda hıncı ile ilerlemesinden kendisi de oldukça memnun kalınca kendini güçlü bir dişi aslan olarak görür. "Tam bir aç keçi gibi başladım, dişi aslan gibi bitiriyorum" (Balzac, 2002: 170). Enerjisini yararlı eylemlerde kullanmak yerine "şeytanca bir güçlülük" (Balzac; 2002:117) yolunu tercih eder Lisbeth. Böyle bir güçlülüğe tam kavuşunca da "ruhunu şeytana satan" (Balzac, 2002: 135) insanlar gibi amacına ulaşmak için her yolu mübah görür.

Lisbeth'de sönmeyen intikam tutkusunun ortaya çıkmasının en büyük nedeni, Adeline'in kızı Hortense'in Wenceslas'ı Lisbeth'in elinden almasıdır. "Nitekim Bette Abla, birden tuzakları kaçınılmaz olan, duygularını gizleyişi çözülemez, çabucak karar veriş i örgenlerinin görülmemiş kusursuzluğuna dayanan Kızılderili olup çıkıvermişti. İtalya'daki, İspanya'daki, Doğu'daki gibi, şaşmaz bir hıncı, vazgeçmez bir aç alma oluvermişti" (Balzac, 2002: 117). O andan itibaren Lisbeth savaştaki bir asker gibi intikam kılıcını çekerek Hulot ailesini içten yıkmaya yemin eder. Eniştesi Baron Hulot'nun kadınlara karşı zaafını çok iyi bildiği için Adeline kadar güzel apartman komşusu Valérie Marneffe'e bu yıkım işinde başrolü verir. "Lisbeth-Valérie işbirliği sadece Hulot ailesini yıkmakla kalmaz, aynı zamanda ailedeki baba imajını zedeleyerek toplumun temellerini de sarsmış olur" (Murata, 2003: 120).

Hulot ailesine ölümcül darbeyi indirmek giderek daha çok bu aileden tiksinen Lisbeth'in en büyük hayali ve tutkusu idi. Bu hayali gerçekleştirebilmek için her türlü yola başvurur fettan kahraman. "Uğruna canını adadığı, aklını verdiği yeraltı kazı işinin ilerlemekte olduğunu görmeye başlamıştı" (Balzac, 2002: 174). Balzac, hedefine böylesine kilitlenen bir kahramanı fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden ele almadan duramazdı. İnsanlık Komedyası'nın Paris'i fethetmeye girişen tutkulu gençlerinin hemen hemen hepsinin taşralı olduğu göz önünde tutulduğunda, aynı fetih tutkusunun Vosges köylüsü Lisbeth'de olması şaşılacak bir durum değildir. Yoksunluğun yarattığı nedenlerden olsa gerek, köylü karakterler genellikle hırslı ve gözleri hep yüksekdedir. Romanın ilk sayfalarında Balzac, Lisbeth'in enerjisinin kaynağını köylülüğünde, biraz da fiziksel özelliklerinde arar.

O'nun türlü acayıpliklerle dolu kişiliğinin temelinde kıskançlık yatardı. Bu “acayıplik”deyiminide İngilizler çıkarmışlardır, sonradan kimselerin değil de, soylu kişilerin saçmalıkları için kullanılmak üzere. Sözcüğün en geniş anlamıyla bir Vosges köylüsüydü. Sıksa, kara kuru bir şey; parlak kara saçlar, kalın çalı gibi kaşlar; uzun uzun güçlü kollar, iri iri ayaklar; o upuzun maymunumsu suratı da birkaç sigil: İşte size bu kızoğlan kızın kısaca çizimi. (Balzac, 2002: 35)

Biraz ilerde de Lisbeth'in azminden övgüyle söz ederken yine köylü oluşuna vurguda bulunur Balzac. “Kısacası Bette dedikleri bu amcaksızı, altın, gümüş sırmacılığında işçi oldu; bütün dağlılar gibi tuttuğunu koparır biri olduğu için de, yılmadı, okuma-yazma da öğrendi” (Balzac, 2002: 36).

Lisbeth'in kişisel diğer bir özelliği ise hiç kimseye bağımlı olma alışkanlığıdır. Kuzeni Adelin'in kendileriyle yaşama teklifini elinin tersiyle itmiştir. Herhangi birine bağımlı olduğu zaman özgürce hareket edemeyeceğini çok iyi bilen Lisbeth “her türlü boyunduruktan korkardı” (Balzac 2002: 37). Balzac romanın ilk sayfalarında bu köylü kızının kişisel özelliklerini sıralayarak intikam tutkusunu gerçekleştirme konusunda ne kadar becerikli bir insan olduğunu okuyucuya adeta bildirmek istemiştir.

Kişilikleri çok geç gelişmiş kimselerde, çok düşünüp az konuşan şu “yabani” denilenlerde bir başkalık vardır; işte Bette Abla denilince kafalarda bu düşünceler belirirdi. Ondaki köylü zekası, işyerindeki konuşmalardan, işçilerle düşüp kalkmasından, Paris'in o alaycılığından bir parça bir şeyler edinmişti. Yaradılışı nasılsa Korsikalılara benzeyen bu kız, bir yandan da boşuna da olsa, güçlü yaradılışların içgüdüleriyle de işlendiği için, güçsüz bir erkeği kanatları altına almayı pek isterdi ama, başkentte yaşadığından dolayı, yüzeyde değişmişti. Güçlü bir yaradılışı olan bu ruhun üzerinde Paris'in cilası bir pas tabakası gibi duruyordu. Yaradılışındaki incelik, kendilerini gerçek bir tek başına yaşama-ya vermiş herkeste olduğu gibi, düşüncelerine damgasını vurduğu iğneleyici tutumuyla derinleşmişti. Bu bakımdan, bambaşka bir durumda korkunç görülebilirdi. Pek hınzırdı, en birleşik aileyi bile karıştırabilirdi. (Balzac, 2002: 38)

Sönmüş Hayaller'in (*Illusions Perdus*) kahramanı Lucien'in kadınlarla cinsel ilişkiye girmesi sanatçı olarak kendisindeki yaratıcılık gücünü yok etmiştir. Aynı romanda Mahfil üyelerinden Daniel d'Arthez'in evlenmeyip kadınlardan uzak durması ondaki ilham yeteneğini artırmaktaydı. *Bette Abla*'daki heykeltıraş Wenceslas ise Hortense ile evlendikten sonra sanatı adına hiçbir şey yapamaz olmuştur. Lisbeth'in kimsenin bo-

yunduruğu altına girmek istemediği için evlenmemiş olmasının da kişiliğindeki etkilerini Balzac harika bir şekilde analiz eder. İstem ve hareket gücünün, bekâr kişilerde daha aktif olduğunun altını çizer romancı.

Doğaya aykırı her şey gibi, bakireliğin de kendine özgü zenginlikleri, çekici ululukları vardır. El değmemiş bu kişide dirilik, güçleri birike birike, bir direnç, ölçülemez bir süreklilik haline gelmiştir. Beyin olduğu gibi kalan yetilerinin tümü içinde zenginleşmiştir. El değmemiş kişiler gövdelerine ya da kafalarına gereksinme duyunca, eyleme ya da düşünmeye başvurunca, kaslarında çelik gibi bir güç, akıllarında içten içe sinmiş bir bilgi, bütün varlıklarında şeytanca bir güçlülük ya da istem gücünün büyüsunü bulurlar. (Balzac, 2002: 117)

İntikam hissiyle hareket eden ve kendisinde yeterince enerji ve istem gücü bulunan Lisbeth, tutkuyla Hulot ailesini mahvetmeye koyulur. Baron Hulot'yu ailesinden uzaklaştırmada başarılı olan Lisbeth, Hulot ailesinin yeni reisi konumuna geçmeyi ne yazık ki beceremez. Baron Hulot'nun erkek kardeşi Mareşal Hulot, Lisbeth ile evlenme arefesinde iken aniden ölür. Mareşalin ölümüyle tüm planları suya düşen Lisbeth de üzüntüden kendini yer bitirir ve kısa süre sonra veremden ölür. Hulot ailesinin başına geçip, çalışmak zorunda kalacak olan Adeline'i kendine muhtaç olarak görme yolundaki intikam tutkusu tatmin edilemeden Lisbeth'in macerası sona ermiş olur. Aile kurumuna büyük önem veren Balzac, bu kurulu düzeni yıkmak isteyen Lisbeth'i ölümle cezalandırarak adeta ahlaki bir ders vermek istemiştir. Bu konuda kendisini takip eden Emile Zola da, kendisini ezdiklerini iddia ettiği ataerkil topluma ve toplum düzeninin bir parçası olan aile reislerine cinselliği ile saldıran fahişe kahramanı Nana Coupeau'yu iğrenç bir şekilde ölümle cezalandırmıştır.

Balzac, Lisbeth'in intikam tutkusunu sebep sonuç ilişkisi içerisinde irdelemiş ve bunu okuyucusuna harika bir şekilde aktarmıştır. Lisbeth'in enerji dolu bir insan oluşunda köylü oluşu ve hiç evlenmemiş olmasının payı olduğunu vurgulamış, ezilen sınıfın bir üyesi olmasının da hınç ve intikam duygusunun nedenlerinden biri olduğunu ifade etmiştir.

3.2. Kadın Koleksiyoncusu Baron Hulot

Lisbeth, bir aileyi yıkmamanın en kolay yolunun aile reisinin imajının yerle bir olmasıyla başladığını çok iyi bilmekteydi. Baron Hulot'ya ailesinde adeta tapılmaktaydı.

Barones evliliğinin ilk günlerinden o güne kadar kocasını sevmiştii, Josephine'in Napolyon'u sevdiği gibi; hayranlıkla, ana sevgisiyle, aşâğılık bir tutkunlukla. (...) Bir kadının kocasına

gösterdiği sevgi, saygı bütün aileye yayılır. Hortense babasını bir ev erkeği olarak görüyordu. Hulot'ların oğluna gelince, babasına- herkesin Napolyon'u desteklemiş devlerden biri saydığı Baron'a- karşı duyulan hayranlık havası içinde yetişmişti. (Balzac, 2002: 28)

Böylesine sevilen ve sayılan bir babanın ailesine karşı yapacağı büyük bir yanlış ailenin yavaş yavaş çözülmesi ve sonra da yıkılması demektir. Bu gerçeğin farkında olan Lisbeth, Baron'un tepesine ayartıcı bir kadın olan Valérie'yi tebelleş etmişti.

Evli erkeklerin sevgililerinin olması, hatta fahişe kadınlarla beraber olmaları Balzac'ın yaşadığı dönemde garip karşılanacak bir hareket olarak görülmemektedir. Büyük değişimlerin yaşandığı 1800'lü yıllar, toplumsal yapılarda köklü değişikliklere neden olmuştur. Aile kurumu bu değişikliklerden olumsuz yönde etkilenen yapıların başında gelmektedir. Sevgi, saygı ve sadakat gibi kutsalların değerini tamamen yitirdiği gözlemlenmektedir. Burjuvazi aile yapısında kadının görevi kocasına saygılı ve sadık bir eş, çocuklarına da iyi bir anne olmaktır. Erkeğin eşini başka kadınlarla aldatması, aile reisi olarak vazifelerini yerine getirmesi koşuluyla tolere edilebiliyordu. Zaten Napolyon döneminde hazırlanmış Yurttaşlık Yasası, "zina fiilini karısıyla yaşadığı evde yapmaması koşuluyla kocaya bir ceza öngörmüyordu." (Faillie, 1968: 173) Aynı yasa boşanmaya pek olanak tanımadığından kadınlar eşlerinin çok göze batmayan sadakatsizliklerini görmemezlikten geliyorlardı. Nitekim Yurttaşlık Yasası'nın 213. Maddesine göre evlilik yapmış bayanlardan biri olan Adeline Hulot, eşinin kendisini aldattığını bilmesine karşın aile düzeninin bozulmasını istemediğinden bu durumu normal karşılıyordu.

Toplum ve doğa kurallarının yürürlükte olduğu bu garip durum karşısında, bir genç kız itaat etmek, kendinden vazgeçmek, acı çekmek ve kendi menfaati için susmak zorundadır. Bu kızın baş eğmesi aslında bir aldatma, halinden memnun gibi gözükmesi iyi şeyleri umut ettiği içindir, kendini feda etmesi doğasındandır ve susuşu ruhunun yüce oluşundandır. (Balzac, 2016: 93)

Baron Hulot, kadınlara karşı olan aşırı zaafı yüzünden tüm varlığını, sosyal konumunu, sağlığını ve aklını kaybedecek duruma düşer. Kontrol edilemez hale gelen şehvet tutkusu yüzünden her çeşit yıkımı yaşamıştır. "Tutku kontrol edilebildiğinde insana yol gösteren bir duygu iken, insana hükmetmeye başladığında kolaylıkla saplantı haline dönüşebilir." (Özkaya, 2012: 12) Balzac, Bette Abla'dan önce tutku sahibi bir insanda saplantının yol açtığı yıkımları Tefeci Gobseck romanında gözler önüne sermiştir. Daha çok şeye sahip olma tutkusunun iyiyip bitirdiği Gobseck,

aklımı kaybedecek duruma gelir. Grandet Babanın para tutkusu da saplantı derecesine ulaşmıştır. İlk başlarda akli başında bir tutkulu olan Grandet yaşamının son günlerinde çocuksu hareketler sergiliyordu ve “görmeye yeni başladığı sırada, ahmak ahmak aynı nesneyi seyreden bir bebek gibi, saatler boyunca gözleri demir paralara dikili kalıyordu; sonra, gene bir bebekmiş gibi, zor bir gülümseme beliriyordu dudaklarında.” (Balzac, 2017: 190)

Hector Hulot, Adeline Hulot'nun eşi, Hortense ve Victorin'in babasıdır. Aristokrasinin zirvede olduğu dönemlerde baron oluşunun nimetlerinden çokça yararlanan Hector, burjuvazinin palazlanmaya başlamasıyla eski itibar ve etkisini yavaş yavaş kaybeder. Devlet dairesinde yapacak çok işi de olmayan bu aristokrat, kadın avcısı olup çıkıverir ortaya.

Kuşkusuz ki Balzac'ın amacı, bu sapkınlığı tarihi sürecin bir sonucu olarak betimlemektir: İmparatorluğun çöküşü, temsilcilerini sosyal ve varoluşsal bir boşluğa iterek libidinal dönüşüm oluşturmuştur. Kentsoylu erkekler, para, sahte parlaklık ve düşmüş kadın sevdası gibi değiş tokuşla elde edebilecekleri şeylerin ardına düşmeye başlamışlardır. (Kittang, 1994: 11)

Melek huylu eşi Adeline kendisini taparcasına sevdiği ve sadık bir eş portresi çizdiği halde, Baron Hulot adeta kadın avcısı ve koleksiyoncusu olup çıkıverir ortaya. “Adı ister Don Juan ister Casanova olsun, iffetten nasibini almamış baştan çıkarıcılar sırf tavlamak için bir kadından öbürüne koşar, zevk uğruna onları baştan çıkarmaya çalışırlar.” (Baudrillard, 2001: 125) Hector'un dolayısıyla da Hulot ailesinin yıkılması Lisbeth tarafından planlanıp Valérie'nin yardımıyla ikisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu iki kahraman, erkekleri alt eden kadın gücünün temsilcileridir. Balzac, Baron Hulot üzerinden imparatorluğun yıkılışıyla beraber toplumda aile düzeninin de bozulduğunu, ve patriarkal düzende imparatorun evdeki temsilcisi olan baba imajının yerle bir olduğunu göstermeye çalışmıştır.

İmparatorluğun yıkılması babalık imgesinin de sonunu getirmiştir. Ortada Baron Hulot gibi güçsüz kuvvetsiz ihtiyarlar kalmıştır. Kızı hiç umurunda olmayan burjuva Crevel, namuslu fakat sağır Mareşal Hulot çok pasiflerdir. Victorin Hulot ve Wenceslas gibi genç insanlar da, Louis-Philippe yönetimindeki iradesiz erkeklere örnektir. Tam da böyle bir dönemde, Lisbeth ve Valérie gibi güçlü kadınlar, zayıflayan erkek ve babalık imajını fırsat bilip ipleri ellerine almışlardır. (Murata, 2003: 115)

Hector Hulot'nun kadın peşinde koşmasıyla, varını yoğunu bu yolda yitirmesiyle Hulot ailesi derinden sarsılmıştır. *Bette Abla*'nın Baron Hulot'su ile *Nana*'nın Kont Muffat'sı şehvet tutkusu ve bu tutkunun neden

olduğu yıkımlar konusunda benzeşmektedirler. Valérie Marneffe'in Hulot ailesinin neredeyse yıkımına neden olması gibi, Nana da Muffat ailesinin başına çok işler açmıştır.

Baron Hulot, tutkusu saplantı derecesine ulaşan romandaki kahra-manların en önde geleni sayılabilir. Aşırı şehvet tutksunun Hector Hulot'da meydana getirdiği köklü değişiklikleri hiçbir şeyi gözden kaçırmayan realist bir gözlemci kimliğiyle sunar okuyucuya Balzac. Bu değişiklikler fiziksel, sosyal ve ahlaki alanlarda olur. Nana'nın dindar ve ahlaklı kont Muffat'yı neredeyse tanırtanımaz hale soktuğu gibi, Valérie Marneffe de Baron Hulot'da ani değişiklikler oluşmasına yol açar. Yaşlı adam Valérie'nin kendisini yavaş yavaş yıkıma yaklaştırdığının farkına varmasına karşın hiçbir şey yapmayı aklına getiremez. "Saplantılı kişi uçurumun çekiciliğine karşı koyamaz ve oraya düşer." (Arlette, 1984: 51)

Hector Hulot, tiyatrocü sevgilisi Josépha'yı arkadaşı Crevel'e kap-tırdıktan sonra Valérie Marneffe ile karşılaşır. Evli ama erkeklerle beraber olmaktan kaçınmayan bu yeni kadın, çapkın Baronda çok büyük etki bırakır. Çünkü diğerlerinden çok farklıdır Valérie. "Öte yandan Baron, ne Jenny Cadine'de, ne Josépha'da, ne de diğer sevgililerinde görmediği bir namusluluk, bir olgunluk, bir görgü bulunca Valérie'ye hayran kalmış, bir ay içinde ona yaşlı adam tutkusuyla tutuluvermişti. Akla yatkın görünen çilginca bir tutku." (Arlette, 1984: 105) Yaşlı çapkın Valérie'si uğruna çilginlikler yapmaktan geri kalmayacaktır. Bu kadına karşı olan tutkusu, önünde hiçbir engelin dayanmadığı sele benziyordu. "Karşısında denge sağlayacak bir ağırlık, bir engel bulunmayan, kendi başına buyruk her güç de insanı şımarıklığa, çilginliğe sürükler." (Balzac, 2002: 213) Malını, karısını ve çocuklarını bile şehvet uğruna feda etmeye hazırdır çilgin Hector. "Yaşlı çapkın Valérie'nin yerine başkasını bulamazdı artık. Bu kadın onun için öyle zorlu bir gereksinme olmuştu ki, her şeyden vazgeçerdi de ondan vazgeçemezdi." (Balzac, 2002: 195) Böylesine sevilen ve tapılan bir kadını memnun edebilmek ve onun gözünden düşmemek için Baron her türlü ahlak dışı ve yasal olmayan yola başvurur.

İşte o güne kadar en dürüst yaşamış adamlardan birini, Napol-yon'un en becerikli yöneticilerinden birini tutku denen şey böyle bir çıkmaza sürklemiştir. Tefeciye faiz yetiştirmek için yetkisini kötüye kullanmaklar, sevgilisine, kızının evlenmesine para bulmak için yüksek faizle borç para almaklar. Bu hovardalık ustalığı, bütün bu çırpınıp didinmeler de, Bn. Marneffe'in gözüne büyük görünmek, şu kibar çevre küçükhanımının gözünde en büyük tanrı olmak uğruna idi. (Balzac, 2002: 150)

Baron Hulot Valérie'ye öylesine kuvvetli bir bağla tutulmuştu ki,

onunla ilgili her şeyde adeta aklı başından gidiyordu. Sevgilisine toz kondurmak istemeyen genç aşıklar gibi O'nun hakkında söylenen kötü sözler karşısında sanki sağır olup çıkıveriyordu. “Crevel bu edebiyat lakırdılarını birbiri üstüne daha da yığdıkça yığabilirdi. Çünkü Baron, sağırın, sağırılıklarının başlangıcında söylenenleri bir dinleyişleri vardır, öyle dinliyordu.” (Balzac, 2002: 209) Valérie'nin kendisini aldatmış olabileceğini hiç düşünemiyordu. Böylesine çok tutkuyla bağlandığı bir kadın tarafından aldatılmış olma ihtimali bile onu allak bullak ediyordu. “Felaketler bütün güçlü, kafalı insanları felsefeye sürükler. Baron da şimdi geceleyin ormanda yolunu arayan bir adam durumundaydı. Crevel, onun böyle korkulu bir sessizliğe daldığını, çöküveren yüzünün birden değiştiğini görünce, bayağı korktu. İş ortağının ölmesini istemezdi.” (Balzac, 2002: 212) Valérie'ye para yetiştirmek için yasal olmayan yollara bile başvurmaktan çekinmeyen azgın Hector, işlerin sarpa sarmasında sevgilisiyle arasının bozulacağını hissettiğinde ne yaptığını bilmeyen alık insanlara döner. “Baron yemek odasından öyle bir halde çıktı ki, büyük odaya gelir gelmez kanepeye yığıldı. Bitmişti; hızlı düşüşün verdiği uyuşukluk içindeydi. Gözlerini halının bir gülüne dikmiş, öyle bakıyordu; o uğursuz mektubu elinde tuttuğunun bile farkında değildi.” (Balzac, 2002: 309) Valérie'nin cazibesıyla büyülenmiş Baron Hulot, ne melek yüzlü karısını ne de çocuklarını aklına getirebilir. Kalbini çalan bu hafifmeşrep kadın aynı zamanda aklını da ele geçirmiştir Baron'un. Hulot ve Gobseck, Grandet ve Claes gibi diğer saplantılılar “akıllarını yitirecek seviyeye gerilemişlerdir. Çocukluklarına geri dönmüş bu insanların akıl yitimi çok arzuladıkları şeylerde işe son raddeye götürmelerinden kaynaklanmıştır.” (Lorant, 1967: 104)

Saplantılı insanların sadece ussal yetilerinde yıkımlar oluşmaz. İnsanın aklı fikri sadece bir konuya kilitlenince yemeden içmeden kesilir ve kendini her yönden ihmal eder. Bu ihmallerden biri dış görünüm ile ilgilidir. Saplantılı kişinin vücut yapısında anormallikler ortaya çıkar, kılık kıyafete özensizdir ve vücut bakımı hemen hemen yok gibidir. Balzac, *Mutlak Peşinde (La Recherche de L'Absolu)* romanında saplantının kahramanda yol açtığı bu tür fiziksel değişimleri gözlemeleme yetisiyle okuyucuya sunar:

Ya yaptığı işler onu hep eğilmek zorunda bıraktığı ya da belkemiği başının ağırlığına dayanamayarak büküldüğü için uzun boyu hafifçe kamburlaşmıştı. Geniş bir göğsü, kare biçimli bir gövdesi vardı, ama bedeninin alt yanı güçlü olmasına karşın çok inceydi. Eskiden kusursuz olan beden yapısındaki bu uyumsuzluk insanın aklına takılıyordu; bu olağanüstü biçimsizlik yaşam tarzının tuhafılarıyla açıklanabilirdi olsa olsa. (...) Ama son görüşmelerinden bu yana Balthazar'da korkunç yaşlılık belir-

tileri ortaya çıkmıştı; hep umudunu kıran deneyler yapabilmek için aylık gelirinin büyük bir bölümünü ayırması ve geri kalanıyla kıt kanaat yaşaması da buna yol açıyordu kuşkusuz. Altmış beş yaşında olmasına karşın seksenlik bir ihtiyara benziyordu. Gözleri yuvalarında çukura batmış, kaşları kırçillaşmış, yalnızca ensesine doğru birkaç saç tel saçı kalmıştı; sakalını uzatıyor, ancak rahatsız olduğu zaman ucunu makasla kesiyordu. Yaşlı bir bağcı gibi iki kat olmuştu; perişan giysileri bakımsızlığın büsbütün iğrençleştirdiği bir sefalet görüntüsü sergiliyordu. (Balzac, 2007: 15-80).

Romanın yaşlı çapkını Baron Hulot'ya gelince, kendisini tamamen Valérie'ye teslim etmeden önce kılık kıyafeti gayet düzgün, sağlığı tamamen yerinde ve kanlı canlı bir insandı.

Baron Hector Hulot, bir Napolyon dönemi havası taşıyan Meclis kılığıyla göründü. İmparatorlukçular (İmparatorluğa bağlı kalkanlar) kolayca ayırt edilebilir çünkü: Asker vari bir gerilişleri vardır; ta çenenin altına kadar düğmelenmiş, altın düğmeli mavi elbise giyerler, siyah tafta boyunbağı takarlar, küçük dağları ben yarattım der gibi bir yürüyüşleri vardır ki, astığı astık, kestiği kestik komutanlık alışkanlıklarından gelir bu; böyle sert oluşları da içinde buldukları çabuk değişen durumlardan ileri gelmiştir. Ne yalan söyleyeyim: Baron'un hiçbir yerinden yaşlılık akmıyordu: Gözleri öyle iyi görüyordu ki, gözlüksüz okuyabiliyordu, kapkara yansakallarla çevrili uzun yüzünde kanlı-canlı yaradılışları gösteren yol yol damarların canlandığı bir kızılık vardı; kemerle sıkılı göbeği de, Brillat-Savarin'in dediği gibi, kıvamında kalmıştı. Büyük bir soylu kişi havası, çok da gönül alıcı, hoş tavırlar kabuk gibi örtüyordu. (Balzac, 2002: 52)

Böylesine düzgün kıyafetli, böylesine yakışıklı ve böylesine sağlıklı ve genç görünen Baron Hulot hafifmeşrep Valérie ile düşüp kalkmaya başladığı andan itibaren tüm bu özelliklerini kaybeder. Nana'nın cinsel cazibesini kullanarak kont Muffat'yı adeta sadık bir hayvan derecesine indirgediği gibi Valérie de Hector Hulot'yu keyfine göre oynayacağı bir oyuncak haline dönüştürür. İşte de onda köklü değişiklikler yaparak başlar.

Valérie Baron Hulot'yu kendine öyle güzel bağlamıştı ki! Bu gibi kadınların sinsice bir yüze gülüşleri vardır ki kafalarının ne şeytanca işlediğini gösterir. Valérie de bu yoldan giderek, baronu zorla yaşlandırmıştı. Olağanüstü durumlarda öyle bir an gelir ki, uzun süredir kuşatılmış, hayli de iyi dayanmış bir kalede olduğu gibi, gerçek durum artık kendini gösterir. Valérie de, İmparator-

luğun Yakışıklı Adamının yakında çökeceğini önceden görmüş, bunu çabuklaştırmak gerektiğini düşünmüştü. Çifte aldatmacalı gizli evliliklerinin altıncı ayında bir gün:“Niye üzülüyorsun, benim yaşlı askerim?” dedi. Niyetin mi kötü yoksa? Benim üzerime başkasını sevmeyi mi düşünüyorsun? Makyaj yapmasan benim daha çok hoşuma gidersen. Benim hatırım için vazgeç senin şu yapma güzelliklerinden. Ben seni şu çizmelerine sürdüğün iki paralık cilâ için mi, sımsıkı yeleşin, takma perçemin için mi seviyorum sanıyorsun? Kaldı ki sen ne kadar yaşlanırsan, ben o kadar az korkarım bir düşmanımın Hulot’cuğumu elimden alabileceğinden! (Balzac, 2002: 166).

Valérie’sini kaybetmemek için her şeye gönül rızası ile boyun eğen İmparatorluğun bu anlı şanlı Baronu, yaşlı, hantal ve paspal haliyle ortaya çıkar. Yeter ki sevgilisinin gönlü hoş olsun, gerisi teferruattır.

Baron birkez bu yola girmişti ya, deri yeleşini, korsasını da çıkardı, bütün koşumlarını sıyırıp attı. Göbek sarktı, şişmanlık ortaya çıktı. Meşe ağacı kule oldu. Davranışlarındaki ağırlık öyle korkunç bir hal aldı ki Baron, XII. Louis’lik tasladıkça, şaşılacak biçimde yaşlanıyordu. Hani derebeylik çağından kalma şatonların duvarlarında, taş oymalarından bir iki taş kalmıştı; şatonun iyi günlerinde ne kadar güzel olduğunu göstermek ister gibi işte onun gibi Baron’un da yalnız kaşları kara kara kalmıştı ki, onun vaktiyle ne yakışıklı bir adam olduğunu uzaktan uzağa hatırlatıyordu. Bu çelişki de, onun bakışlarına bir canlılık, bir gençlik veriyor, karasarı yüzü daha da acayipleştiriyordu. Eskide, uzun zaman Rubensvari ten renkleriyle ıslıl ıslıl parıldamış olan bu yüzde şimdi yara bere izlerinde, kırışıklıkların derin çizgilerinde doğaya kafa tutan bir tutkunun çabaları okunuyordu. Hulot artık bir güzel adam yıkıntısı olup çıkmıştı. Bu yıkıntılarda erkeklik türlü çeşit çalılar halinde kulaklara, burna, parmaklara doğru uzanır, Roma İmparatorluğu’nun ölümsüz anıtları üzerinde bitmiş yosunları andırır. (Balzac, 2002: 167)

Ayartıcı ve yıkıcı Valérie Marneffe karşısında Baron Hulot aklını kullanamaz hale gelmiştir. Duygularıyla hareket eden imparatorluğun bu yaşlı çapkınında tutkular akla hükmetmiştir. Eşini aldatmaktan pişmanlık duyduğu anda Valérie’ye olan aşkını “saçma tutku” (Balzac, 2002: 277) olarak nitelendiren Baron Hulot, Valérie’nin işve ve nazları karşısında ise “Yüz Adeline sana feda olsun” (Balzac, 2002: 295) demekten geri kalmaz. Burada nadiren de olsa Baron’un aklıyla hareket ettiği görülür. Kendisi ve Crevel Valérie tarafından terkedildiğinde büyük bir şok yaşarlar. Bu du-

rumda yine akıl devreye girer ve vefasız kadını “ahlaksız, aşağılık, orospudan da aşağı” (Balzac, 2002: 214-215) biri olarak görür. Baron’un aklının ve bilincinin bir anlık yerine gelmiş olması “ o aşağılık yaratığı, yaman büyücüyü, dünyanın en baştan çıkarıcı açık giyinişiyle oturmuş” (Balzac, 2002: 277) Valérie’yi görmeye gitmesine engel olamaz.

“Doğanın bahşettiği enerji ve iradeyi kötü tutkular yolunda tüketen” (Balzac, 2016:154) Baron Hulot örneğinden yola çıkarak şöyle bir çıkarım yapılabilir. Tutku alt edilemeyen bir şeydir. Jenny Cadin ile başlayan çapkınlık yolculuğuna, Josépha ile devam etmiştir Hector Hulot. Josépha kendisini başından savınca bu kez Valérie Marneffe çıkmıştır karşısına. Lisbeth’in işbirlikçisi olan Valérie en büyük darbeyi vurmuştur Hulot ailesine. Zola’nın Nana’sı gibi Valérie de adeta “erkek ve hazine” canavarı haline dönüşür. Ama Baron yine akıllanmaz. Evini terkedip gözden irak bir yerlerde yaşamaya başlar. Ama henüz on altı yaşında Olype Bijou adında genç bir kızla tanıştırıldığında “Baron yeniden yeniden şehvetin pençesine düşmüştü, canı gözlerinden dışarı fırlar gibi oldu. Bu yüce yaratığın karşısında her şeyi unuttu. Av görmüş avcıya dönüşmüştü.” (Balzac, 2002: 355) Aile bireyleri tarafından akıllandığı zannedilen Hector Hulot’nun son hamlesi ise evdeki hizmetçiye göz dikip ona evlilik sözü vermesi olmuştur. Bu son hamle aynı zamanda eşi Adeline Hulot’ya indirilen son darbe olmuştur. Uslanmaz ve akıllanmaz kocanın aldatmalarına dayanamayan kadın üzüntüden ölür. “Pek görülmemiş bir şey olsa gerek: Ölünün gözlerinden yaşlar süzüldü. Kötü adamın yırtıcılığı meleğin sabrını yenmişti.” (Balzac, 2002: 368)

Baron Hulot, dizginleyemediği kadın tutkusu yüzünden sahip olduğu her şeye sırtını döner. Resmi dairelerdeki onur ve şerefi zedelenir, aile bireylerinin kendisine olan saygı ve sevgisi yok olur. İmparatorluğun ve ailesinin gözdesi olan Baron, dizginsiz tutkusunun neden olduğu yıkımların tam olarak farkında değildir. Metresini elinden kaçırmamak için ailesini mahveder, şerefine leke sürer, kendisi yüzünden Cezayir’de hapiste olan amca Fischer’in intihar etmesine neden olur ve her zaman kendisini korumuş olan Mareşal Hulot kardeşinin yaptıklarından öylesine utanç duyar ve tiksindir ki öldüğünde cenazesine gelmesini istemez. Baron’un kadın tutkusu ahlaki olan ne varsa hepsini yerle bir etmiştir. Balzac, fahişe kadınların cazibesine tutkuyla kapılan erkeklerin akıllarını kullanamaz hale geldiklerini ve gözlerinin kör olduğunu Mareşal Hulot aracılığıyla çok güzel bir şekilde ifade eder. “Şu kadınlar sana nasıl bir büyüğü şarap içiriyorlar ki, aklını başından alıyorlar! O kadınlar akıl denen şeyi kafanızın içinden çekip alıyorlar demek! Gözlerinizin üzerine ceviz kabuğu oturtuyorlar demek!” (Balzac, 2002: 346)

Baron Hulot'nun yoldan çıkıp kadınların peşini bırakmamasının arkasındaki nedenleri ustalıklı ortaya koyar Balzac. Napolyon'un ölümüyle aristokrat bürokratların işlevlerinin sona ermesi bu insanları başka uğraşlara yönlendirir. Hector Hulot yeni uğraş olarak kadınlarla ilgilenmeyi seçer. "Özel yaşamlarında savaş alanlarında davranır gibi davranmak cesaretini gösteren kimi insanların savaşa ilişkin gereklerinin ne kadar ahlak bozukluğuna yol açtığı" (Balzac, 2009: 2) Baron Hulot aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur. Adeline Hulot'nun kocasının kaçamaklarına göz yumması, kocasına karşı çok iyi bir eş olmakla birlikte işveli bir aşık olamaması ve aile yaşamının sekteye uğramaması için kocasının ihanetini çocuklarından gizlemesi Baron'un pervasızca tutkularının esiri olmasına yol açmıştır. Balzac, İnsanlık Komedyası'nı bir toplum tarihi ve kendini de bu tarihin sekreteri olarak görmektedir. Bette Abla ise gelenek ve göreneklerin aşırı derecede bozulduğu devrim sonrası bir topluma başarılı şekilde ayna tutan romanlardan biridir. Aile yapısındaki çözülme ve bozulmayı cinsel sapkınlığı ile yansıtan Baron Hulot, romancı Balzac'ın yıkıcı tutkulara sahip kahramanları arasında yerini alır.

Sonuç

Bette Abla, dizginsiz tutkulara yenik düşmüş bir yazarın yapıtıdır. Dolayısıyla romanın neredeyse tüm kahramanlarının saplantı derecesindeki tutkularına şaşmamak gerekir. Kimisi, Baron Hulot gibi, tutkunun esiri olup akli başından giderken kimisi de, Lisbeth gibi, tutkusunu gerçekleştirebilmek için her yola başvurmaktan geri kalmaz. Balzac'ın bu romanında tutku her zaman akla üstün gelmiştir. Tutkularını dizginleyemeyen kahramanlar, köle durumuna düşmüşlerdir. "İstemek yakar bizi, yapabilmek de tüketir; ama bilmek, şu zayıf varlığımızı sonsuz bir sakinlik hali içinde tutar" (Balzac, 2004: 39) der *Tılsımlı Deri (La Peau de Chagrin)*'in anti-kacı kahramanı. Evet dizginsiz tutkular insanı gerçekten yakar ve tüketir. Tıpkı cinsel saplantısından vazgeçemeyen Baron Hulot, intikam tutkusuna yenik düşen Lisbeth Fischer, aşırı eş sevgisinin kör ettiği Adeline Hulot ve lüks hayat ve para tutkusunun yoldan çıkardığı kötü kadın Valérie Marneffe gibi.

Tutku temasının ön plana çıktığı Balzac'ın bu romanında, işlenen konunun arka planında sosyal mesajlar olduğunu da görmek mümkündür. Hector Hulot'nun cinsel saplantısını işlerken Balzac'ın asıl amacı yaşadığı dönemde aile bağlarının ne kadar zayıfladığını gözler önüne sermektir. Bette ablanın sönmez intikam duygusundan yola çıkarak Balzac aslında sosyal sınıflar arasındaki uçurumun nelere yol açabileceğini göstermek istemiştir okuyucusuna. Crevel'in paraya olan tapınma derecesindeki saplantısını işlerken sanayi devrimiyle palazlanan burjuva sınıfının egoistliğini ve parayı Tanrı derecesine çıkardığını eleştirel bir şekilde sunar. Evli olmasına kar-

şın erkeklerle birlikte olmaktan çekinmeyen Valérie Marneffe'in lüks yaşam tutkusu boşu boşuna romanda yer almamıştır. Balzac yaşadığı yıllarda kadınların cinsellikleriyle erkekleri nasıl yoldan çıkardıklarını göstererek döneminin sosyal çürümüşlüğüne parmak basar. İnsanlık Komedyası'nın Önsöz'ünde kendisini "sosyal bilimler doktoru" olarak niteleyen Balzac, *Bette Abla*'da bu tür sosyal konuları ön plana çıkararak adeta ahlaki dersler vermek istemiştir. Tıpkı Lucien de Rubempré'nin Paris'te bir yerlere gelebilme mücadelesini anlatırken yazarlığın ve sanatçılığın kapitalist sistemde ne hallere geldiğini, Eugénie Grandet'de para biriktirme hırasının babalık ve kocalık duygusunu nasıl öldürdüğünü ve Goriot Baba'da pozitif bir tutku olan aşırı çocuk sevgisinin nankör çocuklarca nasıl karşılıksız kaldığını ustalıklı aktarması gibi. Balzac, kahramanlarında yıkımlara neden olan dizginsiz tutkuları bir filozof gibi ele almamıştır. Romancının asıl amacı kahramanlarını ele geçiren tutkular aracılığıyla ön plana çıkardığı toplumdaki çözülme ve bozulmalardır.

Romandaki dizginsiz tutkuların en güzel örneğini sergileyen Lisbeth Fischer ve Baron Hulot aracılığıyla, tutkunun genellikle akla üstün geldiğini ve tutkulu insanların kendilerinde ve etrafındaki insanlarda onarılamaz yıkımlara neden oldukları açıkça ortaya konmuştur. Tutkuların genellikle insanları kör edip, akıllarını kullanamaz hale getirdiği görülür. Kadın tutkusuyla yanıp tutuşan Hector Hulot, giriştiği eylemlerin iğrençliğinin farkında değildir. Adeline Hulot kocasına karşı olan sevgisinde o kadar aşırıya kaçır ki, ona daha az tehlikeli ve daha az masraflı sevgililer tutmasını öğütler. Öç alma tutkusuyla keçilikten dişi aslanlığa terfi eden Lisbeth, kutsalları hiçe sayacak kadar ileri gider. Lüks bir yaşam sevdasında sınır tanımayan Valérie Marneffe, erkekleri sömürme konusunda o kadar çok ileriye gider ki, pervasızlığının nelere neden olabileceğini öngöremez.

Kaynakça

- Arlette, M. (1984). La Poétique balzacienne de l'énergie, *Romantisme*, No.46.
- Balzac, H. de. (1990). *Goriot Baba*. Örik, N.S. (Çev.). İstanbul: MEB Yayınları.
- _____. (2001). *La Théorie de la démarche*, eBooksLib.com.
- _____. (2002). *Bette Abla*. Gültekin, V. (Çev.). İstanbul: Kastaş Yayınları.
- _____. (2004). *Tılsımlı Deri*. Demir, A. (Çev.). İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- _____. (2007). *Mutlak Peşinde*. Rıfat S., Rıfat O. ve Rıfat S. (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- _____. (2009). *Suyu Bulandıran Kız*. Avunç, Y. (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- _____. (2016). *La Physiologie du Mariage*. Paris: Bibebook.
- _____. (2017). *Eugénie Grandet*. Yücel, T. (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Baudrillard, J. (2001). *Baştan Çıkarma Üzerine*. Sönmezay, A. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Call, C. (1920). *Honoré de Balzac; his life and his Works*. These Master of Arts, BostonUniversity.
- Faillie, M-H. (1968). *La Femme et Le Code Civil dans La Comédie Humaine d'Honoré de Balzac*, Paris: Didier.
- Kittang, A. (1994). La Mort- mère du roman. Le travail de négatif dans Les Parents pauvres de Balzac, Erişim: <https://tidsskrift.dk/revueromane/article/view/29863/27335>
- Lorant, A. (1967). *Les Parents Pauvres d'Honoré de Balzac La Cousine Bette-Le Cousin Pons*, Genève: Librairie Droz.
- Murata, K. (1998). Le Pacte dans La Cousine Bette, "Les Métamorphoses du pacte diabolique dans l'oeuvre de Balzac", Erişim: <http://sand200balzac.sakura.ne.jp/hp/wp-content/uploads/2012/07/Le-Pacte-dans-La-Cousine-Bette.pdf>
- Özkaya, E. (2012). The Obsession of the Art in Emile Zola's Work, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27, 45-56.
- Rakella Asal, R. (2009). Acı çekmenin en derin katmanlarında gezinmiş bir çilekeş: Honoré de Balzac, Erişim: http://dipnotkitap.net/DENEME/Rakella_Asal_Balzac_Uzerine.htm.
- Rastier, F. (2001). La Bette et la Bête- une aporie du réalisme, Erişim: http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Bette.html
- Rifat, M. (2007). *Honoré de Balzac Romancının Evreninden Sahneler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Sarr, A. (2004). *L'Ethique Bourgeoise dans L'Oeuvre de Balzac: Eugénie Grandet, La Recherche de L'Absolu, Le Père Goriot, Illusions Perdues*, Thèse de Doctorat 3ième

Cycle, Université Cheikh Anta Diop de Dakar, Sénégal.

Scheler, M. (2004). *Hınç*. Yılmaz, A. (Çev.). İstanbul: Kanat Yayınları.

Staël, G. De. (2014). *De L'Influence des Passion sur Les Bonheurs des Individus et des Nations*, Paris: Association Les Bourlapape.

Vassilev, K. (2005). Représentation et Signification Sociale de La Vengeance dans un Texte Réaliste. L'Exemple de La Cousine Bette, *Romantisme*, No.127, 45- 57.

Zola, E. (1945). *Eser 2.Cilt*, Varoğlu, H. (Çev.). İstanbul: Yüksel Yayınevi.

Zweig, S. (2002). İnsanlık Komedyasının Ölümsüz Yazarı *Balzac*, Kabalcı, İstanbul.

_____. (2018). Üç büyük Usta Balzac Dickens Dostyevski, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 93-103
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 25.02.2019
Kabul/Accepted: 08.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

IDENTITY IN TONI MORRISON'S BELOVED AND THE BLUEST EYE

TONI MORRISON'IN BELOVED VE THE BLUEST EYE ESERLERİNDE KİMLİK

Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0003-2060-5974, zekiedis@hotmail.com

Abstract

Toni Morrison as an African American novelist, throughout her works, portrays the trials and tribulations of the black community in the United States. In her novels, Morrison pays attention to the issues, which has related to the black community such as slavery, racial discrimination, marginalization, racism, and identity. Among these issues, the identity issue has been one of the major problems that African-Americans have encountered. Some white Americans regard Blackness as a state of poverty and ugliness. Morrison is an African-American. Therefore, most of the works in these issues always has intrigued the attention of her. In *The Bluest Eye*, Morrison depicts the life of an African-American family. She mainly focuses on a young girl of a family named Pecola Breedlove. Pecola constantly called ugly and mocked due to the color of her skin. Therefore, she feels frustrated and neglected by her surroundings. Therefore, she desires to have blue eyes and searches for her identity. Because she believes that getting, blue-eyes would make her more beautiful. On the other hand, in *Beloved*, Morrison portrays the life of a female slave named Sethe. After many sacrifices, Sethe manages to escape slavery but it leaves horrific impacts on her. Throughout the novel, Morrison uses different characters to demonstrate the hardships of the black community in the United States. In addition to this, she criticizes slavery system as it has affected the identity of the black community. This article aims to investigate the life of the main characters in the aforementioned novels and discuss their quest for identity due to the white dominant culture that surrounds them. It will also portray the devastating consequences of slavery on the black community.

Keywords: black literature, slavery, identity, *Beloved*, *The Bluest Eye*, Toni Morrison

Öz

Afrikalı Amerikalı romancı olan Toni Morrison, tüm çalışmalarında siyahilerin Birleşik Devletler’de yaşadığı çileleri anlatmaktadır. Morrison romanlarında kölelik, ırk ayrımcılığı, marjinalleşme, ırkçılık ve kimlik gibi konulara dikkat çekmektedir. Kimlik sorunu, Afrikalı-Amerikalılar’ın karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olmuştur. Bazı Beyaz-Amerikalılar Siyah tenliği yoksulluk ve çirkinlik olarak görürler. Morrison’un Afrikalı-Amerikalı yazar olması sebebiyle eserlerinin çoğunda bu konulara ilgi göstermiştir. *The Bluest Eye*’de Morrison, bir Afro-Amerikan ailesinin hayatını tasvir etmektedir. Morrison eserde, ailenin Pecola Breedlove adlı genç kızına odaklanmaktadır. Pecola ile çirkinliğinden ve derisinin renginden dolayı alay edilir. Bunun neticesi olarak, sınırlıdır ve kendisini ihmal edilmiş hisseder. Bu sebeple, mavi gözlere sahip olmayı ve gerçek kimliğini aramayı istemektedir. Çünkü mavi gözlere sahip olmanın onu daha güzel yapacağına inanmaktadır. Öte yandan, *Beloved*’de Morrison, Sethe adında bir dişi kölenin hayatını anlatır. Birçok fedakarlıktan sonra, Sethe kölelikten kaçmayı başarır ama bu kaçış onun üzerinde korkunç etkiler yaratır. Roman boyunca, Morrison, Birleşik Devletler’deki siyah topluluğun yaşadığı zorlukları anlatmak için farklı karakterler kullanır. Buna ilave olarak, siyah topluluğun kimliğini etkilediği için kölelik sistemini eleştirmektedir. Bu makale, söz konusu romanlardaki ana karakterlerin hayatlarını incelemeyi ve onları çevreleyen beyaz baskın kültür nedeniyle kimlik arayışlarını tartışmayı amaçlamaktadır. Ayrıca köleliğin siyah toplumdaki yıkıcı sonuçlarını da tartışacaktır.

Anahtar Kelimeler: siyah edebiyat, kölelik, kimlik, *Beloved*, *The Bluest Eye*, Toni Morrison

Toni Morrison’s Bioraphy

Toni Morrison is a brilliant and outstanding African American writer, editor, novelist and literary critic. She was born in 1933 in Lorain, Ohio, United States. Her original name was Chloe Anthony Wofford, but while she was at university, she changed her name to Toni Morrison due to having some problems with the mispronunciation of her name. She was educated at Cornell University and Howard University. After graduation, she worked as an English professor at Texas Southern University and Howard University. In 1962, she got married to Harold Morrison and it only lasted four years. Morrison has an outstanding career; she has won many prestigious awards including Noble Prize for Literature in 1993 and the Pulitzer Prize for fiction in 1988. Most of her works demonstrate the problems and hardships of the black community in the United States. Racism, discrimination, injustice, oppression, and slavery are key themes in her novels. Some of her notable works include *The Bluest Eye*, *Sula*, *Song of Solomon*, *Tar Baby*, *Beloved*, *A Mercy*, *Love, Jazz*, and *Paradise*. Most of these novels portray the struggles of the black community due to the social, political and the dominant culture of the white community in the United States.

Introduction

Toni Morrison's first novel, *The Bluest Eye*, was published in 1970. *The Bluest Eye* was set in a place called Ohio, which is Toni Morrison's birthplace. In the novel, Morrison depicts the life of the black community. A young girl named Pecola Breedlove yearns to have blue eyes. She believes that having blue eyes would make her life better. So Morrison scrutinizes the outlook of African Americans toward the standards of beauty and its devastating impact on the black community. In that case; the dominance of white culture creates physiological impacts on the blacks and it threatens Black's real identity.

Beloved is considered as a masterpiece of Toni Morrison. It was published in 1987 and won Pulitzer Prize for fiction. The story was set after the American Civil war (1861-1865). The book follows an African American mother and daughter, who are slaves and want to escape slavery. Sethe is the protagonist of the story who lives with her daughter and her mother-in-law in Cincinnati. Throughout the novel, Morrison uses different characters to showcase the horrific consequences of slavery system on the black community. The novel is inspired by a true story of Margaret Garner who is the victim of the slavery system in the white community. Garner victimizes one of her kids so as not to live under slavery. Meanwhile, in *Beloved* the same scenario repeats as Sethe; the protagonist of the story sacrifices one of her kids to save her children from the dreadful system of slavery.

The Quest for Identity in *Beloved*

Literature has always been an effective factor in growing awareness about the contemporary issues that face human beings around the world. Throughout their writings, authors highlight the problems of their society and sometimes provide a solution to them. Toni Morrison as one of the outstanding writers has used her writings to portray the circumstance of the marginalized and oppressed people in The United States. Morrison as an African American writer pays attention to the problems of the black community. In general "African American protest novels are primarily knocking the matter of social injustice, slavery, identity crisis, and racial segregation problems" (Görmez & Mohammad, 2018: 15). Likewise, in Morrison novels racism, marginalization, discrimination, slavery, and identity are seminal themes. In *Beloved*, Morrison portrays the life of a family who suffers from slavery. And the devastating effects of slavery constitute other problems for the characters including identity problems.

In Oxford Dictionary, an identity crisis is defined as "A period of uncertainty and confusion in which a person's sense of identity becomes

insecure, typically due to a change in their expected aims or role in society". (Murray, 1884) As far as I am concerned, identity can also mean to have a decent life, rights, equality, education, and health system. Therefore, whenever individuals of a society do not have all these basic needs, it means that their identity is at stake. And in *Beloved*, Morrison portrays that her characters are looked upon as inferiors due to being black and they mainly suffer from these issues including slavery as William L. observes "She wanted to explore the nature of slavery, not from an intellectual or slave narrative perspective, but from within the day-to-day lived experiences of the slaves themselves". (Andrews, 1999: 7)

The opening chapter in *Beloved* starts with a description of the house. So home can be regarded as a resolution for the quest for identity "124 was spiteful. Full of baby's venom. The women in the house knew it and so did the children". (Morrison, 1987: 3) This refers to the place in which Sethe and her family live in and the place is located in Ohio. Morrison underscores the importance of home for Sethe, as the protagonist of the story and for her family as well. Throughout the story, the reader comes across other descriptions of the home which Sethe and her family are resided in. In other words, the reappearance of the description of Sethe's home is essential. Because through this, the author wants to emphasize the importance of having a place or a home to live in. Therefore, home is regarded as a resolution for the identity issue.

Black Americans have suffered so much pain due to the slavery system and other racial discriminations in the United States. Morrison tries to bring slavery to light throughout *Beloved*. And she acutely epitomizes the effects of slavery on the life of the characters to display its horrific consequences. In addition to this, Morrison demonstrates how slavery has put the identity of the black people in jeopardy. *Beloved* provides enough examples of the dreadful system of slavery. One of the powerful examples is that the main character; Sethe kills one of her children to escape her children from slavery. She thought that killing her is much better than the life of slaves. In an interview with Alan Benson, Morrison comments on the act of killing the baby and states "For me, it was the ultimate gesture of a loving mother. It was also the outrageous claim of a slave. The last thing a slave woman owns is her children". (Parini, 2003: 174) So by killing the baby, Sethe prevents them from being slaves. To put it another way, Sethe was a former slave and she knows the hardships and difficulties of slavery. Therefore, she commits the crime to save her children from the horrors of slavery. Cornel as an author comments on *Beloved* and states:

Challenging basic social assumptions about women's reality, and

making possible a more adequate understanding of the tragedy of slavery. Sethe's understanding of her own situation and the reader's understanding of Sethe's situation are explained in part in terms of identity – especially, of possibilities for genuinely human identities (Babbitt, 1994: 10).

There were some reactions against Sethe's murdering her daughter. Paul D. who is a previous slave from Sweet Home Plantation criticizes Sethe and tells her not to return to Sweet Home but Sethe tells him "It ain't my job to know what's worse. It is my job to know what is and to keep them away from what I know is terrible, I did that". (Morrison, 1987: 165) Sethe tells Paul D. that she understands her own situation better than him and she knows why she has done it. She has already experienced the hardships of slavery and she does not want her children to go through the same circumstance. What she did was an effort just to protect her children. On the other hand, she reaffirms her love for her children especially for Beloved; who was victimized "Beloved, you are my sister. You are my daughter. You are my face; you are me". (Morrison, 1987: 214) In this quote, she confirms her love for Beloved. She expresses her real motherhood feelings for her baby. And it can be understood that what she did was just to save her. Sethe's actions throughout the story could be interpreted as attempting to reconstruct her identity because slavery has affected her life and it also has endangered the identity of her children as well.

Furthermore, throughout reading the book, the reader comes to terms such as present past, time and memory. Therefore, this gives a second thought to the readers to question the identity of the protagonist of the story. Sethe mentions time and memory and says "I was talking about time. It's so hard for me to believe in it. Some things go, pass on. Some things just stay. I used to think it was my memory. You know. Some things you forget. Other things you never do". (Morrison, 1987: 35) As it is clear, Sethe talks about time, as there are things or events that stay longer. Things like slavery and other bad events could stay longer and their effects could last for a quite long time. Meanwhile, there are other things that pass on; it could be the happy moments in her life that stay shorter but the bad things such as slavery stay forever in the mind of her and other peoples who have endured it .

Sethe suffers so much from what she did, she claims that she killed Beloved to protect her and save her from slavery. But as the story revolves, the reader realizes that Sethe has been in pain and sorrow all the moments and it has mentally and psychologically affected her self-identity:

“What, baby?”

“She left me.”

“Aw, girl. Don’t cry.”

“She was my best thing” (Morrison, 1987: 272).

On the other hand, there are other characters who suffer from slavery. So, most of the characters have suffered from the trials and tribulations of slavery and it has affected the lives of the characters. Morrison constantly tries to stress on the circumstances of the black community as she says “There is no bad luck in the world but white folks”. (Morrison, 1987: 89) She claims that what happens in the world is not due to something which we call it bad luck but it is due to the white community. They are responsible for the hardships and difficulties of black people. Toni Morrison criticizes the way the white community treats the black people:

That anybody white could take your whole self. For anything that came to mind. Not just work, kill or maim but dirty you. Dirty you so bad you could not like yourself anymore. Dirty you so bad you forget who you were and couldn’t think it up (Morrison, 1987: 295).

In this quote, Morrison demonstrates the dominance of the white community over the black community. It is a matter of being superior and inferior; the whites have been superior to the black community. Furthermore, Morrison states that the black people have suffered a lot “Dirty you so bad you forget who you were” in this quote, Toni Morrison refers to something which is worse than the mental and physical pain. In other words, she states that living as a slave makes you even to forget yourself and lose your identity. It has been due to the slavery that the characters have even forgotten their identity. Throughout the novel, Morrison reminds the readers of the devastating consequences of slavery in the United States and argues that the black community has been discriminated and slavery has affected them to such a great degree that slavery threatens their real identity.

The Quest for Identity in *the Bluest Eye*

The *Bluest Eye* has considered as one of the notable works of Toni Morrison. The book was published in 1970 and is regarded as the author’s first major work. The story focuses on the life of a young African American girl named Pecola Breedlove. She grows up in a place, which is surrounded by white dominant culture. She faces physical and emotional sufferings. Breedlove, as the protagonist of the novel thinks that she is ugly; there-

fore, she believes that having blue eyes would make her beautiful “it had occurred to Pecola some time ago, that if her eyes, those eye that held the picture, and knew the sights—if those eye of hers were different, that is to say, beautiful, she herself would be beautiful”. (Morrison, 1970: 46) In this quote, Morrison informs the readers about the mindset of Pecola Breedlove as the main character of the novel. She informs us that Breedlove longs to have blue eyes. She feels that she is ugly and unloved by her community; therefore, having blue eyes would make her beautiful. So Pecola is only eleven years and she feels that she is ugly and unwanted. It shows the negative consequences of racism and other sorts of discrimination in the United States. Furthermore, the quote also implies that Breedlove feels neglected and mocked by her surroundings; therefore, she tries to restore her beauty and attempts to find her real identity by acquiring blue eyes.

Moreover, Morrison constantly reveals more about the personal life of Breedlove. She highlights her real life and uncovers her fears and sufferance. It is because she is black and she believes that she is not accepted by her community:

The Breedloves did not live in a storefront because they were having temporary difficulty adjusting to cutbacks at the plant. They lived there because they were poor and black, and stayed there because they believed they were ugly. Although their poverty was traditional and stultifying, it was not unique. But their ugliness was unique. No one could have convinced them that they were not relentlessly and aggressively ugly (Morrison, 1970: 39).

Morrison reveals more about the life of Breedlove and her family. As they struggle to live in a world in where people judged them by the color of their skin. In every place, they were considered as inferiors. Therefore, these circumstances affect their entire life and they lose their confidence and believe that they are ugly “Pecola is obstructed and deflected from higher consciousness of self”. (Andrews, 1999: 40) In addition, it shows a bitter reality of slavery life as they struggle to discover their real identity. Because they feel that they are obstructed and neglected by the dominant white culture.

As the story progresses, Morrison provides the readers with more information about the life of Pecola Breedlove. Morrison’s focus remains on Pecola and she highlights every hardship she faced in her life. Even though she is only eleven years old but she feels ignored and she is frustrated. The outcome of the white dominant culture in *The Bluest Eye* demonstrates the fact that no one can escape from racism and other sorts of discrimination in the United States. Even nowadays, the problems still exist

as De Bois notes “The problem of the twentieth century is the problem of the color-line”. (Bois, 2016: Intr.) From this quotation, we can learn that our world still suffers due to these problems and they have negative impacts on children as Morrison displays it on Pecola Breedlove.

Throughout the novel, the reader comes to know that the characters in the novel especially Breedlove tries to see herself as what she is but defining herself is obstructed by the dominant culture of the white community. In other words, she tries to find out her real identity. However, it is ambiguous due to the local circumstance and the cultural impacts of the white community “Thrown, in this way, into the binding conviction that only a miracle could relieve her, she would never know her beauty. She would see only what there was to see”. (Morrison, 1970: 46-47) In this quote, the reader realizes that Pecola struggles to know or see her real identity. In other words, she struggles to see who she is. She believes that she to be defined by her surroundings or her society. Consequently, the white community dominates her society; therefore, she only sees herself through the eyes of white people. Moreover, some of her friends always reject and mock her. Some of her friends’ attitudes in society cause her to struggle or even fail to know herself as an individual of society.

On the other hand, Morrison portrays the life of another character; Claudia, who is the opposite of Pecola. Claudia’s mindsets and views are completely different from Pecola’s point of views. Unlike Pecola, Claudia knows her inner values and she does not care about what the blacks think of her. To put it another way, she is so confident that she does not fall under the influence of her society and surrounding; she proves her power. Throughout the novel, Claudia tries to resist the premise of white superiority:

But the dismembering of the dolls was not the true horror. The truly horrifying thing was the transference of the same impulses to little white girls. The indifference with which I could have axed them was shaken only by my desire to do so. To discover what eluded me: the secret of the magic they weaved on others. What made people look at them and say, “Awwwww,” but not for me? The eye slide of black women as they approached them on the street and the possessive gentleness of their touch as they handled them (Morrison, 1970: 43).

Morrison demonstrates that Claudia realizes that society treats the black community as inferiors to the whites. However, she declines to see herself the way the white society sees her. She tries to resist the premise of white beauty. In addition to this, Morrison tries to draw the readers’ at-

tention toward two different ways of thinking. Claudia and Pecola are both black, but unlike Pecola, Claudia does not give in to the white dominant culture around her. Even though, she knows the reality; she knows that the white community regards black girls as ugly and sometimes they are mocked. Claudia is aware that people admire the Whites' style more than the Blacks style but she still resists it. As the story ends, readers learn that Claudia stands against all racial problems that face her "We had defended against ourselves since memory against everything and everybody considered all speech a code to be broken by us". (Morrison, 1970: 150) In this quotes, Morrison informs the readers about Claudia's resistance against the white community. Claudia responses to the oppression that she faces in her life. On the contrary, Pecola surroundings completely affect her. She loses her self-confidence and she yearns to look like the white people by having blue eyes. As the story comes to an end, the reader realizes that beauty cannot hide the ugliness. There is always someone more beautiful than the other "Beauty is in the eyes of the beholder". (Drazen, 2000: 11) It implies that the perception of beauty is subjective. On the other hand, David Mue states that "Beauty is no quality in things themselves: it exists merely in the mind which contemplates them, and each mind perceives a different beauty". (Hume, 1757: 3)

Eventually, as Pecola have no friends to talk to, spend her times with, she talks with an imaginary friend, or voice because she is completely ignored by her society and even by her family. It is the consequence of being ignored and mocked by her society and friends that she resorts to have an imaginary friend. Furthermore, she realizes that she cannot get blue eyes; her obsession with blue eyes fades away because she realizes that everyone will not look at her in the eyes. Ultimately, she believes that she has got blue eyes "just because I got blue eyes, bluer than theirs, they are prejudiced". (Morrison, 1970: 197) However, it is only through her imagination that she gets blue eyes.

Toni Morrison is regarded as one of the greatest African American novelists. She is believed that she has given a rebirth to black literature. Throughout her works, she does not only demonstrate the hardships of the black community. Further, she uses a language which is different from the Standard Language of the United States. To put it another way, she challenges the traditional language, as it can be obviously noticed in her Pulitzer Prize-winning novel; *Beloved* and some of her other notable works. David L. comments on *Beloved* and argues, "One of the main issues of *Beloved* is the way in which Morrison shows the readers that the so-called "master tongue" is very much subverted because of its potential for domination and degradation". (Middleton, 2015: 16) Throughout reading her

novels, readers can notice that Morrison employs African American English (AAE) in most of her works. Some vivid examples could be found in *Beloved*, *The Bluest Eye*, *Jazz*, songs of Solomon and so forth.

In *Beloved* Morrison from time to time employs vernacular black language “A man ain’t nothing but a man”. (Morrison, 1987: 39) In this quote, Toni Morrison uses ‘ain’t nothing’, which is not a Standard English, but Morrison uses it to characterize the African American community. Furthermore, in *The Bluest Eye*, readers can also observe the use of black language; a firm quote could be “what you crying for”. (Morrison, 1970: 29) One can see the omission of ‘are’ in the quote. We can see the use of African American English in her other works; as in *Song of Solomon* “I ain’t the one with the wants. You the one want something”. (Morrison, 1977: 36) In addition, in *Jazz*, Morrison employs the same technique “The children is miserable as me the money you senting can not keeping all us afloat”. (Morrison, 1992: 56) As it is clear, one can notice the vernacular black language in this quote: using ‘is’ instead of ‘are’ in ‘Children is’. In ‘you senting’ we see the omission of ‘are’ and adding ‘ing’ to past form of the word ‘send’, adding ‘ing’ to the word ‘keep’ and also the omission of ‘of’ in ‘all us’ these are clear indications of the use of black language by Toni Morrison. The reader can clearly notice the ignorance of grammatical rules by Morrison. Through her works, Morrison tries to restore the language of black people and their culture.

Conclusion

To sum up, Toni Morrison in *Beloved* and *The Bluest Eye* portrays the hardships of African Americans. Morrison demonstrates how black people struggle to cope with the white dominant culture in the United States. Morrison uses different ways to familiarize readers with the struggles and difficulties of black people. In *Beloved*, Morrison mainly focuses on the slavery system. And she elucidates how slavery has affected the lives of the black people. Morrison uses the protagonist of the novel; Sethe, to showcase the magnitude of slavery on African Americans. Throughout the novel, Morrison displays the consequences of slavery on the life of Sethe. So, Sethe makes sacrifices to escape slavery. As she murders one of her own children to save them from slavery. Morrison reminds the readers that slavery does not only leave mental, physical and psychological impacts on the black people. But it causes the black people to question their real identity. Because due to slavery black people have been deprived of the basic needs of life. So they struggle to find their real identity. On the other hand, in *The Bluest Eye* Morrison continues to uncover the bitter experiences of the black community in the United States. Morrison’s main focus remains on another black girl. Again, just like in *Beloved*, Morrison

uses her main character to show another dreadful experience of the black people in the United States due to racism. Pecola Breedlove realizes that she is neglected and mocked by her community. So, Morrison unearths the horrific consequences of racism and other sorts of discrimination on black people. Just like in *Beloved*, racism hugely affects the black people to such a degree that they question their identity. Pecola feels lost and has lost her self-confidence. Therefore, she longs to get blue eyes just to look like white people. She believes that getting blue eyes would make her more beautiful. All in all, in both novels Morrison brings to light the trials and tribulations of African Americans. In addition to this, she explores the horrific consequences of racism and slavery on African-Americans as it has put their identity at stake.

References

- Babbitt, S. E. (1994). Identity, Knowledge, and Toni Morrison's "Beloved": Questions about Understanding. *Hypatia*, 1-18.
- Bois, W. E. (2016). *Illustrated Souls of Black Folk*. New York: Routledge.
- Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. New Jersey : Princeton University Press.
- Hume, D. (1757). *Of the Standard of Taste*. David Hume 2015.
- Middleton, D. L. (2015). *Toni Morrison's Fiction: Contemporary Criticism*. New York : Routledge.
- Morrison, T. (1970). *The Bluest Eye*. New York : Holt McDougal.
- _____. T. (1977). *Song of Solomon*. New York: Alfred A. Knopf.
- _____. T. (1987). *Beloved*. New York: Alfred A. Knopf.
- _____. T. (1992). *Jazz*. New York : Alfred A. Knopf.
- Murray, J. (1884). *Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Parini, J. (2003). *The Oxford Encyclopedia of American Literature, Volume 1*. Chicago: Oxford University Press.
- William L. Andrews, N. Y. (1999). *Toni Morrison's Beloved: A Casebook*. New York: Oxford University Press.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 105-122
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 19.02.2019
Kabul/Accepted: 14.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**FAKİR BAYKURT'UN ALMAN-
YA'YI ANLATAN HİKÂYELE-
RİNDE EĞİTİM SORUNU***

***THE EDUCATION PROBLEM IN
FAKİR BAYKURT'S STORIES ON
GERMANY***

Dr. İlyas SUVAĞCI

Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0001-6409-1229, ilyascembeli@gmail.com

Öz

İnsanlar tarih boyunca; siyasi, ekonomik, dini ya da bireysel nedenlerden dolayı yaşadıkları yerlerden göç etmişlerdir. Bu nedenle insanlık tarihinin göçler tarihi olduğu söylenir. Göç sonucunda bireylerin hayatlarında köklü değişiklikler ortaya çıkar. 1961'de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işgücü anlaşmasından sonra Almanya'ya çalışmaya giden Türk işçiler de burada birçok sorunla karşılaşmışlardır. İşte göçün ve onunla ilişkili sorunların göçmen yazarlar tarafından edebi eserlerde tema olarak işlenmesi sonucunda Göçmen Edebiyatı ortaya çıkmıştır. Eserlerinde göçü anlatmış olsalar da göç sürecini yaşamayan ya da göçün sonuçlarından bizzat etkilenmeyen yazarların eserleri ise ancak Göç Edebiyatı içerisinde değerlendirilebilir. Değişik nedenlerle Almanya'ya göç eden; Bekir Yıldız (1933-1998), Dursun Akçam (1930-2003), Fakir Baykurt (1929-1999), Fethi Savaşçı (1930-1989) gibi birçok yazar eserlerinde Almanya'ya göçten ve göçle ilişkili birçok sorundan bahsetmişlerdir. Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Fakir Baykurt da eserlerinde Türkiye'de iken köy gerçekliğinden, köy hayatından; Almanya'ya gittikten sonra da Almanya'daki Türklerin yaşadıkları sorunlardan bahsetmiştir. Biz de bu çalışmada Fakir Baykurt'un Almanya'yı anlatan hikâyelerinde Türk çocuklarının yaşadıkları eğitim sorunlarını nasıl ele aldığını, Türkiye'den Almanya'ya olan göç sürecinin sonuçlarının eğitim ile olan ilişkisini inceledik. Bu kapsamda onun; *Gece Vardiyası* (1982), *Duisburg Treni* (1986), *Barış Çöreği* (1986) ve *Bizim İnce Kızlar* (1993) adlı eserlerindeki eğitimle ilgili olan yirmi iki hikâyesini inceledik.

Anahtar Kelimeler: Fakir Baykurt, hikâye, göç, Almanya'ya göç, göçmen edebiyatı

* Bu makale 2018 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan Almanya'ya Göçün Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerine Yansıması (1961-2001) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Abstract

Throughout history the people have migrated from where they live because of political, economic, religious or individual reasons. This is why human history is known as the history of migration. As a result of migration, radical changes occur in the lives of individuals. In 1961, after the labour agreement that was signed between Turkey and Germany, Turkish workers, who went to Germany for work, faced many problems there. Immigrant Literature emerged as a result of emigrant authors' dealing with migration and the problems related to it as a theme in the literary works. Although they describe migration in their works, the works of the authors, who did not experience the migration process or were not affected by the consequences of it can only be evaluated within Migration Literature. Many authors, who migrated to Germany for various reasons; such as Bekir Yıldız (1933-1998), Dursun Akçam (1930-2003), Fakir Baykurt (1929-1999), Fethi Savaşçı (1930-1989) handled migration to Germany and many issues related to it. Fakir Baykurt as a social realist writer mentioned village reality and life while in Turkey and after he went to Germany because of political reasons, he expressed the problems of Turks there. In this study, we examined how Baykurt handled the educational problems of Turkish children in his stories about Germany and the relationship between the education and results of migration process from Turkey to Germany. In this context, twenty-two stories related to education in the *Gece Vardiyası* (1982), *Duisburg Treni* (1986), *Barış Çöreği* (1986) and *Bizim İnce Kızlar* (1993) have been examined.

Keywords: Fakir Baykurt, story, migration, migration to Germany, migrant literature.

Giriş

Göç Terimleri Sözlüğü'nde göç "uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri" olarak tanımlanır (Komisyon, 2009:22). Göçler sonucunda hem göç veren hem de göç alan yerleşim yerinde; demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler görülür. Göçler sonucunda ortaya çıkan bu değişimler, insanların hayatlarında da köklü değişiklikler oluşturur. Türkiye'den Almanya'ya olan göç sonucunda da başta göçmen işçiler ve onların aileleri olmak üzere Almanya'ya gidenlerin hayatlarında önemli değişiklikler görülmüştür. Türklerin Batı'ya olan göçleri çok eskiye dayanmakla birlikte Avrupa'ya ve Almanya'ya olan Türk göçü, Türkiye ile Almanya arasında 1961'de imzalanan işgücü anlaşması ile resmi bir nitelik kazanmıştır. Türkiye ile Almanya arasında imzalanan bu anlaşmada göçün geleceğine dair bir planlama yapılmadığı için göç eden işçiler burada sorunlarla karşılaşmışlardır. Bununla birlikte Türkiye'de yaşanan askeri darbeler, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenlerden dolayı Almanya'ya göç edenlerin çoğu geri dönmemiştir. Buna bağlı olarak 1961'den günümüze Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin sayısı milyonları bulmuştur. Almanya'da, Türkiye'dekinden farklı bir kül-

tür ortamında kalan Türkler burada; dil, kimlik, din, uyum barınma, sağlık, eğitim, yabancı düşmanlığı, oturma ve çalışma izinleri gibi konularda ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Almanya'daki Türk çocukları; yeteri kadar Almanca bilmeme, katı Alman eğitim sistemi, Alman öğretmenlerin ve öğrencilerin dışlayıcı tutumu, Türk ailelerinin ihmalkârlığı gibi nedenlerden dolayı başarısız olmuşlardır. Türkler Almanya'da iyice yerleştikten sonra ise genç neslin Almanya'ya uyumu ve Almanca öğrenimi kolaylaşmış, aileler çocuklarının eğitimlerine daha çok önem vermiş; böylece Türk öğrencilerin başarı seviyesi artmıştır.

Toplumsal bir olgu olan göç, birçok edebi eserde tema olarak işlenmiştir. Göçün edebiyata kaynaklık etmesi, “Göçmen Edebiyatı” denilen yeni bir edebiyat türünü ortaya çıkarmıştır. Bu edebiyat; değişik nedenlerden dolayı göç etmiş yazarların kendi ülkesi dışında yazdıkları eserlerden oluşur. Göç eden yazarlar eserlerinde; bizzat yaşadıkları göç sürecini ve sonuçlarını, gittikleri ülkede yaşadıkları sorunları, maruz kaldıkları durumları anlatırlar. Yazarların göç etme nedenleri, göç süreci ve onların yaşadıkları sorunlar aynı değildir. Bu durum göç edilen ülkelerin farklı sistemlere sahip olmalarıyla da ilgilidir. Bu nedenle tek bir “Göçmen Edebiyatı”ndan bahsedilemez. Edebiyat araştırmalarında da 1980’lerden sonra gittikçe önem kazanan Göçmen Edebiyatı’nın odak noktası her ne kadar göçmen yazarların göç tecrübesi olsa da son dönemlerde 20. yüzyılın kitlesel göç hareketleri de bu çalışmalara dâhil edilmiştir. Bu durum “Göçmen Edebiyatı”nın çalışma alanını olabildiğince genişletmiştir. Sömürgecilik nedeniyle kolonilerin içinde ya da imparatorluk merkezlerinde yaşanan göçler sonucunda “Göçmen Edebiyatı” ve “Postkolonyal Edebiyat” arasında bir yakınlaşma ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte tüm göçler sömürgecilik nedeniyle ortaya çıkmadığından “Postkolonyal Edebiyat”ın bütünüyle “Göçmen Edebiyatı” temsil ettiği söylemek mümkün değildir.¹

“Göçmen Edebiyatı”nda genellikle göçmenlerin kendi ülkelerine dair hatıraları, göç ettikleri ülkede maruz kaldıkları ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, yerinden edilme ve köklerinden koparıma durumlarına bağlı olarak ortaya çıkan kimlik arayışı gibi konular anlatılır. Bu edebiyatta ilk eser veren yazarlar kendi dillerinde yazarken onlardan sonraki nesiller ise çoğunlukla göç ettikleri ülkenin dili ile yazarlar. Bu durum her iki dönemdeki eserlerin içeriklerine de yansır, ele alınan konular farklılaşır. Cemal Sakallı (2018:14), göçerin ve göç edilen ülkenin coğrafi-kültürel kimliği ile birlikte kavramsallaştırıldığını, örneğin Avrupa’da yaşayan ve ikinci dilde eser veren göçmenlerin oluşturduğu edebiyatların; “Magrip-Fransız Edebiyatı”, “Hint-İngiliz Edebiyatı”, “Türk-Alman Edebiyatı” şeklinde

1 https://en.m.wikipedia.org/wiki/Migrant_literature (Erişim Tarihi: 03.06.2018)

adlandırıldığını belirtir. Sakallı'nın belirttiği ülkeler dışında Çarlık Rusya'sının yıkılmasından sonra muhalif birçok yazarın Türkiye, Fransa, Batı Almanya ve Çin'e kaçıp buralarda oluşturdukları "Rus Göçmen Edebiyatı" (Üçgül, 2006) ve Lübnan, Suriye, Filistin, Ürdün'den Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden yazarların oluşturduğu "Mehcer Edebiyatı" (Yazıcı, 2002) da dünyadaki göçmen edebiyatları arasında gösterilebilir.

Türkler yıllar içerisinde Almanya'da; sanat, edebiyat, sinema, spor, siyaset, yayıncılık gibi birçok alanda önemli başarılarla imza atarlar. Almanya'da gittikçe artan Türk nüfusuna paralel olarak burada ortaya çıkan bir Türk edebiyatı varlığı söz konusudur. Bu edebiyatı oluşturan yazarlar; ekonomik, siyasi, ailevi nedenlerle ya da daha iyi bir eğitim almak için Almanya'ya göç etmişlerdir. Giden yazarlardan bazıları sonradan Türkiye'ye dönmüş olsa da çoğu Almanya'da kalmıştır. Almanya'daki Türk edebiyatını oluşturan yazarların gruplandırılmasında olduğu gibi bu edebiyatın adlandırılmasında da ortak bir görüşten bahsedilemez. Almanya'daki Türklerin de dâhil olduğu göçmenlerin bir zaman sonra ülkelerine döneceklerini düşünen Almanlar, göçmenlerin edebiyatlarını önce "Konuk İşçi Edebiyatı" şeklinde adlandırır. Sonradan onların gittikçe kalıcılışmasına bağlı olarak bu edebiyat için "Yabancılar Edebiyatı", "Göçmen Edebiyatı", "Kültürlerarası Edebiyat" ve "Türk-Alman Edebiyatı" gibi adlandırmalar kullanılır (Kuruyazıcı, 2001:10). Erkan Zengin (2010:333-334) Almanya'daki Türk yazarların; Almanya'ya gelme nedenleri, buraya hangi yıl geldikleri, eserlerinin yayım tarihi, eserlerinde işledikleri konular, kullandıkları dil ve üslup gibi kıstaslara göre farklı dönemler içerisinde değerlendirilebileceğini belirtir. Bu durum, Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı'nı bir bütünlük içerisinde değerlendirmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Türkiye'de iken yazarlığa başlayan ve Almanya'ya gittikten sonra da yazmaya devam eden; Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzruzan, Aysel Özakin, Dursun Akçam, Fethi Savaşçı, Yusuf Ziya Bahadın, Güney Dal gibi yazarlar ve Almanya'da yazarlığa başlayan; Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Habib Bektaş, E. Sevgi Özdamar, Renan Demirkan, İhsan Atacan, Akif Pirinççi, Levent Aktoprak, Zehra Çırak, Birol Denizeri, Doğan Füzruzbay, Zafer Şenocak gibi Almanya'daki Türk yazarlardan bahsedilebilir (Aytaç, 1996:385-386).

1. Fakir Baykurt'un Hikâyeciliği

Köy Enstitüsü'nü bitiren ve köy hayatını yakından tanıyan Fakir Baykurt bilhassa *Yılanların Öcü* romanı ile köy edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Fakir Baykurt, kendisi gibi toplumcu gerçekçi yazarların toplum sorunlarını anlatacaklar diye bireyi ihmal ettikleri şeklindeki eleştirileri haklı bulur ve sanat anlayışını toplumcu roman çerçevesinde değerlendirir; "toplumcu roman, toplumcu gerçekçi

roman falan derken bireyi savsakladık biraz. Birazdan da fazla hatta”... der (Milliyet Sanat, 1977:14). Fakir Baykurt ve diğer köy edebiyatındaki yazarlar eserlerinde; kalıplaşmış tiplere başvurmakla, basmakalıp tiplerin tekrarlamakla, köyün ve köylünün sorunlarına bilimsellikten uzak romantik çözümler getirmekle suçlanmışlardır (Özkırımlı, 1983:148). Fakir Baykurt ve değişik nedenlerle Almanya’ya göç eden diğer Türk yazarlarının Almanya’yı anlatan hikâyelerinde de kimi zaman aynı şablon tipleri yarattıkları görülür (Suvağci, 2018:38). Bu durum Fakir Baykurt’un, hikâyeyi yalnızca olay anlatma türü olarak görmesi, bireyin görmezden gelinip hikâyeye kahramanlarının yalnızca toplumsal yönleriyle ön plana çıkması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Necip Tosun (2014:60) da şablonlaştırmanın dışsal anlatımın yani olaya dayalı anlatımın doğal sonucu olarak ortaya çıktığını; hâlbuki insanın dışarıdan kolayca kavranamayacak çok daha derin, karmaşık bir içsel yaşamı olduğu için yazarların dışsal gerçeklerden yola çıkmalarının onları her zaman yanıltabilme ihtimalinin söz konusu olduğunu belirtir. Baykurt, diğer edebi türlerin de bir olay anlatma türü olduğunu; ama hikâyenin ayırt edici özelliğinin daha bağımsız bir tür olmasıyla ve içeriğini oluşturan temel ögenin olay olmasıyla ilgili olduğunu belirtir. Baykurt’a (1975:128) göre hikâyeye bir oturuşta yazılacak ve okunacak kadar kısa olmalı ve “bir durumu, bir kişiyi, bir nesneyi, derli toplu, çarpıcı, güzel bir anlatımla” vermelidir. Baykurt, hikâyenin yazıldığı dönemin tarihsel ve sosyal şartlarını yansıtması gerektiğini söyler ve onun bir belge işlevi yüklenmesi gerektiğini ifade eder. Hikâyelerin ve romanların, okuyucularını hayata karşı devrimci bir tavır almaya sevk etmesi gerektiğini belirtir. Fakir Baykurt’a (aktaran Yanardağ, 2005:28) göre bir sanatçı toplumun sancularından bahsetmeli ve kitleleri bilinçlendirip onları uyandırmalıdır. Fakir Baykurt, sanat ve edebiyat anlayışına uygun olarak eserlerinde insanlara değişik konularda bilgi verip onları aydınlatma çabası içerisinde olmuştur. Bu durum da onun eserlerinde çoğunlukla estetik kaygıların ikinci planda kalmasını da beraberinde getirmiştir.

Fakir Baykurt Türkiye’de iken yazdığı hikâyelerinde; köy gerçekliğini, köylünün yoksulluğunu, parasızlığı, hayatını idame etmek için çektiği sıkıntılar, sağlık, ulaşım, beslenme, imam ile öğretmen ve ağa ile ırgat çatışması, köylülerin devletle olan ilişkileri, cezaevleri, öğretmenlik anıları ve eğitim sorunu gibi konulardan bahsetmiştir. Almanya’ya gittikten sonra yazdığı hikâyelerde de; göçün siyasi ve ekonomik nedenleri, Almanya’ya yapılan yolculukta yaşanan sorunlar, değişik nedenlerle Türkiye’ye geri dönenler, Türkler ve Almanlar arasındaki ilişkiler, göçmen işçilerin yaşadıkları sorunlar, memleket hasreti, parçalanmış aileler, Almanların önyargılı ve dışlayıcı tutumu, dilden kaynaklı yaşanan sorunlar, kültürel şok, arada kalmışlık, kültür çatışması, kuşak çatışması, din konusu, uyum soru-

nu, eğitim gibi konuları ele almıştır.

2. Fakir Baykurt'un Almanya'yı Anlatan Hikâyelerinde Eğitim Sorunu

Türkiye ile Almanya'ya 1961'de resmi olarak başlayan göçte Türkiye'den göç edenlerin oluşturduğu nüfus milyonları bulur. İlk başta geçici olarak planlanan bu göç sürecinde Almanya'ya çalışmaya gidenler geri dönmemiş, geride kalan ailelerini de yanlarına alır. Bu nedenle giden ailelerin çocuklarının gelecekları ve eğitimleri² ve onların Almanya'ya entegrasyonu konuları önem kazanır. Göçün ilk yıllarından itibaren Almanya'daki Türk çocukları eğitim hayatlarında başarısız olurlar. Hakkı Keskin (2011:96-100) göçmen çocukların başarısız olmalarının; Alman öğretmenlerin; göçmen öğrencilere daha az güven duymalarından, aynı derecede başarılı oldukları hâlde onlara Alman öğrencilerden daha düşük not vermelerinden ve daha yüksek bir okul türüne geçmeleri için onlara cesaret vermemelerinden kaynaklandığını ifade eder. Birsen Şahin (2010:113) de başarısızlığın; dil yetersizliği nedeni ile ilkokuldan itibaren çocukların okuldan soğuması, öğretmenlerin ayrımcılık yapmaları, gençlerin isteksiz olması ve ailelerin çocuklarını yeterince desteklenmemesi gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtir. B. Şahin Türkiye kökenli 400 kişi ile yaptığı görüşmelerde, onların daha çok hangi alanlarda önyargılarla karşılaştıklarını ve yabancı düşmanlığına maruz kaldıklarını ortaya çıkarır:

(...)Dil (Almancayı iyi konuşamadıkları, kullandıkları Türkçe Almanca karışık dil ve Türkçe konuşmaları konusunda) (%15), dini inançları gereği yaptıkları ritüeller konusunda (%30), eğitim alanında (%15), iş yaşamında onlara rakip olmaları konusunda (%16), Türk kimliği konusunda (%16), Almanya'ya girişte havaalanında ve yakınları ya da kendileri Türkiye'de vize başvurusu yaparken konsoloslukta yaşadıkları (%9) (...) (2010:208)

Fakir Baykurt da “Gece Vardiyası”, “Duisburg Treni”, “Barış Çöreği” ve “Bizim İnce Kızlar” adlı eserlerindeki hikâyelerinde; Türk ailelerin çocuklarının eğitimleri konusundaki yaklaşımlarından, Türk öğrencilerin Alman eğitim sistemi içerisindeki durumundan ve onların başarısız olma nedenlerinden bahseder. Bizler de bu çalışmada Fakir Baykurt'un, söz konusu eserlerindeki Almanya'yı anlatan hikâyelerinde eğitim konusunu ve onunla ilişkili konuları nasıl ele aldığını dokuz alt başlıkta inceleyeceğiz.

2 Eyaletlere göre farklılıklar olsa da Almanya'da eğitim sistemi genel olarak şu şekildedir; dört yıl ilkokul (Grundschule), dört yıl ortaokul (Hauptschule ya da Realschule), dört yıl lise (Gymnasium). Her bir öğrenci en az sekiz yıl okula devam etmek zorundadır (Kula, 2012:195).

2.1. Alman Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Ayırıcı Tutumları

Hakkı Keskin (2011:122), 2005 yılı nüfus verilerine göre; yabancı gençlerin %17'sinin okulu bıraktığını, %40'ının herhangi bir meslek eğitimine sahip olmadığını (Alman gençlerinin üç kat fazlası), her on kişiden birinin bile liseyi bitiremediğini ve yirmi kişiden ancak birinin ustalık diploması aldığını belirtir. Keskin bu durumun; göçmen çocukların Alman arkadaşlarına göre eşit eğitim şanslarına sahip olmamaları, etnik ve kültürel aidiyetleri yüzünden onların haksızlığa uğramaları gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtir.

“Öykü Birincisi” adlı hikâyede de Gâlip’in, Alman okul arkadaşları tarafından dışlandığı için okulu bıraktığından bahsedilir. Alman çocuklar, Türk olduğu için Gâlip’i aralarına almazlar. Onunla oyun oynamazlar; bu yüzden çocuk okula gitmek istemez. Gâlip bir gün okuldan kaçıp bisikletiyle ıssız bir yere gider. Aynı okulda olduğu Wolfrang’ı görünce onunla arkadaş olmak ve beraber oyun oynamak istediğini söyler; ama çocuk kaçıp Gâlip’e hakaret eder. Çok sonradan Gâlip, okulda yapılan öykü yarışmasında Wolfrang’ın ödül aldığını duyar ve her ne kadar kendisini üzmüş olsa bile buna çok sevinir, Wolfrang’ın yazdığı hikâyeyi okur. Hikâyede yol kesen ve saldırgan bir “Auslander”den (Göçmen) bahsedilir. Gâlip bizzat yaşadığı bu olayın Wolfrang tarafından farklı bir şekilde anlatılmasını ve bu hikâyenin birincilik ödülü almasını kabul etmez; bu yüzden okulu bırakmaya karar verir.

“Bizim İnce Kızlar” adlı hikâyenin kahramanı, annesine okulu er-teleyip çalışmak istediğini söyler. Kızı, annesinden bu talebini babasına anlatması gerektiğini söyler. Bu esnada babası da gelir. Konuşulanları duyar ve kızına öğütler vermeye başlar. Kız ile babası arasında şu konuşma geçer:

(...)’Sen kendin ayırında değil misin? Kaç arkadaşın var Almanlardan? Biz de öyleyiz okulda. Öğretmenler bile görmüyor çoğumuzu’

‘De sus, de sus!’ diye parladı, ‘Sen iyi oldun mu herkes iyi olur!’

‘O sanıyor dünya Anadolu’daki köyünün dünyası!. O iyi olunca herkes iyi olacak! Düş görüyor. Sonunda,’Kızım, kendin bilirsin; ne olsa bizden fazla okudun. Uygunu neyse yap! Dedi (...) (6)

Hikâye kahramanının okulu bırakmak istemesi öncelikle ekonomik şartlar ile ilişkilendirilse de onun babasına söyledikleri aslında sorunun sadece bununla sınırlı olmadığını gösterir. Bu duruma; Almanların Türklerle ilişki kurmak istemeyip onları dışlamasının ve kızın babasının

önemsemez tavırlarının neden olduğu anlaşılır.

“Yakantop” hikâyesinde de Alman öğretmen Heike Warner’in, Türk ve Alman öğrenciler arasında ayrımcılık yaptığından bahsedilir. Sınıfta on Alman, sekiz de Türk öğrenci bulunmaktadır. Warner, spor dersinde iki takım oluşturmak zorundadır; ama Türk ve Alman öğrenciler aynı takımlarda oynamak istemezler. Öğretmenin ısrarıyla Gudrun, Türk öğrencilerin takımına geçer. Takımı yenilince Gudrun ağlar ve kendisini Türk öğrencilerin takımına verdiği için öğretmenine kızar. Warner, Gudrun’u teselli ederken onunla aynı takımda olan Fatma’nın ağlamasına duyar-sız kalır, onu teselli etmez. Bu konuda Fatma şöyle der: “(...)Öteki arkadaşlarımı tastamam bilemem, ben de için için ağlıyordum o sırada. Ama öğretmenimiz Heike Werner her ağlayanı görmüyordu. Görse de o güzel ellerini bir kez olsun bizim başımıza koymuyordu(...)” (108)

Alman öğrenciler kendilerinden kısa olduklarından Türk arkadaşlarına ‘tavuk’ derler. Onların vücutlarının tüylü olmasıyla ve giydikleri şortlarla alay ederler. Alman öğrenciler, soyunup havuza girmelerini tuhaf karşılayan Türk arkadaşlarına; “(...)Madem davranışlarımızı beğenmiyorsunuz, gidin kendi yurdunuza! Biz Türkiye’ye gelip doluyor muyuz?(...)” (107) der.

2.2. Ayrımcılığa Karşı Gelişen Tepki

Göç ettikleri ülkelerde göçmenlere yönelik ırkçı tutumlar arttıkça onlarda “karşı bir tavır olarak kendi kimliğini öne çıkarma duygusu” ortaya çıkar. Onlar, göç edilen ülkenin kimlik dayatmalarına karşı kültürel kimliklerini bir kalkan olarak kullanırlar (Cengiz, 2010:188). Fakir Baykurt’un kimi hikâyelerinde hikâye karakterleri Türkçe konuştukları için kendilerini dışlayan Almanlara inat buna devam ederler. “Düğün Çağrısı” hikâyesi de Türkçe eğitimi açısından değerlendirilmeye örnek bir hikâyedir. Söz konusu hikâyede Almanya’ya işçi olarak giden Hüseyin asıl mesleği öğretmenlik olduğu için burada da Türkçe derslere girer. Bir matbaa kuran Hüseyin, burada kartvizit veya düğün davetiyesi basmaktan ziyade başta çocuk kitapları olmak üzere birçok kitap ya da dergide Türkçe’nin doğru kullanılmasını amaçlar. Hüseyin, matbaanın bir diğer nedeninin “(...)Alman basımevlerinin, kendi abece’lerinde bulunmayan altı harf yüzünden Türkçeyi doğru dizememeleri(...)” (68) olduğunu söyler. Fakir Baykurt’un diğer bazı hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de hikâyenin kahramanı öğretmendir.

2.3. Meslek Eğitiminde Karşılaşılan Ayrımcı Tutumlar

Almanya’da 2002 yılında yapılan bir araştırmaya göre meslek eğitimi için başvuru yapan Alman kadınlarının %57’si işe alınırken bu oranın

göçmen kadınlarda %38’de kalır (Keskin, 2011:120). Fakir Baykurt’un “Sarı Saçlı” ve “İki Bacı” adlı hikâyelerinde de buna paralel olarak temel eğitim ve mesleki eğitim alırken ayrımcılıkla karşılaşan Güler ve Nuray’dan bahsedilir.

“Sarı Saçlı” hikâyesinde doktor olmak isteyen Güler’in, Alman okullarında nasıl başarısız bir öğrenci olduğundan bahsedilir. Öğretmenleri, anaokulunu Protestan okulunda okuduktan sonra ilkokulu da bitiren Güler’i doktor olmaya götürecek “Gymnasium”a değil; sadece işçi olabileceği “Hauptschule”ye kaydederler. Ailesi de kendisi de buna çok üzülür. Güler sinir krizleri geçirir, tüm umudunu kaybeder. Okul müdürü Güler’in babasına Alman okullarının Türk okullarına benzemediğini söyler; bu yüzden çocuklarının Almancalarını geliştirmeleri için bir yıl hazırlık sınıfında okutmaları tavsiyesinde bulunur. Güler; “(...) Bir dil daha nasıl gelişirdi ki? Almanca ağıladığı, Almanca yalvardığı halde kimse dinlemiyordu(...)” (150) deyip bu duruma karşı çıksa da bir yıl hazırlık sınıfında okur ama okulu zar zor bitirir. Güler artık hiç Almanca konuşmak ve bu ülkede okul okumak istemez. Onuru kırılmış olarak hisseder, sınıf tekrarlarıyla ancak on yedi yaşında ortaokulu bitirir ve kuaför olmak için staj başvurusu yapar. İşyeri sahibi müşterilerin siyah saçlı kuaförlere saçlarını kestirmediklerini söyler ve Güler’in başvurusunu kabul etmez. Güler de siyah saçlı olduğu halde Polonyalı Tamara’nın başvurusunun kabul edildiğini söyleyince “(...) bu meslekte yabancılara yerimiz yok! (...)” (153) cevabıyla karşılaşır. Güler saçlarını sarıya boyayıp tekrar başvuru yapınca işe alınır; ama bu defa da babasından dayak yer. Buna rağmen Güler sürekli saçlarını boyatmak zorunda kalsa da stajını bitirir.

“İki Bacı” hikâyesinde de hikâyenin kahramanı Nuray, staj eğitimi için başvurduğu yedi işyerinde başörtülü olduğu için olumsuz cevap alır. Nuray, son olarak Filiz’in işlettiği turizm şirketinde işe girer. Filiz, Nuray’ı işe almış olsa da ona; Berlin’in ortasında “bu kılıkla” yardımcı çalıştırsa bunun müşteriler üzerinde olumsuz etkileri olacağını ve adının gericiye çıkacağı kaygısını anlatır. Nuray da başörtüsünü çıkarır. Bu durum Almanya’daki Türk öğrencilerin, Almanlardan farklı bir dinin mensubu oldukları için mesleki eğitim almada ayrımcılıkla karşılaştıklarını göstermektedir.

2.4. Alman Eğitim Sisteminden Kaynaklanan Ayrımcı Tutumlar

N. Abadan-Unat (2002:52) göçmen işçilerin, çocuklarının iyi bir eğitim almalarını çok istedikleri hâlde bunu başaramadıklarını belirtir. Bu durumun “seçkinci” ve “katı” olan federal Alman eğitim sisteminde eğitim ve kültür sorunlarının eyaletlere göre değişmesi ve değişik eğitim modellerinin ortaya çıkmasıyla ilgili olduğunu belirtir. Abadan-Unat’ın

dikkat çektiği bir diğer nokta Almanca verilen dersleri takip edemeyen yabancı öğrencilerin, bir yıl ya da daha fazla süre ile aslında zekâ engelli çocuklar için kurulmuş olan “Sonderschule”lere (özel okul) gönderilmesidir. Fakir Baykurt “İşçi ile Dişçi”, “Adem ile Hakan” ve “Sevgi Yandı” adlı hikâyelerde Türk ailelerin, çocuklarının yüksek mevkilere geleceklerini ve popüler meslekler edineceklerini hayâl ederken onların “zekâ engelli” öğrencilerin sınıfına gönderilmelerinden bahseder. Çok başarılı oldukları hâlde bu sınıflara gönderildikleri için bu öğrencilerin baştan yenilgiyi kabul etmiş olduklarına dikkat çeker.

“İşçi ile Dişçi” hikâyesinde Hasan Polat, oğlu Adnan’ın yüksek mühendis olacağını hayâl ederken çocuk “geri zekâlılar” sınıfına yollanır. Bundan sonra Adnan; “sigaraya, kızlara, esrara” alışır. Nihayetinde, polis tarafından yakalanıp cezaevine gönderilir.

“Âdem ile Hakan” adlı hikâyede göçmen ve Türk çocuklarının Alman eğitim sisteminde başarısız olduklarından bahsedilir. Babası Türkiye’de iken çok başarılı bir öğrenci olan Âdem’i okuyup mühendis olması için Almanya’ya götürür. Âdem, burada zekâ geriliği olanların sınıfına gönderilir. Arkadaşları da onu dışlar. Âdem’in okuldaki tek arkadaşı olan Hakan da başarılı bir öğrenci olduğu hâlde sınıf arkadaşlarıyla anlaşamaz. Bu nedenlerden dolayı Âdem ile Hakan ailelerine okula gittiklerini söyleyip eğlence mekânlarına giderler. Gittikçe okuldan uzaklaşırlar.

“Sevgi Yandı” adlı hikâyede Mustafa, ablası Ayşe ile birlikte eğer derslerde başarılı olmazlarsa geri zekâlı öğrencilerin sınıfına gönderileceklerini; bu yüzden çok ders çalışmaları gerektiğini söyler.

Bu üç hikâye eğitimden uzak kalan bireyin hem Türk hem de Alman toplumuna yabancılaştığını, yozlaştığını ve her iki toplumdaki uzaklaşmış toplum dışına itildiğini göstermesi açısından önemlidir. Türk öğrencilerin, başarısız olmaları halinde zekâ geriliği olan sınıfa gönderilme tehlikesi de Alman eğitim sisteminin göçmen çocuklarını sağlıklı bireyler olarak görmediğini göstermektedir.

2.5. Almanca Bilmemekten Kaynaklanan Sorunlar

Alman ile göçmen çocukları arasında en büyük ayrışmanın onların Almanca yeterliliklerinin olduğunu belirten Hakkı Keskin (2011:96-100) göçmen çocukların Almancayı iyi bilmedikleri için okulda başarısız olduklarını belirtir. Okul çağına gelen birçok Türk çocuğun Almancaları yetersiz olduğu için onların dersleri takip edemediklerini anlatır. Türkçenin, Almanya’da Almancadan sonra en çok konuşulan ikinci dil olduğu hâlde birkaç istisna dışında Alman okullarında seçmeli dersler arasında yer almadığını ifade eder.

“Gitmez Olaydım İzne” hikâyesinde de Emine, Alman çocuklarının çoğunlukla kendileriyle arkadaşlık etmedikleri için Almanca’yı sokakta birbirilerinden, “Kindergarten”lere giden kardeşlerinden öğrendiklerini belirtir. Emine, Türk öğrencilerin Almanca’yı iyi bilmedikleri için bir kelimeyi yanlış telaffuz ettiklerinde Alman öğretmenlerin hemen notlarını düşürdüklerini; bu yüzden başarısız olduklarını belirtir. Emine ve üç kardeşinin, Almanca’yı iyi öğrenememeleri ve Alman işçilerinin çocuklarının bile üniversiteye ve liseye zor gidebildikleri Alman eğitim siteminde başarılı olmalarının mümkün olmadığına dikkat çekilir.

2.6. Türk Öğrencilerin Okula İlgisizliği

Fakir Baykurt’un kimi hikâyelerinde Türk öğrencilerin derslere ve okula karşı çok ilgisiz olduklarından bahsedilir. Onlar, Almanca öğrenmelerinin kendileri için yeterli olacağını söylerler. Onların bu yaklaşımı kimi zaman da ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar önünde sonunda ebeveynleri gibi işçi olacakları düşüncesine dayanır. Bu nedenle onlar, sadece okulu bitirmek için okurlar. Bu öğrenciler bir şekilde okulu bitirdikten sonra çok zor şartlarda yaşamaya mahkûm olurlar.

“Uyudu” hikâyesinde hikâyenin kahramanı olan öğretmenin, otobüs durağında eski öğrencisi İbrahim ile karşılaşmasından bahsedilir. Bu ve diğer birçok hikâye kahramanının öğretmen olması ve Fakir Baykurt’un da Türkiye’de iken öğretmen olması, Almanya’ya gittikten sonra da eğitim uzmanı olarak görev yapması arasında benzerlikler vardır. Söz konusu hikâyede de hikâye kahramanının “içinden coşkunluklar taşan” öğrencisi olan İbrahim, derslerine çalışmayan ve okulu pek umursamayan biridir. Okulu zor belâ bitirdikten bir yıl sonra hayatı onu bambaşka bir yere sürükler. Bu hikâyede Fakir Baykurt, Türk öğrencilerin eksikliklerinden bahsedip onlara neye dikkate etmeleri ve neyi yapmamaları konusunda uyarır. Eğer bu uyarılarını dikkate almazlarsa İbrahim’i bekleyen sonun onları da beklediğini anlatmak ister. Hikâyede okuldan sonra Almanya’nın en büyük çelik fabrikalarından biri olan Thyssen’de çıraklık eğitimine başlayan İbrahim’in eski ve yeni hayatı karşılaştırılır:

(...)Koca hangar bir uğultunun, gürültünün içinde. Hem de toz, sıcak...Orada kuşlar uçmuyor, orada balıklar gülmüyor...Okulda sınıfça gırgıra aldıkları Almanca öğretmeni Frau Schmück de yok artık. Okul bahçesinde habersizden varıp sırtından atladığı kızlar da yok. Günde sekiz saatlik bir cehennem var. Sadece bir saat öğle paydosu var. İş yedi saat, ama bitmiyor. Yetmiş gün gibi uzuyor...(....) (28)

2.7. Din Eğitime ve Ailelerin Olumsuz Tutumlarına Yönelik Eleştiriler

Din eğitimi ile ilişkili olarak Fakir Baykurt ve Almanya'daki diğer kimi Türk yazarlar, hikâyelerinde Türk çocuklarının İslâmiyet ile pek ilgilerinin olmadığını anlatırlar. Baykurt; “Bayram Gezmesi”, “Akademi”, “Takas” ve “Yeni Cami” hikâyelerinde din eğitime yönelik eleştiriler yapar, ebeveynlerin ve Almanya'daki din adamlarının bu konudaki yanlış tutumları nedeniyle gençlerin dinden uzaklaştıklarından bahseder ve doğrusunun nasıl olması gerektiğini anlatır.

“Bayram Gezmesi” hikâyesinde din adamlarının yanlış din eğitimi metodu nedeniyle çocukların dinden uzaklaştıkları anlatılır. Ailesi, Binali ve ablasını Kur'ân okumayı ve dinlerini öğrenmeleri için Kur'ân kursuna yollar. Kursta Konyalı Muhittin Hoca, her geldiklerinde çocuklardan kumbaraya birer mark atmalarını ister. Bunu yapmazlarsa taş olacaklarını söyler. Binali, bir gün kumbaraya para atmaz ve Muhittin Hoca'ya taş olmadığını söyler. Hoca onu döver. Binali bir daha da kursa gitmez.

“Akademi” adlı hikâyede Nermin'in din değiştirip Hristiyan olmasından ve ailesinin onu evlâtlıktan reddedip evden kovmasından bahsedilir. Nermin, ailesine on sekiz yaşına geldiğini, köle olmadığını ve artık kendi kararlarını kendisinin verebileceğini ifade eder. Nermin, ailesinin yıllarca Avrupa'da yaşadığı hâlde hâlâ Türkiye'nin şartlarına göre yaşadıklarını ve kendisindeki bu değişimi anlamadıklarını söyler.

“Yeni Cami” hikâyesinde, Türkiye'de iken imam olan Hoca Aziz'in Almanya'ya gittikten sonra namaz kılmayı bırakmasından bahsedilir. Koca Mustafa, Aziz'deki bu değişimi kabul etmez. Aziz'in çocuklarını Almanca kursuna göndermesini yadırgar. Onun, çevresine kötü örnek olduğunu söyler.

“Takas” hikâyesinde Halise, üç ay devam ettiği Kur'ân kursuna artık gitmek istemez. Ailesi de “Dinde zorlama olmaz!” deyip kızlarının kararlarına saygı duyar. Halise'nin babası Mustafa, bu konuda eşine; “(...) İçinde varsa yapar. Aklı erince yapar. Bırak çocuklar çocukluklarını yaşasınlar! (...)” (128) der.

Baykurt'un Almanya'daki Türk çocuklarının dini eğitimlerine dair bu eleştirileri onun dine dair görüşlerini yansıtmaları açısından önemlidir. Baykurt, bu hikâyelerinde Almanya'daki Türk ailelerinin, din eğitimi konusunda çocuklarını zorlamamaları ve Kur'ân kursuna gidip gitmeme kararının çocuklara bırakmaları gerektiğini anlatır. Bu durum Almanya'ya göç sonucu değişen Türk aile yapısı, kuşak farkı nedeniyle ilk kuşağın Almanya'da çocuklarının kendi dinlerinden ve milli kültür değerlerinden

uzaklaşacakları korkusuyla da ilişkilidir. Birsen Şahin (2010:201), Almanya'daki birinci kuşak Türklerin; ikinci kuşağı ve özellikle de üçüncü kuşağı anlamakta zorlandığını belirtir. Kuşaklar arasında; hayata bakış, geleneklere uyma, kız-erkek ilişkileri, genel davranış şekli ve iletişim tarzının farklılıklarından kaynaklanan çatışmaların yaşandığını ifade eder. İbrahim Özbakır (2000:215); birinci kuşak Türklerin göçün başlangıcından beri hep kaygılı olduklarından, çocuklarının Alman toplumuna ve kültürüne entegre olup asimile olacaklarından korktuklarından bahseder. Bu nedenle onların kendi çocuklarına; sürekli telkinlerde bulduklarını, ülkelerini, dinlerini, örf ve adetlerini onlara hatırlattıklarını, Almanya'da 'yabancı' olduklarını sürekli vurguladıklarını belirtir. Hikâyelerde de büyüyen ve evlenme yaşına gelen gençlerin bilhassa kızlarının "yanlış yola" düşmelerinden korkan babalarının, onlar üzerinde baskı kurduklarından ve bir an önce onları tanıdık birileriyle evlendirmek istedikleri için sorunların yaşandığından bahsedilir.

"Kaçtım Ne Yapayım?" adlı hikâyede de Baykurt, ebeveyn baskısı nedeniyle çocukların okulu bıraktıklarından ve ailelerini terk ettiklerinden bahseder. Babası, Alman erkeklerle konuşmayı ve onlarla arkadaş olmayı Nurten'e yasaklar. Kızın üzerinde sürekli baskı kurar, onu tehdit eder ve ona şiddet uygular. Manfred'i seven Nurten, babasının korkusundan aynı sınıfta oldukları hâlde Manfred ile hiç konuşamaz ve ondan uzaklaşır. Sonraki yıl Manfred okulunu değiştirir. Bu defa da Wolfrang adında, *serseri* biri Nurten'in peşini bırakmaz. Nurten ona ilgi duymadığı hâlde bu durumdan Nurten'in babası olmak üzere birçok kişinin haberi olur. Babası Nurten'i döver. Nurten de eskisi kadar babasından korkmamaya başlar, Alberto ile arkadaş olur. Ailesi ise onu Türkiye'den biri ile zorla evlendirmek ister; bu yüzden Nurten babasına bir mektup yazıp okulu bırakır, ailesini terk edip Alberto'ya kaçır.

2.8. Çocuklarının Eğitimleriyle Yakından İlgilenen Aileler

Fakir Baykurt'un diğer hikâyelerin aksine; "Babamın İşi", "Kapımızda Polis" ve "Video" hikâyelerinde, çocuklarının eğitim konusuyla yakından ilgilenen ya da bu konudaki eksikliklerinin farkında olan ailelerden bahsedilir.

"Video" hikâyesinde Hasibe çocuklarının eğitimi ile yakından ilgilendiği halde kocası Edip'in, eve getirdiği video oynatıcı yüzünden çocukların artık ders çalışmadıklarına dikkat çekilir. Almanca bilmediği hâlde Hasibe, sürekli çocuklarının eğitimi ile ilgilenir. Okula gidip onların durumunu sorar. Hasibe, kendisi okuyamadığı için çocuklarını özellikle okutmak ister. Kocası Edip ise işten gelip kendini sedire atar. Yorgun olduğunu söyleyip çocuklarıyla ilgilenmez. Büyük kızları Fatma, "Gymnasi-

um”dan sonra üniversiteye gitmeye hak kazanmıştır; ama diğer üç çocuğu, babaları eve bir video oynatıcı alıp Türkçe filmler izlediğinden beri ders çalışmayı bırakırlar. Onlar, babalarıyla günde iki film izler. Hasibe, kocasını uyarır; ama kocası filmleri izleyerek çocukların yurt kültürünü öğrendiklerini söyler. Bundan bir netice alamayan Hasibe, bir gün evdeki video oynatıcıyı ve tüm film kasetlerini alıp evin yakınlarındaki su kanalına atar.

“Kapımızda Polis” adlı hikâyenin kahramanı, kendisiyle birlikte çocuklarını da peşlerinden sürükleyip Almanya’ya götürdüğünü ve onların eğitimleri ile yeteri kadar ilgilenmediğini söyleyip kendisini suçlar:

(...)Sizleri sürükleyip getirdik peşimizden! Kader değil ya, kader diyelim, adı batsın! Okullarınızı doğru dürüst okuyamadınız. Ziyen, sebil oldunuz koca bir kuşak. 500.000 çocuk diyorlar şimdi Almanya’da. İçlerinde liseye gidebilen yüzde bir buçuk! Onların da çoğu, mühendis ya da doktor çocuğu! Kör müyüm görmeyecek? Doğru dürüst okutmuyorlar. Not vermiyorlar (...) (135)

Alman öğretmenlerin ve öğrencilerin Türk öğrencilere olan ayırmacı tutumlarının aksine “Babamın İşi” hikâyesinde yaşlı Oma Maria’nın, Gülten’e Almanca öğrenmede yardımcı olduğu için Gülten’in okulda başarılı olmasından bahsedilir. Fakir Baykurt yalnızca Türk öğrencilerin başarısız olduklarına dair hikâyelerin değil; gerekli şartlar sağlanırsa onların başarılı olabileceklerini anlatır. Söz konusu hikâyede Oma Maria, pazara ya da parka giderken Gülten’i de yanında götürür. Sabah akşam onu yanında çağırır, onunla konuşur. Almanca bir cümleyi öğretilene kadar ona, defalarca tekrarlatır; böylece Gülten Almanca’yı diğer Türk çocuklarına göre daha iyi öğrenir. Gülten, okulda diğer Türk öğrencileri gibi “hazırlık sınıfında zamanını çarçur etmez”, Almancasını daha da geliştirir; böylece sadece Alman öğrencilerin olduğu sınıfa gönderilir. Gülten’in babası da kızının okuması için elinden geleni yapar. Babası, kızını Alman okullarına gönderdiği için Türk arkadaşlarının kendisine yönelik olumsuz eleştirilerini duymazdan gelir.

“Britta” adlı hikâyede ise yukarıdaki üç hikâyenin aksine, ailesi tarafından Kur’an kursuna gönderilen Emine Sümbül’ün, öğleden sonraki derslerine hiç gidemediğinden bahsedilir.

Fakir Baykurt hikâyelerinde, Türk ailelerin çocuklarının yalnızca iyi bir eğitim almaları için değil; onların iyi bir birey olmaları için de çabaladıklarından bahseder. “Küçük Mustafa” hikâyesinde babasıyla birlikte memlekete tatile giden Mustafa’nın, burada dedesiyle birlikte güzel zaman geçirdiğinden bahsedilir. Dedesi Mustafa’yı ormanda gezdirir. Ona, doğaya ve hayata dair tecrübelerini aktarır; böylece torununun Türkiye’yi unutmaması için çabalar. Onu Almanya’nın karmaşık hayatından uzaklaş-

tırmak ister.

2.9. Olumsuzluklara Rağmen Başarılı Olan Öğrenciler

Almanya'daki göçmenlerin çocukları, eşit olmayan eğitim fırsatları ve ayrımcı uygulamalara maruz kaldıkları hâlde yüksek eğitim alıp üst mevkilere yükselmeyi başarmışlardır. Yüksekokula gitmeyi başaran Türkler, Alman arkadaşlarından daha başarılı olurlar. Aralarından; akademisyen, doktor, mühendis, ekonomist gibi birçok alanda nitelikli kişiler çıkar (Keskin, 2011:144-145).

“Hatice'nin Mahkemesi” adlı hikâyede de yaşadıkları tüm olumsuzluklara ve ayrımcılığa rağmen Hatice'nin okulunu başarılı bir şekilde bitirdiğinden bahsedilir. Hatice'nin babası Hamit, ortaokuldan sonra kızını okula göndermeyi düşünmez; ama kızının arkadaşları ve bazı öğretmenleri, ona Hatice'nin Türk öğrenciler arasında “Gymnasium” a kabul edilecek nadir öğrencilerden biri olduğunu söyler. Kızını okula devam etmesi için onu ikna ederler. Hamit, artık kızının eğitimiyle yakından ilgilenmeye başlar. Okul kurulu, başarılı bir öğrenci olmasına rağmen Hatice'yi “Gymnasium” a kabul etmeyince Hamit, okulu mahkemeye verir. Önünde sonunda kızının kaydını yaptırmayı başarır. Hatice, “Gymnasium” u okul birincisi olarak bitirir.

Sonuç

Bireylerin toplumda bir yer edinmeleri, toplumların da yerlerinde saymamaları için eğitim hayati bir öneme sahiptir. Önceden hazırlanan bir program çerçevesinde bireylerin dâhil oldukları formal eğitim kimi zaman yetersiz kalır. Göçmen ailelerin çocuklarının formal bir eğitimde farklı bir din ve kültüre sahip bir toplumda hiç bilmediği bir dille eğitime devam etmek zorunda iken başarılı olmaları çok zordur. Başta ekonomik olmak üzere siyasi, dini ve bireysel nedenlerle Türkiye'den Almanya'ya göç eden ilk kuşağın çocukları; Türk eğitim sisteminden farklı olan Alman eğitim sisteminin katı uygulamaları, Alman öğretmenler ve öğrenciler tarafından dışlanmaları, kendi ailelerinin eğitim konusundaki yetersizlikleri ve ihmalkârlığı gibi nedenlerle başarısız olmuşlardır. Siyasi nedenlerle Almanya'ya göç eden Fakir Baykurt da hikâyelerinde Almanya'daki Türk çocuklarının eğitim hayatlarında yaşadıkları sorunlardan ve onların eğitimde başarısız olmalarının nedenlerinden bahsetmiştir. Bunun yanında bu hikâyelerde gidenlerin; dilden kaynaklı yaşadıkları sorunlar, Türk aile yapısının parçalanması, Almanya'ya uyum sağlamada yaşanan sorunlar, Almanların kendilerine karşı olan olumsuz tutumları gibi eğitimle ilişkili konulardan da bahsedilmiştir. Türkiye'de iken her ne kadar yazar olarak tannınsa da aslında öğretmen olan Fakir Baykurt Almanya'ya gittikten sonra da eğitim uzmanı olarak görev yapmıştır. Hikâyelerinde yer alan öğretmen

hikâye karakterleri de yazarın bir yansıması gibidir.

Fakir Baykurt, eserlerinde Türk çocuklarının başarısız olma nedenlerini aktarırken bir taraftan meselenin Alman eğitim sistemi, Almanların göçmenlere karşı ayırıcı tutumlarını dile getirir; diğer taraftan Türk ailelerinin, kendi çocuklarının daha iyi bir eğitim alması için neler yapmaları gerektiği hakkında onlara uyarılarda bulunur. Bu nedenle bu hikâyeler çoğunlukla okuyucuda estetik bir haz uyandırmaktan ya da edebiyatın kurallarıyla eğitim konusunu işlemekten uzaklaşır. Hikâye karakterleri de temsil edici ve toplumsal yönleriyle ön plana çıkarlar. Bu eserler bu yönüyle çocukların eğitilmesinden çok yetişkinler için yazılmış bir sosyal belge niteliğindedirler. Bu nedenle bu hikâyeler çoğunlukla didaktiktir ve çoğu zaman sanatın dilinden uzak düşerler.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aytaç, G. ve Diğerleri. (1996). *Sürgün Edebiyatı Açık Oturum*. F. Andaç (Haz.). *Sürgün Edebiyatı Edebiyat Sürgünleri* içinde (373-391). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Baykurt, F. (1975). Fakir Baykurt. *Türk Dili Dergisi Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 286, 127-128.
- _____. (1986). *Duisburg Treni*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____. (1977). Romanımız Ne Durumda?. *Milliyet Sanat*. S.239, 14.
- _____. (1982). *Gece Vardiyası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____. (1986). *Barış Çöreği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____. (1993). *Bizim İnce Kızlar*. Oberhausen: Ortadoğu Yayınları.
- Cengiz, S. (2010). Göç, Kimlik ve Edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, ZfWT* Cilt 2, Sayı 3, 185-193.
- Keskin, H. (2011). Türklerin Gölgesinde Almanya Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler. Pazarkaya, Y. (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Komisyon, (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Perruchoud, R. (Ed. Çev). Litte-ra Çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş. Ltd. Şti. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.
- Kula, O. Bilge. (2012). *Almanya'da Türk Kültürü Çok-Kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim*. A. Keskin (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kuruyazıcı, N. (2001). Almanya’da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması. N. Kuruyazıcı-Mahmut Karakuş (Yayıma Haz.). *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* içinde (3-24). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Migrant Literature. (2014). Migrant literature. (Erişim Tarihi: 03/06/2018) https://en.m.wikipedia.org/wiki/Migrant_literature
- Özbakır, İ. (2000). Almanya Konuk İşçi Edebiyatı’nın Bir Türk Temsilcisi Renan Demirkan’ın ‘Üç Şekerli Demli Çay’ında Kimlik Problemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları IX*, 211-222.
- Özkırmı, Atilla (1983). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 5). İstanbul: Cem Yayınları.
- Sakallı, C. (2018). Göçmen Edebiyatı: Ara Dilde Yazmak. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, S.9, 10-26.
- Suvağcı, İ. (2018). *Almanya’ya Göçün Almanya’daki Türk Yazarların Hikâyelerine Yansıması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Şahin, B. (2010). *Almanya’daki Türkler Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonel) Bağların Oluşumuna Geçiş Süreci*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tosun N. (2014). *Modern Öykü Kuramı*. Ankara: Hece Yayınları.
- Üçgül, S. (2006). *Rus Göçmen Edebiyatı I*. Ankara: Kapadokya Yayınları.
- Yanardağ, M. Fetih, (2005). *Fakir Baykurt’un Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı Doğuyu Batıya Taşıyanlar Ortadoğu Hıristiyan Arap Edebiyatçıların Batıdaki Öncü İsimleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Zengin, E. (2010). Türk-Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, 329-349.

Tablo 1. İncelenen Eserler ve Hikâyeler

Eserler	Hikâyeler
Gece Vardiyası	İşçi ile Dişçi
Duisburg Treni	Sarı Saçlı, Takas

Bariş Çöreği	Yakantop, Sevgi Yandı, Âdem ile Hakan, Öykü Birincisi, Gitmez Olaydım İzne, Hatice'nin Mahkemesi, Babamın İşi, Kapımızda Polis, Bayram Gezmesi, Yeni Cami, Kaçtım Ne Yapayım?
Bizim İnce Kızlar	Bizim İnce Kızlar, Uyudu, Video, Britta, Küçük Mustafa, Düğün Çağrısı, Akademi, İki Bacı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 123-149

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 09.01.2019
Kabul/Accepted: 27.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRKÇE EĞİTİMİNDE
YAZMA BECERİLERİNİ
GELİŞTİRMEYE YÖNELİK
KULLANILABİLECEK GERİ-
BİLDİRİM TÜRLERİ***

***TYPES OF FEEDBACK FOR THE
DEVELOPMENT OF WRITING
SKILLS IN TURKISH EDUCA-
TION***

Prof. Dr. Ali GÖER

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi / Türkçe Eğitimi ABD
ORCID: 0000-0002-6880-2611, gocer@erciyes.edu.tr

Arş. Gör. Rahime ŞENTÜRK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi / Türkçe Eğitimi ABD
ORCID: 0000-0003-3426-3629, rahime.senturk@omu.edu.tr

Öz

Bu çalışmada öğretim sürecinde geribildirim literatürdeki görünümünü ortaya koymak, işlevselliğini belirtmek ve öğretmenlerin yazma becerisini geliştirmede kullanabilecekleri geribildirim türlerine yönelik sınıflandırmaları ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma alanyazın taramasına dayalı bir derleme araştırmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır.

Öğrenme öğretme sürecinde iletişim öğelerinden biri olan geribildirim öğretmen ve öğrenciler arasında etkileşimi sağlamaya yönelik önemli bir uygulama biçimidir. Çünkü geribildirim hem öğretmene hem de öğrenciye öğrenme düzeyi ile ilgili bilgi sunarak değerlendirme yapmalarını sağlar. Öğretmenin etkili bir rehberlik yapmasına, öğrencinin de eksikliklerini belirleyerek gidermesine yardımcı olur. Aynı zamanda geribildirim kullanımı öğrencilerin beceri gelişimine zemin sunarak öğretimin niteliğini artırır. Öğrenme sürecinde geribildirim etkili olması, içerik ve niteliğinin yapılandırılmış olmasına bağlıdır. Geribildirimlerin literatürdeki görünümünden hareketle yazma becerisinde kullanılabilecek geribildirimlerin belirlenmesi ve öğretmenlerin nerede, ne zaman ve nasıl geribildirim verilebileceğine ilişkin düşünsel alt yapıya sahip olmaları önemlidir. Bu nedenle çalışma sonucunda öğretmenlerin, öğrencilerin yazma becerisini geliştirmede kullanılabilecek geribildirim türleri belirtilmiştir. Bu geribildirim

* Bu çalışma, 04-06 Ekim 2018 tarihlerinde Ankara Üniversitesi tarafından düzenlenen XI. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı'nda sözlü bildiri olarak sunulan metnin geliştirilmiş halidir.

türleri sözel, yazılı, düzeltici ve beden dili ile verilen geribildirimler olmak üzere sınıflandırılarak ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, yazma becerisi, geribildirim

Abstract

In this study, it is aimed to reveal the appearance of feedback in the teaching process in literature to indicate its functionality and to reveal the classifications for the types of feedbacks that teachers can use in developing their writing skills. The study is based on a compilation of research literature review. In this study, document analysis technique which is one of the qualitative research methods is used.

Feedback, which is one of the communication elements in the learning teaching process, is an important application for the interaction between teachers and students because feedback provides both teachers and students with information about their level of learning. It helps teachers to make an effective guidance and also help students determine their deficiencies. At the same time, the use of feedback increases the quality of teaching by providing students with the ground for the development of skills. The effectiveness of feedback in the learning process depends on the structuring of its content and quality. It is important to determine the feedback that can be used in writing skills based on the view of the feedback in literature and to have an intellectual background about where and how teachers can give feedback. For this reason, as a result of the study, the types of feedbacks that teachers can use to improve students' writing skills are mentioned. These types of feedback are categorized as verbal, written, corrective and body language feedback.

Keywords: Turkish education, writing skills, feedback

Giriş

İnsanlar arasında iletişim aracı olan dil anlama ve anlatıma dayalı dört temel beceriden oluşur. Bu becerilerin edinimi belli dizgelerin takibi sonucunda dinleme, konuşma, okuma ve yazma olarak geliştirilebilir. Yazma becerisi diğer beceri alanları ile etkileşimli olarak en son edinilen karmaşık bir süreci kapsar. Yazma, diğer dil becerilerinin kazanılmasına bağlı olarak gelişen, insanın düşüncelerini geleceğe aktarmayı sağlayan, kalıcı ve yapay bir dil edimidir. “Herhangi bir konuda duygu, hayal ya da özgün fikirleri belli bir düzen ve bütünlük içinde yazıya geçirme işine de yazma denir” (Göçer, 2011: 178).

İlköğretim, temel becerilerin ve istendik davranışların kazandırıldığı dönemdir. Bu dönemde okul tarafından öğrenciye kazandırılan beceriler bireyin gelişim dönemlerini önemli ölçüde yönlendirmektedir (Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı, 2016: 80). Yazma becerisi, 2018 Türkçe

Dersi Öğretim Programında bireyin kendini etkili bir şekilde ifade etmesiyle birlikte benliğini geleceğe taşıma yöntemlerinden biri olarak anlam kazanır. MEB (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018)'de yazma becerisi “duygu, düşünce, bilgi ile görülen ve yaşananların yazıyla aktarılması, anlatılması etkinliği” olarak tanımlanmıştır.

Anlatım, bir konu ile ilgili duygu ve düşüncelerin söz veya yazı ile ifade edilmesidir. Anlatımın güçlü olabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekir. Duygu ve düşünceler gelişigüzel şekilde belli bir amacı olmadan ifade edilemez. Birey duygu ve düşüncelerini yazma ve konuşma anlatma becerileri ile aktarır. Yazma, metin oluşturma sürecidir. Diğer beceri alanlarına göre daha çok zaman gerektiren yazma becerisi beyinde yapılandırılmış düşüncelerin yazıya dökülmesi olarak da ifade edilebilir (Özdemir, 2007: 45). Zihinde oluşan şemalar ile metin bilgisi kullanılarak düşünceler yazıya aktarılabilir. Bu nedenle metin oluşturma süreci bireyin bilişsel özellikleri dahilinde ve metinsel ölçütlere ilişkin bilgi birikimiyle şekillenir (Solak, 2016: 104). Metin üretiminde konu ile ilgili yeterli bilgiye sahip olduğu gibi bilginin işlevselliğini artıracak metinsel ölçütlerde de yetkinlik sağlanmalıdır. Crowley & Bower (2010: 55) dilde her yapının farklı işlevi olduğu gibi metinsel ölçütlerin de metin üretim sırasında farklı görevleri bulunduğunu ve ölçütler arası bütünlüğün sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda çalışmada metin üretimi sırasında kullanılan bu ölçütlerin amacı metnin derin ve yüzey yapısı arasındaki orantı olarak belirtilmiştir. Metin üretiminde öncelikle metnin yüzey yapı ve derin yapı özellikleri üzerinde durulmalıdır. Yüzey yapı özellikleri olarak dil bilgisi, biçim, yazım, noktalama; derin yapı özelliklerinde ise anlatım ve içerik yönünde metne yeterlilik kazandırılır. Bu durum metnin planlı olarak bir amaç çerçevesinde oluşturulmasını sağlar. Metnin yüzey ve derin yapısı metnin konusu, türü ve amacı arasındaki bağlantı ile ilgilidir. Metin üretim sürecinde taslak plana dahil edilmesi gereken bu özellikler aynı zamanda yazma becerisinin karmaşıklığını da ortaya koymaktadır.

Yazma becerisinin daha çok zaman alması ve hem bilişsel süreçte hem de yazıya geçirilme aşamasında bazı ölçütleri gerektirmesi nedeniyle oluşan zorluklar birey üzerinde bu beceriye karşı bir kaygı oluşturmaktadır (Karakaya ve Ülper, 2011; Özdemir ve Erdem, 2011; Viau, 2015). Öğrencilerin kaygı düzeyini azaltmak ve yazma beceri gelişimini artırmak için öğretim sürecinde yazma uygulamalarına daha sık yer verilebilir ve üretilen metindeki eksiklikler öğrencilere bildirilebilir Aynı zamanda yazma becerisinin yapılan çalışma sıklığıyla gelişebileceği konusunda öğrenciye farkındalık kazandırılabilir ve her çalışma sonrasında öğrenciye geribildirim verilerek yazma becerisini geliştirmesi sağlanabilir (Lee, 2017: 35).

Geribildirim öğrencilere yazdıkları metinler konusunda bilgi verir. Ürettikleri metinlerin eksikliklerini tamamlayarak yazma becerisini geliştirmelerini sağlar (Matsumura, Patthey-Chavez, Valdés & Garnier, 2002: 10). Öğrencinin metin yazma ölçütlerini tanımasını sağlar. Bu durum metin yazarken dikkat edilmesi gereken noktalar konusunda öğrenciye yol gösterir (Paulus, 1999: 267). Bu konuda yapılan araştırmalar, öğrenci yazma beceri gelişimine ilişkin verilen geribildirimlerin öğretim sürecini olumlu yönde etkilediği, öğrencinin duygu ve düşünce aktarımında yeterli olgunluğa ulaşıp ulaşmadığı konusunda farkındalığı artırdığı, metin oluşturma süreci ile ilgili bilgi birikimini artırdığı için yanlış yapma sıklığının azalmasına katkı sağladığı yönündedir (Ferris, 1995; Çetinkaya ve Hamzadayı, 2011; Ülper, 2011; Ülper 2012; Çetinkaya ve Ülper, 2013; Reitbauer, Campbell, Mercer, Fauster & Vaupetitsch, 2013; Çetinkaya ve Köğce, 2014; Lee, 2017; Bayat, 2019; Göçer, 2019).

Öğretmenlerin öğrenci yazma çalışmalarına verdikleri geribildirimleri inceleyen birçok çalışma öğretmenlerin geribildirim önemine ilişkin görüş birliği sağladığı ancak beceri alanlarına özgü kullanılabilir geribildirim türleri konusunda hangi aşamada, ne tür, ne zaman ve nasıl geribildirim kullanılacağı konusunda sorun yaşadıklarını ortaya koymuştur (Clark ve Bergstrom, 1983; Erişen, 1997; Roland & Bee, 1997; Matsumura ve diğerleri, 2002; Stone ve Heen, 2015; Lee, 2017; Percell, 2017). Dolayısıyla yazma becerisine yönelik geribildirim türlerinin programda belirtilmesi öğretmenlerin farkındalığını artırarak uygulamalarda kullanımı geliştirebilir. Yazma becerisinin gelişiminde etkili olan geribildirimi öğretim sürecinde verimli bir şekilde kullanma öğretmenlerde farkındalık oluşturulması gereken bir konudur. Bu nedenle çalışma aşağıdaki araştırma soruları çerçevesinde öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik öğretmenler tarafından kullanabilecek geribildirim türlerini dört farklı açıdan betimlemeyi amaçlamıştır:

- 1) Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik hangi tür yazılı geribildirimlerden yararlanabilir?
- 2) Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik hangi tür sözel geribildirimlerden yararlanabilir?
- 3) Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmede yapılan yanlışa yönelik hangi düzeltici geribildirim türlerinden yararlanabilir?
- 4) Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik hangi beden dili ile verilen geribildirim türlerinden yararlanabilir?

Yöntem

Çalışma alanyazın taramasına dayalı bir derleme çalışmasıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Bu amaçla konu odağı merkeze alınarak alanyazında ulaşılan akademik çalışmalar incelenip değerlendirilmiştir. Sınıflandırmada konu çerçevesi içerisinde olduğu tespit edilerek incelemeye tabi tutulan kitap, kitap bölümü, bildiri, makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır. Daha sonra konu alanına uygun içerikteki çalışmalar inceleme ve değerlendirme yapılarak konunun literatürdeki görünümü kategorik olarak ortaya koyulmuştur.

Doküman analizi, nitel araştırmalarda araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla problemle ilgili elde edilen yazılı veya görsel materyallerin incelenmesidir. “Araştırma problemine ilişkin olarak yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi daha zengin ve kapsamlı bir çıkarım sağlanması açısından oldukça önemlidir. Çünkü olguya ilişkin çok çeşitli kaynaklardan bilgi toplanması farklı bakış açıları ve farklı yaklaşımların da incelenmesi ve sentezlenmesine imkan sağlayacak, bu da araştırmanın geçerliliğini artıracaktır” (Baş ve Akturan, 2016: 140).

Bulgular ve Yorum

Öğretim süreci içerisinde çeşitli türlerde sunulan geribildirim, öğrenciye hangi noktada bulunduğunu göstererek gelişim düzeyi hakkında bilgi verir. Böylece öğrenci beceri gelişimini engelleyen etkenleri farkederek ve geribildirimler sayesinde eksikliklerini tamamlar (Straub, 1997; Çubukçu, 2012; Reitbauer, Campbell, Mercer, Fauster & Vaupetitsch, 2013; Benligiray, 2014). Bu nedenle eğitim ve öğretim sürecinde öğrencilere değerlendirmeci ve betimleyici türde geribildirimler verilmelidir. Bu durum Türkçe Öğretim Programında (MEB, 2006: 214) “süreç içerisinde yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmalarıyla öğretim sürecine ilişkin geribildirimler alınır ve varsa öğrenme eksiklikleri tamamlanır. Ayrıca bu uygulamalar öğrencilerin daha iyi öğrenmelerine ve öğrendiklerinin farkına varmalarına da yardımcı olmaktadır” şeklinde belirtilmiş ve geribildirimleri öğretim sürecinde kullanmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Alanyazında geribildirim sürecine ve öğrenci performansına olan etkisini araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Weaver (2006: 381) ve Lee (2017: 42) öğrenciye verilen geribildirimlerin öğretimi kolaylaştırdığını ortaya koymuştur. Dökmen (1982: 71) tarafından öğretim sürecinde farklı türde geribildirim vermenin öğrenci beceri gelişimini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Karaca (2011: 1952) tarafından geribildi-

rimin öğrenmeyi kolaylaştırdığı; ancak geribildirim etkili olmasında açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Oral (2000: 62) tarafından öğretmenlerin öğretim sürecinde olumlu geribildirim yanı sıra genellikle olumsuz geribildirimde yer verdiği ve çeşitli türde geribildirim verme konusunda sorun yaşadıkları ortaya koyulmuştur. Erişen (1997: 47) tarafından yapılan benzer bir çalışmada öğretmenlerin öğretim sürecinde olumlu ve olumsuz değerlendirmeci geribildirimlere yer verdiği; ancak süreçte çeşitli türde geribildirimlere de yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Köğçe, Yıldız ve Aydın (2012: 15) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin öğretim sürecinde olumlu geribildirimde çok az yer verdiği tespit edilmiştir. Hattie (1987: 189) tarafından yapılan çalışmada geribildirim öğrenimi kolaylaştırma ve beceri geliştirme üzerinde olumlu yöndeki etkisini vurgulanmıştır. Coşkun ve Tamer (2015: 337) tarafından yapılan çalışmada ise yazma eğitiminde geribildirim türleri metni değerlendiren kişi bakımından (öğretmen/akran geribildirimi), iletişim biçimi bakımından (sözlü/yazılı geribildirim), övgü/yeri bildiren geribildirim, değerlendirenin tutumu bakımından (yapıcı/yansız/yıkıcı geribildirim), özgül ve genel geribildirim olmak üzere sınıflandırılmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalara ek olarak Türkçe öğretmenlerinin öğrencide yazma becerisini geliştirmeye yönelik kullanılabilir geribildirim türlerine bir çerçeve oluşturmayı amaçlayan bu çalışmanın önemi öğretim sürecinin yapılandırılmasına sağlayacağı katkı açısından belirginleşmektedir. Bu amaç doğrultusunda yapılan incelemeler ile elde edilen yazma becerisine yönelik kullanılabilir geribildirim türleri dört ulamda ele alınmış ve çalışmanın alt problemlerine göre bu bölümde açıklanmıştır.

Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu “Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik hangi tür yazılı geribildirimlerden yararlanabilir?” şeklindedir. Türkçe öğretmenlerinin kullanabilecekleri yazılı geribildirim türleri aşağıda belirtilmiştir.

1. Metin Odaklı Bilişsel Geribildirim

1.1. Anlam Odaklı Geribildirim

Öğretmen metin odaklı bilişsel geribildirim (anlam odaklı geribildirim) verirken; *metni özetleyici yazılı geribildirim verme* (Örn; bu paragrafta doğanın insan hayatındaki öneminden bahsetmişsin vb.), özgülük odaklı yazılı geribildirim (konuyu farklı bir bakış açısıyla ele almışsın vb.), *problem odaklı yazılı geribildirim* (sınıfta senden başka yazmayan var mı?), *çözüm odaklı yazılı geribildirim* (yazdığın metni gözden geçirirsen sözcük tekrarlarını farkedebilirsin), *sınırlandırma/çerçeve oluşturma* (metni özetlemeyin, sadece yaratıcı bir başlık bulun), *açıklayıcı*

yazılı geribildirim (tümce tamamlandığında nokta koyuyoruz, noktadan sonra tümceye büyük harfle başlanır vb.), *kapsam odaklı yazılı geribildirim* (metnin yapı birimlerini oluştururken anlam bütünlüğü sağlamaya özen göstermelisin vb.) türlerinden yararlanabilir.

1.2. Anlatım Odaklı Geribildirim

- Övgü ifadeleri kullanarak yazılı geribildirim verme
 - ✓ Olumlu anlatımı övmeye yönelik verilen yazılı geribildirim (Kurguyla sonucu iyi ilişkilendirmişsin vb.)
 - ✓ Olumsuz anlatımı eleştirmeye yönelik verilen övgüsel yazılı geribildirim (Aferin sana! Sen hep böyle devam et, özne ve yüklem ilişkisini yine kuramamışsın! vb.)
- Metindeki anlatım odaklı geribildirim
 - ✓ Basitleştirme (Özet yazarken özetlediğiniz metnin ana konusunu vurgulamalısınız vb.)
 - ✓ Aşamalandırma (Konuyla ilgili yaratıcı bir bakış açısı geliştirin, kurguda yer alacak öğeleri belirledikten sonra artık düşüncelerinizi yazıya aktarabilirsiniz vb.)
 - ✓ İlişkilendirme (Kurguda canlandırdığınız karakterler metnin ana düşüncesini yansıtmıyor vb.)
 - ✓ Örüntü oluşturma (Olayları tasarlarken ana düşünceyi yardımcı düşünceler ve örneklerle desteklemelisin)
 - ✓ Konular arası ilişkilendirme (Bir önceki derste işlediğimiz nitelme sıfatını betimlemeler yaparak metnine yansıtmalısın)
 - ✓ Günlük hayatla ilişkilendirme/somutlaştırma ('Ecemler akşam bize gelecekler' ifadesini yazarken -ler eki birleşik yazılır değil mi Ecem?)
 - ✓ Sanal ilişkilendirmeler yapma (Yapay zekâ ve PC kodlarıyla ilgili bir metin olmuş vb.)

2. Ortama Dayalı Yazılı Geribildirim Verme:

Ortama dayalı yazılı geribildirimler; *birebir yazılı geribildirim verme* (metindeki olayları biraz daha geliştirebilirsin vb.) ve *herhangi bir ortamda yazılı geribildirim verme* (okul bahçesi, koridor, kantin vb.) şeklinde belirtilebilir.

3. Gelişme Odaklı Yazılı Geribildirim Türleri

Öğretmen beceri gelişimine yönelik geribildirim verirken; *gelişme yönünde yol gösterici notlar yazma* (bir önceki metninde daha fazla yazım

hatası vardı, metnini gözden geçirmen yazına yansımış), öğretici yazılı geribildirim (özel adları yazarken büyük harf kullanıyoruz), *yönlendirici yazılı geribildirim* (aynı sözcükleri tekrarlamamak için daha çok okuma yapmalısın), *motive edici yazılı geribildirim* (metindeki olay akışı ve kurgu harikaydı), *gelişme yolunu oluşturma* (sorunun bize verdiği sözcükleri inceliyoruz, düşüncemizde bu sözcüklerle bir kurgu geliştirerek yazıya aktarıyoruz vb.), *bilgi sağlayıcı yazılı geribildirim* (mi soru eki her zaman ayrı yazılır vb.), *içsel odaklı yazılı geribildirim* (yaratıcı düşünceler aferin!), *dışsal odaklı yazılı geribildirim* (yazını okuyamadım), *örtülü yazılı geribildirim* ('aydat' mı acaba?), *açık formda yazılı geribildirim* (metinde konu bütünlüğünü ve akıcılığı sağlamışsın), *sözsüz göstergeler ile verilen yazılı geribildirim* (↪, ←, →, ↓, * vb.), *performans dayalı geribildirim* (anlatımında daha net ifadeler kullanmaya başladın), *hedefe yönelik yazılı geribildirim* (metninde anlattığın konu soruda verilen deyim bağlantisiz), *genel yazılı geribildirim* (güzel, aferin), *detaylı yazılı geribildirim* (bir sözcüğün sıfat olabilmesi için adı nitelemesi gerekiyordu sen burada fiil kullandın), *görev tarafından verilen geribildirim* (olaylar arasında bağlantı oluşturabilme), *görsel geribildirim* (şekil çizme, düzeltme işaretleri vb.), *biçimlendirici geribildirim* (tümceler arası bağlantıyı sağlamak için her zaman ad kullanmak yerine kahramanlara gönderimler yapabilirsin vb.) türlerinden yararlanabilir.

4. Amaç Kapsamında Yazılı Geribildirim Türleri

Öğretmen amaç kapsamında yazılı geribildirim verirken; övgü (ana düşünceyi yansıtan bir kurgu oluşturmuşsun), eleştiri (metinde vurgulanan anlamı özetinde bulamadım vb.), özet (başlığın metinle ilgili ama olaylara geliştirmeden peş peşe sıraladığın için metnin anlam bütünlüğü bozulmuş ve sonucu çok net belirtmişsin vb.), *eksikleri söyleme* (ana kahraman metindeki diğer kahramanlara göre sönük kalmış), eğitimsel odak (metinde doğadan çok tarımdan bahsetmişsin vb.), *birincil görev amacı* (önce yüklemi bul, sonra zarfları ararsın), *ders hedefleri* (bugün sizlerle anılarımızı paylaşacağız vb.), *konu hedefleri/kazanımları* (bu dersten sonra artık herkes öykü yazabilecek vb.), *tanılayıcı geribildirim* (buradaki kullanımın etken değil edilgen olmuş vb.) türlerinden yararlanabilir.

Amaca yönelik aynı zamanda *özgünlük* (*aşırı titiz* 'bütün arkadaşların çevreye zararını anlatırken sen, neslinin tükenme durumunu açıklamışsın çok yaratıcı, aferin', *normal* 'farklı anlamda bir başlık bulan oldu mu?', çok genel 'bunu daha önce düşünmemiştim'), *eleştiri* (soruda senden sözcüğün anlamını değil tümce içinde kullanmanı istiyor), *emir/ istek-rica* (lütfen soruyu tekrar okur musun?), *açık uçlu soru* ('ağızyla kuş tutmak' deyimini başka hangi deyimle aynı anlamda kullanılır), *kapalı uçlu*

soru (şölen ne demekmiş?), *öneri* (bu paragrafı silebilirsin vb.), *silme/ekleme/düzeltilme* (sınav kağıtlarını inceleme, defter kontrolleri vb.) türlerinden yararlanılabilir.

5. Zaman ve Kapsam Bağlamında Yazılı Geribildirim Türleri

- ✓ Yazma öncesinde verilen yazılı geribildirim (Beyin fırtınası, girişte ön bilgi amaçlı etkinlik kağıtları vb.)
- ✓ Eş zamanlı olarak verilen yazılı geribildirim (kontrollerde imza, çizme, uyarı notu vb.)
- ✓ Geciktirilmiş yazılı geribildirim (defter, kompozisyon incelemeleri vb.)
- ✓ Kısmi yazılı geribildirim (İlk paragrafı inceleyerek kağıtları dağıtma vb.)
- ✓ Tam yazılı geribildirim (Metnin konusu özgün, ana düşünceyi yansıtıyor ve akıcı vb.)
- ✓ Özendirici yazılı geribildirim (Bu metindeki anlatımı diğer metinlerine de yansıtmalısın vb.)
- ✓ Tamamlayıcı yazılı geribildirim (Barışın simgesi olarak zeytin dalını da betimleyerek sonuca geçebilirsin vb.)
- ✓ Göreve ilişkin yazılı geribildirim (Metni açıklayıcı anlatım tarzıyla oluşturmuşsun ancak tanımları azaltmalısın vb.)
- ✓ Görev işleme yönelik yazılı geribildirim (İlk paragrafın güzel, ancak diğer paragraflar arasında bağlantı kurmamışsın, sonuçla ilişkilendirerek yeniden düzenle vb.)

6. Konu Odaklı Yazılı Geribildirim Türleri

Öğretmen, öğrenci yazma çalışmalarını değerlendirirken konu odaklı yazılı geribildirim türlerinde *sayfa düzeni*, *yazı güzelliği*, *kâğıt düzeni*, *kâğıt kullanımı*, *bütüncül kalite*, *metin türü*, *içerik oluşturma*, *başlık*, *giriş*, *ana düşünce*, *gereksiz bilgi* (yineleme, silme), *eksik bilgi* (ekleme), *yaratıcılık*, *konu gelişimi* (örnek, ayrıntı), *sonuç*, *tutarlılık*, *organizasyon*, *bölümler arası bağlantı*, *bölümler içi bağlantı*, *konu birliği/sürekliliği* alt kategorileri dikkate alınarak geribildirim verilebilir.

7. Meta-Dilbilimsel Olarak Verilen Yazılı Geribildirim

Öğretmen, meta-dilbilimsel olarak yazılı geribildirim verirken; *bağdaşıklık*, *dil kullanımına yönelik geribildirim*, *imla ve noktalama işaretleri*, *dilbilgisel özellik* (*Yazımsal-dilbilgisel*; ‘Tepe’nin t’sini küçük harfle yazabilirsin’, *Sözlüksel-Anlamsal*; ‘burada sözcüğün yan anlamını kullandığın için ana düşünceyi yansıtmamış’, *Sözdizimsel-Biçimbilimsel*),

olay kurgusu ve planlama, dil ve anlatım, mekanik özellikler, yazım, paragraflara ayırma, anlatım, sözcük kullanımı, uygun sözcük seçimi, sözcük dağarcığı, Türkçe sözcük, sözcük düzeyinde, tümce düzeyinde, biçem alt kategorilerine yönelik geribildirim türlerinden yararlanabilir.

8. Açıklayıcı Yazılı Geribildirim

Öğretmen, açıklayıcı yazılı geribildirim verirken; *başarıyla ilgili açıklayıcı geribildirim ve gelişmeyle ilgili açıklayıcı geribildirim türlerinden yararlanabilir.*

9. Değerlendirmeci Geribildirim

Öğretmen, değerlendirmeci geribildirimde bulunurken; *olumlu yazılı geribildirim, olumsuz yazılı geribildirim, yıkıcı yazılı geribildirim, yapıcı yazılı geribildirim, öz değerlendirme, renkli etiket verme (yıldız, imza vb.) ve not ile değerlendirme geribildirim türlerinden yararlanabilir.*

10. Odaklı ve Odaksız (Kapsamlı) Verilen Yazılı Geribildirim

- Ortalama geribildirim (idare eder vb.)
- Programlı (düzenli) geribildirim (Aşamalı olarak kontrol etme; 1. paragraf/düzeltilme, 2. paragraf/düzeltilme, geribildirim çizelgesi kullanma vb.)
- Seçilmiş yanlışa genel yorumlar yazma (Bütün metinlerinde *spor* sözcüğünü *sipor* yazmışsın)
- Ölçütsel geribildirim (2. tekil şahıs ile yazmamışsın vb.)
 - ✓ Birden fazla bilgiyi içeren geribildirimler (Eğer anlam bütünlüğü bozulmuyorsa ayrı yazmalısın, böylece tümcedeki vurguyu artırabilirsin vb.)
 - ✓ İyi bir çalışmanın nasıl olacağıyla ilgili bir kriterle verilen geribildirim (Yazma çalışması öncesinde taslak plan oluşturur vb.)

11. Elektronik Olarak Verilen Yazılı Geribildirim

Öğretmen elektronik araç-gereçlerle geribildirim verirken; *e-posta ile yazılı geribildirim, sohbet programları ile yazılı geribildirim, eğitim platformları ile yazılı geribildirim; ağ günlükler- bloglar ile yazılı geribildirim; akıllı uygulamalar ile yazılı geribildirim türlerinden yararlanabilir.*

12. Yönelim Yerine Göre Yazılı Geribildirim Türleri

- ✓ Sonuç bilgisi (Sonuçta ana düşüncüyü vurgulaman iyi olmuş vb.)

- ✓ Metin içi yazılı geribildirim (Sürekli aynı düşünceyi tekrar etmişsin vb.)
- ✓ Metin dışı yazılı geribildirim (Sayfa düzeni, noktalama işaretleri ve yazım yanlışlarını yeniden kontrol et vb.)
- ✓ Hem sorun hem çözüm içeren yazılı geribildirim (Metnini yazdıktan sonra tekrar okursan nerelerde anlatım bozukluğu olduğunu görebilirsin vb.)
- ✓ Biçime yönelik yazılı geribildirim (Bu bir gezi yazısından çok anı metni olmuş)
- ✓ İçeriğe yönelik yazılı geribildirim (Yaratıcı örneklerle konuyu geliştirmişsin vb.)
- ✓ Metnin küçük yapısıyla ilgili yazılı geribildirim (Bu paragraf metinden tamamen kopuk)
- ✓ Metnin büyük yapısıyla ilgili yazılı geribildirim (Anlam bütünlüğün sağlanmışsın vb.)
- ✓ Tanımı yazan öğrencinin tanıma karşılık gelen terimi yanlış yazmasıyla verilen yazılı geribildirim (*Aleyhtar* sözcüğü yerine *karşıt*, *karşı sözcüğünü kullan vb.*)
- ✓ Öğrencinin söylenen sembolü yanlış yazmasıyla verilen geribildirim (Üç nokta değil iki nokta üst üste demiştim, açıklama yapılırken iki nokta üst üste kullanılır vb.)
- ✓ Terimi söylenen sözcüğün yanlış yazılmasıyla verilen geribildirim ('Orişinal' sözcüğünü yazarken 'i' harfini kullandım)
- ✓ Öğrencinin sözcüğü yanlış yazması durumunda verilen geribildirim (Yalnız sözcüğünde l harfini n yapacaksın, yanlış vb.)
- ✓ Araç-gerecin kullanım amacına ve yerine ilişkin verilen geribildirim (sözlük, ansiklopedi vb.)
- ✓ Kavramlar arası ilişkinin anlaşılması durumunda verilen geribildirim (İmtiyaz ve ayrıcalık zaten eş anlamlı sözcükler tekrar kullanmana gerek yok ki vb.)
- ✓ İspatı yapılamayan durumlara ilişkin verilen geribildirim (Burada düzeltme işareti kullanılabilir; takısız isim tamlaması da diyebiliriz vb.)

Araştırmannın İkinci Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmannın ikinci sorusu "Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik hangi tür sözel geribildirimlerden yarar-

lanabilir?” şeklindedir. Türkçe öğretmenlerinin öğretim sürecinde kullanabileceği sözel geribildirim türleri aşağıda belirtilmiştir.

1) Metin Odaklı Duyuşsal Sözel Geribildirim Türleri

- Övgü (Metindeki olayları çok iyi kurgulamaya başladın vb.)
 - ✓ İçsel (özel) geribildirim (Gelecekte çok iyi bir köşe yazarı olacağına eminim vb.)
 - ✓ Dışsal geribildirim (Yazım ve noktalamadaki hatalarını da düzeltmelisin vb.)
- Öz düzenlemeye yönelik sözel geribildirim (Metnin okunabilirliğini artırmak için kısa tümceler kurmalısın vb.)
- Öğrenciye bir birey olarak sözel geribildirim (Bu metinle yarışmaya katılamazsın vb.)
- Metne eleştirisel olarak verilen sözel geribildirim
 - ✓ Yansız eleştiri
 - ✓ Yapıcı eleştiri
 - ✓ Kışkırtıcı eleştiri
- Motive edici sözler (Aferin, devam et vb.)
- Motivasyonun diğer formları (Dilan'ın metni gayet başarılı olduğu için bu kitabı ona vereceğim vb.)
- Değer ifadeleri ile geribildirim (Sorumluluğunun bilincinde olduğu için yazma çalışmalarından sürekli + alıyor vb.)
- Niteliksel ifadeler ile geribildirim (Önceden bölümler arası bütünlüğü sağlayamıyordun)
- Niceliksel ifadeler ile geribildirim (Metnin çok iyi sözlüne +5 puan vb.)
- Yansız ifadeler ile geribildirim (Yazısını bitirenler tekrar okusun vb.)
- Sınıfta adını söyleme (Bulem, kompozisyon çalışmanı yarışmaya gönderebilirsin vb.)

2) Metindeki Eksik Bölümleri İfade Etme Odaklı Verilen Sözel Geribildirim Türleri

Öğretmen, metindeki eksik bölümleri ifade etme amacıyla sözel geribildirim verirken; *bilgi sağlayıcı sözel geribildirim* (anlatıcının olayları 3. tekil şahıs ile anlatması olayları dışardan gözlemlediği anlamına gelir vb.), *açık formda sözel geribildirim* (yazı yazmadan önce 'hangi konuyla ilgili ne yazabiliriz' diye bir düşünelim), *performansa dayalı sözel geribildirim* (yazma çalışmalarına katılmazsan yazma becerini geliştiremezsin vb.), *sürece dayalı sözel geribildirim* (metni yazmadan önce kurguyu zih-

ninde yapılandırmadığın için olaylar kopuk kopuk oldu vb.) türlerinden yararlanabilir.

3) Yazma Ölçütünü Değerlendirme Sürecine Yönelik Verilen Sözel Geribildirimler

Değerlendirmeci sözel geribildirimlerde; *metinle ilgili olumlu sözel geribildirim* (atasözünü iyi betimlemişsin, güzel vb.), *metinle ilgili olumsuz sözel geribildirim* (verdiğim konuyu yanlış anladığın metninden anlaşılıyor vb.) türlerinden yararlanılabilir.

Öğretmen yazma ölçütünü değerlendirme sürecinde geribildirim verirken aynı zamanda *metin odaklı betimleyici sözel geribildirim türleri*-ne (giriş bölümünde uzamı tasvirin ve kahramanları olaya dâhil etme yeteneğinin gayet başarılı), *metinle ilgili başarıyı belirtme* (metnin kurgusu ve olay sıralaması iyi vb.), *metin oluşturmada başarıyla ilgili açıklama yapma* (metnin yapısal özelliklerine uyma vb.), *metin oluşturmada ilerleme/ gelişmeyi belirtme* (anlatımda akıcılığı sağlama vb.), *performansını özetleyici sözel geribildirim verme* (metni yarım bırakan anlatımını olumsuz etkilemiş vb.), *öz değerlendirme* (bir önceki değerlendirmemizde uygulamadığın birçok kurala bu metinde tamamlamaya çalıştığın sayfa düzeninden belli oluyor vb.), *metin içi geribildirim* (ana düşüncüyü yardımcı düşüncelerle desteklemişsin vb.), *metin dışı geribildirim* (sayfa düzeni korunmuş vb.), yıkıcı geribildirim (bu nasıl bir yazı vb.), *yapıcı geribildirim* (konuyla ilgili çarpıcı örnekler bulmuşsun vb.), *süreyi hatırlatma*, *ek süre verme*, *ipucu verme*, *açıklama yapma*, *korkutma* (notla, aileye haber vermekle, müdürle vb.), *azarlama*, *başarıyı veya başarısızlığı sınıfta belirtme*, *mahrum bırakma*, *tekrarlama*, *öğrenciden cevabını açıklamasını isteyerek yanlısını fark etmesini umma* (biz ekosistemde dengeyi koma adına farenin rolünü işledik, sen metnin devamında neden fare ve bulaşıcı hastalıklardan bahsettin? vb.) geribildirim türlerinden yararlanabilir.

- Yazma Ölçütünün Cevabını Söylemek

Öğretmen, yazma ölçütünü değerlendirme sürecinde *yazma ölçütünün cevabını söylemeye* yönelik geribildirim verirken; *doğrudan cevabı söyleme* (duyulan geçmiş zamanla birlikte kullanacaktın, gidilmişti vb.), *doğru cevabı tekrarlatma/yorma* (şimdiki zamanı 2. tekil şahısla birlikte kullandığında hangi ek geliyordu?), *kitaptan okutma* (kuralı bir daha oku bakalım vb.), *defteri inceletme* (geçen ders bu konuyla ilgili deftere ne yazmıştık?), *doğru cevabı söyleyip öğrenciden onun ne olduğunu anlamasını isteme* ('gelmiyorsun' -yor sence gelecek zaman eki mi? vb.), *bilen öğrenciye söz verme* türlerinden yararlanabilir.

- Yazma Ölçütünü Değerlendirme Sürecinde Yanlış Demek

Öğretmen, yazma ölçütünü değerlendirme sürecinde yanlış belirtirken; *doğrudan yanlış deme* (metindeki söylemlerin tutarlı değil vb.), *tekrar çözdürme veya tekrar inceleme, kuralı/ölçütü hatırlatma* (önce fiil ekini getirmelisin), *tanımı hatırlatma* (sözcük fiili niteliyorsa zarf olur demiştik vb.), çözüme devam etmesini talep etme, *sözcüğü/soruyu açıklama, önceliği hatırlatma, karıştırılan şeyi tanımlama veya nerede olduğunu söyleme* (3. tekil şahısta ek kullanma, 3. çoğul şahısta -lar eki gelir vb.), öğrencilerin yazım yanlış karşısında yalnızca “hayır, doğru değil” gibi sözel ifadeler kullanma, yazımın neden yanlış olduğuna yönelik açıklama yapmama, yanlış sınıfta tartışma, diğer yönetime yönlendirme geribildirim türlerinden yararlanabilir.

- Teyit edici sözel geribildirim (Özgürlüğü mü anlatmak istedin?)
- Teşhis edici sözel geribildirim (Aynı sözcüğü iki yerde farklı şekilde yazmışsın sence hangisini kullanmalıyız?)
- Birey temelli sözel geribildirim (Harfleri daha okunaklı yazmaya başladın vb.)
- Ürün temelli sözel geribildirim (Başlık ve içerik arasında ilişki kuramamışsın)
- Doğrulayıcı sözel geribildirim (Evet, böyle de düşünebiliriz)
- Kıyaslama esasına dayalı sözel geribildirim (Çağrı daha iyi yazıyor vb.)
 - ✓ Metni diğer öğrenci metinleriyle karşılaştırarak verilen sözel geribildirim (Sevgi daha düzenli yazıyor vb.)
 - ✓ Öğrencinin önceki performansıyla karşılaştırılarak verilen sözel geribildirim
- Düzey belirleyici sözel geribildirim
- Doğru veya yeterli yazımı almadığı takdirde, öğrencilere anlatılan konuyu çalışmalarını söyleme

4) Metin Oluşturmada ve Düzenlemede Amaca Yönelik Verilen Sözel Geribildirimler

- Pekiştirme Amaçlı Verilen Sözel Geribildirim Türleri

Öğretmen pekiştirme amacıyla sözel geribildirim verirken; *teşvik edici (cesaretlendirici) geribildirim, sorgulayıcı/merak uyandırıcı geribildirim* (sizce bu boşluğa hangi eki getirmeliyiz?), *yeterlik bildiren ifadelerle* (‘iyisin’ vb.), çabaya yönelik ifadeler, *istendik davranışların kalıcı*

olmasına yönelik verilen geribildirim (yazma çalışmalarınız düzenli olursa ilerde daha iyi metinler oluşturabilirsiniz), *derse ve yazma çalışmalarına etkin katılım sağlanması yönünde verilen sözel geribildirim*, *öğrenilen davranışların uygulanması için verilen sözel geribildirim* (bütün tümceleri şimdiki zamanda kullanmışsın ama bunu neden geçmiş zamanla yazdın?) türlerinden yararlanabilir.

- **Metin Odaklı Elektronik Geribildirim Türleri**

Öğretmen, metin odaklı elektronik geribildirim verirken; *video görüşmesi ile verilen sözel geribildirim*, *sesli görüşmeler ile verilen sözel geribildirim*, *sunuya yönelik verilen sözel geribildirim* (power point vb.) türlerinden yararlanabilir.

- **Zaman ve Kapsam Bağlamında Metin Odaklı Sözel Geribildirim Türleri**

Öğretmen zaman ve kapsam bağlamında metin odaklı sözel geribildirim verirken; *eklemlenmeye dönük/ genişletici sözel geribildirim* (bu konuyu seçerken metindeki kahramandan mı esinlendin?), *hızlı, kararlı ve doğru yazımları başka sorularla kontrol etme ya da 'evet, doğru, tamam, devam et' gibi kısa tepkiler belirtme*, *yazma öncesinde verilen sözel geribildirim* (yazmaya başlamadan önce gözlerimizi kapatıyor ve gözümüzde doğayı canlandırıyoruz), *yazma sırasında verilen sözel geribildirim* (buradaki sözcük hiç olmuş mu?), *yazma sonrasında verilen sözel geribildirim* (yazdıklarını bana vermeden önce bir oku, yanlış yazdığın sözcük varsa düzelt vb.) türlerinden yararlanabilir.

Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü sorusu “*Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmede yapılan yanıışa yönelik hangi düzeltici geribildirim türlerinden yararlanabilir?*” şeklindedir. Türkçe öğretmenlerinin kullanabilecekleri öğrenci yanıışlarına yönelik düzeltici geribildirim türleri aşağıda belirtilmiştir.

- **Türe Yönelik Yazılı Düzeltici Geribildirim Türleri**

Öğretmen, türe yönelik yazılı düzeltici geribildirim verirken; *sözlüksel veya sesbilimsel düzeltici geribildirim*, *dilbilgisel veya söylemsel düzeltici geribildirim*, *edimsel ve sosyokültürel düzeltici geribildirim* türlerinden yararlanabilir.

- **Metin Odaklı Sözel Düzeltici Geribildirim Türleri**

Öğretmen metin odaklı sözel düzeltici geribildirim verirken; *yanşız (nötr) ifadeler ile düzeltici geribildirim verme*, *doğru yazımı söyleyerek düzeltici geribildirim verme*, *yazma ölçütüne yönelik soru sorma* (sence olaylar yeterince işlenmiş mi?), *eksik yapılan yerlerin söylenmesi, çözüme*

devam etmesini talep etme, söyletim ('Gözde etrafta aylak aylak dolaşmıştı' sence metnindeki bu ifade doğru bir kullanım mı? *kuralı basitleştirme* (yüklemleri tümcenin sonunda kullanmaya dikkat ederek yazmayı dene), *açıklığa kavuşturma talebi* (bu metninde uzayda dünyanın yerini betimlemeyi amaçlamış olmalısın? vb.), *yanlış deme* (*doğrudan yanlış deme, tekrar çözdürme veya tekrar inceletme, kuralı-ölçütü hatırlatma, tanımı hatırlatma*), *çözüme devam etmesini talep etme, sözcüğü/ soruyu açıklama, önceliği hatırlatma, karıştırılan şeyi tanımlama veya nerede olduğunu söyleme* düzeltici geribildirim türlerini kullanabilir.

- Yazım yanlışlarını düzeltici geribildirim

Öğretmen yazım yanlışlarını düzeltici geribildirim verirken; *okuyucunun anlamasını engelleyen önemli yazım yanlışlarını düzeltici geribildirim* (özenen yaptığı eylemi noktalama işareti kullanarak ayır, anlam karmaşası olmuş vb.), *okuyucunun anlamasını engellemeyen daha az önemli yazım yanlışlarını düzeltici geribildirim* ('aşağılara doğru koşmuş' metnindeki tümcede, neresi bu aşağılar?), *sık tekrarlanan yazım yanlışlarını düzeltici geribildirim*, sık tekrarlanmayan yazım yanlışlarını düzeltici geribildirim, *yalnızca bir öğrenci tarafından yapılan bireysel yanlışları düzeltici geribildirim* türlerinden yararlanabilir.

- Örtük düzeltme (Sözcüğü parmağıyla gösterme vb.)
- Doğrudan düzeltme ('boşboğaz' sözcüğünü birleşik yaz vb.)
- Yeniden biçimlendirme (Paragrafı yeniden oku gereksiz tümceleri çıkar)
- Üst-dil geribildirim (işaret, ipucu vb.)
- Belirgin düzeltme (Bu tümce anlatımın akıcılığını bozu yor vb.)
- Düzeltme sorusu ('hapşırmaq' mı 'hapşurmak' mı? vb.)
- İpucu verme (Birbiriyle bağlantılı tümceleri sıralarken hangi noktalama işaretini kullanıyorduk?)
- Form odaklı düzeltici geribildirim (Metinsellik ölçütlerinin çoğuna dikkat etmişsin)
- Fark etmeyi kolaylaştıran düzeltici geribildirim (Eminim hepiniz tümceler arası bağlantıyı bağlaç kullanarak sağladınız vb.)
- Vurguyla yanlışa dikkat çekme (Bir konudan başka bir konuya geçerken paragraf yapıyoruz değil mi?)
- Tüm yanlışları kodlama (konu, düzen, aktarım, noktalama, bü-

tünlük vb.)

- Defteri inceletme
- Başka kaynaklara yönlendirme (kitap, defter vb.)
- Doğru cevabı seçme (Sen de okuduğumuz metnin birlik ve bütünlüğü sağlamada barışın önemini anlattığını söylüyorsun vb.)
- Öğrenme güçlüklerinin giderilmesi için verilen düzeltici geribildirim
- Metnin oluşturma süreci ile ilgili yazılı düzeltici geribildirim
- Doğrulama
- Yorum yapma
- İspatlamak için soru bırakılması (Tümcede anlam bozulmadığı için bağlacı ayrı yazabiliriz değil mi? vb.)
- Bilgi sağlayıcı düzeltici geribildirim
- Sözsüz göstergeler ile verilen düzeltici geribildirim (simgeler)
- Biçimlendirici geribildirim (Bu paragraftan sonra olaya geçebi lirsin vb.)
- Kitap/bilgisayar tarafından verilen yazılı düzeltici geribildirim
- Metin üzerine paraf, tik, yıldız vb. koyma
- Yanlış görmezden gelme veya doğru olarak kabul etme

Öğretmen yanlış görmezden gelmeye veya doğru olarak kabul etmeye ilişkin geribildirim verirken; *yanlış doğru olarak kabul etme, yanlış tamamen görmezden gelme, yanlış tekrarlayarak vurgulama* (sıfat-fiil eki diyorsun, emin misin?), öğrenciden cevabını açıklamasını isteyerek yanlışını fark etmesini umma (peki neden ‘gösteriyordu’ sözcüğü şimdiki zamanda kullanılmış?) geribildirim türlerinden yararlanabilir.

- Metin odaklı değerlendirmede yazılı düzeltme geribildirimi

Öğretmen metin odaklı değerlendirmede yazılı düzeltici geribildirime ilişkin; *girişim yok, tam doğru* (güzel betimleme vb.), *yarım doğru* (tümcelerin çözümlenmesi doğru fakat yazın hiç okunmuyor vb.), *yanlış* (konudan tamamen kopuk bir metin yazmışsın vb.) ulamlarında geribildirimden yararlanabilir.

- Metindeki yanlış söyleyerek düzeltici geribildirim verme

Öğretmenin metindeki yanlışla ilişkin söylemlerinde kullanabileceği düzeltici geribildirim türleri; *doğrudan cevabı söyleme* (‘anons’ sözcüğünü

sil yerine ‘duyuru’ yaz vb.), *doğru cevabı tekrarlatma/yorma* (metindeki tümcelerın çok uzun, bundan sonra metni yeniden düzenlerken neye dikkat edecekmişiz?), *kitaptan okutma* (ana kahraman kimdi metne bir daha bak bakalım?), *defteri inceletme* (bu ekle ilgili biz ne yazmıştık vb.), *doğru cevabı söyleyip öğrenciden onun ne olduğunu anlamasını isteme, bilen öğrenciye söz verme, savı uygulamaya koyup doğru olmadığını gösterme, karşıt örnek verme, diğer yönleme yönlendirme* (anılarını betimleyerek anlatmanı değil, sohbet metni oluşturmanı istemişim, böylece metinde tartışmacı bir anlatım biçimi de kullanabilirsin vb.), *basit ölçüde dönme* olarak belirtilebilir.

- İlişkilendirme

Öğretmen metin odaklı sözel düzeltici geribildirim verirken ilişkilendirme boyutunda; örüntü oluşturma (metni yazdıktan sonra gözden geçirin ve sonrasında bir başlık oluşturun vb.), *konular arası ilişkilendirme, günlük hayatla ilişkilendirme/somutlaştırma, sanal ilişkilendirmeler yapma* türlerinden yararlanabilir.

Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü sorusu “*Öğretmenler öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik hangi beden dili ile verilen geribildirim türlerinden yararlanabilir?*” şeklindedir. Türkçe öğretmenlerinin kullanabilecekleri beden dili ile verilen geribildirim türleri aşağıda belirtilmiştir.

Yazılı Anlatımı Değerlendirmede Beden Dili ile Verilen Geribildirim Türleri

- Ödüllendirme (Alkış, tahtaya çıkarma, ek puan verme vb.)
- Onaylama

Öğretmen yazılı anlatımı değerlendirilmede beden dili ile verilen onaylayıcı geribildirimlerde; öğrencilerin doğru yazımlarını el-kol hareketleri, jest ve mimiklerle destekleme, gülümseme, başını sallama, öğrenciye yaklaşma türlerinden yararlanabilir.

- Cezalandırma

Öğretmen yazılı anlatımı değerlendirilmede beden dili ile cezalandırmaya yönelik geribildirim verirken; *fiziksel ceza verme* (tek ayak üstünde durma, tahtayı temizleme vb.), *yanlış görmezden gelme veya doğru olarak kabul etme, yanlış tamamen görmezden gelme, yanlış yazımlar karşısında kaç çatma gibi davranışlarda bulunma, yanlış yazımlar karşısında başını sağa sola sallama gibi davranışlarda bulunma, yanlış*

cevaplar karşısında sessiz kalıp öğrencilerden uzaklaşma, korkutma (not, aile, müdür vb.) türlerinden yararlanabilir.

Öğretmen yazılı anlatımı değerlendirmede beden dili ile geribildirim verirken; *onaylamama/beğenmeme* (parmak sallama, uyarı amaçlı tahtaya vurma vb.), *motivasyonel geribildirim* (baş hareketleri, gülümseme vb.), *belirsiz/gelişigüzel geribildirim*, örtülü geribildirim, sözsüz göstergeler ile verilen geribildirim, fiziksel temasta bulunma (başını okşama, omzuna dokunma vb.), *eksikleri gösterme, müdahaleci geribildirim, serbest bırakıcı geribildirim, gerektiğinde doğru yazımları görsel ve işitsel araçlar yardımıyla sunma* geribildirim türlerinden yararlanabilir.

Öğretmen yazılı anlatımı değerlendirirken beden dilinde niteliksel özellikler bağlamında *doğrudan geribildirim* ve *dolaylı geribildirim* (*altını çizme, kodlama, yuvarlak içine alma, sayfanın sol kenar kısmında yanlış sayısının belirtme* vb.) türlerinden yararlanabilir. Aynı zamanda öğretim sürecinde *değer ifade eden belirtkelerle geribildirim verme* (sorumluluğunu yerine getirme, empati kurma vb.) ve *düzeltilme işaretlerinden yararlanarak geribildirim verme* (→, ↪, ←, # vb.) türlerine de yer verilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Nitelikli metin oluşturma, yazma becerisi üzerinde sürekli çalışma yaparak gerçekleştirilebilir (Casterton, 1998: 82). Ancak bu yeterli değildir. Yazma çalışmalarının kontrol edilmesi ve eksikliklerin belirlenerek tamamlanmaya çalışılması gerekir. Birey ancak bu şekilde bir sonraki aşamada metni yeniden düzenleme bölümünde ilerleme gösterebilir (Zepeda, 2016: 103).

Öğretim sürecinde öğrencinin metnini inceleyerek geribildirimlerde bulunma öğretmen sorumluluğunda gerçekleştirilebilir (Cowie, Moreland & Otrell-Cass; 2013: 31; Göçer, 2018: 197). Bu nedenle metin oluşturma hem öğrencinin hem de öğretmenin sürece etkin katılımı ile sağlanabilir. “Neyi nasıl yaptığımız üzerine aldığımız geribildirim, öğrenme ve gelişimede temeldir. Daha iyi bir sonuç elde etmek için, gerekiyorsa daha fazla çalışma ve yaklaşımımızı değiştirme fırsatı verir” (Roland & Bee, 1997: 42).

Çalışmada öğretim sürecinde geribildirim kavramsal değeri, işlevselliği belirtilerek öğretmenlerin öğrenci yazma becerisini geliştirmeye yönelik kullanabileceği geribildirim türlerini sınıflandırma amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin öğrenci yazma becerisini geliştirmeye yönelik kullanılabilir geribildirim türleri; sözel geribildirimler, yazılı geribildirimler, yapılan yanlışlara yönelik düzeltici geribildirimler ve beden

dili ile verilen geribildirimler olmak üzere alt ulamlarla sınıflandırılmıştır. Yazılı geribildirimlerle öğrenciyi sadece not olarak değerlendirmenin aksine bir önceki yazma çalışmasına göre gelişimi, yazma düzeyi, bulunduğu nokta ile eksik bölümlerin açıklanmalı olarak veya düzeltme işaretleriyle belirtilmesi öğrencinin yazma becerinin daha hızlı ve olumlu yönde gelişmesi açısından oldukça önemlidir (Paulus, 1999; Oral, 2000; Hattie, Jhon & Timperley, Helen, 2007; Göçer, 2011; Maarof & Li Li, 2011; Rezaei, 2011; Ülper ve Çetinkaya, 2014; Çetinkaya, 2015; Jalaluddin, 2015; Lee, 2017).

Geribildirim etkili olabilmesi için tek yönlü değerlendirme dışında sözel geribildirim, düzeltici geribildirim gibi türlerine de yer verilebileceği gibi bu konuda öğrenci tercihleri de dikkate alınabilir. “Öğretmenler, öğrencilerin yazılı anlatımlarını sadece not vermek için değil, yazma becerilerindeki sorunlarını tespit etmek ve yanlışlarını düzeltmelerine yardımcı olmak için değerlendirmelidirler” (Göçer, 2018b: 56). Konuyla ilgili alanyazında öğretmenlerin değerlendirmede kullandıkları geribildirim türlerini, öğrenci geribildirim tercihlerini ve farklı beceri alanlarına yönelik verilen çeşitli türdeki geribildirimlerin öğrenci beceri gelişimi ve başarısına etkisini araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Çetinkaya ve Köğçe (2014: 132) tarafından yapılan çalışmada Türkçe öğretmenlerinin öğrencilere daha çok değerlendirmeci; matematik öğretmenlerinin ise daha çok betimleyici geribildirim kullandığı belirtilmiştir. Köğçe (2012: 289) tarafından matematik öğretmenlerinin öğrencilere değerlendirmeci ve betimleyici olmak üzere çeşitli türlerde geribildirim verdiği tespit edilmiştir. Çifçi (2017: 1030) tarafından yapılan çalışmada coğrafya öğretmenlerinin geribildirimi çok değerli bir öğretim yöntemi olarak belirttikleri ve öğretim sürecinde genellikle düzeltici, açıklayıcı ve doğrulayıcı geribildirim türlerini kullandıkları ortaya koyulmuştur.

Black ve Wiliam (1998: 10) tarafından geribildirim, öğretim sürecinde mutlaka kullanılması gereken ölçme aracı olarak tanımlanmış ve öğrencinin kendini geliştirmesinde temel etken olduğu vurgulanmıştır. Weaver (2006: 382) tarafından geribildirim, öğretmen ve öğrenciye düzey konusunda ulaşılabilecek amaç ve kazanılacak davranışlar ile ilgili bilgilendirmelerde bulunduğu belirtilmiştir. Ne zaman, nasıl geribildirim verilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuş; ancak zamanında ve düzeye uygun olarak verilen geribildirim etkili olabileceğini ortaya koyulmuştur. Çetinkaya ve Hamzadayı (2011: 163) tarafından yazılı anlatımda akran geribildirimini verimli bir öğretim etkinliği olarak belirtilmiş; öğrencinin oluşturduğu metnin iç ve dış yapısına ilişkin aldığı akran geribildirimlerinin yazma becerisini geliştirmede önemli olduğu vurgulanmıştır. Ferris (1995: 37) tarafından geribildirim, öğrencinin yanlışlarını fark ederek

düzeltilmesine yardımcı olduğu; yazılı veya sözlü geribildirim vermenin öğretim sürecinin akıcı, etkili ve verimli olmasına katkı sağladığı belirtilmiş; öğrencilerin istendik yönde davranış değişikliği konusunda akran geribildirimlerinin önemi üzerinde durulmuştur. Köğce ve Baki (2012) tarafından geribildirim etkili olabilmesi için öğrencinin kişilik özelliklerinden çok performansına yönelik geribildirim verilmesi ve genel ifadelerden çok ayrıntılı, betimleyici söylemlere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Benzer bir çalışmada William (1999: 23) tarafından geribildirim etkili olmasında öğrencilerin kişiliklerinden çok performanslarının değerlendirilmesi ve geribildirim uygulanmasında daha planlı çalışma yapılması gerektiği ortaya koyulmuştur.

Geribildirim öğretimi kolaylaştırma, öğrenciye bilgi sağlama, öğretim sürecinin temel unsuru olma gibi işlevlerini içeren bir diğer çalışma Richardson (2005: 390) tarafından yapılmıştır. Öğretim sürecinin işlevsel ve verimli olmasında önemli bir yere sahip olan geribildirim kullanımına ilişkin yapılan çalışmalarda, öğretmenlerin başarı ve başarısızlık odaklı değerlendirmeci geribildirimlerden ziyade nerede ve nasıl yanlışların yapıldığını betimleyen ve düzeltme adımlarını içeren geribildirimleri tercih etmeye özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmenlerin kullandıkları geribildirimler becerilere göre taslak plan olarak tasarlanmalı ve süreci aksatmadan sunulmalıdır (Cowie, Moreland & Otrell-Cass, 2013: 36). Öğretim sürecinde değerlendirmeci geribildirim yerine daha çok betimleyici geribildirim tercih edilmelidir (Nitko & Brookhart, 2016: 107). Çünkü değerlendirmeci geribildirimde öğrenci sadece yanlışı olduğunu öğrenir. Ancak yanlışı nerede, nasıl yaptığını ve içeriğini öğrenemez. Dolayısıyla düzeltmeyi gerçekleştiremez ve geribildirim etkisiz duruma gelir. Betimleyici geribildirimde ise öğrenci eksikliklerini, başarılarını ayrıntısıyla farkeder ve ilerleme adımlarının neler olabileceğini belirler (Borich, 2017: 107).

Değerlendirmeci geribildirim alt ulamlarında yer alan sadece övgü veya sadece eleştiri başarı sağlamayabilir. Öğrenciye sunulan geribildirim açıklayıcı, düzeye uygun ve bilgilendirici olmalıdır. Böylece öğrenci bilgilerini doğrular veya yeni bilgiler oluşturur. Aynı zamanda başarılı performans hakkında bilgi edinir (London, 2003: 120). Öğrencinin güdülenmesini sağlayarak, performansını artırır. Öğretmene öğrenme süreci ve öğrencinin kavrama düzeyine ilişkin bilgi sunar. Böylece öğretmen öğretim ortamını etkili ve verimli olarak yönetebilir. Ülper (2012: 123) tarafından Türkçe ve edebiyat öğretmenleriyle yapılan çalışmada öğretmenlerin kullandıkları geribildirimlerin 'mekanik özellikler' ile 'dil/anlatıma' yönelik olduğu tespit edilmiştir. Çetinkaya ve Hamzadayı (2011: 160) tarafından yapılan çalışmada ise akran tercihleri incelendiğinde; öğrencilerin dil bilgisi yan-

İşlarına yönelik geribildirimlerden çok içeriği düzenlemeye yönelik geribildirim almayı tercih ettikleri belirtilmiştir. Matsumura ve diğerleri (2013: 20) tarafından öğretmenlerin öğrenci metinlerine verdiği geribildirimlerin genellikle mekanik özellikler odaklı olduğu tespit edilmiştir. Göçer (2011: 90) tarafından yapılan çalışmada öğretmen geribildirimlerinde, biçimsel özelliklere içerik özelliklerinden daha çok önem verildiği tespit edilmiştir. Bardine, Bardine ve Deegan (2000) tarafından geribildirim etkili olmasında, geribildirim sunuş şeklinin önemli olduğu belirtilmiş ve öğrenme üzerindeki etkisi incelendiğinde, işaretleme yönteminin diğer betimleyici biçimlere göre daha arka planda kaldığı ortaya koyulmuştur. Çetinkaya ve Hamzadayı (2011: 159) tarafından yapılan çalışmada akran geribildirimlerinde övgü türüne eğilimin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fazilatfar, Fallah, Hamavandi ve Rostamian (2014) tarafından öğretmenlerin yazılı düzeltici geribildirim kullanımlarının öğrencilerin sözcüksel ve sözdizimsel karmaşıklığını olumlu yönde etkilediği ortaya koyulmuştur.

Öğretimin kalite ve verimini artırarak daha sağlıklı ilerlemesini sağlamada etkili geribildirim kullanma yöntemlerinin bilincinde olunması gerekir (Borich, 2017: 60). Süreç yönetiminde gelişigüzel tutum yerine plan ve taslak oluşturarak ilerlemek, öğretmenlere zaman yönetimi konusunda yardımcı olur (Finger & Bamford, 2010: 283). Bu nedenle öğretmenlerin geribildirim ile ilgili hizmet içi eğitim almaları sağlanabilir. Aynı zamanda öğretim programında veya kılavuzlarında yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünün içeriğine dil beceri alanlarına özgü kullanılabilir geribildirim türleri yansıtılarak bu konuya ilişkin öğretmenlere farkındalık kazandırmak süreçte yapılacak uygulamaları da geliştirebilir. Öğrencilere verilen geribildirimler açıklayıcı, olumlu ve isteklendirici yönde olmalıdır. Geribildirimde mekanik özelliklere verilen önem yaratıcılığa, metin türüne, sözcük kullanımı gibi ulamlara da yansıtılmalı, kullanılan geribildirimlerin sunumunda eleştiri ve övgü dengede olmalıdır. Öğretmenler için geribildirim ile ilgili bilgilendirmeye yönelik seminerler düzenlenebilir.

Kaynakça

- Bardine, B., Bardine, M. & Deegan, E. (2000). Beyond the Red Pen: Clarifying Our Role in the Response Process, *Teaching Writing in the Twenty-First Century*, 94- 101.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bayat, N. (Ed.). (2019). *Yazma ve Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Black, P. ve William, D. (1998). Assessment and Classroom Learning. *Assessment in Education*, 5, 7-68.

- Benligiray, S. (2014). *Yönelimsel Bir Araç Olarak Çok Kaynaklı Geribildirim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Borich, G.D. (2017). *Effective Teaching Methods*. (Eighth Edition). Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Casterton, J. (1998). *Creative Writing*. London: Macmillan International Higher Education.
- Crowley, T. & Bower, C. (2010). *An Introduction to Historical Linguistics*. (Fourth Edition). New York: Oxford University Press.
- Coşkun, E. ve Tamer, M. (2015). Yazma Eğitiminde Geribildirim Türleri ve Kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 337-372.
- Cowie, B.; Moreland, J. & Orel-Cass, K. (2013). *Expanding Notions of Assessment for Learning*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Çetinkaya, G. ve Hamzadayı, E. (2011). Yazılı Anlatımı Düzenlemede Akran Dönütleri: Dönüt Türleri, Öğrenci Algıları. *Abant İzzet Baykal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 147-165.
- Çetinkaya, G. ve Köğçe, D. (2014). Ortaokul Türkçe ve Matematik Öğretmenlerinin Öğrencilere Verdikleri Sözel Geribildirimlerin İncelenmesi. *TSA*, 18(2), 113- 136.
- Çetinkaya, G. (2015). Examining Characteristics of Teacher Feedback in Organizing Written Texts. *International J. Soc. Sci. & Education*, 5(2), 322- 331.
- Çifçi, T. (2017). Coğrafya Öğretmenlerinin Geribildirime Yönelik Farkındalık Düzeyleri ve Kullanımı. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(29), 1011-1031.
- Çubukçu, F. (2012). *Teaching Skills*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (1982). Farklı Tür Geribildirimlerin (Feedback) Öğrenmeye Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(2), 71-18.
- Erişen, Y. (1997). Öğretim Elemanlarının Dönüt ve Düzeltme Davranışlarını Yerine Getirme Dereceleri. *Eğitim Yönetimi*, 3(1), 45-61.
- Ergin, A. (2012). *Eğitimde Etkili İletişim*. (6. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Evans, D. (2006). *Philosophy of Education*. (Volume 4). Ankara: Philosophical Society of Turkey.
- Fazilatfar, A. M., Fallah, N., Hamavandi, M. ve Rostamian, M. (2014). The Effect of Unfocused Written Corrective Feedback on Syntactic and Lexical Complexity of L2 Writing. *Procedia Social and Behavioral Sciences, Volume 98*, 482-488.
- Ferris, D. (1995). Student Reactions to Teacher Response in Multiple-Draft Composition Classrooms, *TESOL QUARTERLY*, 29(1), 34-56.
- Finger, J.& Bamford, B. (2010). *The Classroom Teacher's Book of Management Essentials*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Göçer, A. (2011). Öğrencilerin Yazılı Anlatım Çalışmalarının Türkçe Öğretmenlerince Değerlendirilmesi Üzerine, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 71-97.
- _____. (2018a). *Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme* (2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- _____. (2018b). *Yazma Eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- _____. (2018). Türkçe Öğretmeni Özel Alan Yeterliklerinin Ölçme Değerlendirme Bileşenleri Ve Performans Göstergeleri Bağlamında İncelenmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 194-210.
- _____. (2019). Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirmenini İşlevsellğine Etki Eden Önemli Bir Uygulama Tekniği Olarak Geri bildirim Kullanımı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 111- 126.
- Hattie, J. (1987). Identifying the Silent Facets of a Model of Student Learning: A Synthesis of Meta Analyses. *International Journal of Educational Research*, 11(2), 187-212.
- Hattie, J. & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*. 77(1), 81-112.
- Jalaluddin, M. (2015). Role of Direct and Indirect Corrective Feedback in Improvement of Hindi Students' Writing Skills. *American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences*, 11(3), 159-162.
- Karaca, E. (2011). Öğretimde Geribildirimın Önemi, Gerekliliği ve Niteliğine İlişkin Öğrenci Algıları. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 6(2), 1951-1960.

- Karakaya, İ. ve Ülper, H. (2011). Yazma Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Yazma Kaygısının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 691-707.
- Kavcar, C.; Oğuzkan, F.; Hasırcı, S. (2016). *Türkçe Öğretimi*. (9. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köğce, D.; Yıldız, C. ve Aydın, M. (2012). Elementary Mathematics Teachers' Feedback Behaviors: Student Teachers' Viewpoint. *Educational Research Association the International Journal of Research in Teacher Education*, 3(1), 13-20.
- Köğce, D. (2012). *İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Geribildirim Verme Biçimlerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Lee, I. (2017). *Classroom Writing Assessment and Feedback in L2 School Contexts*. Singapore: Springer Nature.
- London, M. (2003). *Job Feedback*. Mahwah/New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Matsumura, L.C.; Patthey-Chavez, G.; Valdés, R. & Garnier, H. (2013). Teacher Feedback, Writing Assignment Quality and Third-Grade Students' Revision in Lower and Higher-Achieving Urban Schools. *The Elementary School Journal*, 103(1), 3-25.
- Maarof, N. & Yamat, H. & Li Li, K. (2011). Role of Teacher, Peer and Teacher-Peer Feedback in Enhancing ESL Students' Writing. *World Applied Sciences Journal 15 (Innovation and Pedagogy for Lifelong Learning)*, 29-35.
- McMillan, J. (2015). *Sınıf İçi Değerlendirme*. Arı, A. (Çev.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- MEB (2006). *Türkçe Dersi (6,7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.
- _____. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.
- Nitko, A.J. & Brookhart, S.M. (2016). *Educational Assessment of Students* (Sixth Edition). İstanbul: Pearson Yayınları.
- Oral, B. (2000). Öğretmen Adaylarının Algılarına Göre İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Dönüt ve Düzeltme Davranışları. *Eğitim Araştırmaları*, 2, 59-64.
- Özdemir, N. H. ve Erdem, İ. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazma Alışkanlıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 101-125.

- Özdemir, E. (2007). *Yazınsal Türler* (6. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Paulus, T. (1999). The Effect of Peer and Teacher Feedback on Student Writing. *Journal of Second Language Writing*, 8(3), 265- 289.
- Rezaei, S. (2011). *Corrective Feedback in Task-Based Grammar Instruction: A Case of Recast vs. Metalinguistic Feedback*. Lap Lambert Academic Publishing.
- Reitbauer, M.; Campbell, N. & Mercer, S. (2013). *Feedback Matters: Current Feedback Practices in the EFL Classroom*. New York: Peter Lang Edition.
- Richardson, J. (2005). Instruments for Obtaining Student Feedback: A Review of the Literature. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 30(4), 387-415.
- Roland & Bee, F. (1997). *Yapıcı Geribildirim*. Ankara: İlk Kaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Solak, E. (2016a). *Assessment in Language Teaching*. Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- _____. (2016b). *Teaching Language Skills*. Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Straub, R. (1997). Students' Reactions to Teacher Comments: An Exploratory Study, *Research in the Teaching of English*, 31(1), 91- 119.
- Stone, D.& Sheila, H. (2015). *Thanks for the Feedback*. UK: Penguin Random House.
- Sullivan, S. ve Glanz, J. (2015). *Okullarda Eğitim ve Öğretimi Geliştiren Denetim, Strateji ve Teknikler*. Ünal, A. (Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ülper, H. (2011). Öğrencilerin Ürettikleri Taslak Metinlerine Yönelik Geribildirim Almaya İlişkin Yeğleyişleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 11(22), 280- 300.
- _____. (2012). Properties of the Feedback Provided by Teachers to Draft Texts. *Education and Science*, 37(165), 122-136.
- Ülper, H. ve Çetinkaya, G. (2014). Identifying The Students' Corrective Textual Actions Towards Teachers Feedback. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 116, 227-230.
- Viau, R. (2015). *Okulda Motivasyon*. Budak, Y. (Çev.). Ankara: Anı

Yayıncılık.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zepeda, S.J. (2016). *Öğretim Denetimi*. Apaydın, Ç. ve Balcı, A. (Çev.), (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Weaver, M. (2006). Do Students Value Feedback? Student Perceptions of Tutors' Written Responses. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 31(3), 379-394.
- Wiliam, D. (1999). Formative Assessment in Mathematics. Part 2: Feedback. *Equals: Mathematics and Special Educational Needs*, 5(3), 8-11.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 151-171

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 14.01.2019
Kabul/Accepted: 26.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**KIRSAL KESİMDE GÖREV
YAPAN TÜRKÇE ÖĞRETMEN-
LERİNİN TÜRKÇE ÖĞRETI-
MİNDE KARŞILAŞTIKLARI
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNE-
RİLERİ (MUŞ İLİ ÖRNEĞİ)**

***PROBLEMS AND SOLUTION
PROPOSALS FOR TURKISH
EDUCATION TEACHERS WOR-
KING IN RURAL AREAS: MUŞ
SAMPLE***

Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin SARİKAYA

Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-8393-7127, b.sarikaya@alparslan.edu.tr

Öz

Türkçe dersi bir bilgi değil beceri dersidir. Bu becerinin de ortaya çıkarılmasında okullarda görev yapan Türkçe öğretmenleri büyük sorumluluk taşır. Türkçe öğretmenlerinin Türkçe derslerinde yararlı olabilmeleri için her şeyden önce kendilerini yetiştirmeleri ve öğrencilerinin Türkçe dersleriyle ilgili yaşadıkları sorunları bilmeleri gerekir. Bu çalışmada Muş ili merkezine bağlı köylerde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin Türkçe öğretiminde yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda görüşme tekniğinin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu 12 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından betimsel analize göre sınıflandırılmış ve kodlanmıştır. Çalışma sonucunda kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin Türkçe öğretiminde birçok sorunla karşılaştığı tespit edilmiştir. Bu sorunlar konuşma, dinleme, yazma ve okuma becerileri doğrultusunda ele alınmıştır. Özellikle yazma ve okuma eğitimi alanlarında ciddi sorunlar yaşandığı bulunmuştur. Ulaşılan sonuçlar alanyazın doğrultusunda tartışılmıştır. Yaşanılan sorunlar doğrultusunda Türkçe öğretmenleri ailelere, okul yönetimine, üniversitelere, Milli Eğitim Bakanlığına çeşitli önerilerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimler: Türkçe öğretimi, sorun, Türkçe öğretmenleri, kırsal kesim.

Abstract

Turkish lesson is not a knowledge but a skill course. In this context, Turkish Education teachers working in schools have great responsibility for revealing this skill. In order for Turkish teachers to be useful in Turkish lessons, they must firstly educate and improve themselves and know what problems students go through in those lessons. In this study, it is aimed to determine the problems and solutions for Turkish teachers working in the villages of Muş province. In the study, the interview technique was used and 12 Turkish teachers were the study group. Semi-structured interview form was used as the data collection tool. The data collected were classified and coded according to descriptive analysis by the researcher. As a result of the study, it was determined that Turkish teachers working in rural areas had many problems in teaching Turkish. These problems were discussed in line with speaking, listening, writing and reading skills. The results were discussed within literature. In line with the problems experienced, Turkish Education teachers made various offers to families, school authorities, universities and the Ministry of National Education.

Keywords: Turkish education, problem, Turkish education teachers, rural area

Giriş

Nitelikli eğitim, birden fazla unsurun birleşmesinden oluşan bir bütündür. Bu bütünü oluşturan unsurlardan bazıları öğretim programları, öğretmenler, öğretmen eğitimi, öğretmen eğitiminin yapıldığı kurumlardır. Bunların içinde şüphesiz en önemli olanlarından biri öğretmenlerdir (Bulut ve Coşkun, 2018: 165). Öğretmenlerin de eğitimin nitelikli hale gelmesinde kendini yetiştirmesi ve iyi bir dil bilincine sahip olması etkilidir. Bu bağlamda dil kavramına, dilin eğitimdeki ve Türkçe eğitimindeki işlevlerine değinmek gerekir.

Dilin temel işlevi ileti kurmaktır. İletiler aracılığıyla da iletişim süreci başlamaktadır. Gordon (1999: 2) dil ile iletişim arasında önemli bir ilişki olduğunu, dilin doğru, yeterli ve etkili kullanılamaması durumunda iletişim çatışmalarının doğacağını belirtmektedir. Hildebrand (1981: 14) ise bireylerin ne yaptığını, ne istediğini ve ne anladığını dil aracılığıyla kelime ve cümlelere aktardığını ifade etmektedir.

İnsanlar bir veya birden fazla dilin, ana dilin işlevini sürdürdüğü çevrelerde dünyaya gelmektedir. Dünyaya geldikten sonra kendini bu dillerin etkisi altında adeta bir çemberin içinde bulmaktadır. Birey bu süreçte dili edinmeye ve dilin sunduğu fırsatlardan yararlanmaya ve dil ile düşüncesinin temelini oluşturmaya başlamaktadır. Bu durum dil gelişiminin henüz okul öncesinden çok önce başladığının bir göstergesidir (Akyol ve Kırkkılıç, 2007: 18). Okul çağına geldiğinde ise çocuğun sahip olduğu dil bilincini ve becerilerini geliştirerek ona yeni beceriler kazandırmak

amaçlanmaktadır (Yıldız, Okur, Arı, Yılmaz ve Yakup, 2013: 40).

Okul çağında çocuğun dil gelişiminde önemli rol oynayan unsurlardan biri öğretmenlerdir. Sınıftaki öğrenme ortamını düzenleyen, kazanımlarla ilgili etkinlik hazırlayan, ders araç - gereçleri belirleyen, uygun öğretim yöntem ve teknikleri kullanan ve sağlıklı değerlendirme araçlarını seçen öğretmenlerdir (Aslan, 2013: 14). Öğretmenlerin yanı sıra çocuğun dil gelişiminde etkili olan diğer bir unsur ise Türkçe dersleridir. Türkçe Öğretim Programında (2006) belirtildiği gibi Türkçe öğretimi ilkokuldan yükseköğretime kadar eğitimin tüm kademelerinde yer alması açısından önemlidir. Türkçe öğretiminin temel hedefi öğrencilerin dil aracılığıyla kendilerini en güzel şekilde ifade etmelerini ve farklı bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu ve düşüncelerini aktarmalarını sağlamaktır. Karakuş ve Taş (2007: 4) öğrencilerin Türkçe dersleri sayesinde dili en güzel şekilde öğrendiklerini ve bu sayede farklı derslerde de başarılı olduklarını belirtmektedir. Sever'e göre (2004: 166) ise ilköğretimle başlayıp orta öğretimle süren Türkçe dersinin temel amacı, bireylerin duygu ve düşüncelerin yazılı ve sözlü olarak aktardığı; okuduğunu, izlediğini, dinlediğini tam ve doğru olarak anladığı; düşünen, eleştiren, araştıran ve sorunlara uygun çözümler sunan; dili etkili kullanan ve demokratik kültür bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmektir.

Türkçe dersleri aynı zamanda öğrencilerin ana dili bilincini de güçlendirmektedir. Öğrenciler bu sayede kendi ana dillerinin yeterliliklerini kavradıkları gibi eğitim - öğretim sürecinde karşılaştıkları diğer dilleri de daha iyi kavrama ve anlama fırsatı yakalarlar. Bunun yanı sıra Türkçe dersleri çocuğun edebî kimliğinin oluşmasında da katkı sağlamaktadır. Aytan ve Güney (2013: 2) de çocuğun ana dili derslerinde en önemli görevin Türkçe derslerine düştüğünü ve çocuğun kişilik gelişiminde de önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Ana dili eğitiminin en önemli işlevi yazılanları ve konuşulanları doğru bir şekilde anlayabilmeyi; duyguları, düşünceleri sözlü ve yazılı amaca göre anlatabilmeyi sağlamaktır. Sağlıklı bir ana dili eğitimi aracılığıyla okuma alışkanlığı kazanmış, sözcük hazinesi genişlemiş, anlama ve anlatma becerileri edinmiş öğrencilerin, sosyal ve evrensel kültüre de büyük faydaları olur. Öğrenciler ana dili ile yazılmış ürünler aracılığıyla yerel ve evrensel ahlak ölçülerini tanır, dili iyi kullanarak kendisinin ortaya koyduğu ürünlerle de katkıda bulunmuş olur (Temizyürek, Erdem ve Temizkan, 2014: 1). Bu bağlamda Türkçe eğitimi öğrencilere ana dili bilincini sağlamada önemli rol oynamaktadır.

Türkçe derslerinin önemli olduğu bir diğer unsur da ilk okuma ve yazma öğretimidir. Şahin (2009: 2) çocuğun hem ilkokul hem de sonraki öğrenim yaşamında gerekli bilgilerin sunulmasında Türkçe derslerinin

önemli olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Türkçenin sadece ilk okuma ve yazma öğretiminde değil çocuğun karşılaştığı diğer derslerde de başarılı olmasında yardımcı olduğunu vurgulamaktadır.

Türkçe öğretiminin önemli olmasının bir başka nedeni de öğrencilere dinleme, okuma, konuşma ve yazma temel dil becerilerini kazandırmaktır. Çünkü bu beceriler sadece okulda değil günlük yaşamda da başarılı olmak için gereklidir. Okul başarısında hedeflenen kazanımlara ulaşmak, öğrencilerin yazılı ve sözlü anlatım becerilerini geliştirmek Türkçe öğretiminin temel amaçları arasında yer almaktadır (Demirel, 1993: 19).

Türkçe dersleri temel dil becerilerini kazandırmanın yanı sıra öğrencilerin bilişsel becerilerinin de gelişmesini sağlamaktadır. Sever (2011: 15) Türkçe derslerinin aynı zamanda öğrencilerin değişik düşünce ve bakış açılarını öğrenmelerini de sağladığını belirtmektedir. Türkçe dersleri öğrencilerin sözcük becerilerini zenginleştirerek okuduğunu anlama becerilerini de desteklemektedir.

Öğrencilere ana dil bilincini, okuma, konuşma, yazma, dinleme becerilerini ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede yol gösteren ve buna kaynaklık eden temel unsur öğretmenlerdir. Bu bağlamda öğrencilerin okuma, konuşma, dinleme ve yazma becerilerinde yaşadıkları sorunları öğretmenlerin düşünceleri doğrultusunda ele almak önemlidir. Bunun yanı sıra çalışmada öğretmenlerin bu sorunlarla ilgili çözüm önerilerine de değinilmiştir.

Araştırmanın Amacı:

Muş ili merkezine bağlı köylerde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin Türkçe öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerini tespit etmek. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin;
- Yazma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
 - Konuşma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
 - Dinleme eğitiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
 - Okuma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
 - Karşılaştıkları bu sorunların çözümüne ilişkin önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve

Şimşek (2011: 78) bu yöntemde gözlem, görüşme ve dokümanların önemli olduğunu ve elde edilen verilerin doğal ve gerçekçi bir biçimde ortaya konduğunu belirtir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Büyüköztürk vd., (2011: 161) görüşme tekniğini söz konusu araştırmanın asıl konusunu oluşturan soruların cevaplarının katılımcı veya kişilerden alınması olarak nitelendirir. Görüşme tekniğinde araştırmanın konusunu oluşturan soruya derinlemesine çözüm aramak önemlidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Muş ili merkezine bağlı köylerde görev yapmakta olan 12 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmaya 1-5 yıl arasında meslekî tecrübeye sahip öğretmenler katılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak “Görüş Alma Formu” kullanılmıştır. Bu formda yer alan sorular açık uçlu soru özelliğini taşımaktadır. Formun hazırlanmasında alanyazın ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve amaca hizmet edebilecek sorular seçilmiştir. Formun son şeklini almasında alan uzmanlarından görüş ve öneriler alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması sürecinde gönüllü olan öğretmenlerle iletişim geçilmiştir. Görüş alma formu elden ve e-posta aracılığıyla öğretmenlere ulaştırılmış ve öğretmenlerden sorulara yazılı olarak cevap vermeleri istenmiştir. Süreç boyunca öğretmenlerle iletişim sürdürülmüş verilerin toplanmasında eksik olan kısımlar tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada veriler içerik analizine göre analiz edilmiştir. İçerik analizi yapılırken verilerin kodlanması, temaların tespit edilmesi, verilerin temalar ve kodlamalara göre ayrılması, bulguların değerlendirilmesi/ yorumlanması aşamaları izlenmiştir. Araştırmada kullanılan kısaltmalar: Öğretmenler (Ö) şeklinde ifade edilmiştir. Veriler araştırmacı ve iki alan uzmanı tarafından analiz edilmiş ve kodlayıcılar arası fikir birliği sağlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde Türkçe öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar

No	İfadeler	f
1	Noktalama işaretlerini kullanamama/yanlış kullanma	10
2	Yazım kurallarını bilmeme/yazım yanlışı	8
3	Kelime hazinesinin yetersiz olmasından dolayı düzgün cümle kuramama/Öğrencilerin kendilerini ifade edememesi	6
4	Kâğıdın veya defterin güzel kullanılamaması	6
5	Büyük harflerin kullanımı/yanlış kullanımı	5
6	Konuşma ağzıyla yazmaları/Yerel ağız söylemlerinin yazıya yansması	4
7	Okunaklı ve düzgün yazamama	4
8	Paragraf başı sorunları	4
9	Bitişik eğik yazı ve dik temel yazı çatışması	4
10	Yazma becerilerinin zayıf olması	2
11	Kompozisyonu bir yazı türü olarak bilme/Kompozisyon bölümlerini bilmeme	2
12	Çok yavaş ve tekrar ettirerek yazmaları	2
13	Eleştirel yazamamaları	1
14	Öğrencilerin hazırcılığa alışması	1
15	Kimi sözcüklerin eksik yazılması	1

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitiminde en fazla karşılaştıkları sorunlar öğrencilerin noktalama işaretlerini kullanamaması (10 öğretmen) ve yazım kurallarını bilmemeleri (8 öğretmen) olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin kelime hazinesinin yetersizliğinden kaynaklanan doğru cümle yazamamaları (6 öğretmen) kâğıdı/defteri güzel kullanamamaları (6 öğretmen) belirtilen diğer sorunlardandır. Öğrencilerin bazı sözcükleri eksik yazmaları (1 öğretmen) hazırcılığa alışmaları (1 öğretmen) ve çok yavaş yazmaları (1 öğretmen) ise en az belirtilen sorunlardır.

Çalışma sırasında öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenler tarafından yazma eğitiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik bazı cevap örnekleri şunlardır:

“Kâğıdın veya defterin güzel kullanımı veya temiz ve düzgün kullanımı ile ilgili sorunları var.” (Ö. 4)

“Yaptıkları yazma çalışmalarında kelimelerin nasıl yazıldıklarına

telaffuzuna ve noktalamaların nerelerde kullanıldığına dikkat etmiyorlar. Bundan dolayı da konuşma ağzıyla yazıyorlar.” (Ö9)

“Öğrencilerde kelime hazinesi eksikliği, düzgün cümle kurama ve noktalama işaretlerini dikkate almama sorunu var.” (Ö7)

“Öğrenciler ilkokulda yazmayı bitişik eğik yazı ile öğrendikleri için ortaokula geldiklerinde bir tutarsızlıkla karşı karşıya kalıyorlar. Dik temel yazıyorlar, yazmaları isteniyor. Zaten düzgün olmayan yazıları daha da beter karışıyor. Fakat bu sorun kademeli olarak kalkacaktır çünkü dik temel yazıya geçildi.” (Ö6)

“Kâğıdı düzgün kullanamıyorlar ve kelimeyi heceden değil harften bölüyorlar. Yazarken de yerel ağızlarına göre yazıyorlar genelde.” (Ö3)

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin konuşma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin konuşma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar

No	İfadeler	f
1	Yerel (yöresel) ağız kullanımı/İstanbul Türkçesini kullanamama	12
2	Öğrencilerin kendilerini tam ifade edememeleri/Düzgün cümle kuramamaları	9
3	Kelime dağarcıklarının yetersiz olması	5
4	Özgüven eksikliğinin konuşmaya yansması	4
5	Kelime telaffuzlarındaki yetersizlikler	3
6	Ana dili ve ana dil çatışması	3
7	Konuşmalarında yanlış kelime kullanımı	2
8	Ders esnasında izinsiz konuşulması	1

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin konuşma eğitiminde en fazla karşılaştıkları sorunlar öğrencilerin yerel (yöresel) ağız kullanımları (12 öğretmen) ve kendilerini tam ifade edememeleri (9 öğretmen) olarak belirtilmiştir. Öğrencilerin konuşma sırasında kelime dağarcıklarının yetersiz olması (5 öğretmen) ve öğrencilerin özgüven eksikliklerinin konuşmalarına yansması (4 öğretmen) belirtilen diğer sorunlar olarak ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin konuşmalarında yanlış kelimeler kullanmaları (2 öğretmen) ve ders sırasında izinsiz konuşmaları (1 öğretmen) en az belirtilen sorunlardır.

Çalışma sırasında öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenler tarafından konuşma eğitiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik bazı cevap örnekleri şunlardır:

“Öğrenciler düzgün cümle kullanamıyor. Kelimeleri kullanırken cümlede kullandıkları kelimelerin manasını bilmeden kullanıyorlar. Genellikle birbirleriyle konuşurken çoğu zaman yerel ağzı tercih ediyorlar.” (Ö5)

“Öğrenciler kendilerini ifade ederken İstanbul Türkçesinden ziyade yerel ağızlarını kullanmakta ısrarlı. Bunu bilinçli olarak yapmıyorlar elbette. Ailedeki alışkanlıklar okulda da devam ediyor. Kelime hazinelerinin zayıf olması sözel olarak da kendilerini ifade etmelerinin önüne geçiyor.” (Ö3)

“Öğretmenliğe ilk olarak doğu coğrafyasında başladım. Bu coğrafyada ana dil problemi var. Çocuklar ilk önce Kürtçe öğreniyorlar, Türkçe kelimeleri Türkçe cümleleri ne yazık ki çok fazla işitmiyorlar. Türkçe konuşurken bile bir şive var. İstanbul Türkçesi konuşamıyorlar.” (Ö6)

“Konuşma dilinde en sık karşılaştığımız sorun öğrencinin bir türlü kendisini ifade edememesi. Bunun da nedeni çocuğun okuma alışkanlığının yok denecek kadar az olması.” (Ö10)

“İstanbul Türkçesiyle konuşmuyorlar. İstanbul Türkçesiyle konuştuğlarında dalga konusu olacaklarını sanıyorlar.” (Ö9)

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin dinleme eğitiminde karşılaştıkları sorunlar tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin dinleme eğitiminde karşılaştıkları sorunlar

No	İfadeler	f
1	Dikkatlerin çabuk dağılması	10
2	Derslerin sıkıcı görülmesi/Derse motive olamamaları/İlgi eksikliği	8
3	Sınıf düzeninin sağlanamaması	7
4	Dinlediklerini anlamlandıramamaları	6
5	Dinleme/izleme metinlerinin türlerini bilmeme/Zorlanmaları	4
6	Sadece dikkat çekici konuşmaların dinlenilmesi	4

7	Ders sürelerinin uzun olması	3
8	Öğretmenleri dinler gibi yapmaları	3
9	İşlenen dersin dışında başka şeylerin talep edilmesi	2

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin dinleme eğitiminde en fazla karşılaştıkları sorunlar öğrencilerin dikkatlerinin çabuk dağılması (10 öğretmen) öğrencilerin dersleri sıkıcı görmesi/derslere motive olamamaları/ilgi eksiklikleri (8 öğretmen) ve dinlediklerini anlamlandırılmaları (6 öğretmen) olarak belirtilmiştir. Sadece dikkat çekici konuşmaları dinlemeleri (4 öğretmen) ve öğretmenleri dinler gibi yapmaları (3 öğretmen) dikkat çeken diğer sorunlardır.

Çalışma sırasında öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenler tarafından dinleme eğitiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik bazı cevap örnekleri şunlardır:

“Dinleme eğitimindeki en büyük sorun çocukların bir müddet sonra dikkatlerinin dağılması ve bunun sonucunda ise sıkılmaya başlamalarıdır. Çocuk genelde derslerde ders yerine oyun oynamayı arzu ediyor. Bu da onun derse olan ilgisini azaltıyor ve dinlemesini olumsuz etkiliyor.” (Ö11)

“Sadece etkin ve ilgi çekici konuşmaları dinleyebilmekteler.” (Ö7)

“En büyük problemimiz dinleme. Öğrencilerimiz hiçbir şekilde dinlemiyorlar birbirlerini. Öğretmene karşı sadece bazen dinler gibi görünüyorlar. Dikkatleri hep başka şeylerde. Onlar da dikkatlerini dağıtıyor. Akıllı tahta gibi unsurlarla bir parça dikkat çeksek de birinin sınıfa girmesi birinin bir şey demesi ile her şeye tekrar başlıyoruz.” (Ö6)

“Öğrencilerde dinleme durumları hiç yok. En fazla 10 dakika dinleyebiliyorlar.” (Ö5)

“Dinleme becerisinde en önemli sorun, öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olması ve dinleme sürecinin işitme basamağında kalmasıdır. Bunda ders sürelerinin uzun olmasının etkisi vardır. Bu nedenle biz öğretmenlere düşen görev, önem sırasına göre bilgileri öğrencilerin ilgi ve dikkatlerin yoğun olduğu aralıklarda vermektir. Dinleme becerisinde karşılaşılan diğer bir sorun ise öğrencilerin derse

karşı ilgi eksikliğidir. Öğrencilerin derse ön hazırlık yapmadan gelmesi, fizyolojik ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması dinlediklerini anlamlandıramamasına yol açmaktadır.” (Ö1)

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin okuma eğitiminde yaşadıkları sorunlar tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin okuma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar

No	İfadeler	f
1	Okuma alışkanlığının olmaması/Düzenli okuma alışkanlıklarının olmaması/İsteksizlik	10
2	Okuduklarını anlamlandıramamaları	9
3	Okuma eğitiminin okulla sınırlı kalması/Evde okuma yapılmaması/aile desteğinin eksik oluşu	7
4	Okuma gelişiminin seviyenin altında olması	6
5	Kelime hazinelerinin yetersiz olması	5
6	Düzgün okuyamama	4
7	Sözcüklerin eksik okunması veya yutulması	4
8	Seviyeye uygun materyal (kitap) eksikliği	4
9	Okumanın bir zorunluluk olarak görülmesi	2
10	Telaffuz bozuklukları	2
11	Vurgu/tonlama eksikliği	2
12	Sözlük kullanma anlayışının olmaması	2

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin okuma eğitiminde en fazla karşılaştıkları sorunlar öğrencilerde okuma alışkanlıklarının olmaması (10 öğretmen) okuduklarını anlamlandıramamaları (9 öğretmen) evlerde aile ile okumaların yapılmaması (7 öğretmen) olarak belirtilmiştir. Öğrencilerin okumayı bir zorunluluk olarak görmeleri (2 öğretmen) okurken yaptıkları telaffuz bozuklukları (2 öğretmen) sözlük kullanma anlayışlarının olmaması (2 öğretmen) belirtilen diğer sorunlardandır.

Çalışma sırasında öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenler tarafından okuma eğitiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik bazı cevap örnekleri şunlardır:

“Kitap okurken anlayamadığı sözcüklerin anlamlarını bulmada sözlük kullanma alışkanlığının yetersiz olması” (Ö7)

“Okuma eğitiminde karşılaştığımız sorunların başında çocukların düzgün okumayı bilmemeleridir. İlkokuldan yeteri kadar donanımlı gel-

meyen çocuk ortaokulda kendini geliştiremiyor. Bunun sonucunda okurken sözcükleri eksik okuyor veya yutuyor. Bu durumun en önemli sebebi çocukta okuma alışkanlığının yok denecek kadar az olması.” (Ö10)

“Okulda sınıf seviyelerine uygun materyallerin eksikliği çok fazladır. Çevre illerden ve çeşitli yardım kuruluşundan kitap yardımı geliyor ama bunlar da seviyeye uygun değil.” (Ö4)

“Okumaları yeterince iyi değil ve iyi olmadığı için heceleyerek okuyorlar. Bu da bir bütünlük sağlamalarını zorlaştırıyor. Okuduklarını anlamıyorlar.” (Ö6)

“Öğrenciler iyi denebilecek düzeyde okuyabiliyor ama çoğu okuduğunu yorumlayamıyor. Bu da yeterli düzeyde kitap okuyamamaktan kaynaklanıyor.” (Ö5)

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenleri tarafından sunulan çözüm önerileri tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenleri tarafından sunulan çözüm önerileri (ailelere, okul yönetimlerine, üniversitelere, MEB’e)

Ailelere Yönelik Öneriler	
1	Çocuklarına daha fazla vakit ayırmalı
2	Çocuklarına bol bol okuma yaptırmaları ve okuduklarını anlatmalarını istemeleri
3	Yapılan yanlışlara küçük yaşlardan itibaren müdahale etmeleri
4	Evlerde kitap okuma saati olmalı
5	Okullarla daha fazla işbirliği içinde olmalı
6	Aile bireyleri de okuma yapmalı
7	Çocuklarına günlük tutturmalı
Okul Yönetimlerine Yönelik Öneriler	
1	Öğretmenler kurulu toplantılarında tüm öğretmenleri yazım yanlışları, telaffuz bozuklukları ve yazım kuralları konusunda bilgilendirmeli
2	Kütüphaneler ilgi çekici bir şekilde düzenlenmeli
3	Her kütüphaneye mutlaka bir görevli verilmeli
4	Ailelerle daha fazla işbirliği içinde olmalı
5	Haftada en az iki saat okuma dersi yapmalı
6	Öğrencilerin seviyelerine uygun kitap bulmalı
Üniversitelere Yönelik Öneriler	

- 1 Lisans eğitiminin kalitesi artırılmalı
- 2 Bu bölgelerde görev yapan personellere yönelik eğitici ve bilgilendirici panel ve programlar hazırlanmalı ve akademik araştırmalar yapılmalıdır.

MEB'e Yönelik Öneriler

- 1 Okumayan, disiplini bozan problemlili öğrenciler ortaokulda açıktan okumalı
- 2 MEB Fulbright eğitim komisyonunu feshetmeli
- 3 Yerli ve milli eğitim programları ve hedefleri koymalı
- 4 Öğretmenlere manevi eğitim vermeli
- 5 Kitle iletişim araçlarını daha fazla kontrol etmeli
- 6 Öğrencileri her yönüyle geliştiren bir sistem oluşturmalı
- 7 Ülke düzeyinde okuma yarışmaları etkinliği düzenlemeli

Öğrencilerle hemen her gün vakit geçiren ve onların eksik/zayıf yönlerini iyi bilen kişilerden biri de Türkçe öğretmenleridir. Bundan dolayı kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin yukarıdaki tabloda yer alan ve ailelere, okul yönetimlerine, üniversitelere ve MEB'e yönelik sundukları çözüm önerilerine dikkat edilmelidir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Muş ili merkezine bağlı köylerde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin ortaokul Türkçe derslerinde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini sundukları bu çalışmada Türkçe öğretmenlerinin Türkçe öğretimi sırasında ciddi sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir. Türkçe öğretmenlerinin karşılaştıkları bazı sorunların ortak bazıları varsa farklı olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin ifade ettikleri bazı sorunlar da dört temel dil becerisinin çoğunda ortak sorunlar olarak da görülmektedir. Türkçe derslerinde yaşanan bu sorunlar öğrencilerin temel dil becerilerinden yeterli düzeyde yararlanamamalarına ve Türkçe derslerinin verimsiz geçmesine de neden olmaktadır. Öğrencilerin özellikle Türkçe öğretim programlarında hedeflenen amaç ve kazanımlara ulaşabilmeleri bu temel dil becerilerinde yaşadıkları sorunların en aza indirilmesine bağlıdır. Bu durum çözüme kavuşturulmadığı sürece Türkçe derslerinde istenen verimliliğe ulaşılması da zor olacaktır.

Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenleri yazma eğitiminde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Işık ve Erdem (2016: 1329) yazma sürecinde meydana gelen eksik ve zor noktaların giderilmesinde fiziksel ve bilişsel etkinliklerin birlikte yapılması gerektiğini ve yazma becerisindeki hataların giderilmesinde öğretmenlerin büyük sorumluluk alması gerektiğini belirtir. Göçer (2010) de öğretmenlerin öğrencilerin yazılı çalışmalarını takip ederek düzeltmeler yapmaları gerektiğini ifade eder. Bu çalışmada

Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitiminde en fazla karşılaştıkları sorunlar öğrencilerin noktalama işaretleri ve yazım kuralları hususlarında eksik ve yetersiz olmaları, kelime hazinelerinin dar oluşudur. Tok ve Ünlü (2014) ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleriyle yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin yazma eğitimi konusunda çok sayıda sorun yaşadıklarını ve bunların başında imla ve noktalama eksiklikleri geldiğini belirtmektedir. Ayrıca öğrencilerin kelime dağarcıklarının da zayıf olduğu vurgulanmıştır. Işık ve Erdem (2016: 1317) çalışmalarında ortaokul öğrencilerinin yazma eğitiminde en fazla yazım yanlışı yaptıklarını tespit etmiştir. Tağa ve Ünlü (2013) yazma eğitiminde karşılaşılan sorunları öğretmen, öğrenci, program ve dış etkenler bağlamında araştırdıkları çalışmalarında öğrencilerin okuma alışkanlıklarının olmamasından dolayı yazma eğitiminde sorunlar yaşadıklarını belirlemişlerdir. İmla ve noktalama hususunda dile getirilen sorunlar alan yazındaki birçok çalışmanın sonucuyla (Uşaklı, 2005; Yalar, 2010; Uygun ve Katrancı, 2012) benzerlik göstermektedir. Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitimiyle ilgili olarak dile getirdikleri diğer bir sorun ise öğrencilerin kelime hazinelerinin yetersizliğinden dolayı kendilerini yazılı olarak ifade edememeleridir. Çalışmada tespit edilen bu sonuç Uygun ve Katrancı'nın (2012) sınıf öğretmenleriyle yaptıkları araştırmada ulaştıkları sonuçla paralellik göstermektedir. Söz konusu çalışmada sınıf öğretmenleri öğrencilerin kelime dağarcıklarının yetersiz olması nedeniyle kendilerini ifade etmekte güçlük çektiklerini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda da (Işık ve Erdem, 2016: 1329; Uşaklı, 2005) benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sınıf ve Türkçe öğretmenlerinin, öğrencilerin kelime dağarcıklarının yetersizliğini giderebilmeleri için kelime öğretimi çalışmalarına daha fazla önem vermesi, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik öğretim yöntem ve teknikleri kullanmaları gerekmektedir (Akyol, 1997; Acat, 2008). Öğretmenlerin yazma eğitiminde karşılaştıkları başka önemli bir sorun da öğrencilerin yerel (yöresel) konuşma dili özelliklerini kâğıda yansıtma larıdır. Muhcu (1997) hazırladığı yüksek lisans tezinde öğrencilerin yöresel ağızla konuşmalarını yazıya aktardığını, Kartal (2003) "İğdir ili ilköğretim Okullarının II. Kademe VI. Sınıflarında Okuma ve Yazma Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar" isimli yüksek lisans tezinde öğrencilerin başarılarını etkileyen en önemli sorunlardan birinin yerel ağıza ait birtakım özellikleri yazı dilinde kullanmaya çalışmalarını göstermiştir. Uşaklı (2005) da öğrencilerin yazımlarında günlük konuşma dilini kullandıklarını tespit etmiştir. Bu çalışmada Türkçe öğretmenlerinin vurguladıkları başka bir sorun da öğrencilerin bitişik eğik yazı ve dik temel yazı çatışması yaşadıklarıdır. Şahin (2010: 1743) çalışmasında öğretmenlerin bitişik eğik yazıyı öğrencilere öğretirken çok zorlandığını ve öğrencilerin de yazma çalışmalarında bu çatışmayı yaşadıklarını vurgulamıştır.

Konuşma eğitimi çalışmalarında öğrencinin aktif bir şekilde katılımı önemlidir. Çeşitli etkinlik ve uygulamalarla öğrencinin dili düzgün ve etkili biçimde kullanmaları öğretilmelidir (Aktaş ve Gündüz, 2011). Konuşma eğitiminde hedeflenen çocuğun etkili iletişim becerilerini geliştirmek, telaffuz bozukluklarını gidermek ve standart dilim kurallarına göre konuşmalarını sağlamaktır (Yıldız vd., 2013). Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin konuşma eğitiminde en fazla karşılaştıkları sorun öğrencilerin İstanbul Türkçesini kullanamamaları ve yerel ağız kullanımına ağırlık vermeleridir. Kartal (2003) çalışmasında ortaokul öğrencilerinin yerel ağız özelliklerini yoğun şekilde kullandıklarını belirlemiştir. Uşaklı (2005: 79) öğrencilerin konuşma eğitimindeki en büyük hatalarının yerel ağız özelliklerini kullanmaları olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerde dikkat çeken bir diğer sorun ise özgüven eksikliklerinin yüksek olması ve bunun konuşmalarına yansımadır. Oysa konuşma eğitimi uygulamalarında öğrencinin öz güvenini zedelemeyen kendilerini ifade edebilmeleri, özellikle de ilköğretim çağındaki çocuklarda bu sorunu onların kişisel gelişimlerini etkilemeyecek şekilde gidermek gerektiği ifade edilmiştir (Akyol, 2008). Işık ve Erdem (2016: 1323) çalışmalarında öğrencilerin büyük kısmının kendilerini ifade edemediklerini tespit etmişlerdir. Öğretmen adaylarının konuşma eğitimiyle ilgili yaşadıkları sorunların ele alındığı bir çalışmada (Akkaya, 2012: 411) öğretmen adaylarının konuşma eğitimindeki en büyük sorunları yerel ağız özellikleriyle konuşmalarıdır. Öğretmen adaylarının bile bu sorunu yaşadıkları düşünüldüğünde ilköğretim çağındaki bir öğrencinin bu sorunu yaşamasının daha olağan geldiği ifade edilebilir. Öğrencilerin kelime telaffuzlarındaki yetersizlikleri de tespit edilen diğer sorunlardandır. Işık ve Erdem (2016: 1323) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin telaffuz bozuklukları öğretmenlerin en fazla vurguladıkları sorun olmuştur.

Dinleme becerisindeki eksiklikler sadece bizim eğitim sistemimizde değil birçok ülkede de mevcut bir sorundur (Ünalın, 2001). İlköğretimde dinleme eğitimiyle ilgili bir dersin olmaması, ilk okuma ve yazma derslerinde eğitim veren sınıf öğretmenlerinin dinleme eğitimiyle ilgili ders almamalarından dolayı öğretmenlerin dinleme eğitimiyle ilgili sorunlar yaşamaları mümkündür. Bu yüzden özellikle ilköğretim düzeyinde dinleme eğitiminin ihmal edilen bir beceri olduğu söylenebilir (Kurudayıoğlu ve Kana, 2013: 2559). Araştırmada Türkçe öğretmenlerinin dinleme eğitimiyle ilgili yaşadıkları en büyük sorun öğrencilerin dikkatlerinin çabuk dağılmasıdır. Bunun yanı sıra öğrencilerin dersleri sıkıcı görmeleri, ilgi eksikliği yaşamaları ve derse motive olamamaları ifade edilen diğer önemli sorunlardır. Uygun ve Katrancı (2012) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin dikkatlerinin çabuk dağıldığı ve derse karşı ilgisiz ol-

dukaları tespit edilmiştir. Işık ve Erdem (2016: 1319) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin derslere yoğunlaşamadıkları ve dikkatlerinin çok çabuk dağıldığı bulgulanmıştır. Öğrencilerin yaşadıkları ve aslında eğitim sistemimizi de yakından ilgilendiren bir diğer sorun da dinlediklerini anlamlandıramamalarıdır. Bu durum beraberinde başka sorunları da getirmektedir. Dinlediklerini anlamlandıramayan öğrencilerin okuduklarını da anlamlandırmaları çok zordur. Uşaklı (2005: 79) da çalışmasında öğrencilerin dinleme becerilerinin çok zayıf olduğunu, yorumlama ve anlamlandırmada sorunlar yaşadıklarını tespit etmiştir. Hem bu çalışmada hem de diğer çalışmalarda ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde öğrencilerin dinlediklerini anlamlandırmada sorunlar yaşadıkları ve bunlar üzerinde çözümler getirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Devine (1967) bireylerin dinleme becerilerinin eğitim yoluyla geliştirilebileceğini ve bu eğitim alan bireylerin almayanlara göre daha başarılı olduğunu belirtmektedir. Kardeş ve Harre (2015: 290) de öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmek için hazırlanan etkinliklerin yaşamın içinden seçilmesi gerektiğini ve bu sayede başarılarının artacağını vurgulamaktadır.

Okuma becerisi insanlara doğumundan sonra belli bir program dâhilinde sunulan ve ailenin de katılımının olduğu bir beceri olması açısından son derece önemlidir (Gündüz ve Şimşek, 2011). Ayrıca okuma bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyacağı bir beceridir (Okur, 2013). Türkçe dersleri açısından okuma becerisinin önemi büyüktür. Bağcı (2010) ilköğretim öğrencileriyle yaptığı çalışmasında öğrencilere çeşitli okuma etkinliklerini uygulamış ve çalışma sonucunda bu okuma etkinliklerinin öğrencilerin Türkçe dersine karşı olumlu tutum geliştirdiğini bulgulanmıştır. Araştırmada kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin okuma becerisinde en fazla karşılaştığı sorun öğrencilerde okuma alışkanlığının olmaması ve okumaya karşı isteksizlikleri olarak ifade edilmiştir. Uşaklı (2005: 79) çalışmasında ortaokul öğrencilerinde okuma alışkanlığının olmadığını ve kitap, dergi vb. yazılı kaynakları da takip etmediklerini belirtmiştir. Işık ve Erdem (2016: 1321) tarafından yapılan çalışmada da Türkçe öğretmenlerinin okuma eğitiminde öğrencilerinde gördükleri en büyük sorunun okuma alışkanlıklarının olmaması ve okuma isteksizlikleridir. Şahin (2010: 1745) ise araştırmasında öğrencilerde okuma alışkanlığı ve isteğinin olmamasından ziyade bu becerinin kendilerine kazandırılmadığını belirtmektedir. Susar'ın (2000) öğretmen görüşleri doğrultusunda şekillendirdiği çalışmada öğretmenlerin en fazla öğrencilerdeki okuma alışkanlığının olmamasından yakındıkları tespit edilmiştir. Gündemir (2002) ve Özçiçek (1983) de yaptıkları yüksek lisans çalışmalarında benzer sorunu dile getirmişlerdir. Kavcar vd. (1995: 6) okuma parçaları üzerinde plan, düşünce örgüsü, anlatım biçimi ve dil bilgisi kuralları bakımından yapılacak çalışmalarla bu

sorunun en aza indirilebileceğini belirtmektedir. Okuma eğitiminde dikkat çekilen bir diğer sorun ise öğrencilerin okuduklarını anlamlandıramamalarıdır. Benzer sorun öğrencilerin dinleme eğitimlerinde de mevcuttur. Uşaklı (2005: 80) öğrencilerin okuduklarını anlamada, kavramada ve yorumlamada sorunlar yaşadıklarını tespit etmiştir. Işık ve Erdem (2016: 1321) de çalışmalarında ortaokul öğrencilerinin okuduklarını kavrayamadıklarını belirlemiştir. Okuma eğitiminin okulla sınırlı olması, evde okumanın yapılmaması, okuma becerisinde aile desteğinin yetersiz olması da tespit edilen başka bir sorundur. Şahin (2010: 1745) çalışmasında öğrencilerin okuma becerileriyle ilgili ilginç bir sonuca ulaşmış ve öğrencilerin okumayla ilgili bir modellerinin olmadığı belirtmiştir. Çalışmada ortaokul öğrencilerinin kelime hazinelerinin yetersiz olduğu, vurgu, tonlama eksikliklerinin bulunduğu ve telaffuz bozuklukları yaşadıkları tespit edilmiştir. Uşaklı (2005), Işık ve Erdem (2016) ve Susar (2000) çalışmalarında benzer sonuca ulaşmışlardır.

Çalışma kapsamında Türkçe öğretmenlerinden bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri sunmaları istenmiştir. Türkçe öğretmenlerinin bu sorunlarla her gün karşılaştığı ve bu sorunları tespit ettiği düşünüldüğünde sundukları çözümlere çok önem verilmesi gerektiği bilinmelidir. Türkçe öğretmenlerinin ailelere yönelik sundukları bazı öneriler (çocuklarına daha fazla vakit ayırmaları, çocuklarına bol bol okuma yaptırması ve okuduklarını anlatmalarını istemeleri, evlerde kitap okuma saati olmalı vb.) dikkat çekicidir. Çocuğun başarıya ulaşması sadece öğretmenlere değil aynı zamanda ailelere de bağlıdır. Türkçe öğretmenlerinin okul yönetimlerine yönelik önerileri de önemlidir. Çünkü çocuklar vakitlerinin büyük bir kısmını okullarda geçirmektedir. Okullarda kütüphanelerin işlevsiz ve yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Uşaklı (2005: 83) da çalışmasında her okulda öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte kütüphanelerin bulunmadığını vurgulamıştır. Özdemir (1993)'in ifade ettiği kitaplar, okul kütüphaneleri ve sınıf kitaplıklarının okuma zevk ve alışkanlığını geliştirmesi gerektiği önerisi bu çalışmada Türkçe öğretmenlerinin sundukları önerilerle benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada Türkçe öğretmenleri okul yönetimlerinin ailelerle işbirliği yapması ve öğrenci seviyelerine uygun okuma materyalinin seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Uşaklı (2005: 86) çalışmasında okullar aracılığıyla öğrenci velilerine yönelik uyarılarda bulunulması, her ortamda yerel ağzın kullanılmaması konusunda anne ve babaların bilinçlendirilmesi, çocuklarının Türkçe öğrenimleri konusunda duyarlı olmalarını sağlamaları, öğrencilerin anlayabilecekleri kolay ve onların yaş ve sınıf seviyelerine uygun okuma materyali seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Susar (2000) da çalışmasında ailelerin çocuklarıyla okuma etkinliği anlamında daha fazla vakit geçirmesi gerektiğini vurgula-

maktadır. Türkçe öğretmenlerinin MEB'e yönelik sunduğu önemli öneriler de bulunmaktadır. MEB'in ülke genelinde okuma etkinlik ve yarışmaları düzeltmeleri önerilmiştir. Bunun yanı sıra kitle iletişim araçlarının kontrol edilmesi gerektiği de belirtilmiştir. Susar (2000) çalışmasında kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyonun öğrencilerin dil becerilerini olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Günümüzde özellikle sosyal medya da öğrencilerin dil ve okuma becerilerini etkilemektedir.

Çalışma sonucunda araştırmacının sunduğu çözüm önerileri aşağıda verilmiştir:

- Öğrencilerde okuma alışkanlığının oluşturulması için öncelikle okuma zevkinin oluşturulması gerekir. Bu yüzden sadece Türkçe öğretmenleri değil bütün öğretmen ve ailelerin bu etkinlikte olmaları gerekir.

- Günümüzde kitle iletişim araçlarının hayatın her alanını etkilediği düşünüldüğünde öğrencilerin dil becerilerinin olumsuz anlamda etkilenmemesi için önlemler alınmalıdır.

- Kırsal kesimde görev yapan Türkçe öğretmenlerine eğitimleriyle talep ettikleri her türlü destek sağlanmalıdır.

- Kırsal kesimde yaşayan ailelere çocuklarının gelişimi, eğitimi ile ilgili çeşitli projeler aracılığıyla destek sağlanabilir.

- Türkçe öğretmenlerinin de önerileri göz önüne alındığında üniversitelerin daha fazla sorumluluk sahibi olmaları gerekir.

- Okul yönetimleri öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu materyalleri kendilerine temin etmelidir.

- Öğrencilerin derslerde dikkatlerini diri tutmalarına yönelik farklı yöntem ve tekniklere yer verilmelidir.

- Yerel (yöresel) dil özelliklerinin konuşma ve yazma eğitimine yansımaması için hem öğrencilere hem de ailelere çeşitli bilgiler, uygulamalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Acat, M. B. (2008). Anlamı Bilinmeyen Kelimelerin Öğretiminde Kavram Haritalarının Etkililiği. *Eğitim Araştırmaları*, 33(2), 1-16.

Akkaya, A. (2012). Öğretmen Adaylarının Konuşma Sorunlarına İlişkin Görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 405-420.

Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2011). *Yazılı ve Sözlü Anlatım (16. Baskı)*. An-

kara: Akçağ.

- Akyol, H. (1997). Kelime Öğretimi. *Millî Eğitim Dergisi*. 134.
- _____. (2008). *Türkçe Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Kök Yay.
- Akyol, H. ve Kırkkılıç, A. (Ed.). (2007). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aslan, S. (2013). Birleştirilmiş Sınıflarda Görev Yapan Öğretmenlerin “Öğretmen” Kavramı İle İlgili Algılarının Metaforik İncelenmesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (6), 43-59.
- Aytan, T. ve Güney, N. (2012). *Türkçe Öğretiminde Aktif Öğrenme Uygulamaları Dinleme Becerisi*. Ankara: Nobel.
- Bağcı, H. (2010). *İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Okumaya Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi*. *e-Journal of New World Sciences Academy (NWSA)*, 5 (4), 2018-2033.
- Bulut, K. ve Coşkun, H. (2018). Kırsal Kesime Atanan Türkçe ve Sınıf Öğretmenlerinin Mesleğe Uyum Süreci. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1), 159-185.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, B., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. İ. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (1993). İlköğretim okullarında Türkçe Öğretimi ve Sorunları. *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi ve Sorunları Türk Eğitim Derneği XI. Öğretim Toplantısı*. (Yayına Hazırlayan: A. Ferhan Oğuzkan), Türk Eğitim Derneği Öğretim Dizisi No:11, Ankara: Şafak.
- Devine, G. T. (1967). Listening. *Review of Educational Research*, Vol. 37, no.2.
- Gordon, T. (1999). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. Aksay, E. (Çev.). İstanbul: Sistem.
- Göçer, A. (2010). *Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volum 3, 178-195.
- Gündemir, Y. (2002). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Gelişimlerinin Ölçülmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Hildebrand, V. (1981). *Introduction to Early Childhood Education*, Edition 3, Macmillan Publ, New York.
- Işık, R. & Erdem, İ. (2016). Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi (Muş İli Örneği). *Turkish Studies*. ISSN: 1308-2140. 11 (3). 1309-1332.
- Karakuş, E. ve Taş, H. (2007). *Türkçe Öğretimi Etkinlikleri*. Ankara: Nobel.
- Kardaş, M.N. ve Harre, T. (2015). 6-8 Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dinleme/İzleme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Etkinlik Önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (13), 264-291.
- Kartal, A. F. (2003). *İğdir ili ilköğretim Okullarının II. Kademe VI. Sınıflarında Okuma ve Yazma Derslerinde Karşılaşılan Sorunları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1995). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Engin.
- Kurudayıoğlu, M. ve Kana, F. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Becerisi ve Dinleme Eğitimi Özyeterlik Algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 243-258.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Muhcu, G. (1997). *İlkokul Öğretmenlerinin Türkçe Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm için Öneriler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Okur, A. (2013). *Yaşam Boyu Okuma İçin Okuma Öğretimi*. Alpaslan Okur (Ed.), *Yaşam Boyu Okuma Eğitimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Özçiçek, N. (1983). *Orta Okullarda Türkçe Öğretiminin Etkinliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Özdemir, E. (1993). *Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri*. *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi ve Sorunları Türk Eğitim Derneği XI. Öğretim Toplantısı*. (Yayına Hazırlayan: A. Ferhan Oğuzkan), Türk Eğitim Derneği Öğretim Dizisi No:11, Ankara: Şafak.

- Sever, S. (2004). Bilimsel Gelişmeler Karsısında Anadili Öğretiminin Sorumluluğu. *Dil ve Dilimiz Türkçe*. Tam Metini içinde (19-40).
- _____. (2011). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı.
- Susar, F. (2000). *Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Bu Sorunların Öğretmen Performansına Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Şahin, A. (2009) İlk okuma ve yazma öğretimi programının bilimsel araştırma sonuçlarına göre değerlendirilmesi. İkinci Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı Bildirileri Tam Metin içinde (s. 99-108).
- _____. (2010). Kırsal Kesimde Görev Yapan Öğretmenlerin İlk Okuma ve Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Problemler. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 1C0234, 5, (4), 1738-1750.
- Tağa, T. ve Ünlü, S. (2013). Yazma Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (8), 1285-1299.
- Temizyürek, F., Erdem, İ. ve Temizkan, M. (2014). *Konuşma Eğitimi*(5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Tok, M. ve Ünlü, S. (2014). Yazma Becerisi Sorunlarının İlkokul, Ortaokul ve Lise Öğretmenlerinin Görüşleri Doğrultusunda Karşılaştırılması Olarak Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (50), 73-95.
- Uşaklı, H. (2005). *İzmir İlinde Göç Alan Bölgelerdeki İlköğretim Okullarında (II) Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Uygun, M. ve Katrancı, M. (2012). Sınıf Öğretmenlerinin Türkçe Derslerinde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi* 4 (1), 255-270.
- Ünalın, Ş. (2001). *Türkçe Öğretimi (Genişletilmiş 2. Baskı)*. Ankara: Nobel.
- Yalar, T. (2010). İlköğretim 3. Sınıflarda Türkçe Dersi Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 30-41.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yıldız, C., Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2013). *Yeni Programa Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 173-194

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 08.02.2019
Kabul/Accepted: 12.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**YENİ SOSYAL BİLGİLER
PROGRAMI VE DERS KİTAP-
LARINDA TURİZM KAVRAMI**

***THE CONCEPT OF TOURISM
IN THE NEW SOCIAL STUDIES
CURRICULUM AND TEXTBO-
OKS***

Dr. Öğr. Üyesi Kemal KAYA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Sosyal Bilimler ve Türkçe Öğretimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-8797-5980, kemalkaya@yyu.edu.tr

Öz

Turizm, insanların politik ve ticari amaç gözetmeksizin daimî ikametlerinin bulunduğu yer dışında dinlenme, eğlence, öğrenim, sağlık, zevk, merak, spor, din, kültürel vb. sebeplerle yaptıkları seyahat ve gittikleri yerlerde geçici konaklamalarından doğan ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde çok yönlü bir görünüm arz eden turizm, özellikle 1950’ler sonrasında iktisadi ve sosyokültürel yönden ülkelerin gelişmesine en büyük katkıyı sağladığı gibi ülke ekonomilerinin karşılaştığı ekonomik sorunların çözümünde ve darboğazların aşılmasında önemli bir kaynak haline gelmiştir. Şüphesiz eğitim bir ülkenin vatandaşlarına turizm kavramının önemini kavratmanın ve bilincini vermenin en etkili yoludur. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise eğitim ortamının önemli araçlarından olan müfredat ve buna bağlı olarak hazırlanmış ders kitaplarıdır. Bu çalışmada, Talim ve Terbiye kurulu tarafından 2018-2019 eğitim öğretim yılında yenilenmiş Sosyal Bilgiler Programı ile okutulmakta olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan turizm olgusunun hem görsel hem de metinsel olarak ne kadar işlendiğini ve kullanıldığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular hem sosyal bilgiler programı hem de sosyal bilgiler ders kitaplarının tüm kademelerinde turizm kavramı ile ilgili bilgi ve görsellerin yer aldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler programı, Sosyal Bilgiler ders kitapları, turizm kavramı

Abstract

Tourism is defined as activities related to individuals’ needs arising from their temporary stay in the places they travel outside their permanent residence for

recreation, entertainment, education, health, pleasure, curiosity, sports, religion, culture and the like regardless of political and commercial purposes. Today, tourism, which has a multifaceted appearance, has become the most important source of economic and sociocultural developments especially in the 1950s and an important source for the solution of the economic problems faced by the economies of the countries and overcoming the bottlenecks. Education is undoubtedly the most effective way to be aware of the importance of the concept of tourism for the citizens of a country. To achieve this, it is necessary to prepare the curriculum and textbooks according to this purpose. In this study, it has been aimed to determine how much tourism concept has been processed and used in the Social Studies textbooks, advised by the Board of Education in 2018-2019 academic year. Document analysis technique was used in the research. The findings of the study show that the narrative text and visuals related to the concept of tourism take place at social studies curriculum and all levels of social studies textbooks.

Keywords: New Social Studies Curriculum, Social Studies Textbooks, Tourism Concept.

Giriş

Eğitim insanın dünyaya gelişi ile başlayıp hayatın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Günümüzde devletler bu süreci kendi istekleri doğrultusunda yönetmek ve istedikleri özellikleri taşıyan bireylerden müteşekkil bir toplum oluşturmak için eğitim sistemini belirledikleri amaçlara göre düzenlemektedirler. Eğitim sisteminin önemli bir bileşeni olan okullar, bireylerin eğitilmesi işlevini gören belli bir sürede planlı, amaçlı ve sistemli öğretimin yapıldığı kurumlar olarak ön plana çıkmaktadır. Örgün ya da yaygın öğretimde uygulanan, bireye kazandırılmak istenen tüm davranışlar ile bunların nasıl kazandırılacağı ve ne kadar kazandırıldığı önceden belirlenmektedir. Bunların belirlenmesi bir program çerçevesinde gerçekleşmektedir. Eğitim programı birçok unsuru içeren sistematik hale getirilmiş bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Her eğitim programı bir öğretim basamağındaki çeşitli sınıf ve derslerde hangi konuların ne amaçla okutulacağını, her bir dersin sınıflara göre haftada kaç saat okutulacağını, niçin ve nasıl yer alacağını gösteren ve öğretim metotlarını, tekniklerini gösteren bir kılavuz (Büyükkaragöz ve Çivi 1999; Özçelik, 1998: 4) niteliğindedir.

Sosyal bilgiler dersi müfredatı eğitim sistemimizin öngördüğü hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda önemli bir işlev görmektedir. Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin günlük hayata kılavuzluk edecek bulgularını birbiriyle imtizaç ederek öğrencilerin seviyesine indirgeyen, bunları kullanarak öğrencilere, içtimaî hayata uyum sağlamada ve sosyal meseleleri halletmede ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan bir eğitim-öğretim programıdır (Öztürk ve Otluoğlu 2002: 6). Eğitim yoluyla etkin ve yaratıcı, kişisel sorumluluk

vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bulgu ve bilgilere dayalı olarak, öğrencilere içtimaî hayata ilgili temel beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı şeklinde de tanımlanmaktadır (Mulhan, 2007: 2; Erden, tarihsiz: 8).

1962 tarihli İlkokul Program Taslağı'nda "Toplum ve Ülke İncelemeleri" olan ders 1968'de "Sosyal Bilgiler" adını almıştır (Öztürk, 2006: 46-47). 1970'li yıllarda dünyada başlayan Yeni Sosyal Bilgiler Hareketinin Türkiye'yi de etkilemesi nedeniyle bu konudaki değişim talepleri daha güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir. Değişim taleplerine yönelik programlarda okul sürelerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır (Keskin, 2003: 9; Yaşar, 2005: 336). Yenilenen programla ezberci bir eğitim yerine, bilgiyi yeniden oluşturan yapıcı bir eğitim sağlamak ve günün ihtiyaçlarına uygun eğitim amaçlanmıştır (Öktem, 2006: 16). Bu değişikliklerle pilot uygulamalardan sonra 2005- 2006 öğretim yılından itibaren Türkiye'deki bütün okullarda uygulamaya konmuştur. Yeni sosyal bilgiler programının geliştirilme aşamasında birçok açıdan zenginleştirme yolu tercih edilmiştir. Bu çerçevede tematik öğrenme, problem çözme ve işbirlikli öğrenmeye vurgu yapan sosyal yapılandırmacılık yeni müfredatın özünü oluşturmuştur (Öztürk, 2006: 47).

Sosyal bilgiler programının ve dersinin önemli amaçlarından biri de kavram öğretimidir. Sosyal bir varlık olarak öğrencilerin günlük hayatında kendisine lazım olacak olan kavramları etkili ve yeterli bir şekilde öğrenmeleri oldukça önem arz etmektedir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin birçok kavram, ilke ve sözel bilgiyi öğrenebildiği, eğitim amaçlı olarak tasarlanmış ve kendi içinde bütünlük oluşturan bir konu alanıdır. Bu bilgiler öğrenciler için anlamlı ve hazırbulunuşluk düzeylerine uygun hale getirildiğinde ezberciliğe yönelik ortadan kalkar. Bilginin öğrenciler açısından anlamlı hale getirilmesi için kavramlara yeteri kadar önem verildiğinde sosyal bilgiler dersinin öğrenim ve öğretimi de bu ölçüde kolaylaşacaktır. Bilindiği gibi sözcüklerin anlamını ihtiva eden kavramlar, içerisinde birçok olgusal bilgiye ev sahipliği yapmaktadır. İnsanın doğayla ve içinde yaşadığı toplumla olan etkileşimi birçok sosyal bilimin temel araştırma konularını oluşturmaktadır. Bu nedenle kavramlar dikkate alınmalı ve kavram öğretimine gereken önemin verilmesi bir zorunluluk olarak belirmektedir. Kavram öğrenme, kişiyi hayat hazırlayan ilk ve orta öğretimde, ömür boyu kullanılan ve sonraki öğrenmelere temel oluşturan bir olgu olması nedeniyle üzerinde önemle durulmayı hak etmektedir. (Doğanay 2003: 234; Ülgen 2004: 98).

Belirlenmiş bir hedef öngören eğitim-öğretim programının amacına ulaşmasında ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Ders

kitapları hem öğrencilerin neler öğreneceklerini belirlemekte hem de öğretmenlerin neleri öğretmeleri gerektiği konusunda rehberlik etmektedir. Müfredatının kazandırmayı hedeflediği konuları sistematik bir şekilde organize etmektedirler. Ders kitapları, bu dersi alan öğrencilerin dersin hedef ve kazanımları doğrultusunda yetiştirilmesini kolaylaştırıcı eğitim materyalleridir. Ders kitapları, sınıf düzeyine göre öğrenciler için tasarlanmış ve müfredata uygun olarak hazırlanmış temel ders araçlarıdır. Öğrencilerin müfredatta yer alan konular ilişkin bilgi edinimi ders kitapları sayesinde gerçekleşir. Ders kitapları, aynı zaman da öğretmenler açısından ders sırasında düzenleyecekleri etkinlikleri koordine etme konusunda temel kaynak vazifesi görmektedirler. Bu açıdan bakıldığında öğretmen ve öğrenciler açısından ders kitaplarının vazgeçilmez kaynaklar arasında olduğu muhakkaktır. Tüm teknolojik gelişmelere ve imkânlarla rağmen ders kitapları, öğrenme-öğretme süreçlerinde hala sıklıkla kullanılan materyallerin başında gelmektedir. Türkiye’de ders kitapları öğretmen ve öğrenciler açısından birincil kaynak olma özelliğini muhafaza etmektedir. Öğretmen ve öğrencilerin ders içi etkinliklerinin büyük bir kısmını ders kitaplarını referans olarak gerçekleştirdikleri görülmektedir (Kızılçaoğlu, 2003: 95).

Ekonomik ve kültürel boyutları itibarı ile sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında öğrencilerin öğrenmesi istenilen kavramlardan biri de turizmdir. Turizm, Latince “tornus” kökeninden gelmektedir. Yani insanın bir eksen etrafında dönme hareketini ifade etmektedir. Kelime sırasıyla İngilizce, Fransızca ve Almanca vb. Avrupa dillerine “tour” şeklinde geçmiştir. Anlam olarak insanların dairesel hareket içerisinde görülmeye değer yerleri, iş veya eğlence maksadıyla gezip tekrar geri dönmelerini ifade etmektedir (Ağaoğlu, 1991:24). Diğer bir kaynakta turizm, genel olarak daimî olarak yaşanan yerin dışında tatil, dinlenme, eğlenme gibi ihtiyaçların karşılanması maksadıyla yapılan seyahat ve geçici ikamet hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Kozak vd., 1997:1). Bayer (1992: 3) turizmi, dinlenmek ya da iş amacı ile bir yerden ayrılarak belli bir destinasyona varmayı hedefleyen insani faaliyet olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan hareketle turizmi, insanların politik ve ticari bir hedef gözetmeyerek dinlenme, eğlence, öğrenim, sağlık, zevk, merak, spor, din, kültürel vb. sebeplerle bireysel veya toplu olarak belli bir süre içerisinde turizm sektörü unsurlarından yararlanarak yapmış oldukları tüm etkinlikler olarak tanımlanabiliriz (Başol, 2012: 351).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm ülkeler açısından turizm sektörünün önemi artmıştır. Bir sektör olarak turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik önemi giderek artmakta ve gelişme kaydetmektedir. Tarihi süreç içerisinde medeniyetler gelişimiyle birlikte toplumlar da

maddi açıdan zenginleşmiştir. Gündelik hayatın yoğun bir iş temposunu gerektirmesi ve bunun bir sonucu olarak insanların tatil yapması adeta bir zaruret halini almıştır. Bu süreçte ulaşım araçları çoğalmış, insanların bunlara erişim imkanlarında artış meydana gelmiştir. İnsanların boş zamanlarının artış göstermesi, teknolojik gelişmeler sayesinde dünyanın çeşitli coğrafyalarındaki doğal ve tarihi değerlerin, güzelliklerin tanıtılması sonucu turizm sektörü hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Turizm, yeni iş imkânları sağladığı için ülke açısından hazineye önemli miktarda gelir getirici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle “açık hava fabrikası”, “çevre dostu bacasız sanayi” gibi kavramlar da nitelendirme amacı ile kullanılabilir. Günümüzde sürdürülebilir ekonomik gelişmeye katkı sağlayıcı boyutu, dünya barışına katkı sağlayıcılığı ile değişen dünyanın lokomotif olma gibi özellikleri nedeniyle turizm sektörüne olan ilgi artma eğilimi taşımaktadır. Günümüzde dünyadaki toplumsal değişimler, küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve ekonomik faaliyetlerle bütünleşen bir yapı arz etmesi de turizm sektörünü her geçen gün daha büyütmektedir (Karataş-Babür, 2013: 17-20). Bugün dünyada ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ülkelerin gelişmesine büyük katkı sağlayan kaynaklardan biri de turizm sektörüdür (Önen, 2008: 2).

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de turizm sektörünün çok hızlı bir gelişme kaydettiği görülmektedir. Ülkemizin sahip olduğu doğal, tarihi ve coğrafi zenginliklere turizmi geliştirme amaçlı yapılan pahalı ve uzun vadeli yatırımlar sayesinde turizm sektörü hem ekonomiye hem de iş yaratmada önemli katkı sağlayan bir boyuta ulaşmıştır. Türkiye’nin turizm sektörü, teşvikler, büyümeyi teşvik eden düzenlemeler ve yabancı turistleri çekmek için yapılan projeler sayesinde 2004 yılından bu yana ciddi bir büyüme kaydetmiştir. Bu düzenlemeler sayesinde Türkiye’nin turizm sektörü 2014 yılı GSYİH’nın %3’üne tekabül ederek küresel turizm büyüme oranlarını geride bırakmıştır. 2014 yılında Türkiye en çok turist çeken ülkeler sıralamasında 6. sırada yer alırken turizm gelirleri bakımından da 12. Sırada yer almıştır. 2023 yılı hedeflerine göre turizm gelirlerinin 50 milyar ABD dolarını bulması beklenmektedir (WTO, 2016; 169). Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) turizm istatistiklerine bakıldığında turizm sektörünün ülkemiz ekonomisine olan katkılarının periyodik olarak arttığı görülmektedir. 2018 yılı sonu itibariyle Türkiye’ye gelen turist sayısının 37 milyonu aşması da bunu teyit etmektedir (tursab.org.tr).

Tablo-1: 1980-2017 yılları arasında turizm sektörünün Türkiye ekonomisine katkısı

	1980	1990	2000	2010	2017
Turizmin GSYİH içindeki payı	0,6	2,1	3,8	2,6	3,1
Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı	11,2	24,9	27,5	18,3	16,7
Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapatma Oranı	6,5	27,7	28,1	34,4	34,25

Kaynak: tursab.org.tr

Tablodan da anlaşıldığı gibi turizm sektörünün Türkiye ekonomisi açısından önemli bir gelir kaynağı olma ehemmiyeti artmaya devam etmektedir. Yıllar içerisinde turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatma oranının yükselmesi de bunu teyit eden bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Eğitim- öğretim sürecinde, öğrenilmesi hedeflenen olgu ve kavramların öğrencilerde kalıcı bilgiye dönüşmesine katkı sağlayacak önemli hususlardan biride görsel öğelerin kullanılmasıdır. Bilimsel araştırmalar, öğrenme etkinliklerinin hitap ettiği duyu organı sayısının artışına bağlı olarak öğrenmenin kalıcılığının da aynı oranda arttığını göstermektedir. Ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğrenci merkezli etkinliklerle desteklenmesi anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlamaktadır (Aslan, 2008: 82-88; Koca, 2011: 171). Eğitim ortamlarında görsel unsurları kullanmanın faydalarından birkaç tanesine şu şekilde işaret edilebilir.

1. Öğrencilerin ilgilerini uyandırarak yeni ilgilerin doğmasına yardım eder.
2. Öğrencilerin belli bir konuya odaklanmasına ve doğru karar vermesini sağlar.
3. Konuları çok yönlü olarak canlı tutar ve açıklar.
4. Derslerin daha aktif bir şekilde işlenmesini sağlar
5. Konuların hayatta olduğu gibi incelenmesini ve öğrenilmesine katkı sağlar.
6. Öğrenmeyi kolaylaştırır ve daha kısa yoldan hedefe ulaşılmasını sağlar.
7. Görme, işitme, dokunma vb. birçok duyu organının yardımı ile öğrencilere farklı tecrübeler kazandırır, doğru ve eksiksiz

öğrenmeyi sağlar.

8. Öğretimde ezberciliğin önüne geçerek, yaratıcı düşünmeye imkân sağlar.

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de ders kitapları eğitim-öğretim sürecinin en önemli ve neredeyse tek kaynağı olma konumunu hala korumaya devam etmektedir. Bu nedenle yazın alanında ders kitapları ile ilgili çok farklı konularda yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Diğer konulardaki çalışma sayısının fazlalığının aksine Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki turizm kavramını irdeleyen çalışmaların sayısı yok denecek azdır. Türkiye ekonomisi açısından büyük öneme sahip olan turizmin sonraki nesillere öğretilmesinin bir yolunun da eğitim olduğu düşünüldüğünde bu konuya eğilmenin önemli olduğu kanaatine varılmıştır. Eğitim-öğretim sürecinde ders kitaplarının önemli bir bilgi edinme kaynağı olma konumunu koruduğu düşünüldüğünde Sosyal Bilgiler ders kitapları hakkında da böyle bir çalışma yapmanın gerekli olduğu kanaatine varılmıştır.

Amaç

Bu araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okullarında kullanılmakta olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında turizm kavramının öğretiminde, metinlerin ve gösterimlerin ne ölçüde yer aldığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede;

2018-2019 eğitim-öğretim yılında okullarda kullanılmakta olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında turizm kavramı ile ilgili görsellere ve metinlere ne kadar ve hangi bağlamda verildiği sorusunun cevabı bulunmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Model

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin kapsamlı bir şekilde analizini içerir. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı ihtiyaç duyduğu veriyi, gözlem veya görüşme yapmadan de elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 40).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye de kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Örneklemi ise amaçlı örneklem kullanılarak

devlet okullarında ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın ücretsiz olarak dağıttığı Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada konu alanında uzman akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda oluşturulan turizm kavramlarını değerlendirme formu kullanılmıştır. Çalışmada yenilenen Sosyal Bilgiler ders programı incelenmiş, turizm kavramının dersin genel hedeflerinde yer alıp almadığı ve hangi sınıf düzeylerinde ne kadar yer aldığının tespitine çalışılmıştır.

Yenilenen Sosyal Bilgiler Programında Turizm Kavramı İle İlgili Bulgular

Sosyal bilgiler dersinin amacı; toplumsal problemlere duyarlı, güncel meselelerle ilgili, sorumluluk bilinci gelişmiş olan iyi ve etkili bireyler yetiştirmektir. Güncelliğini ve önemini koruyan turizm kavramının sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında yer alması bu açıdan önem arz etmektedir.

2017 yılında yenilenen sosyal bilgiler programının temel felsefesinde değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin önemli eserlerini muhafaza etmekte olan bir ülke olarak bu kültürel varlıkların korunmasına yönelik bilincin eğitimle mümkün olabileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda kendi çağının tanığı olarak öğrencilerin, sahip olduğu kültürün dışında farklı kültürlerin özelliklerini ve niteliklerini de öğrenmesi gerektiği, bunun hem kendi kültürü hem de genel olarak dünya kültür tarihinin korunması açısından önemsenmesi turizm ile ilişkilendirilebilir (MEB, 2017: 4).

Yenilene sosyal bilgiler programının 18 maddede belirlenen genel amaçları arasında da turizm ile ilişkilendirilebilecek hususlar mevcuttur. Sosyal bilgiler öğretimi ile kültürel mirasın korunması bilincinin oluşturulması, yaşanılan çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerinin öğrenilerek insan ile çevre arasındaki etkileşimin kavranması, ekonominin temel kavramlarının öğrenilerek farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kalıntı ve kanıtların kullanılabilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir (MEB, 2017: 5). Yenilenen programda turizm ile ilişkili kültürel miras ve coğrafi özelliklerin, bunların korunmasına ilişkin bir duyarlılığın oluşturulmasının eğitim boyutu ile ele alınması, turizmin ülke açısından taşıdığı önemin değerlendirildiği anlamına gelmektedir.

Sosyal Bilgiler Dördüncü Sınıf Ders Kitabında Turizm Kavramı İle İlgili Bulgular

Sosyal Bilgiler dördüncü sınıf ders kitabının “Kültür ve Miras”

öğrenme alanındaki millî kültürü yansıtan öğelerin tanıtıldığı bölümde turizm kavramının tanımından hareketle, turizm ile ilişkilendirilebilecek birçok unsurdan bahsedilmektedir. Hem günlük hayatta evde kullanılan ve aynı zamanda müzelerde de tarihi niteliği nedeniyle yer alan kültür öğelerinden bahsedilerek bazılarına ait görsellere yer verilmiştir. Bu konu başlığı altında turizm ile ilişkili olarak yer verilen görsel sayısı on üçtür. Turizm kavramı ile ilgili olarak “Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele” konusunun kazanım değerlendirme kısmında müzelerden bahsedilmektedir (MEB 4, 2018: 42).

Şekil 1: *Dördüncü Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Kültür ve Miras Öğrenme Alanından Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Gerek metinde yer alan bilgiler gerekse kullanılan görsellerin öğrencinin dikkatini çekmesi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik bilinç oluşturması açısından önemlidir. Tarihî önemi olan mimari yapılar veya tarihî mekânlardan bazılarında ait tarihi bilgilerin verilerek kültürel mirasın bir parçası olarak ele alınması ve korunması gereken çerçevede değerlendirilmesi de bu açıdan önem arz etmektedir. “Çevrenizde gördüğünüz ve etnografya müzelerinde sergilenmesi gerektiğini düşündüğünüz nesnelere hangi örnekleri verebilirsiniz” ve “Ülkemizdeki tarihî önemi olan mimari yapılar veya tarihî mekânlardan hangilerini gezip görmek istersiniz” gibi sorularla öğrencilerin bu konuda düşünmeye sevk edilmesi ve bu konuda merak duygusunun harekete geçirilmesi de olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir (MEB 4, 2018: 42).

İnsanlar, Yerler ve Çevreler adlı öğrenme alanında turizm ile ilgili 6 görsel (MEB 4: 70) yer alırken Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında Geçmişten Bugüne Teknoloji konusunun anlatıldığı bölümde teknolojinin turizm faaliyetlerinde kullanımı ile ilgili bilgilendirme metni ve görsellere yer verilmiştir (MEB 4, 2018: 101-102).

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında Türkiye’deki ekonomik faaliyetlerin bölgelere göre ele alındığı Ailemde ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler adlı başlık altında turizm bir sektör olarak tanımlanmaktadır (MEB 4, 2018: 129). Turizm sektörü bileşenleri ile

Antalya'daki önemli ekonomik faaliyetlerden biri olarak değerlendirilmekte ve bununla ilgili bir görsel de yer almaktadır (MEB 4, 2018: 126). Konunun sonunda yer alan kazanım değerlendirme kısmında turizm kavramı ile ilgili beş adet soruyla konunun ne kadar öğrenildiği test edilmeye çalışılmıştır. Sorularda turizm kavramının farklı yönlerine vurgu yapılmıştır. Kültürel miras, ekonomik faaliyet, mesleki boyut vb. açılardan değerlendirildiği görülmektedir (MEB 4, 2018: 149-150).

Yine aynı kitabın Küresel Bağlantılar adlı öğrenme alanında turizm ile ilgili bir internet haberine yer verilmiştir (MEB 4, 2018: 185). Haberde bir sektör olarak turizmin eğitim ile bağlantısının kurulması öğrenciler açısından bu konuda farkındalık düzeyini artırma açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Aynı öğrenme alanının “Farklı Kültürler” adlı başlık altında turizm kavramının tanımı verilmiştir. İnsani bir ihtiyaç olarak tanımlanan turizmin bir sektör olarak genellikle seyahat şirketleri tarafından yürütülen bir faaliyet olduğu belirtilmektedir. Macaristan, Japonya, İskoçya, Finlandiya, Hindistan, Şili, İngiltere, Tayland ve Çin gibi ülkeler turizme konu olan özellikleri ve potansiyelleri açısından tanıtılmıştır (MEB 4, 2018: 188-195).

Şekil 2: *Dördüncü Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Kültür ve Miras Öğrenme Alanından Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitabında Turizm Kavramı

Beşinci sınıf ders kitabının “Kültür ve Miras” öğrenme alanında turizm kavramı ile ilgili olarak müze ve uygarlık kavramlarının tanımları yapılmıştır. Anadolu ve Mezopotamya’da geçmişte yaşamış olan Hitit, Frig, İyon, Urartu, Lidya, Sümer, Babil ile Asurluların uygarlıklarına ait bilgilendirme metinleri yer almaktadır. Bu metinleri tamamlayıcı olarak harita, tablo ve diğer görsel unsurlar da ilave edilmiştir. Farklı uygarlıklara ait on bir resim, Anadolu ve Mezopotamya merkezli uygarlıkların tarihsel gelişimi ile ilgili bir tablo ve bu uygarlıklara ait bir haritaya da verilmiştir. (MEB 5, 2018: 33-39).

Şekil 3: *Beşinci Sınıf Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Kültür ve Miras Öğrenme Alanından Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Konunun devamında Anadolu ve Mezopotamya’da kurulan uygarlıklardan günümüze kadar gelen eserlerin insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmesi ve bunun korunması gereği dile getirilmiştir. Özellikle bu kültürle ait eserlerin sergilendiği yerlerin müzeler olduğu ve bunların ziyaret edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Sanal müze uygulamasından bahsedilerek bazı müzelere ait internet sitesi adresleri verilmiş ve bu yolla da müzelerden sanal olarak yararlanılabileceği konusunda öğrenciler bilgilendirilmiştir. Adı geçen uygarlıkların insanlık tarihine katkılarının neler olduğu konusunda da öğrencilerin bir etkinlik yapması istenerek konunun öğretiminin pekiştirilmesi amaçlanmıştır (MEB 5, 2018: 39).

Çevremizdeki Güzellikler konu başlığı altında turizm kavramı ile ilgili Türkiye’nin doğal ve mimari güzelliklerine yer verilmiştir. Manyas Kuş Cenneti Millî Parkı, Uzungöl, Peri Bacaları, Safranbolu Evleri, Çatalhöyük Antik Kenti, Malabadi Köprüsü, Galata Kulesi, Akdamar Adası, Akdamar Kilisesi gibi doğal ve mimari güzellikler ile bazı kültürel unsurlara yer verilmiştir.

Konuyla ilgili olarak öğrencilerin çevrelerinde bulunan doğal varlık, tarihî eser, tarihî mekân ve tarihî nesnelere dair örnekler vermeleri istenmiştir. Bu etkinliğin öğrencilerin çevrelerinde turizm faaliyetleri ile ilişkili doğal varlık, tarihî eser, tarihî mekân ve tarihî nesnelere hakkında

farkındalık düzeyini artırması açısından önem taşımaktadır (MEB 5, 2018: 44).

Öğrenme alanının “Kültürel Zenginliğimiz” adlı kısmında da Kültür turizmi ile ilişkilendirilebilecek 23 adet görsel verilmiştir. Konunun başında hazırlık çalışmaları, tanıtıcı metinler, okuma metinleri, şema ve tablolar, düşünelim tartışalım, araştırılım paylaşalım ve sıra sizde etkinlikleri ile konunun öğretimi çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Ünitenin sonunda da doğru-yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma, sınıflandırma, çoktan seçmeli test ve açıklama gerektiren sorulardan oluşan yedi bölümlük bir kazanım değerlendirme ile öğrencinin konuya hâkimiyeti ölçülmeye çalışılmıştır (MEB 5, 2018: 58-62).

İnsanlar, Yerler ve Çevreler adlı üçüncü ünite de yeryüzü şekilleri, iklim, doğal ve beşerî unsular ile bunların nüfus ve yerleşim üzerindeki etkileri anlatılmaktadır. Yeryüzü Şekilleri, İklimin İnsan Faaliyetlerine Etkisi, Nüfus ve Yerleşme konu başlıkları altında metinleri tamamlayıcı olarak beş harita, dört tablo ve kırk dokuz görsele yer verilmiştir. Konunun öğreniminde öğrenciyi etkin kılmak amaçlı olarak hazırlık çalışmaları, okuma metinleri, düşünelim tartışalım, araştırılım paylaşalım ve sıra sizde etkinlikleri ile konunun öğretimi çeşitlendirilmeye çalışılmıştır.

İklimin tanımının yapılmasının ardından insan faaliyetleri üzerindeki etkisi açıklanmıştır. İklim özellikleri itibariyle Akdeniz ve Ege kıyılarında turizm yatırımlarının geliştiği belirtilmiştir. Burada bir sektör olarak tanımlanan turizmin gelişmesinin çevredeki iş imkânlarını arttırdığı, bir görselle örneklendirilen yaz turizminin gelişmesine paralel olarak bu mevsimde insan nüfusunun artmasına yol açtığı vurgulanmıştır (MEB 5, 2018: 73).

Şekil 4: *Beşinci Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Kültür ve Miras Öğrenme Alanından Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Nüfus ve Yerleşme konusunun ele alındığı metinde nüfusun dağılımını etkileyen beşerî faktörlerden birisi de hizmet sektörü olarak belirtilmiştir. Yaz turizminin yaygın olduğu Antalya, Muğla, Aydın, İzmir’de nüfusun her yıl artmaya devam ettiği, kış turizminin yaygın olduğu Uludağ, Palandöken, Kartalkaya ve Erciyes gibi kayak merkezlerinde ise nüfusun dönemsel olarak arttığı ifade edilmiştir (MEB 5:76-78). Ünitenin sonunda yer alan değerlendirme çalışmasında turizmle ilgili üç soru ile kazanım ölçülmeye çalışılmıştır (MEB 5, 2018: 90-94).

5. Ünite Üretim, Tüketim ve Dağıtım ünitesinde Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler konu başlığı altında turizm bir ekonomik faaliyet olarak belirtilmiştir (MEB 5, 2018: 118). Günümüzde yaygınlaşma eğilimi gösterdiği ifade edilen turizm faaliyetlerinin Türkiye’deki durumuna değinilmiştir. Antalya, Muğla, İzmir çevresinde yaz turizmi ve buna yönelik turistik tesislerin sayısında artışa neden olduğu, kış turizminin de Bursa, Erzurum ve Bolu’da yoğunlaştığı ifade edilmiştir. Bacasız sanayi olarak tanımlanan Turizmin ülkeye ekonomik getirileri ve sağladığı iş imkânlarından bahsedilerek öneminin kavranmasına yönelik olumlu bir durum tespiti olarak değerlendirilebilir (MEB 5, 2018: 122-123).

Şekil 5: *Beşinci Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Üretim, Tüketim ve Dağıtım Öğrenme Alanından Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Sıra sizde etkinlikleriyle turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlayan coğrafi özelliklerin neler olduğunun öğrenci tarafından cevaplandırılması istenmiştir. Turist rehberliği, aşçılık, resepsiyonistlik, otel işletmeciliği vb. faaliyetlerin turizme bağlı olarak gelişen meslekler olduğu belirtilmiştir. Bir ekonomik faaliyet olmasının ötesinde turizmin kültürel etkileşimi sağlayıcı boyutuna değinilmiş olması da oldukça önemlidir. Bu faaliyetlerin nüfusa, yerleşmeye, eğitime ve kültüre etkilerinin neler olduğu konusunda öğrencilerin etkinliklere yöneltilmesi de farkındalık düzeylerinin artırılmasını hedeflemektedir. Ünitenin sonundaki değerlendirme kısmında turizmle ilgili olarak üç soruyla öğrencinin bu konudaki kazanımı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler ve ilişkilendirilen görsellerle, etkinliklerle öğrencilere bir sektör olarak turizmin ülke ekonomisi açısından önemi kavratılmaya çalışılmıştır (MEB 5, 2018: 126-152).

Küresel Bağlantılar adlı 7. Ünite de turizm kavramı ülkeye ekonomik getiri sağlayan bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Hem ülkenin tanıtılmasında hem de ekonomik katkı sağlayan bir sektör olarak nitelendirilmiştir. Turizm ve ulaşım faaliyetlerinin ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilere katkılarının neler olduğu konusunda öğrencilerin düşüncelerini ifade etmelerini ağılayacak sıra sizde adlı bir etkinlikle gerçekleştirmeleri istenmiştir. Doğa turizmi ile ilgili bir metin ve görselle konu detaylandırılmıştır (MEB 5, 2018: 182-183, 187).

Kitabın 188. Sayfasındaki konu başlığı “Turizm ve Uluslararası İlişkiler” adını taşımaktadır. Turizm faaliyetlerinin insanlar arasındaki etkileşime olan etkisinin ne olduğunun öğrencilerce cevaplandırılmasını isteyen bir hazırlık sorusu ile konuya giriş yapılmıştır. Turizm insanlar arasındaki etkileşimin en yoğun gerçekleştiği ekonomik faaliyetlerden biri olarak nitelendirilmiştir. Konu ile ilgili dört adet görsel verilmiştir. Düşünelim tartışalım ve sıra sizde etkinlikleri ile de konunun detaylı bir şekilde öğretimi hedeflenmiştir (MEB 5, 2018: 188, 189).

Şekil 6: *Beşinci Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Küresel Bağlantılar Adlı Üniteye Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Ortak Miras adlı konu başlığı altında yer alan anlatı metninde turizm faaliyetlerine konu olan geçmişten günümüze kadar gelen ve UNESCO tarafından insanlığın ortak mirası kategorisinde değerlendirilen unsurlardan bahsedilmiştir. Bilim, edebiyat, düşünce, doğal güzellikler ve sanat mirası kategorilerinde 15 adet görsel eşliğinde tanıtıcı metinlere yer verilmiştir. Hazırlık çalışması, araştırılım paylaşalım, sıra sizde etkinlikleri ile konu detaylandırılmaya çalışılmıştır. Ünite değerlendirme kısmında 16 adet soru yer almaktadır. Ayrıca 9 adet turistik mekâna ait görsel verilerek bunların hangi ülkede olduğunun öğrenciler tarafından cevaplandırılması istenmektedir (MEB 5, 2018: 196-198).

Sosyal Bilgiler Altıncı Sınıf Ders Kitabında Turizm Kavramı

Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabının ikinci ünitesi “Yeryüzünde Yaşam” adını taşımaktadır. Türkiye’de İklimler konu başlığı altında iklimin insan, yaşam, tarım ve ekonomi üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır. İklimsel bir özellik olarak güneşlenme süresinin uzun olduğu Akdeniz Bölgesi’nde yaz turizminin gelişme kaydettiği bir görselle belirtilmiştir (MEB 6: 40). “Tarih Çağları ve Anadolu’da ilk Yerleşmeler” adlı konu başlığı altında konu anlatı metinleri ve görseller verilmiştir. Konuya giriş bağlamında hazırlık çalışmaları, tablolar, haritalar, öğrenci çalışma kitabında yer alan etkinlikler ve görsellerle konu anlatımı

zenginleştirilmiştir. Turizmle ilgili olarak 36 adet görsel ve 4 adet harita yer almaktadır (MEB 6, 2018: 29-51).

Şekil 7: *Altıncı Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Yeryüzünde Yaşam Adlı Üniteye Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Kitapta yer alan görsellerin turistlerin ziyaret sıralamasında öncelikli olanlardan seçildiği görülmektedir.

İpek Yolu'nda Türkler adlı 3. Üniteye geçmişten günümüze tevarüs eden kültür ve miras unsurlarından bahsedilmektedir. Bu mirasa ait mimari eserler ile müzelerde sergilenen unsurlara ait tanıtıcı bilgiler ve bunlara ait 19 adet görsele yer verilmiştir (MEB 6, 2018: 54-88).

Şekil 8: *Altıncı Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İpekyolu'nda Türkler Adlı Üniteye Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının dördüncü ünitesi “Ülkemizin Kaynakları” adını taşımaktadır. Kitapta tarihi bir mekânı ziyaret eden turistleri gösteren bir görsel verilerek bunun hangi ekonomik bir faaliyet olduğunun öğrenciler tarafından cevaplanması amacı ile bir etkinlik yer almaktadır (MEB 6, 2018: 93). Turizm kavramı zikredilmemekle beraber öğrencilerin daha önceki konulardan edindiği bilgiler ışığında

bunun bir turizm faaliyet olarak nitelendirmelerini sağlayacak bir temele sahip oldukları ifade edilebilir.

Beşinci ünite “Ülkemiz ve Dünya” adını taşımaktadır. Uluslararası kongre, festival, spor müsabakaları vb. etkinliklerin kültürel ve sosyal etkileşimi arttıran boyutlarına değinilmiştir. Devamında yer alan açıklama afişinde 1851 yılından beri süregelen ve dünyanın en büyük sosyal ve ekonomik etkinliği olarak kabul edilen Expo 2016 Antalya’ya dair bilgi verilmiştir. Expo 2016 Antalya’ya ait bir afişin de verildiği tanıtım broşüründe bu tür etkinliklerin ülkeye daha fazla turist gelmesine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Ünitenin sonundaki değerlendirme kısmında turizmle ilgili olarak iki soruya da yer verilmiştir (MEB 6, 2018: 134-137).

Sosyal Bilgiler Yedinci Sınıf Ders Kitabında Turizm Kavramı

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının ikinci ünitesi “Ülkemizde Nüfus” konusunu ele almaktadır. Nüfus dağılımı etkileyen faktörlerin konu anlatım metninde turizm de bir faktör olarak belirtilmiştir. Bir hizmet ve ekonomik sektör olarak belirtilen turizm faaliyetlerinin iş imkânlarını ve ticareti arttıran özelliği nedeniyle nüfus açısından cazibeyi arttıran bir özelliği olduğu belirtilmektedir (MEB 7, 2017: 35). Türkiye nüfusunun özelliklerinin ele alındığı otuz altıncı sayfada konu ile ilgili öğrenilecek sekiz kavramdan biri de turizm olarak belirtilmiştir (MEB 7, 2017: 38). Ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin turistik amaçlı seyahatlerin artmasına yol açtığı bir görsel eşliğinde belirtilmiştir (MEB 7, 2017: 48). Ünite değerlendirme kısmında turizm faaliyetlerinin nüfusun dağılımına olan etkisi ile ilgili bir kazanım değerlendirme sorusu sorulmuştur.

Şekil 9: *Yedinci Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Ülkemizde Nüfus Adlı Ünite Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

“Türk Tarihinde Yolculuk” adlı üçüncü ünite Bizans sonrası Anadolu tarihi anlatılmaktadır. “Gez Dünyayı Gör Konya’yı” konu başlığı altında Konya’da geçmişten günümüze kalan pek çok cami, türbe, medrese, çeşme ve müze gibi tarihi ve kültürel miras unsurlarının her yıl yüzbinlerce turist ziyaretine neden olduğu belirtilmektedir. Örnek bir turistik gezi planı ile Konya’daki turistik özelliği olan 14 adet görsele yer verilmiştir. Ünite genelinde turizm ile ilişkili olarak değerlendirilebilecek kültür ve miras unsuru 96 adet görsel verilmiştir (MEB 7, 2017: 53-95). İstanbul’a

ait bir afiş örneğinden yola çıkarak burada hangi özelliklerin turistlere tanıtıldığı sorularak görsel okumalarının geliştirilmesi hedeflenmiştir (MEB 7, 2017: 92). Ünitenin sonundaki değerlendirme kısmında öğrencilere yaşadıkları yerin kültürel özelliklerine ve sanat eserlerine örnek olarak neleri verebilecekleri sorusu da turizmle ilgili bir durum olarak değerlendirilebilir (MEB 7, 2017: 95).

Dördüncü ünite “Zaman İçinde Bilim” olup tarihsel süreç içerisinde bilimsel buluşların gelişim serüvenine odaklanmıştır. Turizm ile ilgili olarak iki müzeden bahsedilmiştir. Türkiye’nin ve dünyanın önemli su altı arkeoloji müzelerinden biri olan Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesi ile İstanbul’daki İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi tanıtılarak içeriklerinden bahsedilmiştir. Her iki müzenin içinde sergilenen bazı eserlere ait görsellere de yer verilmiştir (MEB 7, 2017: 101, 104).

Şekil 10: *Yedinci Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Zaman İçinde Bilim Adlı Üniteye Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Yedinci ünite Ülkeler Arası Köprüler adını taşımaktadır. “İnsanın Sorumluluğu” konu başlığı altında ortak miras kavramının tanımı verilerek Unesco’nun işlevinden bahsedilmiştir. Unesco’nun 1972 yılında deklare etmiş olduğu Dünya Kültürel ve Doğal Miras Korunması Sözleşmesi ve Türkiye’nin buna dâhil olma süreci anlatılmıştır. Bu sözleşme çerçevesinde Türkiye’den Dünya Miras Listesi’ne dâhil edilen ve aynı zamanda turistik özelliği ön planda olan unsurlardan bahsedilerek bazı görsellere yer verilmiştir (MEB 7, 2017: 182-183).

Şekil 11: *Yedinci Sınıfa Ait Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Ülkeler Arası Köprüler Adlı Üniteye Turizmle İlişkili Bazı Görseller*

Konunun devamında ortak mirasın önemli unsurlarından biri olan müze kavramının tanımı yapılmıştır. Ortak mirası korumanın önemi ve yollarından bahsedilerek eğitimin duyarlılık oluşturma sürecindeki

ehemmiyeti vurgulanmıştır (MEB 7, 2017: 185).

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada elde edilen bulgular, turizm kavramının ders kitaplarında yer almasının sınıflar düzeyinde farklılık arz ettiğini göstermektedir. Dünya ve Türkiye ekonomisi açısından önemli gelir kaynaklarından biri olan turizm sektörü kavram olarak hem Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçlarında hem de öğretim programında yer almaktadır. Çalışma konusu olarak belirlediğimiz ders kitaplarında da kavramın farklı düzeylerde yer aldığı görülmektedir. Bu farklılığın sosyal bilgiler programının yapısı ve öğrencilerin gelişim düzeyleri dikkate alınarak düzenlendiği söylenebilir. Kavramlar somutluk derecesi, öğrenildikleri bağlam, ayırt edici özellikler ve öğrenilme biçimi gibi farklı kategorilere göre sınıflandırılabilir (Mortarella 1986 Akt, Doğanay 2003). Kavramların özellikleri, öğrenme süreçleri ile öğrencilerin öğrenme düzeylerini etkileyebilmektedir. Sosyal bilgiler programında hangi kavramların ne düzeyde öğretilmesi gerektiği konusunda bir çerçeve belirlenmiştir. Buna göre kavramların ders kitaplarında yer alması ve öğretilmesi konusunda giriş, geliştirme ve pekiştirme olmak üzere üç kategori belirlenmiştir. Soyut nitelikler taşıyan kavramların yukarıda belirtilen kategoriler uyarınca öğretilmesi, öğrencilerin bu kavramları bir süreç çerçevesinde soyutluktan somutlamaya ve disiplinler arası bir yaklaşımla diğer boyutlarını da öğrenerek genelleme yapabilmesine imkân verecektir (Barth-Demirtaş 1997: 10.12). Bu nedenle turizm kavramının da bu sınıflama çerçevesinde taşıdığı özellikler nedeniyle ders kitaplarında yer alma durumunun sınıf düzeylerine göre farklılaşmasının nedeni olarak değerlendirilebilir.

Daha önce bu konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde sayının oldukça az olduğu görülmektedir. İlhan, Şeker ve Kapıcı (2015) yaptıkları Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitaplarında Turizm Kavramının Yeri adlı çalışmada, turizm kavramına ilk defa beşinci sınıf ders kitabında yer verildiği tespitinde bulunmuşlardır. Bu çalışma neticesinde elde edilen bulgular ise hem sosyal bilgiler programı hem de sosyal bilgiler ders kitaplarının tüm kademelerinde turizm kavramı ile ilgili bilgi ve görsellerin yer aldığını göstermektedir. Hiç şüphesiz sosyal bilgiler programının 2017 tarihinde yenilenmesi ve ders kitaplarının da yenilenen program çerçevesinde yeniden yazılması bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerden biri de 2017 yılından önce ilk olarak beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan turizm kavramı, yenilenen program ile sosyal bilgiler ders kitaplarının tüm kademelerinde işlenmeye başlanmıştır. Bu da turizmin gerek kavram gerekse çok boyutlu bir sektör olarak öğrenciler tarafından öneminin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Turizm kavramı ile ilgili anlatı metinlerinden önce konuya ilişkin hazırlık çalışmaları ve ders kitaplarındaki etkinlikler ile öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklerin entegre edilmesi öğrenmenin kalıcılığını sağlama konusunda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Önceki yıllara ait ders kitaplarından farklı olarak (İlhan, Şeker ve Kapıcı, 2015: 20) yaz turizminin yanı sıra kış turizmi, spor faaliyetleri, kongre ve fuar gibi etkinliklerin de turizm boyutuna değinilmiştir. Çok boyutlu bu betimlemeler turizmin kişisel ve ülkeler arası iletişim ve kültürel etkileşimi sağlayan bir köprü vazifesi gördüğünü, bireyler ve ülke açısından gelir sağlayan çok boyutlu bir sektör olduğunun anlaşılmasını sağlamaya yöneliktir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, O. K. (1991). *Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Etkinliği*. Ankara: MPM Yay., No: 439,
- Aslan, E. (2008). Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24). 82-91.
- Barth, J. L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi. Kaynak Üniteler*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.
- Başol, K. (2012). *Türkiye Ekonomisi*. 11.b., İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bayer, M. Z. (1992). *Turizme Giriş*. İstanbul.
- Büyükkaragöz, S.S. ve Çivi, C. (1999). *Genel Öğretim Metodları Öğretimde Planlama ve Öğretim*. İstanbul.
- Doğanay, A. (2003). *Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Editörler: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- İlhan, G.O., Şeker, M. ve Kapıcı, H. (2015), Sosyal Bilgiler Beşinci Sınıf Ders Kitaplarında Turizm Kavramının Yeri, *International Journal of Field Education*, 1 (1), 42-62.
- Karataş, B.-Babür, S. (2013), Gelişen Dünya’da Turizm Sektörünün Yeri, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15 (25): 15-24.
- Keskin, K. (2003). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilere Tarih Kavramlarının Kazandırılma Düzeyinin Araştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

- Kızılcıaoğlu A. (2003). Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitapları Değerlendirme Ölçütleri. İstanbul: *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:8, 95.
- Koca,N., Çatak, M. (2011), Sosyal Bilgiler Öğretiminde Su Kaynaklarının Görsel Materyal Olarak Kullanımı, *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (2), 167-181.
- Kozak N., Akoğlan, M., Kozak M. (1997), *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar*. 3. bs., Ankara.
- MEB 4. (2018). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- MEB 5. (2018). *Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- MEB 6. (2018). *Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. Ankara: Sevgi Yayınları.
- MEB 7. (2017). *Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*. MEB Devlet Kitapları.
- MEB (2017). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mulhan, M. (2007). *İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Kavramlarının Öğrenilmesinde Sosyal,Eekonomik ve Kültürel Faktörler ile Eğitim-Öğretim Uygulamalarının Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öktem, G. (2006). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kavramları Anlama ve Kazanma Düzeyleri (Yeni Programın Pilot Uygulaması Samsun İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önen, M.O. (2008). *Dünya 'da ve Türkiye 'de Turizm*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.
- Özçelik, D.A. (1998). *Eğitim Programları ve Öğretim*. Ankara: ÖSYM Yayınları
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Öztürk, C. (2006). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler> Erişim Tarihi: 24.01.2019.
- Ülgen, G. (2004). *Kavram Geliştirme Uygulama ve Kuramlar*. (4. Baskı)

Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

World Trade Organization (2016), Trade Policy Review, 2016 Türkiye Raporu.

Yaşar, Ş. (2005). *Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretimi. Eğitimde Yansımalar VIII/ Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*. Ankara: Sim Matbaası.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 195-215
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 13.02.2019
Kabul/Accepted: 06.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**MODA VE SANAT BAĞLA-
MINDA ROBERTO CAPUCCI
ÖRNEĞİ VE GİYİLEBİLİR
SANAT**

***ROBERTO CAPUCCI EXAMPLE
IN THE CONTEXT OF FASHION
AND ART AND WEARABLE ART***

Doç. Dr. F. Engin ALPAT

Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü

ORCID: 0000-0003-2728-4288, alpat35@gmail.com

Öz

Bu çalışma İtalyan moda tasarımcısı Roberto Capucci'nin 1950'li yıllarda ve sonrasındaki kırk yıl boyunca moda, Haute Couture ve Giyilebilir Sanat alanındaki çalışmaları ve Capucci'nin diğer tasarımcılara, moda takipçilerine ve moda sektörüne etkilerine değinmektedir. Roberto Capucci' nin kendinden sonraki dönemlerde Giyilebilir Sanat ve Haute Couture alanında ilham kaynağına dönüşmesi araştırılacaktır. Capucci, 1930 yılında Roma'da doğmuş ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan modern İtalyan moda endüstrisinin başlangıcı içinde doğan bir tasarımcı olmuştur. 1951 yılında yirmi bir yaşındayken, Floransa'da kendi modaevini açarak kendi koleksiyonlarını hazırlamaya başlamıştır. Moda konusunda geniş hayran ve müşteri kitlesine sahip olan Capucci, halen Roma'da yaşamaktadır. Malzeme, biçim ve renk konusundaki devrimsel tasarımlarıyla döneminde bilinen sınırları değiştirmiştir. Tasarımcı özel yenilikleri, zaferleri ve kaygıları arasında dolaşarak yaratımlarda bulunmuştur. Tasarımlarında doğa, mimari ve çağdaş sanattan ilham almıştır. Dünya gezileri düzenlemiş ve İtalya'ya döndüğünde önemli çağdaş tasarımlara imza atmıştır. Dünyanın sanat müzelerinin koleksiyonlarında yer alan; deneysel, gelişmiş, heykelsi ve doğa etkileşimli sanatsal çağdaş giysi tasarımları ve müzelerde sergilenen Giyilebilir Sanat anlayışındaki tasarımları ile tanınmaktadır. Tasarım koleksiyonları önemli sanat müzelerinin süreli sergileri olarak da yer almaya devam etmektedir. Çalışmada sanatçının giysi tasarımına farklı bakış açısı, moda tasarım kavramına, moda eğilimlerine yaklaşımı ve bahsi geçen tasarım koleksiyonları, sanatsal ve teknik açıdan incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: moda, Haute Couture, giyilebilir sanat, tasarımcı.

Abstract

This Paper is about Italian Fashion designer Roberto Capucci' s impact on the other designers, fashion followers, fashion industry during 1950's and after 40 years that will be focused on. Capucci will be examined as an inspiration of wearable art and Haute Couture. He was born in Rome in 1930. In 1951, at the age of twenty-one, he opened his own fashion house in Florence and created designs. He has many customers and fans. He still lives in Rome. He has changed the boundaries of garment design with his revolutionary designs in terms of form, material and colour. The designer created innovations by traveling among his special novelties, victories and concerns. He was inspired and influenced by nature, architecture and art. He organized world trips and when he returned, he put his signature under important contemporary designs. He is well-known for designs in experimentally sculptural and natural interactive artistic contemporary garment designs and wearable art concepts exhibited in museums. His designs continue to take place as permanent exhibitions of important art museums. In this study his different approach to fashion design, garment design and fashion tendencies will be emphasized and his revolutionary designs will be examined by their artistic and technical qualities.

Keywords: fashion, Haute Couture, wearable art, designer.

Giriş

Bu çalışma İtalyan moda tasarımcısı Roberto Capucci'nin 1950'li yıllarda ve sonrasında kırk yıl boyunca moda, Haute Couture ve Giyilebilir Sanat alanındaki çalışmalarına ve Capucci'nin diğer tasarımcılara, moda takipçilerine ve moda sektörüne etkileri üzerine değinmektedir. Bu amaçla, önce temel kavramlar, sanat, tasarım, endüstriyel tasarım, moda ve Giyilebilir Sanat kavramları tartışılacak, Roberto Capucci'nin yaşamı ve eserleri, bu kavramların ışığında incelenecek ve tasarımlarıyla Giyilebilir Sanat ve Haute Couture alanında bir ilham kaynağına dönüştüğü ortaya konacaktır. Roberto Capucci, yaşadığı dönemde popüler kültürün başladığı ve yükseldiği, seri üretimin arttığı ve hızlandığı, kapitalizmin popüler kültürle birleşerek, tüketimin desteklendiği, artırıldığı, perakende satış ve mağazacılığın yerleştiği ve modern sanatın sona yaklaşım uç noktalara ulaştığı 1950 ve 60'lı yıllarda çalışmaya başlamıştır. 1962-68 yılları arasında Paris'te ve 1968-79 yılları arasında Roma'da giysi tasarım konusunda çalışmış ve kendisi, içinde bulunduğu zamanın etkisinde kalmadan, klasik bir sanatçı mantığıyla ve zanaatkar gibi el sanatına önem vererek çalışmayı tercih etmiştir. O dönemde çok önemsenen hazır giyim sanayisinin mantığından uzak kalarak özgün ve sanatsal giysi tasarımları yapmıştır. Sentetik kumaşların kullanımının artmasına rağmen, toplumsal popüler kültürün etkisinde kalmadan doğal kumaşlarla heykelimsi tasarımlar yapmaya devam etmiştir. Moda denilen kapitalist sektör; hızlı sistem ve hızlı üretimi savunurken bunun aksine, Capucci Giyilebilir

Sanat ve Haute Couture tasarım alanları üzerinde çalışmıştır. Onun 1960'lı yıllardaki bu yaklaşımı günümüz koşulları için düşünüldüğü zaman Capucci'nin ne kadar öngörülü olduğu anlaşılmaktadır. 1960'larda kendisi genellikle tiyatro ve film kostümleri yapmayı tercih etmiştir. Kostüm tasarımı deneyimleri de daha sonraki Haute Couture çalışmalarında yol gösterici olmuştur.

1. Tasarım ve Sanat Tanımları

Tasarım sözcüğü, TDK Türkçe Sözlük'te, "zihinde canlandırılan biçim, tasavvur", "bir sanat eserinin, yapının veya teknik ürünün ilk taslağı, tasar çizim, dizayn", "bir araştırma sürecinin çeşitli dönemlerinde izlenecek yol ve işlemleri tasarlayan çerçeve, tasar çizim, dizayn", "daha önce algılanan (felsefi olarak)" olarak açıklanmaktadır (URL 1).

Tasarım kavramı bir yapı ya da aygıtın kısımlarının kağıt üzerine çizilmiş şekli anlamında kullanılan "tasar" kökünden türetilmiş olan tasar kavramına dayanmaktadır" (Bayazıt, 2008:174). "Tasarım bir şeyin biçimini kafada oluşturma işi ve bu yolla düşünülmüş biçim demektir. Tasarım kelimesini ayrıca bir fikri şekil olarak ortaya sunmak olarak betimleyebiliriz. Tasarlamak sözcüğü ile de işaretlemek, iz bırakmak, not etmek, altını çizmek, damga vurmak, özgün olmak, biricik ve tek olmak, belirginleştirmek, ayırtırmak eylemleri vurgulanmaktadır" (URL1).

Tasarım anlamlı bir düzen ortaya koyan, bilinçli bir eylemdir. Tasarım sanatta ilk eskiz; resim, bina ya da dekorasyon gibi yapılacak bir şeyin esas özelliklerini özetleyen şekil; bir sanat eserini meydana getirecek eleman ve detayların düzenlenmesi anlamına gelir.

Tasarım Simon'ın dediği gibi "mevcut bir durumdan daha iyi bir duruma getirmek için yapılan bir eylemdir" (Bayazıt, 2008: 271). Tasarım, endüstriyel tasarım ve kişiye özel tasarım olarak, iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Endüstriyel Tasarım, endüstride üretilen, nihai kullanıcıya yönelik ürünlerin, işlevsellik, hedef kitlenin beğenisine ve kullanıcının ihtiyaçlarına uygunluk gibi ölçütleri gözeterek fikren geliştirilmesi ve üretime uygun yeni bir ürün olarak projelendirilmesidir. Kişiye özel tasarımda fiziksel işlevselliğinin yanı sıra ürün, kullanıcısının özel isteklerine göre özellikle kullanıcısının sosyolojik ve psikolojik isteklerine göre değişiklik göstermektedir. Özel tasarımda ana fikir o ürünün o kişiye özel olması ve başkalarına göre uygunluk arz etmemesidir ancak bu tanımlama alışılıla gelmişin dışında Giyilebilir Sanat ve kostüm tasarımı biçiminde farklılıklar gösterebilir. İşlevselliğin önemli olduğu tasarım çözüm odaklıdır. Böylelikle tasarımın amacı doğrultusunda ilerler ve tüketicinin ihtiyacına göre şekillenir. Tasarım pek çok disiplinle iç içe olduğu gibi, sanatla da ayrılmaz bir bütündür. Sanat her zaman tasarımın içerisinde yer alır. Ne

zaman ki tasarım ürünün işlevselliği yok olur ve sanat ve tasarım arasındaki ince çizgi belirir işte o zaman sanat devreye girer. Tasarım daha bilinçli bir çerçevede tüketicinin ihtiyacına göre şekillenirken, sanat eseri sanatçının bilgi birikimi, anlatmak istediği veya yorumu izleyiciye bıraktığı bir olaydır. Her ürüne sanat eseri demek mümkün olmadığı gibi, her sanat eserine de tasarım demek mümkün değildir.

Sanat üzerine birçok düşünür, sosyologlar ve sanat tarihçileri tarafından pek çok çalışma yapılmış ve sanatın kültür içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Sanat kavramının tanımı, toplumlara ve dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Platon'a göre, sanat, nesnelere yola çıkarak ideal olanı betimlemelidir. Ancak, nesnelere, idealaların kopyaları olduğu için, sanat da kopyanın kopyası olmaktadır. Aristoteles'e göre, sanat yaşamı yansıtan bir aynadır. Sanat soyut ideaları değil, gerçeği betimlemelidir.

Kant'a göre "sanatın amacı, kendisinden başka bir şey değildir. Hegel'e göre sanattaki güzellik, doğadaki güzellikten üstündür. Marks'a göre, yaratıcı eylem, insanın ve doğanın karşılıklı etkileşiminin bir aşamasıdır. Benedetto Croce'ye göre, sanat sezginin ve anlatımın birliğidir" (URL 2).

TDK sözlüğüne göre sanat ise; "bir duygunun, tasarımın, güzelliğin vb. dışavurumunda, anlatımında kullanılan yöntemlerin tümüdür. Bu yöntemlerle ortaya konulan üstün yaratıcılıktır. Belli bir uygarlığın, belli bir dönemin anlayış ve beğeni ölçülerine uygun anlatımdır. Bir şeyi yapmakta gösterilen ustalık; bir meslekte uyulması gereken kuralların tümüdür. Kimi zaman zanaat yerine de kullanılır" (URL1).

Onur Bilge Kula'ya göre ise sanat, "verili bir malzemeyi biçimlendirme" anlamında, "emek" ya da çalışma, bir başka anlatımla, "biçimlendirici etkinlik" olarak tanımlanabilir. (URL 3)

Biçimlendirici etkinlik ve Sanat- tasarım sürecindeki yaratıcılığın makaleye konu olan Roberto Capucci'nin endüstriyel tasarım alanı olan moda tasarımı alanında çalışmalarına başladığı ve zaman içerisinde tasarımlarının, birer sanat eserine dönüştüğü gözlemlenmiştir. Capucci'nin tasarımlarında, modayı sanata dönüştüren yaratıcılık ve özgünlüğün yanı sıra, 20. Yüzyılda ortaya çıkan Giyilebilir Sanat kavramının da etkisi oldukça açıktır.

2. Moda Tasarımı, Sanat İlişkisi ve Giyilebilir Sanat

Moda sözcüğü, Latince "modus" tan türemiştir ve "sınırlanamayan" anlamına gelmektedir. Moda değişiklik ihtiyacından doğmuştur ve toplumsal beğeniye hizmet etmektedir. Moda kavramı, toplumsal yaşamın birçok etkinliğini kapsamaktadır.

Bernard ve Lobel tarafından yazılan, “Fashion in Women’s Clothes and American Social System (Kadın Giysilerinde ve Amerikan Toplumsal Sisteminde Moda)” makalesinde, moda, dallarına göre, görsel sanat, mimari, din, felsefe, etik davranışlar, kıyafetler, fiziksel, biyolojik ve sosyal bilimlerdeki değerler olarak tanımlanmaktadır (Bat, 2008: 12).

Sosyal bilimciler, moda kavramını, farklı şekillerde tanımlamışlardır. Sproles, moda kavramını, “belirli bir zaman ve durum için tüketici tarafından uyarlanmış, geçici döngüsel fenomenler” olarak tanımlamıştır (Ertürk, 2011:6).

Simmel’e göre moda, farklılaşma ihtiyacını tatmin etmektedir; çünkü moda, farklı sınıflara göre farklılaşmakta, değişmektedir. Yüksek sosyal sınıf modası ile daha düşük sınıfın modası benzer değildir, daha da ötesi, üst sınıf bir modadan vazgeçtiği anda, alt sınıf da tam olarak o modaya doğru geçmeye çalışmaktadır. Başka bir tanımda ise, moda, dillerin kullanılışı, edebiyat, yemek, dans, müzik, eğlence, daha da geniş bir tanımla tüm sosyal ve kültürel sahaların elementleri olarak tanımlanmıştır (Bat, 2008:12).

Modanın, toplumsal ve bireysel boyutları mevcuttur. Toplumsal olarak moda, “statü sembolü rolünü yerine getirir veya kültürel bir beyanda bulunmaktadır. Moda tasarımları bir müzede sergilenecek bir değer taşıyorsa sanat eseri olarak sergilendiğinde modanın sanat eseri olarak görülmesi ile ilgili şüpheleri ortadan kaldırır” (Kroening, 2012:7). Moda; içinde bulunulan ekonomik durum, kültür, toplumsal statüler ve politik problemlerden etkilenmekte ve modanın ürettiği nesnelere sahip olan insanların bu toplumsal boyutlarını yansıtmaktadır. Modanın bireysel boyutu ise, bir iletişim biçimi olarak, sembolik etki yaratması ve kimlikleri ifadelendirmesidir. İnsanların seçtikleri giysi parçaları ile kimliklerini oluşturan cinsiyet, yaş ve duygusal durumlarını, kişiliklerini yansıtmaktadırlar. Modanın bu karmaşık toplumsal ve psikolojik boyutları, zaman içerisinde, teknoloji ve sanat ile birleşerek, yeni bir boyut kazanmıştır.

Bir endüstriyel sanat alanı olan moda, sanatın temel kavramları olan, güzellik, anlam ya da ifade (üslup) gibi kavramları kendi içerisinde barındırmaktadır. Moda topluma bir güzellik anlayışı sunar, bir anlam verir, giysilere bir ifade biçimi ya da üslup kazandırır.

Sanatta bu kavramlar toplumsal ve tarihi olarak değişmekle birlikte, modanın değişimi çok daha hızlıdır. Hatta bu değişim bazen paradoksları da içermektedir. Modanın, sanattan etkilenme ve beslenme ilişkisi özellikle çağdaş sanat alanında çok yakın ve karmaşık hale gelmiştir.

Giyilebilir Sanatın tarihine baktığımızda, 20. Yüzyıl’ın başında

moda tarihinde dönüm noktası yaratan Parisli moda tasarımcısı Paul Poiret kadın giyimini özgürleştiren modacı olarak kabul edilmektedir. Korseyi ve balenleri kullanmadan kadın vücudunu rahat ettirecek tasarımlar yaparak kendi dönemindeki moda tasarımcıları arasında fark yaratarak öne çıkmıştır. Giysi tasarımlarını yaparken sahne sanatlarından, uzak doğunun giyim kültüründen, bin bir gece masallarının Oryantalizminden, Hint sarilerinden, Roma İmparatorluğu'ndan ve özellikle Rus Balesi'nden esinlenmiştir. Yaptığı giysi tasarımları ile, 20. Yüzyıl kadın modasının öncüsü olmuş, Giyilebilir Sanat açısından önemli olan koleksiyonları sahne kostümünü anımsatan çizgisiyle dönem kadınlarının farklı rol modellere bürünmesine olanak sağlamış, bugün bile giyilebilecek kostümler tasarlamıştır. Girişimci ruhu ile moda dünyasında birçok ilke imzasını atan Poiret'in bu yaklaşımı moda sektörüne önemli katkılarda bulunmuştur ve yenilikleri kendinden sonraki modacılar tarafından takip edilmiştir.

20. Yüzyılın başlangıcındaki sanat akımları ve özellikle Bauhaus endüstriyel tasarım akımının sanat ve endüstriyel tasarım arasındaki sınırları eritmesiyle, moda (giysi tasarımı), sanatın bir alanı olma hakkını kazanmıştır. Aynı zamanda, modadan beklenen değişim, sanatın da temelinde yer alan yaratıcılığı gerektirmektedir. Bu bakışla, bazı modacıların yaratıcı eserleri, giysi olarak değil, "Giyilebilir Sanat" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Giyilebilir Sanat; zanaat, sanat ve modanın birleşimi olarak ortaya konulan sanatsal giysi tasarımlarıdır. Giysi tasarımı ve modanın sanatla iç içe geçmesi zamanla Giyilebilir Sanat kavramını güçlendirmiştir.

Capucci'nin giysi tasarımları da Paul Poiret gibi sanatsal kaygıyla tasarlanmış Giyilebilir Sanat objeleri olarak tanımlanabilir. Giyilebilir Sanat tekdüzeleşen seri üretim ve insanları aynılaştırmaya yönelten sezon trend ürünlerine karşı gelen, daha sanatsal ve bireysel bir yaklaşımdır. Sanatçı veya tasarımcının tekstil materyalini kullanarak yaptığı sanat eseridir.

Modernleşmenin etkilerinin büyük bir güçle hissedilmeye başlandığı dönemde batı toplumlarında, sanatçılar ve moda tasarımcıları, kendi alanlarında, toplumsal değişimi yakalamak ve yeni, modern topluma hitap edebilmek için çaba göstermişlerdir. Sanatçı ve tasarımcılar, geleneksel sanat malzemelerinin yanında giysi ve kumaşların biçimsel özelliklerinin sınırlarını zorlamış, eserlerinde dokuma, baskı, boyama, dikiş ve nakış tekniklerinden yararlanarak giyilmesi zorunlu olmayan, sergilenebilir heykelsi giysiler yaratmışlar ve böylelikle modayı "Giyilebilir Sanat"a dönüştürmeye başlamışlardır. 20.Yüzyılın başındaki Kübizm ve Fovizm sanat akımları, moda tasarımını etkilemiş, Sonia Delaunay gibi ressamlar, moda tasarımları yapmışlardır. Bu sanatçı ve tasarımcılar arasında Paul Poiret, Mariano Fortuny, Raymond Duncan, Jean Cocteau, Fernard Leger, Pablo

Picasso, Henri Matisse, Erte, Raoul Dufy ve Bianchini Ferier sayılabilir.

Capucci'nin moda tasarım dünyasına girdiği 1950'li yıllardan itibaren uygulamalı sanatlarda görülen gelişmeler moda ve tekstilde çağdaş sanat hareketlerinin getirmiş olduğu özgürlük anlayışı ile Giyilebilir Sanat kavramının güçlenmesini sağlamıştır. Yoğun atölye çalışmalarıyla tasarlanan Giyilebilir Sanat eserlerinin oluşmaya başlaması, yaklaşık olarak sosyal değişikliklerin hızlandığı dönem olan 1960 yıllarına denk gelmektedir. Sanat açısından bakıldığında, sanat eseri yapmak için tekstillerin yeni bir ifade biçimi olarak kullanılması Giyilebilir Sanat'ı bu dönemde bir akım haline getirmiştir.

1960'ların batı toplumlarında, yeni toplumsal biçimler ve özgürlük arayışları sırasında, zanaatın canlandırılması kavramı yeniden ortaya çıkmış; Giyilebilir Sanat 19. Yüzyıldaki Arts and Crafts hareketi ile benzerlik taşımaya başlamıştır (Dale, 1986: 6).

Bireyin kendisini ifade hakkı ve bireysel gereksinimleri, bu çağdaş hareketin benzersiz yanını oluşturmuştur. Giyilebilir Sanat eserleri ilk kez 1960'ların sonunda bir akım haline gelmiş, 1970'lerin başında artık sanatçılar giysileri sadece bir anlatım aracı olarak özgürce yaratma olanağı bulmuşlardır (King, 2000:16).

Giyilebilir Sanat daima kişinin giysilerle olan bireysel ilişkisiyle ilgilenmektedir. Yaratıcısı, malzemesi ve giyeni arasında bütüncül bir etki yarattığı ve giysilerin hareket eden bir heykele dönüştüğü düşünebilir. Giyilebilir sanat, bu yönüyle, günümüzde, Performans Sanatı ve Body Art (Vücut Sanatı) ile yakın ilişki içindedir (Yetmen, 2012: 78).

Giyilebilir Sanat farklı bireysel ifade biçimleri içermektedir ve oldukça özgün, kurallarla sınırlandırılmayacak çeşitlilikte malzeme, teknik ve bakış açılarıyla yaratılmaktadır. Giyilebilir Sanat'ın yaratıcısı fikirlerin, duyguların, heyecanın ve biçimin birleştirilip bütünleştirilmesini sağlar. Başka bir deyişle sanatı giyenler, aynı zamanda ürünün yeniden tanımlanmasını da sağlayarak yaratım sürecine katkıda bulunurlar (Dale, Stupakoff, 1986: 7).

Giyilebilir Sanat'ı endüstriyel ve seri üretim tekstillerine ve yaygın olarak kullanılan popüler ürünlere bir karşı duruş olarak gösterebiliriz. Müzelerde yer alan Giyilebilir Sanat örneklerini ise kavramsal sanata atıfta bulunan yapıtlar olarak gösterebiliriz.

Söz gelimi King'e göre, tanımlamaya meydan okuyan ve kurumsallaşmış hiçbir estetik ölçütle uyum göstermeyen eserler görsel olarak farklı

zevkleri çağrıştıracak veya grafik açıdan rahatsız edici bulunabilirler. Fakat bunların her biri kişisel yoğunluğu ile birbirinden farklıdır ve yaratıcıları hakkında bilgi vericidirler. Böyle bir bakış açısından bakıldığında da Giyilebilir Sanat örneklerinin otobiyografik oldukları söylenebilir. Bir anlamda onları giyinen bedeninin özel kısımlarından kişisel bilgiler verebilirler. King'e göre bu çalışmalar, içsel dünyaların fiziksel biçimlenmeleridir ve duygu durum betimlemeleri içermektedirler. İşte bu kişisel ikonografi çağdaş Giyilebilir Sanat hareketini, günün ve geçmişin diğer vücut süsleme formlarından ayırmaktadır (King, 2000:16).

Roberto Capucci'nin 1960'lı yıllarda yaptığı Giyilebilir Sanat tasarımları da malzemesi, biçimi, yapılış amacı olarak yoğun atölye çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Capucci'nin tasarımları bir sanat eseri gibi eskiz ve denemelerin yapıldığı, malzeme araştırması, esinlenmeler ve duygu durum aktarımlarını içeren süreçlerden geçmiştir. Capucci'nin çalışmaları, kullandığı malzemelerin biçimlendirme yöntemleri ve yaratıcı kullanımları ile ortaya çıkan ürünün ifade boyutları açısından incelendiğinde sanat yorumcuları tarafından "Giyilebilir Sanat" olarak değerlendirilmekte ve müzelerde sergilenen tasarımları birer sanat eseri olarak kabul edilmektedir.

3. Sanatçı ve Tasarımcı Olarak Roberto Capucci

İtalyan Moda Tasarımcısı Roberto Capucci, Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuştur. Yirmi yaşında giysiler tasarlamaya başlamış ve zamanla modanın kendi alanı olduğunu fark etmiştir. 1950 yılında Roma'da ilk atölyesini açmış ve 1951'de Floransa'da, koleksiyonlarını, tasarımlarından etkilendiği, Markiz Giovanni Batista Giorgini'ye sunmuştur. Giorgini, Capucci'yi "Made in Italy" "İtalya'da üretilmiştir" etiketini geliştiren tasarımcı olarak nitelendirmiştir. Avrupa'da "harika çocuk" adının verildiği Capucci 1956 yılında uluslararası basın tarafından en iyi İtalyan tasarımcı olarak ilan edilmiştir. Bu yıllarda ünlü "Kutu Hattı" isimli elbisesini yapmıştır (URL4).

Resim 1

Resim 1. Piliseli ipek taftadan tasarlanmış renkli kutu elbise 1987 (URL4)

Resim 2

Resim 2. Kutu hattı elbise tasarımı: mavi elbise 1950'lerin sonu. (URL4)

Resim 3

Resim 3. Kutu hattı elbisesi 1958 Fransa (URL4)

1958 yılında Pierre Cardin ve James Galanos ile birlikte File-ne'de Tasarımcı “Genç Yetenekler Ödülünü” almıştır. İtalya’da kumaşın Michalengo’su olarak nitelendirilen Capucci’nin moda tarihinde ikonik sayılmasının nedeni bir terzi veya konfeksiyoncu gibi değil, tasarımlarını bir heykeltıraş gibi oluşturmanın yollarını arayan, benzersizliği tasvir etmek üzerine kurulu tasarlama sisteminden kaynaklanmaktadır. Savaş sonrası dönemde tasarımcılığa başlamış, mutluluk, renk ve eğlence isteyen insanları etkileyecek tasarımlar yapmıştır. Uсталık isteyen dikiş teknikleriyle geometrik olarak yapılandırılmış ceketler, etekler, kabarık tunikler, harem etekler, diz hizasında pantolon etekler, altın lame elbiseler, “Kutu Hattı (box-line), Güvercin Hattı (dove-line), Banjo Hattı (banjo-line)” gibi tarzlar yaratmıştır. Oluşturduğu bu tarz Amerikalı moda meraklılarının ilgisini çekmiş ve Amerika’da postayla satış yapan Spiegel mağazasıyla, New York’taki David Furs kürk eviyle, Chandler Ayakkabı Markasıyla ve bunun gibi bazı büyük markalarla satış anlaşması imzalamıştır.

1950’lerin, televizyon, fotoğraf, moda, çizgi filmler, sinema ve müzik gibi farklı medyaların altın çağı olduğu düşünüldüğünde, sanatçıların sanat yapmak için yeni yöntemler geliştirdiği bir dönem olduğu da söylenebilir. Bu dönemde Heykelsi ve mimari yapısal tasarlama yeteneğine sahip olan Capucci, Hollywood yıldızları için hacimli, renkli, abartılı tasarımlar yapmıştır. Elbise dikmeyi sanat seviyesine taşıyan tasarımcı drapaj konusunda olduğu kadar nakış tekniklerinde de oldukça başarılı olmuştur. Mermer kullanan bir heykeltıraş ya da tuval kullanan bir sanatçı gibi, kumaşla sanatını icra eden bir usta sanatçı kimliğiyle anılmaktadır.

Yüksek modayı canlı tutmak için, zanaatkârları korumamız ve eski teknikleri yeniden keşfetmemiz gerektiğini belirten Capucci, “en zeki, en yetenekli tasarımcı dahi, bu zanaatkârlar ve onların bize bıraktıkları miraslar olmadan üretmez” demiştir. Capucci, tasarımlarındaki yenilikleri, özveriyle ve detaylara olan dikkati ile ortaya koymakta, oluşturduğu giysilerini de modanın ötesine geçerek hacimli, özgün ve sıra dışı hale getirmektedir.

Tasarımcı olarak değil sanatçı olarak nitelendirilmeyi arzu eden Capucci diğer tasarımcılar için bir ilham kaynağı olmuştur. Giysilerini birer sanat nesnesine dönüştürmeyi başaran sanatçı, 1990’lardan sonra hazır giyim için çalıştığı modellerde ise her zaman kadınlara yakışacak renkleri seçmiş, giyen kişinin bedenini daha güzel ve mükemmel gösterecek kalıplar ve drapaj usullerini kullanmakta ustalık göstermiştir.

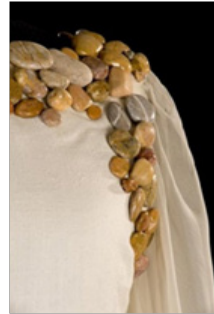
Resim 4 ve 5. Cadillac Reklamı “Nove Gonne” dokuz katlı elbise 1956, ipek tafta. Roberto Capucci (URL 5).

1956’da en iyi İtalyan tasarımcı seçilen Capucci, 1958’de Boston’da ilk kez bir İtalyan olarak Amerika’nın Moda Oscar’ı olarak kabul edilen, “Amerikan Moda Ödülü”nü almıştır. 1957’de “Nine Dress” “Nove Gonne” adlı elbisesini tasarlamıştır. Bu elbise, kırmızı ipek taftadan ön tarafı açık, dar etekli, arkası yere kadar kat kat uzun forma sahiptir. Capucci bu elbiseyi tasarlarken “suya atılan taşlardan” ilham aldığını belirtmektedir. Roma’daki atölyesinde Amerikan film yıldızı profesyonel yüzücü ve su balerini Esther Williams bu giysiyi Amerikan Cadillac araba markası reklamlarında reklam çekimleri için giymiştir (Resim 4-5).

Ünlü Fransız modacı Christian Dior’un “İtalya’nın en yeteneklisi” dediği Capucci, Fransa’da Rue Cambon Paris dört numaralı mağazada ilk moda evini açmış ve Chanel ile iki yıl sonra atölye komşusu olmuştur.

Resim 6.

Resim 7.

Resim 6 ve 7. Roberto Capucci’nin 1960’larda taş ve pleksiglas ile yaptığı giysi tasarımları (URL4).

1960’larda deneysel çalışmalarına devam eden sanatçı rafya, plastik, saman, taş, bambu, çuval bezi ve pleksiglas’larla tasarımlar yapmıştır (Resim 6-7).

Ancak kariyeri boyunca geometrik yapılar, biçim arayışı, natüralizm akımı, tarihi anıtlar, önemli klasik heykeller ve botanik bilimi temel ilgi alanlarını oluşturmuştur. İlham aldığı ülke de Hindistan olmuştur. Bu bilgi ve ilham sonucu edindiği duygularını kâğıda tasarım biçimleri olarak, giysiye de üç boyutlu kumaş heykeller olarak aktarmıştır. “Bu nedenle, sanat eleştirmeni Germano Celant, Capucci’nin müze giysileri için “yumuşak orta çağ zırhları” şeklinde nitelendirmede bulunmuştur” (Bauzani, Sozzani 2003:40).

1962-69 yılları boyunca Capucci Paris’te Haute Couture defilelerine katılmıştır. 1965 yılında kapüşonlu ve horoz tüyleri ile süslenmiş optik sanat akımından esinlendiği optik desenli elbisesini yapmıştır.

Resim 8

Roberto Capucci, Optik Elbise, «Vassarely’ e Saygı»,1965(URL 6)

1968’de atölyesini Roma’ya taşımış ve Alta Moda Primera (Hazır Yüksek Moda) defilelerinde yer almıştır. Paolo Pasolini’nin “Teorema” Film projesinde Silvia Mangano ve Terence Stamp için kostümler tasarlamıştır. 1970’lerden sonra Doğu Asya’da yaptığı seyahatler sırasında, geleneksel kumaş yapım teknikleri üzerine çalışmış ve geleneksel giysilerin serbest ama zarif güzelliğine hayranlık duymuştur. Karmaşık biçimde kesilmiş, katlanmış, kıvrılmış ve süslenmiş doğu tasarımlarını göz kamaştırıcı bulmuş, doğunun felsefesinden ve el sanatlarından türetilmiş ürünlerin derin ve basit ilkelerinin doğa olduğunu tespit etmiştir. Doğu Asya’da ki bu yaklaşım Avrupa insanının da doğal biçimlere yönelmesi ile aynı prensibe dayanmaktadır.

Örneğin; Capucci'nin 1982'de tasarladığı ipek kadife ve ipek gazar kumaştan tasarlanmış "Arancia" (Turuncu) elbisesi, doğada yer alan olgun ve lezzetin zirvesinde, bölünmüş ve yemeye hazır meyvenin cazibesini uyandırmaktadır (Resim-9). 1985'te yaptığı pilili ipek giysisi ise; Fuoco (Ateş), aerodinamik bir korse ile alev almış gibi görünmektedir. 1992'de yaptığı okyanus mavisi ipek tafta kısa gece elbisesinin eteği heykelsi biçimde dalgalanıyor ve Museo Della Fondazione binasında Roberto Capucci'nin Floransa'daki sergisinde (Ekim 2007- Haziran 2008) gösterilen ipek kadife ve ipek saten elbisesi ipeklerden yapılmış yaprak filizlerini yansıtmaktadır.

Bu sergideki birkaç örnek, biçim ve dokunun ötesindeki kavramlara değinmektedir. Örneğin, Capucci'nin 1965'te tasarladığı "Omaggio a Vasarely" (Macar Op-Art sanatçısı Victor Vasarely'e saygı), (Resim-8), giysisi ipek saten kurdeleler ve devekuşu tüylerinden yapılmıştır; 1969'ta tasarladığı ipek jorjet ve yün elbise "Omaggio a Burri", (İtalyan sinema sanatçısı Alberto Burri'ye saygı) adını taşır. 1985'te tasarladığı ve "Cinema" adlı ham ipek elbise, film makaraları sarılı gibi görünen siyah bir elbisedir. 2007 yılında ise, yaptığı tasarımda bel kısmına yerleştirilmiş bir sfenks heykel yüzüne sahip olan pilili ipek kadife ve ipek taftadan yapılmış elbisesi "Spire" (Coils), farklı tasarımları arasında sayılabilir.

Capucci'nin yaratıcı buluşları farklı yörüngelere kayan izlenimler bırakmaktadır. Bununla birlikte tasarımların ana fikri ve ortaya çıkan giysileri, 1940'lı ve 1950'li yıllardan çiçek formları, balıksırtı desenleri, geometrik şekiller, obsesif kıvrımlar, renkli süslemeler ve kumaştan oluşan heykellerinde birbiriyle bütünleştiren oluşumlar görülmektedir.

1970'de Roma'da Etrusca Sanat Müzesi'nde Capucci, kendi tasarımlarında devrim yaratan sanatsal ve deneyimsel bir koleksiyon tasarlamıştır ve defilelerde koleksiyonu ayakkabılar yerine botlarla sergilemiştir. Daha sonraki yıllarda yılda bir kez olmak üzere kendisi için uygun olan bir zamanda kendi istediği bir ülkede koleksiyonlarını sunmuştur.

Capucci, 1962-69 yılları arasında Paris'teki moda evine ait çalışmalarını ve 1968-79 yılları arasındaki Floransa'da yaptığı çalışmalarını geçiş dönemi olarak nitelendirmiştir. Bu dönemlerde moda defilelerine Haute Couture koleksiyonlar hazırlamış ve moda sektörüne de hizmet etmiştir. 1980'lerde kumaş heykelsi yapılarla manipüle etmeye başlamıştır. 1980'lerden sonraki çalışmalarına ise "Biçim Çalışmaları" adını vermiştir.

Capucci seri üretim mantığına ve "süper model" lere karşı olan, hazır giyim endüstrisinin bir parçası olmayı kabul etmeyen bir sanatçıdır. Giydirdiği kişiler opera sanatçıları, prensesler, İtalyan başkanlarının eşleri ve Romalı aristokratlar olmuştur. Gloria Swanson, Marilyn Monroe,

Jacqueline Kennedy, Silvano Mangano, Rita Levi, bazı bilinen kişilerden birkaçını oluşturmaktadır. “Gazeteci Yazar Irene Brin; bu kadınlara “Capuccine”ler demiştir” (URL7).

Capucci'nin 80'lerde ilham aldığı diğer konular ise yine doğada var olan kalla zambağı, kelebekler ve ateştir. Bu çalışmalarında yeni renk efektleri yaratmak için giysi kumaşları üzerinde milimetrik çalışmalar yaparak, farklı renk kombinasyonlarına ulaşmıştır.

1982 ve 1994 yılları arasında tamamıyla sanatsal çalışmalar yapmış ve sergiler düzenlemiştir. Bu sergiler sırasıyla 1982'de Milano'da Visconti Sarayında, 1984'te Paristeki İtalyan Elçiliğinde, 1985'te New York Armory Park Avenue 'de 1989'da Roma Ulusal Modern Sanatlar galerisinde, 1992'de Berlin'de Schauspielhaus binasında açılmıştır.

Resim 9

Resim10

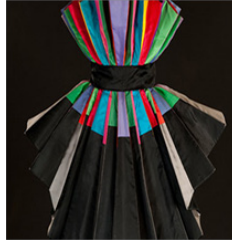

Resim11

Resim 9. “Arancia”, ipek kadife ve ipek gazar kumaş, 1982(URL 8).

Resim10. Pilisoleyli kelebek formu elbiseler, ipek tafta, 1985(URL 8).

Resim 11. 1991 yılı Rai Televizyonu Eurovision şarkısını seslendiren sanatçının giysisi “Gli specchi di Trieste” (Triestenin aynaları.) Plisoley yapılmış metalik elyafli ipek tafta kumaş (URL 8).

Resim 12. Heykel Elbise ipek tafta 1989.(URL5)

1995'te Kırk Altıncı Venedik Bienali'ne içlerinde Capucci'nin de bulunduğu on sekiz İtalyan sanatçı davet edilmiştir. Tasarımcı on iki adet soyut

heykel elbise ile kişisel sergi açmıştır. Sergide yer alan tasarımları heykel olarak nitelendirilmiştir. Giysi çözümlene sorunları ile daha az uğraşmış ve ilk kez bu çalışmalarını sırasında biçim ve görüntüyü ön planda tutmuştur. Burada Capucci'nin sergilediği giysiler kendisinin tasarımcı olmaktan sanatçı olmaya geçişini ispatlamaktadır. Bu aynı zamanda onun modadaki köklerinin derinleştiğini de açıkça göstermektedir. “Giyilebilirlik” kavramı, Capucci'nin 1980'den sonraki tasarımlarında geri planda kalmış ve sanat eseri yönüne doğru bir ilerleme görülmektedir (URL 9).

Resim 13

Resim 14

Resim13. Kostüm, pileli gece elbisesi, ipek tafta kumaş,1989 (URL8).

Resim14. Schauspielhaus Berlin operası için tasarlanan kostüm, tafta ve janjanlı ipek kumaş, 1992 (URL10).

2003 yılında üç girişimci, Bernhard Willhelm, Sybilla, Tara Subkoff tarafından Capucci markası kurulmuştur. Arşivlerinde yaklaşık 439 adet giysi tasarımı, 500 adet illüstrasyon çizimi ve 22000 orijinal tasarım çizimi, çeşitli materyaller ve fotoğraf arşivleri yer almaktadır (Clark, Hays 2014:81).

“Pret a porter” Hazır giyim koleksiyonlarında Capucci markası için çalışan tasarımcılar sezon koleksiyonlarını hazırlarken bu arşivden yararlanmaktadır. 2007 yılında Floransa’da Villa Bardini Roberto Capucci Müzesi’nde sergilenen giyilebilir sanat örnekleri de mevcuttur.

Capucci, İtalya’da, 2010 yılında Uffizi Sanat Galerisi’nde ilk kez erkekler için tasarladığı, androjen görüntüsü yaratan bale kostüm çizimleri sergisi açmıştır. Avrupa’daki sergilerinin yanı sıra 2011 yılında da Amerika Philadelphia Sanat Müzesi’nde açılan Antoloji sergisine “Art to Fashion” ismi verilmiştir. Bu sergide, geleneksel kategorilerin ötesinde konumlandırılan ve benzersiz teknikleri yansıtan tasarımcı sanatçının, zorlukları de-

neyimleme arzusunun analiz ettiği giysi tasarımları görülmektedir. “Biçim ve Yaratıcı Düşünme” üzerine kurgulanan sergi, yenilikçi mimari biçimler, hacim ve orantıların kullanımı ve inşa etme yeteneği üzerine bir çalışmadır.

Resim 15

Resim 16

Resim 15. “*Oceano*”, Roberto Capucci Vakfı Arşivi 1998. Fotoğraf: Fiorenzo Niccoli (URL 11).

Resim 16. Mor ve altın rengi ipek tafta kumaştan tasarlanmış 1970’lere ait giyilebilir sanat eseri (URL 12).

Resim 17

1986 Katia Ricciarelli için Capucci tarafından tasarlanmış kırmızı pembe, uzun kollu, pilise volanlı, ipek elbise de Amerika’da sergilenen tasarımlar arasındadır (URL 13)

Mantua Bibiena tiyatrosu Roberto Capucci kreasyonları 2 Haziran 2012 Mantua, İtalya (URL 14).

Roberto Capucci sıra dışı sanatsal moda yaklaşımı ile avangart bir çizgi yaratmıştır. Bu nedenle kendisinden sonraki genç moda tasarımcılarına da ilham kaynağı olmuştur. Alexander Mc Queen, Project Runway, Giambattista Valli, Givenchy, Pino Lancetti, Aquilano Rimondi, Andrea Odicini gibi bilinen moda tasarımcıları Roberto Capucci' nin tasarım ve sergileme yöntemlerinden ilham alan moda tasarımcılarıdır. Iris Van Herpen'nin 2010 ile 2018 yılları arasında yaptığı üç boyutlu yazıcıda üretilen giysi tasarımlarında da Capucci etkileşimleri görülmektedir.

Resim19.

Krizia markasının 1988 ve 1991 yılında Capucci'ye atıfta bulunduğu tasarım örnekleri (URL 15).

Değerlendirme

Capucci, bir moda tasarımcısı olarak çalışmaya başladığı ilk yıllardan itibaren kumaşı, üç boyutlu bir heykel malzemesi gibi ele aldığı, ustalık isteyen dikiş teknikleriyle oluşturduğu, elbiseler yaratmıştır. Bu elbiselerin esin kaynakları, geometrik biçimler; (Kutu Hattı), doğal formlar; (Güvercin Hattı, Nine Dress, Arancia, Kalla zambağı, Butterfly, Fuoco) ve endüstriyel üretilmiş nesnelerin formlarıdır. (Banjo Hattı, film makaralarından esinlendiği Burri Elbise) gibi. Bu elbiseler, taşıdıkları heykelsi

biçim, estetik, renk ve ışık değerleriyle “Giyilebilir Sanat” eserleridir.

Araştırmacı bir sanatçı olan Capucci, tasarımlarının amacının ikinci derecede giyinmekle ilgili olduğunu savunmaktadır. Sanatçı, 1960’larda, geleneksel tekstil malzemelerinin dışına çıkarak, rafya, plastik, saman, taş, bambu, çuval bezi ve pleksiğlas gibi malzemelerle denemeler yapmıştır. Zaman içerisinde, tasarladığı elbiselerin, giyilebilir özellikleri geri planda kalıp, heykelsi özellikleri daha öne çıkmaya başlamış ve tekstille yapılmış heykellere dönüşmüştür. Bu anlamda tasarımlar içsel güzelliği ve yaratımda biricikliği için takdir edilmektedir. Moda ile sanat arasındaki çizgiyi eriten tasarımları heykel ve mimari tarzı taşıyıp, bedenini giymesi ve rahat etmesi için değil görüp yaşaması için tasarlanmışlardır.

Sanatçı, sanat akımlarından ve bu akımların görsel dillerinden de etkilenmiştir. Bu akımlar arasında, Fütürizm, Pop Art, Rasyonalizm ve Op-Art sayılabilir. Kendisi için, “ben bir terzi veya tasarımcı değilim, yaratmanın yollarını arayan bir zanaatkârım ve kumaşı heykeltıraşın çamuru kullandığı gibi kullanıyorum” demiştir (Bianchino, Quintavalle, 1989:111).

Sonuç

Modernizm döneminin sonuna doğru moda tasarımcıları moda defilelerini bir performans sanatı gibi sergilemeye başlamışlardır ve Roberto Capucci’de kendi dönemindeki bazı avangart moda tasarımcıları gibi, giyilmeye yönelik değil giyilebilse dahi kullanıma yönelik olmayan kavramsal sanat içeriğinde giysiler tasarlamıştır. Bilinen sanat müzelerinin ve sergi salonlarının da müze ortamında ve moda tasarım sergileri olarak moda tasarımcılarının koleksiyonlarına yer vermesi modanın sanat olarak da önemini vurgulamaktadır.

Capucci kitle kültürü dışında kalmayı tercih eden ve toplumu etkilemek endişesi taşımayan kendi içinde kalmış olan sanatsal modernizmi savunan Adorno’nun tezini doğrular biçimde davranmıştır. Bu davranış biçimi de Capucci’nin tüketime önem veren yapının kontrolüne girmesini önlemiş ve popüler kültürde olduğu gibi sanatın kolay bir obje gibi algılanmasının tersine bir yaklaşım sağlamıştır. Capucci’nin genellikle Haute Couture ile bağdaştırılmış giysi çalışmaları hacim ve form üzerine olmuştur. Soyut geometrinin üç boyutlu halleriyle doğa esinlenmeleri ilham kaynağı olmuş, kişisel çözümlene yöntemleri de ana tasarımlarını oluşturmada etkili olmuştur.

İpek tafta, yumuşak ipek saten, ham ipek, ipek mikado kumaş, ipek gazar, pamuk jorjet ve Fransa Lyon şehrinden alınmış boyalı saf ipek kumaşları kullanan Capucci eski pilise yöntemleri ile heykelsi dökümler

ve rafine tasarımlar elde etmiştir. Sanatçı ve tasarımcı, sanat ve tasarım ilişkisine verdiği önemi yaptığı yeniliklerde hissettiren uluslararası alanda bir usta olarak görülen Capucci, dehası sayesinde geçmişle günümüz tasarım teknikleri arasında bir köprü oluşturmuştur. Capucci'nin tasarımlarında dikiş, nakış ve farklı eliş teknikleri geleneksel değerleri sürdürmeyi sağlarken, kumaşlarla oluşturduğu çok katmanlı kompleks ve hacimli yapılar da çağdaş modayla bağlantı kurmaktadır.

Capucci'nin kimi zaman sanat akımlarına atıfta bulunarak oluşturduğu tasarımları sanatçılarla iş birliği içerisinde gerçekleşmiş, bu yaklaşım da moda ve sanatı birbirine bağlamıştır. Bu sayede de üst düzeyde tasarım yapan moda tasarımcılarının Giyilebilir Sanat olarak tasarlanan sanatsal tasarımları "sanat biçimi" olarak nitelendirilmiştir. Giyilebilir Sanat tasarımlarının görsel bir ortamı ve sanatsal bir ifadesi vardır. Bu sebeple giyilebilir sanat, giysileri sadece bir anlatım aracı olarak özgürce yaratma olanağı sunmaktadır. Bu anlamda müze ziyaretçilerinin ve moda takipçilerinin moda ve sanat arasındaki yakın ilişkiyi görmesi açısından Capucci'nin uyguladığı üst düzeydeki moda sergileri önemlidir. Capucci çağdaş dönemde yaşayan bir moda tasarımcısı olduğundan yaptığı defilelerin yanı sıra moda sergileri de moda ve sanat alanında, çağdaş bir yaklaşım oluşturmaktadır.

Kaynakça

Kitaplar

- Bayazıt, N. (2008). *Tasarımı Anlamak*. İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- Bianchino, G. ve Quintavalle, A (1989). *Moda, dalla fiaba al design*. Novara, Italy: De Agostini.
- Clark, J. ve Haye, A.(2014). *Exhibiting Fashion: Before and After 1971* Yale University Press,USA.
- Dale, J. S. ve Stupakoff O. (1986). *Art to Wear*, Abbeville Pr; 1st edition, England.
- Gillion, V. (2010). *İtalyan Modası* Berg Moda Kütüphanesi, Berg Yayıncılık, İtalya
- Seeling C. (1999). *Fashion, The Century of the Designer*, Könemann Cologne, Almanya.
- The Fashion Book (1998), Catalogue Phaidon Press Limited London- Singapore.

Worsley H. (2012). *Modayı Değiştiren 100 Fikir*, Laurence King Publishing Ltd. London.

Makaleler

Ertürk, N. (2011). Moda Kavramı, Moda Kuramları ve Güncel Moda Eğilimi Çalışmaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART-E*, Mayıs 2011-7

Kroening E. (2012). From Runway to Museum, *Journal of Minnesota State University*, Mankato Volume 12; Article 5

Bauzano, G., Sozzani F. (2003). Roberto Capucci: Lo stupore della forma, *Ottanta abiti-scultura a Villa Panza*. Milan: Skira.

Özüdoğru Ş. (2013). Bir Sanat Biçimi Olarak Moda, Moda Sergileri ve Galeri Estetiği, *1. Uluslararası Sanat Sempozyumu: Sanat Tasarım ve Manipülasyon*, Sakarya

Yetmen, G. (2012). Giyilebilir Sanat, *ETHOS, Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Ocak/January,2012.

King, S. R. (2000). Wearable Art Inspired by the Effects of Information Technology at the Beginning of the Twenty-First Century, *The Graduate School, University of Wisconsin-Stout*, Menomonie.

Tez

Bat, M. (2008). *Moda Oluşturma Sürecinde, Stratejik Planlama ve Halkla İlişkilerin Rolü*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir

İnternet Kaynakları

URL1: www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=v2 Erişim tarihi:8-10-2018

URL 2: <https://humeyradalmis.wordpress.com/sanat-felsefesi/sanatta-guzellik-problemi/>

URL 3: <http://www.edebiyathaber.net/hegel-felsefesinde-sanat-ve-sanat-yapiti-kavrami-prof-dr-onur-bilge-kula/>

URL 4: influentialdesigners.weebly.com/roberto-capucci.html/ erişim tarihi:25-10-2018

URL 7: fashion-history.lovetoknow.com/fashion-clothing-industry/fashion-designers/ Erişim tarihi:21-09-2018

URL 9: www.studiointernational.com/index.php/studies-in-form-rober

to-capucci-art-into-fashion Erişim tarihi:21-09-2018

Resim Kaynakları

Resim 1-2-3

URL 4: influentialdesigners.weebly.com/roberto-capucci.html/) Erişim tarihi:25-10-2018

Resim 4-5

URL 5: www.forbes.com/sites/raquellaneri/2011/06/04/fashion-and-art-alexander-mcqueen-and-roberto-capucci/#14295f8) Erişim tarihi:16-10-2018

Resim 6-7

URL 4: influentialdesigners.weebly.com/roberto-capucci.html/) Erişim tarihi:25-10-2018

Resim 8

URL6 <http://www.alaintruong.com/archives/2011/03/25/20725586.html> Erişim tarihi:16-10-2018

Resim 9-10-11

URL8 www.Fondazionerobertocapucci.Com/Mostrepersonali_En.Htm) Erişim Tarihi:16-10-2018

Resim 12

URL 5: www.forbes.com/sites/raquellaneri/2011/06/04/fashion-and-art-alexander-mcqueen-and-roberto-capucci/#14295f8 Erişim tarihi:16-10-2018

Resim 13-14

URL 10: <http://backgroundimgfer.pw/Nove-Gonne-Nine-Skirts-1956-By-Roberto-Capucci-Italian-b.html> Erişim tarihi:19-10-2018

Resim 15

URL 11: <http://www.emmemagazine.it/2016/03/07/roberto-capucci-the-tailor-designer-has-never-done-> Erişim tarihi:19-10-2018

Resim 16

URL 12: http://www.fondazionerobertocapucci.com/news_en.htm Erişim tarihi:19-10-2018

Resim 17

URL 13:www.philamuseum.org Erişim tarihi:19-10-2018

Resim 18

URL14:<https://fashionbeyondfashion.com/2015/06/02/three-days-in-mantova-under-the-sign-of-roberto-capucci1/>

Resim 19

URL 15:<https://www.pinterest.ru/pin/267893877808651155/?lp=true>

Kumaş isimleri:

Jorjet: Brmck görünümlü çok bükümlü pamuk veya ipek kumaş

Mikado: Mikado ipeği, gelinlik kumaşı, dokumasından çizgili kumaş

Tafta: Atkısı ve zgs farklı renklerde, ipek, sert, yanar döner kumaş.

Gazar: Çift kat dokumalı dimi saten ipek veya polyester kumaş.

The main body of the page is blank, indicating that the content of the article or report is not visible in this view.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 217-230
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 05.12.2018
Kabul/Accepted: 21.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

ŞAMANLARIN GÖĞE YÜKSELİŞ RİTÜELERİNİN AĞAÇ SİMGESİBAĞLAMINDAİNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RISE OF THE SHAMANS' RITUELS TO THE SKY WITHIN THE CONTEXT OF TREE ICON

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SAĞ

Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü
ORCID: 0000-0002-4198-9965, sagmemet@gmail.com

Mukaddes ÇETİN BÜYÜKTUNCA

Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik Öğrencisi
ORCID: 0000-0002-8437-0476, mukacetin@gmail.com

Öz

Eski Türklerin doğayla iç içe yaşamaları; temelinde doğada ve evrende var olan her şeyin özünü ruhların oluşturduğu düşüncesinden şekillenerek şaman inancında bir ifade yöntemine dönüşmüştür. Hastalıkta, tarımda, ölümden, avlanmada, savaşlarda bu olayların ruhlarla ve tanrı ile bağı gözetilmiş ve bu noktada şamanlar ruhlar, tanrı ve insanlar arasında aracılık görevi üstlenmişlerdir. Şaman inancında dünya üç katmanlı bir modelden oluşmaktadır ve şaman yeraltına, yer yüzüne ve gökyüzüne yaptığı yolculuklarda bir kozmik kuşaktan diğerine geçerek aradaki iletişimi sağlamaktadır. Şamanın bu yolculuğu birtakım aracı nesnelere ve törenlerle, yer altında yaşayan kötü ruhlardan gelen felaketleri uğursuzlukları engellemek için yer altına, tanrıya ve iyelere kurbanlar sunmak, bereket ve bolluk dilemek için gökyüzüne olacak şekilde gerçekleşmektedir. Tanrıya ulaşmak için gökyüzüne yapılan yolculuklarda, yükseliş ritüelinin gerçekleşebilmesi için birçok inancın ekseninde de kutsal kabul edilen ağaç, seyahat halindeki şamanın ruhunu tanrıya ulaştırarak kutsal bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Ritüelin ana merkezinde yer alan ağaç ile göğe çıkma fikrinde seyahat ağaca atılan her bir çentiğin, gökyüzüne uzanan bir basamak görevi görmesi ile sağlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şamanizm, göğe yükseliş, ağaç,

Abstract

The ancient Turks living together with nature on the basis of the idea that souls form the essence of everything that exists in nature and in the universe has

turned into a method of expression in Shaman belief. During a disease, agriculture, death, hunting and wars, these events were connected with the souls and with the god, and at this point shamans acted as mediators between souls, gods and people. In the shamanic belief the world is composed of a three-tiered model, and the shaman provides the communication between a cosmic generation and others through the journeys they have to the underground, the earth and the sky. The journey of the shaman takes place in a number of ceremonial objects and means, to offer sacrifices to the underworld, to the gods and to the benefactors to prevent the atrocities from the evil spirits living underground, and to the sky for pray for abundance. These journeys to the sky in order to reach God, the tree is considered sacred in the axis of many beliefs in order to achieve the ascension ritual and emerges as a sacred symbol that brings the soul of the shaman who is traveling to the god. In the idea of ascension to the tree with the tree in the center of the ritual, the journey is conducted with each notch that is thrown into the tree provided by serving as a step extending to the sky.

Keywords: Shamanism, Ascension, Tree

Giriş

Erken dönemlerde insan, doğanın zayıf bir parçası olarak, ona ait tüm olaylardan korkmuş, baş eğmiş, onu yüceleştirmiş ve ondan gelen her şeyi o korku ve yücelik duygularıyla kutsayarak kutsallaştırmıştır. Animistik ve mistik düşünce yapısına göre doğada ve evrende var olan her nesne bir ruha sahiptir, ve her şey bu ruhların enerjisiyle var olmaktadır. Bu düşünce yapısına göre, hastalık, kıtlık, felaket, kuraklık, bereket, başarı yani insana dair her bir olgu ruhlar tarafından yönetilmektedir. Birçok farklı inanış ve kültürde bu ruhlarla iletişimi sağlayan ritüeller ve mitler bulunmaktadır. Türk düşünce yapısında da nesnelere ve olguların ruhlarının varlığına inanış, şaman düşünce yapısında ön plana çıkmaktadır. Şamanizm, ruhların varlığına inançla şekillenen mistik düşünce yapısına sahip en eski inanış biçimlerinden birisidir ve bu düşünce yapısından kaynaklı ritüeller binlerce yıl çok büyük bir coğrafyada hüküm sürerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu çalışmada Orta Asya toplumlarında var olan şaman felsefesi kısaca özetlenerek, eski Türklerin ritüellerine, yaşam biçimlerine, inanışlarına etki eden düşünce yapısını gök inancı bağlamında analiz ederek, yükseliş ritleri bağlamında “ağaç” simgesinin kültürel yapıdaki varlığı sorgulanacaktır. Amaç, tüm inanışlarda kutsal kabul edilen, “hayatın kaynağı” olarak ele alınan ağaç simgesinin, şaman felsefesinde gökteki tanrılara ulaşmak için bir araç olarak kullanıldığı alanların tespit edilerek ve bu olgunun kültürel bir miras olarak devamlılığına katkı sağlaması düşünülmektedir.

Orta Asya'da Şamanizm

Orta Asya'nın geniş coğrafyasına yayılan Türk toplumlarının inanış biçimi kabul edilen Şamanizmin, kapsamı ve tanımı hakkında temelde bir fikir birliğinden bahsetmek olanaksızdır. Konunun uzmanlarınca ruhbilimsel, budunbilimsel ve toplumbilimsel olarak ele alınan Şamanizm, onu benimseyen toplumların çok geniş bir coğrafyaya ve kola ayrılmasından dolayı çeşitli açılardan tanımlanmıştır. Bu alanlarda çalışmalar yapan araştırmacılar elde ettikleri veriler ışığında analizlerde bulunmuşlar, kimisi Şamanizmin genel olarak bütün dinlerin geçtiği bir başlangıç evresi olduğunu söylerken kimisi de Şamanizmin din değil, felsefi bir düşünce yapısı olduğunu savunmuşlardır.

Şaman felsefesi bağlamında kapsamlı araştırmalar yapan Dinler Tarihcisi Eliade, Şamanizmin kendine özgü bir yapılaşmanın belirtilerini gösterdiğini dolayısıyla belirginleştirilmesinde yarar olan bir tarihe sahip olduğunu söylemekte ve bu yapılaşmanın Sibiryaya ve Orta Asya'ya özgü dinsel bir olgu olduğunu vurgulamaktadır (Eliade, 2014: 24). Michel Perin, bu coğrafi kıta ve bölgelerde yaşayan şamanist düşüncenin, olaylara anlam katmak ve olaylar üzerinde egemen olabilmek amacıyla insan zihni tarafından tasarlanan büyük sitemlerden biri olduğunu ifade etmektedir (Perin, 2003: 11). Yine Şamanizm üzerine araştırmalar yapan Yaşar Çoruhlu, Şamanizmi İç ve Orta Asya'da yaşayan Türklerin bu bölgelerde gerçekleştirdiği inanç ve uygulamalar bütünü olarak tanımlamaktadır (Çoruhlu, 2010: 15). Fuzuli Bayat, İslam'dan önceki ideolojik ve sosyo-kültürel alanın idare edici ve yönlendirici fonksiyonunu üstlenen Şamanlığın, felsefi pratik bir akım olup, Türk kültürünün bütün yönlerini kapsadığını belirtmektedir (Bayat, 2006: 21). Jean Paul Rox ise, Şamanizmi, bugün büyük dünya dinlerinden birini benimsememiş Türk halklarının inançlarının asıl karakteristik özelliği olarak görmektedir (Roux, 2011: 116).

Şaman düşüncesinin en belirgin özelliklerinden biri doğa ile insanın birbirinden ayrılmaması ve bir bütün olmasıdır. Bu yönüyle şaman inancı da doğa olaylarına ve doğa üstü varlıklara bağlanmaktadır. Şaman düşüncesinde evrenle dünyamız, makro-kozmosla mikro-kozmos arasında edebi bir denge bulunmaktadır. Doğa üstü güçlerle donatılmış şamanın başlıca görevi ise bu dengeyi ve düzeni korumaktır. Dolayısıyla şaman, doğa – insan – ruhlar arasında iletişim kuran bir aracıdır (Bayat, 2006: 22). Tanımlamalarda da görüldüğü üzere pek çok düşünce şamanların, insanlar ve ruhlar dünyası arasında bir aracı rolünde olduğu yönündedir. Bu aracılık ise şamanın trans halindeki yolculuğu ile gerçekleşmektedir ve şamanın sahip olduğu bu güç tanrı tarafından bahşedilmektedir (Buluç, 1971: 71). Aynı zamanda sağaltma, fal bakma, kurban törenlerinin yönetimi, öykü anlatımı, hekimlik şamanların en önemli özellikleri arasında yer almaktadır

(Hoppal, 2012: 33).

Dinler tarihçisi Eliade'ye göre “insanın uykuda ya da uyanırken düş görmediği ve trans halinde yani öte dünyaya yolculuk olarak yorumlanan bir bilinç kaybı içine girmediği bir çağ düşünülemez” (Eliade, 2012: 32). Mistik deneyim, “kendinden geçme konusunda uzmanlaşmış” bir grup insanın yetkisindedir. Şamanlar, büyücü hekimler, şifacılar ve esrikler dinsel deneyimlerinin yoğunluğuyla toplumun geri kalanından ayrılmaktadırlar. Hayatın kutsal yönünü diğer insanlardan daha kapsamlı ve daha kişisel bir tarzda yaşayarak, çoğu durumda hepsi sadece kendilerine özgü olan alışılmadık davranışlarıyla, gizemli güçlere sahip olmalarıyla, tanrısal ve şeytani varlıklarla, kişisel ve gizli ilişki kurmalarıyla, kendilerine özgü yaşam tarzlarıyla, kılık kıyafetleriyle, mevkilerini gösteren işaretlerle ve konuşma biçimleriyle dikkat çekmektedirler (Eliade, 2017: 80).

Eski Türkler dünyalar arası yolculuğu da şamanlar vasıtasıyla sağlamaktadır, çünkü inanışa göre dünya 3 katmanlı bir modelden oluşmaktadır. İyiliği veren, güzelliğin ve aydınlığın simgesi tanrı göğün ışıklı katında yerlerini alırken, insanlar, hayvanlar ve ruhlar yeryüzünde yaşamakta, kötü ruhlar ve şeytanlar ise yerin altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu üç dünya birbirine bir eksenle bağlıdır ve bu eksen 3 dünyanın tam ortasından geçmektedir. İşte şamanlar da bu 3 ayrı dünyaya trans halinde yolculuk edebilmekte, tanrı, iyeler ve koruyucu ruhlar ile iletişim kurabilmektedirler.

Gök İnancı

Doğayı ve evreni kutsal kabul eden ilkel inanış sistemlerinde gök düşüncesi doğrudan doğruya bir aşkınlığı ifade etmektedir. Sadece gök kubbeyi düşünmek bile ilkel insanın zihninde dini bir tecrübe üretmeye yetmektedir. Göğün sonsuz yüksekliği, aşkınlığın simgesi olarak basit bir şekilde aklileştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Gök; yüksek, yüce, güçlü, sabit ve sonsuz olması bakımından yücelik sıfatı yüklenerek ilahileştirilmiştir. Bu bağlamda gökler, tanrıların mekanlarıdır ve gökle ilişkilendirilen herhangi bir dini değer, onun aşkınlığını ortaya çıkarmaktadır (Eliade, 2005: 63-64).

Eliade'ye göre tanrıların mekanının gök olduğu düşüncesi, gökyüzünün sıradan ve ölümlü insanların erişemeyeceği ve sadece insanın zihninde tezahür edilerek tanımlanabilen yerler olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çeşitli yollarla ve araçlarla tanrının katına yani gökyüzüne yapılan yolculuklarda bu yolculuğu yapabilen kişi sıradan bir değildir (Eliade, 1991: 97-98). Gök Tanrı inancı Türk topluluklarının düşünce biçimini de ortaya çıkarmaktadır. Eski Türkçede “tangrı”, “tengri”, “tengere”, “tangara”, “ture”, “tenegere” gibi değişik şekillere bürünen Tengri sözcü-

ğü hem göğü hem de Gök Tanrı'yı ifade etmektedir (Çoruhlu, 2010: 24). Jean Paul Roux'ya göre; Gök Tanrı yaşamsal mutluluğu ve talihi toplumsal durumlarına göre insanlarına bahşetmektedir. Gök Tanrılar, kozmolojik ve toplumsal düzeni sağlar; ona dua edilir ve kurban verilir. Bu durumda bazen tanrı olarak adlandırılan ruh ya da kutsal kabul edilen çok sayıdaki ikincil güç ise daima Tanrı'ya bağlanmaktadır (Roux, 1988: 88-97).

Mitlerin dini sisteminde Gök Tanrı, iktidarın merkezinde yer alan ana kùltür. Fakat Yakut ve Moğollarda “tangara” ve “tengri” terimlerinin hamî ruhları, özellikle de ışıklı sema ruhlarını tanımlamak için kullanıldıkları da görölmektedir. Savaş hamileri olan “Bogatur Tengri”, “Dayçin Tengri”, “Kısagan Tengri” bu bağlamda “tengri” kelimesi ile ifade edilmektedir. Dolayısıyla Gök Tanrı ile Tengri ayrı ayrı fonksiyonları olan kùltler olarak değerlendirilmektedir. Şamanlıkta Tengri kùltü fazla geliştiği için Tanrıçılıkta ruhlara atfedilen sıfatlar burada Tengrilere mal edilmiştir. Yani şamanist Türklerde “tengri” veya “tangara” yüksek statülü ruh anlamını karşılayan terim olarak görölmektedir. Aslında kavranılamayan, sonsuz olan, edebi ve ezeli olan her şeyin fevkinde duran Tanrı, şaman metinlerinde Kayra, Dızayaça, Zayan ve Şayan sıfatları ile anılmaktadır. Türk mitolojik sisteminde ruhlar, Altay kişi, Hakas, Kumandin, Şor, Yakut, Teleüt, Sayan, Tuva ve diğer Türk halk ve etnik gruplarının inançlarına göre Tösler ve Yayan Neme'ler olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Bir kutupta aru tös/ aru neme (iyi ruhlar) diğer kutupta kara tös/ kara neme (kötü ruhlar) bulunmaktadır. Tanrıçılıkta ruhların ikili kategoriye bölünmesi, karşılıklı münasebeti, ruhlarla özel ilişki kuran şaman ve şamanın yaptığı kamlık süreci önemlidir (Bayat, 2007: 213-224).

Şaman Kozmolojisi

Daha önce belirtildiği gibi Türk inanç sisteminde evrenin yapısı yeryüzü, yeraltı ve gökyüzü olmak üzere üç katmanlı olarak düşünölmüştür. Tipik şamanlık tekniği bir kozmik kuşaktan ötekine geçmekten ibarettir. Evrenin yapısı, kozmik kuşaklar arasındaki iletişimi ve ulaşımı mümkün kılmaktadır. Orta bir eksenle birbirine bağlı üç kattan oluşan yapı olarak tasarlanan bu düzlemler arasındaki iletişim, oldukça karmaşıktır ve birtakım çelişkiler barındırmaktadır. Çünkü bu merkezi eksen simgeselliğinin bir tarihi vardır ve birçok kez başka kozmolojik simgeselliklerle karışarak, onlardan etkilenmiş ve değişikliğe uğramıştır. Fakat ne kadar değişirse değişsin temel şema hep aynıdır; evrende üst üste var olan üç büyük katman merkezinden geçen bir eksenle birbirlerine bağlıdır ve bu eksen, bir delikten ya da açıklıktan geçerek Tanrıların gökyüzünden yeryüzüne, ölülerin yeryüzünden yeraltına ulaşımını sağlamaktadır. Trans halindeki şaman ruhu da göğe ve yeraltına yaptığı mistik yolculuklarda yine bu eksenini kullanarak seyahat etmektedir.

Şaman kozmolojisinde gökkubbeyi bir çadır gibi düşünen Türk-Tatarlar, Samanyolu'nu çadırın dikiş yeri yıldızlara ışık gelsin diye açılmış delikler olarak tanımlamışlardır. Yakutlara göre ise yıldızlar “dünyanın pencereleridir” ve göğün çeşitli katlarının havalandırılması için açılmış deliklerdir. Akan yıldızlar ve göktaşları zaman zaman Tanrının çadırın bir yerini açıp içine bakmalarından kaynaklanmaktadır. Gökkubbenin ortasındaki bu büyük çadırın tam ortasında direk vazifesi gören kutup yıldızı parlamaktadır. Farklı birçok inanışta yaygın olan kutup yıldızına Samodyenler, “Göğün Çivisi”, Çukçi ve Koryaklar, “Çivi Yıldızı” demekte, Lapon, Finli ve Estonyalılar da aynı imge ve terimleri kullanmaktadırlar. Türk-Alyatlılar ise kutup yıldızını bir direk veya kazık olarak tasarlarlarken, Moğol, Karmuk ve Buryatlara göre bu yıldız “Altın Direk”, Kırgız, Başkurt ve Sibiryta tatarlarına göre ise “Demir Direk” olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda tamamlayıcı bir mitsel imge de görünmez biçimde Kutup Yıldızına bağlı olan yıldızlar imgesidir. Buryatlar yıldızları bir at sürüsü, Kutup yıldızını da bu atların bağlandığı kazık olarak tasarlamaktadırlar. Bu kozmik sistemin bir benzeri de insanların yaşadığı mikro-kozmosta yer almaktadır. Dünyanın eksenini ya da çadırı tutan direklere ya da “Dünyanın Direği” adı verilen tek tek kazıklarda somutlaştırılmaktadır. Dünyanın direği sembolizmi, Mısır, Hint, Çin, Yunan, Mezapotamya gibi kültürlerde de karşımıza çıkmaktadır. Şamancıl deneyime, aralarında geçiş bulunan üç katmana dayalı bir kozmos tasarımı sayesinde mistik bir deneyim olarak ayrıca bir değer yüklenebilmişse de, bu görüş herhangi bir topluluğun ideolojisine ait değil, evrensel inanışta yaygın bir fikirdir. Makro kozmos düzeyinde bu iletişim bir eksenle (Ağaç, dağ, direk vb.) mikrokozmosta ise konutun orta direği ya da çadırın üst deliği ile temsil edilmektedir. Bu bağlamda her çadır, sunak ya da ev içerdiği sembolik araçlarla göğe çıkışı mümkün kılmaktadır. Arkaik kültürlerde yerle gök arasındaki iletişim somut ve kişisel bir çıkış için değil, gökteki tanrılara sunular göndermek için kullanılmaktadır. Kişisel yolculuk şamanın tekelinde kalmakta, bu yüzden sadece şamanlar orta delik yoluyla çıkışı gerçekleştirebilmektedir. Sadece onlar kozmo teolojik bir tasarımı somut bir mistik deneyime dönüştürebilmektedirler. Şamanın yaşantısı kişisel ve esrimeli bir deneyimdir (Eliade, 2014: 325-335). Bu bağlamda şamanlar havalanıp orta delikten göğe ulaşma yeteneğine sahiptirler. Oysa insanların geri kalan kısmı için bu delik ancak sunularını tanrıya ulaştırmaya yaramaktadır. Her iki durumda da şamanın ayrıcalıklı konumu esrime deneyimini yaşama yetisinden ileri gelmektedir.

Kozmik Ağaç

Mitsel inanışta varlık, hava, su ve toprak aracılığı ile yaratılmış, ağaç simgesi ile de türeyiş gerçekleşmiştir. İnsanoğlunun inanış ve dü-

şünce biçiminde, “Tanrı ile iletişim kurma”, “beslenme”, “şifa”, “cennete ulaşma” gibi durumlarda ağaç simgesi aracı bir rol üstlenmiştir. Mistik ve ilahi yönleriyle, tanrılarla ve gökyüzüyle iletişim kurma aracı olan ve temel bir kültür yapısı haline gelen bu simge “Kozmik Ağaç” olarak adlandırılmaktadır. Varlığın başlangıcı ile ilişkilendirilen ağaç, tanrısal bir varlık olarak kabul edilerek, bütün inanma pratiklerinde ana eksene oturtulmuştur. Neredeyse tüm inanış ve kültürlerde mistik güçlere sahip canlı bir varlık olarak düşünülen ağaç, hayatı, ölümsüzlüğü, bilgeliği ve gençliği simgelemesi, üç katmandan oluşan alemi birbirine bağlayan bir araç olarak görülmesi bakımından Türk inanış ve düşünce sistemini de temelden etkilemiştir (Ergun, 2017: 25). Evren ağacı olarak da ifade edilen “kozmetik ağaç”, evrenin ekseni kavramının geliştirilmiş bir mitsel ifadesidir. Şaman felsefesinin temel unsurlarından biri olan kozmik ağaç, farklı dünyaları ve gök katmanlarını birbirine bağlayarak, şamanların esrime sırasında yaptıkları yolcuğun ana haritasını ve yolunu oluşturmaktadır. Hayatın kaynağı olarak kabul edilen Kozmik Ağacın sıkça yer aldığı anlatımların başında “yaradılış mitleri” gelmektedir. Dünya topluluklarında inanışlarda “ağaçtan türeyen insan figürü” oldukça yaygındır. Dokuz dallı ağaçtan dokuz insanın türeyişi ve bu dokuz ayrı kişiden dokuz ayrı boyun oluşması ile ilgili Türk inanışını, diğer inanışlarda çeşitli şekillerde görmek oldukça yaygındır (Ögel, 2014:113). Türk mitolojik düşüncesine göre hayat ağacının tepesinde, daima iki başlı kartal ya da iki kartal tasavvur edilmektedir. Kartalın, hayat ağacı üzerinde, göğün beşinci katında yaşadığına inanılmaktadır (Ergun, 2017: 28).

Şamanlığın belirgin bir sembolü olan ağaç, yükseldikçe şamanın göklerdeki yüksek katlara çıkışını ifade etmektedir. Alttaki kökleriyle yeraltının karanlık dünyasını, gövdesiyle insanların yaşadığı orta dünyayı, dallarıyla doğaüstü varlıkların dünyasını birbirine bağlayan bir arabulucudur. Ağacın bu evrensel özelliği kozmosu ve kendisini çevreleyen dünyayı tek bir model olarak gösterebilmesinden kaynaklanmaktadır (Hoppal, 2012: 261). Tüm bu yönleriyle kozmik ağaç şamanlık mesleğinin temel ögesidir. Trans haline öbür dünyalara yaptığı yolculukta ritüelde kullandığı davulunun onun odunundan yapar, davulunun üzerine de bu ağacın resmini yaparak kültürel bir simge olarak varlığını belgeler. Örnekteki davul resminde görüldüğü üzere dış yüzeyinde dev bir dünya ağacı sembolü yer almaktadır. Güneş ve ay sembolleri altında kurban edilecek atları hazırlayan şamanlar bulunmaktadır.

Resim1: Altay Davulu

Ritüel gerçekleştirecek olan şamanın yurtunun içinde ve önünde bu ağacın benzerleri ya da temsilcileri bulunmaktadır. Ritüel sırasında kayın ağacına tırmanan şaman, aslında Kozmik Ağaca tırmanarak, yeryüzüne seyahat etmektedir. kozmik ağaç, yeryüzünün tam ortasında yerden yükselmekte ve dalları göğün en üst katmanında oturan Bay Ülgen'in sarayına kadar ulaşmaktadır.

Evrenin üç katmanını birbirine bağlayan kozmik ağaç, şaman düşünce yapısından etkilenen birçok kültürde minör farklılıklara rağmen genel olarak aynı yapıda değerlendirilmiştir. Vasyugan-Ostyaklar bu ağacın dallarının göğe değdiğinin, köklerinin de yeraltına uzandığını inanırken, Sibiryaya Tatarları göksel bu ağacın bir benzerinin de yeraltında olduğuna inanmaktadırlar. İnanişaya göre dokuz köklü bu ağaç, İrle Han'ın sarayının önünden yükselmekte, ölümler hakani atını onun gövdesine bağlamaktadır. Gold'lar ise üç evren ağacından bahsetmektedirler; birincisi göklerde ve insanların ruhları kuşlar gibi onun dallarına konmaktadır, bu kuşlar doğacak çocuklara can vermek üzere yeryüzüne inmeyi beklemektedirler, ikinci ağaç yeryüzünde ve üçüncü ağaçta yer altındadır (Eliade, 2014: 337).

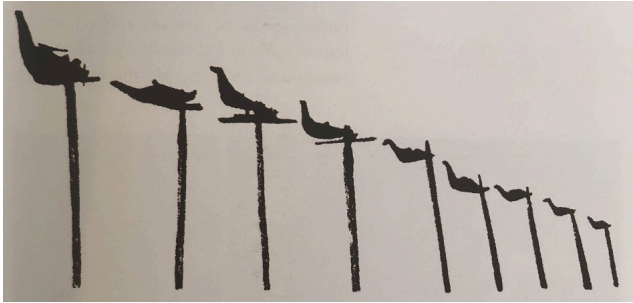
Her inanişta üç alemleri kaplayan ve bu alemlerin merkezinde bulunan kozmik ağaç, doğu yönünde yer almaktadır. Bütün ağaçlardan daha büyük ve daha gösterişlidir. Aynı zamanda tüm ağaçları bünyesinde barındırmaktadır. Bahattin Ögel'in Türk Mitolojisi eserinde derlediği ve yer verdiği şiirde bu ağaç "Han Ağaç veya "Hakan Ağaç" olarak adlandırılmaktadır (Ögel, 2014: 98). Kozmik ağaç ya da evren ağacı simgeselliğinde birden fazla dinsel fikir ya da kavram bulunmaktadır. Kozmik ağaç, bir yandan sürekli yeniden doğuş halindeki evreni, kozmik canlılığın tükenmez kaynağını, kutsallığın en yetkin kalıbını temsil ederken, diğer yandan göğü ya da gezegenlerin göklerini simgelemektedir. Gezegenlerin gökküreleri simgeselliği Orta Asya ve Sibiryaya Şamanizmde önemli bir rol oynamaktadır. Birçok düşünce ve inanişta kutsallığı ve sürekliliği ifade eden evren ağacı, yaradılış ve ölümsüzlük fikirleriyle ilişkilendirilerek, evren-hayat-ö-

lümsüzlük ağacı olarak simgeleştirilmektedir. Kozmik ağaç simgeselliği hemen hemen bitmez tükenmez bir tema olduğu için pek çok kez değiştirilmiş, genişletilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Güneydoğu'dan gelen etkilerin, Orta ve Kuzey Asya halklarının mitolojilerinin bugünkü görünümünü kazanmalarına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Örneğin Yakutlara göre yerin göbeğinde sekiz dallı bir ağaç yükselmekte ve bu bir tür ilk cenneti ifade etmektedir. Çünkü ilk insan orada doğmuş ve yarı yarıya ağacın gövdesinden çıkan bir kadının sütüyle beslenmiştir. Bunun prototiplerine antik Doğu'da ve Hin'de ve İran'da rastlanmaktadır (Eliade, 2014: 337-342).

Kozmik ağaç aynı zamanda aynı yapıya sahip Kozmik Dağ ve Hayat suyu gibi diğer simgelere de örnek oluşturmakta ve bütün mitolojik sistemlerin temelini teşkil etmektedir. Kozmik ağaç (Haya Ağacı) Türk boylarında değişik şekillerde adlandırılmakta; Sibiryaya Tatarlarında "Pay-yulang baypıxta", Hakaslarda "payxazıng bayakağaç", Altaylılar ve Şorlarda "pay-guzug bay-sedir" Karaçay-Malkarlarda ise "curtta jangız terek" olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya ile yer arasında kutsal değnek olarak da tanımlanan kozmik ağaç, Hırsberg'e göre gökyüzündeki ruhlarla yol açmakta, trans halindeki şaman da bu yolu kullanmaktadır (Ergun, 2017: 39).

Şamanların Göğe Yükseliş Ritlerinde Kozmik Ağaç

Dünyanın ekseninde yer alan ağaca tırmanarak göğe çıkma, fikri evrensel ve arkaik bir fikir olup, kozmolojik inanıştaki 7 ya da 9 katlı göğün aşılması anlamına gelmektedir. Şaman gökyüzüne yapacağı yolculuk için başladığı töreninde, üzerine göğün 7 ya da 9 katını temsil eden 7 veya 9 taptı (çentik) atılmış bir ağaca tırmanmaktadır. Göğün katları benzer inanışlarda farklı sayılarla karşımıza çıkmaktadır; Altaylılar 7,12,16, ya da 27 gökten söz ederken, Teleütler 16 kat göğün varlığına inanmakta ve şaman ağacında da bu katları temsil eden 16 çentik bulunmaktadır (Eliade, 2014: 344).

Resim 2: Dokuz kat göğü sembolize eden ağaçlar

Radlov'un gözlemleri ve XIX. yüzyılda Altaylara giden misyonerler tarafından kaydedilen, daha sonra Verbitsky tarafından metne dönüştürülen klasik Altay şaman töreni betimlemelerinde ağaç yardımıyla göğe çıkış ritüeli detaylı olarak anlatılmaktadır. Metin, genellikle her ailede yapılan ve ard arda 2 ya da 3 akşam devam eden kurban törenini tasvir etmektedir. Tören yapılacak alanda Kam, çadırda uygun bir yer seçerek oraya yeni bir yurt kurar ve ortasına da alçak, dalları budanmış, gövdesine dokuz basamak oyulmuş bi kayın ağacı diker, kayının üst budakları tepesinde bir bayrakla yurtun üst deliğinden dışarıya çıkmaktadır. Yurtun çevresine yine kayın sınıklarında bir çit çekilerek, girişine ucuna at kıllarından düğün atılmış bir başka kayın değneği dikilir. Dikim işlemlerinin ardından, tanrının hoşuna gideceğine karar verilen açık renk bir at, Şaman tarafından, "Baş-tutkan-kişi" olarak adlandırılan görevliye teslim edilir. Şaman hayvanın ruhunu vücudundan çıkarmak ve Bay Ülgen'e doğru yapacağı yolculuğa hazırlanmak üzere atın sırtına bir kayın dalı sallar. Şaman'ın atla birlikte göğe yapacağı yolculukta ruhunun yanında, olup yardımcı olması için aynı hareketi Baş-tutkan-kişi üzerinden de yapar. Ritüeline devam etmek için yurtun içine dönen şaman, yaktığı ateşe kayın dalları atarak davulunu dumana tutar ve göğe yükselirken yardımlarına ihtiyacı olacak ruhları tek tek çağırarak davuluna girmelerini buyurur. Adlarıyla çağırılan ruhlar "buradayım kam" diyerek şamana karşılık verirler, şaman da ruhu yakalamk ister gibi birtakım hareketler yapar. Yardımcı ruhlarını toplayan Şaman, yurttan çıkarak birkaç adım ötede hazırlanan kaz biçimindeki korkuluğa binerek, uçma hareketleri yapar ve bir yandan da dualar mırıldanarak göğe yapacağı yolculuğunu başlatmış olur. İlk gün gerçekleştirilen bu ritüel, kurbanın atalara ve yurtu koruyan ruhlara sunulması, etin pişirilmesi ve törensel bir ortamda yenilmesiyle sona ermektedir.

Şamanın marifetlerini sergilediği, Bay Ülgen'in gökteki sarayına kadar yaptığı esrimeli yolculuk ise ikinci gün akşam gerçekleşmektedir. Şaman yurtun içinde yaktığı ateşle, efendilerine ve ruhlara at eti sunarak töreni başlatır. Kam, şamanlık giysisini giyerek oturur ve davulunu tütüleyerek irili ufaklı bir sürü ruhu çağırmaya başlar. Ruhlar geldikçe davul iyice ağırlaşır ve şaman yurtun içindeki kayının çevresini birkaç kez dolaşır. Bütün vücuduyla garip hareketler yaparak, ev sahibinden başlayarak herkesi davuluyla arındıran şaman, iyice coşup kendinden geçtiği sırada asıl göğe yükseliş de başlamaktadır. Kayın ağacının gövdesindeki birinci çentiğe çıkarak, davulunu şiddetle çalan şaman, göğe yükselmekte olduğunu gösteren hareketler yaparak bir basamak çıkarak, göğün katına ulaştırdığını haykırır. Yardımcı ruhlar ve Baş-tutkan-kişi ile de bir takım konuşmalar ve ritüeller gerçekleştiren şaman, coşkusu iyice artırarak ikinci çentiğe çıkar, simgesel olarak göğün ikinci katına çıkmış olur ve "İkinci

tavandan geçtim, ikinci basamağı çıktım” diyerek haykırır. Üçüncü katta mola veren şaman, kayın ağacının gövdesindeki çentiklere sırayla tırmanarak öteki gök katlarına ulaşmaktadır. Beşinci katta Yüce Yaratıcı (Yayutşi) ile bazı görüşmeler yapar ve Yayutşi'nin ona söylediklerini yüksek sesle tekrar eder. Altıncı göğe çıkan şaman ayın önünde, yedinci gökte ise güneşin önünde eğilir. Gök katlarını birbiri ardına geçerek dokuzuncu, gücü yetiyorsa on ikinci hatta daha yüksek katlara ulaşır. Yükselişin derecesi şamanın manevi gücüne bağlıdır ve gücünün el verdiği dorukta davulunu bırakarak Bay Ülgen'e seslenerek kurbanın kabulünü, havanın nasıl olacağı ve yeni hasadın bereketine dair bilgileri alarak, tanrının başka nasıl kurbanlar istediğini de öğrenir. Bu olay esrimesinin doruk noktasını oluşturur ve şaman bitkin düşerek yer serilir. Baş-tutkan-kişi'nin yardımıyla ayağa kalkan şaman, uzun bir yolculuktan dönmüş gibi orada bulunan insanları selamlar (Eliade, 2014: 247-255).

Tören örneğinde görüldüğü üzere şamanın yeryüzünden gökyüzüne yaptığı seyahat merkezi bir ağaç ekseninde gerçekleşmektedir. Yaradılışın ve dünyanın merkezi olarak kutsal kabul edilen ağaç, burada şamanın gökyüzüne çıkabilmesi için bir yol vazifesi görmektedir. Ağaca atılan her bir çentik, göğün çeşitli katlarını teslim etmekte, her çentiği aştığında ise bir üst gök katına ulaşmaktadır.

Şamanların göğe yükseliş ritlerinde ağaç imgesinin bir başka kullanımını ise Tunguz ve Mancuların sırta erme ritüellerinde karşımıza çıkmaktadır. Tören yapılacak evin önüne iki türö (kalın dalları budanıp, tepesi bırakılmış ağaç) dikilir. Bu iki türö tek sayıda yani 5,7 veya 9 adet yaklaşık 90-100 cm boyunda yatay çıtalarla birbirine bağlanır. Her akşam yapılan gösteriden sonra iki türö arasında çیتالardan en yükseğine çıkar, orada bir süre kalır ve tören 3,5 ya da 9 gün sürer (Eliade, 2014: 155-156).

Buryatlarda ise tören arifesinde, şamanla “9” oğlu tarafından yeterli sayıda düz ve sağlam genç kayın gövdesi kesilir. Şenlik sabahı kayın ağaçları şamana göğün kapısını açacak şekilde belli bir sıraya göre dikilir. Yurtun dışında ise ilki, dallarına kurban edilen atın postunu bağlamak için, ikincisi çirağın tırmanması için, üçüncüsü ise yere sağlamca dikilen üç ağaç bulunmaktadır. Genellikle kökleriyle birlikte çıkarılan bu üç kayın ağacına “direk” (sarga) adı verilir. Üçlü gruplar halindeki dokuz ağaç, atılan dokuz çentikle şamanın gökyüzüne yolcuğunu sağlar (Eliade, 2014: 161-166).

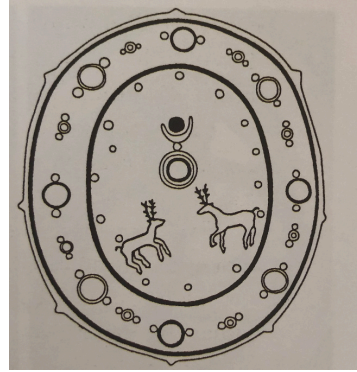
Göğe yükseliş bağlamında ağaç simgesi ile bütünleşen bir diğer figür daha önce örneklerine yer verdiğimiz “şaman davuludur.” Kozmik ağaç ve şaman davulu aynı yapı içerisinde birbirlerini tamamlar şekilde yer almaktadırlar. Çünkü davulun kasnağı, evren ağacından yüce varlığın

bu iş için özel olarak düşürdüğü bir daldan yapılmaktadır. Evren ağacından yapılan davulunu çalan Şaman, sihirli bir şekilde bu ağacın yanına yani dünyanın merkezine giderek bu sayede göğe ulaşabilmektedir. Bu açıdan ele alındığında davul figürü, şamanın simgesel olarak göğe çıkmakta kullandığı basamaklı şaman ağacı ile örtüşmektedir. Bir yandan kayına tırmanan şaman, yolculuğu boyunca bir yandan da evren ağacından yapılan davulunu çalarak bu yolculuğu mümkün kılar (Eliade, 2014: 223-225).

Ritüelde kullanılan davulların iç ve dış kesimlerinde gizemli resimler yer almaktadır. Bunlar süslemeler değil, anlamlı işaretlerdir ve şaman kültürünün dünya görüşünü tasvir etmektedirler. Boyanmış işaretler arasında en önemlileri güneş, ay ve dünya ağacı resimleridir. Bu ağaç dünyanın ortasını işaretlemektedir.

Resim 3: Güneş- Ay – Dünya ağacı

Resim 4: Moğol Davulu / Güneş ve ay

Genellikle şaman davulunun, şaman üst dünyaya çıkarken yardımını aldığı dünya ağacını temsil ettiği kabul edilir. Çünkü gökteki yardımcı ruhlar davul tutağının üzerinde toplanmaktadır (Hoppal, 2012: 232).

Sonuç

Doğa ile bir bütün olarak yaşayan insan düşüncesinde renk, koku, biçim, ses vs. gibi şeyler önemli bir rol oynamaktadır. Bu düşünce yapısında her şey belli bir simgeselliğe bağlanarak mistik anlamlara bürünür. Şamanizm, doğa olaylarına doğaüstü ya da metafizik anlamda açıklamalar getirmesi, tüm bu doğaüstü olayların öznesi olarak doğaüstü varlıkları kendine ait bir kozmogonik ve kozmolojik dizgelere yerleştirmesi açısından bir inanç sistemi özelliği taşır. Şamanizm temel aldığı inanç dizgeleri açısından, canlı veya cansız her varlığın bir ruhu ve enerjisi olduğu inancıyla animizm bağlamında kendine yer bulmaktadır. Şaman felsefesinde doğadaki ve evrendeki nesnelere ruhuna inanç, ruhların yaşadığı öteki bir dünya düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Sıradan insanların göremedikleri, iletişim kuramadıkları bu dünyada tanrılar, ruhlar ve ölümler yaşamaktadır.

Dolayısıyla şaman, kendine bahşedilen güçler ve yetenekler sayesinde ikinci dünyada yaşayan tanrı ve ruhlarla iletişime geçebilir. Bu iletişim şamanın göğe ya da yeraltına yaptığı yolculuklar sayesinde gerçekleşebilmektedir. Bu yolculuk çalışmada ele aldığımız gibi ağaç simgesiyle olduğu gibi, dağ, gökkuşağı, merdiven, ip vb. şekillerde göstergeler aracılığı ile sağlanabilmektedir. Kutsal kabul edilen gök yine başka kutsal kabul edilen ve ağaç simgesiyle birleşerek düzalizmi kendi içinde ortak bir tasarıma dönüştürmektedir.

Kaynakça

- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buluç, S. (1971). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çoruhlu, Y. (2010). *Türk Mitolojisini Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- _____. (2017). *Arayış Tarih ve Dinde Anlam*. Ankara: Doğu Batı.
- _____. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Ankara: Doğu Batı.
- _____. (2017). *Mitler, Rüyalar ve Gizemler*. Ankara: Doğu Batı.
- _____. (2012). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- _____. (2012). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- _____. (2017). *İmgeler ve Simgeler*. Ankara: Doğu Batı.
- _____. (2014). *Şamanizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- _____. (2005). *Dinler Tarihi*. Konya: Serhat Kitabevi.
- Ergun, P. (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Hoppal, M. (2012). *Avrasya'da Şamanlar*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi I*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- _____. (2014). *Türk Mitolojisi II*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Perin, M. (2003). *Şamanizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*, Sağlam M. (Çev.). Ankara: Bilgesu Yayınları.

_____. (1988). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kazancıgil A. (Çev.). İstanbul.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 231-252

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY
Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 03.12.2018
Kabul/Accepted: 05.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**GÜNÜMÜZE ULAŞAN
ÖRNEKLER ÜZERİNDEN
GÜRÜN ŞALLARI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

***AN ANALYSIS OF THE GÜRÜN
SHAWLS THROUGH THE SAMPLES
REACHING THE MODERN DAYS***

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü AKÇA TOKATLI

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

ORCID: 0000-0003-1509-4305, ulkuakca@yahoo.com

Öğr. Gör. Özlem ERZURUMLU JORAYEV

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi / Tekstil Bölümü
ORCID: 0000-0001-5518-7595, ozlem.erzurumlu@marmara.edu.tr

Öz

Arkeolojik bulgular sonucunda, Anadolu'nun, dokumacılığın yapıldığı en eski yerlerden biri olduğu düşünülmektedir. Önceleri ilkel tezgâhlarda yapılan dokumacılık, zaman içerisinde artan talepleri ve estetik ihtiyaçları karşılama arayışları ile geliştirilmiştir. Aşama aşama gelişim gösteren dokumacılık incelendiğinde, ilk örneklerde elle atkı iplikleri atılıyorken, sonrasında ise karmaşık desenlerin dokunabildiği jakar tezgâhlarının geliştirildiği görülmektedir. Dokumacılık; sosyal, ekonomik durum ve coğrafi konuma göre gelişim gösterdiğinden dolayı üretildikleri toplumun kültürel özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Sivas'ın Gürün ilçesinde dokunan ve dokunduğu bölgenin ismi ile anılan Gürün Şalları'nın günümüzde dokuması yapılmamaktadır. Desen, motif ve renk özellikleriyle kendine özel bir kimlik kazanan Gürün Şal dokumalarından günümüze çok az sayıda örnek ulaşmıştır. Gürün yöresinde yapılan alan araştırması ile bölgede dört Şal örneğine ulaşılmış ve incelemeleri yapılmıştır. Bu çalışmada, Gürün Şalları'nın desen, renk ve motif özelliklerine değinilerek, incelenen Gürün Şal örneklerine yer verilecektir. Yörede ulaşılan, gelecekte tamamen kaybolma tehlikesi olan eşsiz Gürün Şal örneklerinin ve üzerinde yapılan incelemelerin ilerde yapılacak çalışmalara kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: dokuma, şal, Gürün, Gürün şalı

Abstract

It is considered, based on archeological findings, that Anatolia has been one of the oldest places of weaving. Weaving, performed in primitive weaving

looms initially, has been improved in time to meet increasing demand and aesthetic needs. When weaving is examined, which developed phase by phase, whereas weft yarn was weaved manually in the first samples, it is seen that jacquard looms had been developed where complex patterns were woven. Since weaving developed based on social and economic status and geographical location, textile products reflect cultural characteristics of the society which produced them.

Gürün shawls, which were woven in Gürün County of Sivas and called after the region where they were woven, are no longer woven today. Scarce number of samples of Gürün shawls, which developed a unique identity with their patterns, motives and color characteristics, has reached today. Four shawl samples were accessed in the region and studied in a field study conducted in Gürün region. In this study, Gürün shawl samples were examined by focusing on their patterns, colours and motive characters. It is considered that samples of matchless Gürün shawls, having the danger of complete extinction in the future and accessed in the region, and the studies conducted on these samples would form a resource for future investigations.

Keywords: weaving, shawl, Gürün, Gürün shawl

Giriş

Günümüzde dokumacılığı yapılamayan Gürün Şalları, yerel dokumacılık içinde belirgin örneklerden biridir. Dokumacılığı yapıldığı dönemlerde yurt içi ve yurt dışında oldukça tanınan Gürün Şalları'ndan çok az örnek kalmıştır. "Günümüze Ulaşan Örnekler Üzerinden Gürün Şalları Üzerine Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma, üç alt başlık altında ele alınmıştır.

Birinci başlıkta Sivas'ta dokumacılığa kısaca yer verilmiştir. İkinci başlıkta, Gürün Şalları ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle şal dokumacılığının etkin yapıldığı dönem ve üretimini olumsuz etkileyen konulara değinilerek, Gürün Şalları'nın dokuma tarihine yer verilmiştir. Ayrıca, Gürün Şalları'nın motif, desen özellikleri ve kullanım alanından söz edilmiştir. Çalışmanın son başlığında ise, alan araştırmasında ulaşılan dört Gürün Şal örneğine yer verilmiştir. Ulaşılan örnekler üzerinden, Gürün Şalları'nın yapısal özellikleri incelenmiştir.

Yapılan bu çalışmada, literatür taraması ve alan araştırması ile Gürün Şalları üzerine olan bilgiler derlenmiş ve çalışmayı destekleyen veriler ışığında, ulaşılan örnekler incelenerek tamamen yok olmadan belgelenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1. Sivas'ta Dokumacılık

Dokumacılığın ilk nerede ve ne zaman başladığı ile ilgili kesin bir söz söylemek mümkün olmamakla birlikte, arkeolojik çalışmalarda elde edilen buluntular, dokumacılığın geçmişi hakkında bilgi vermekte-

dir. Yapılan çalışmalar, Neolitik dönemde Anadolu’da dokuma yapıldığını belgelemektedir. Bu durum, Türklerin bu bölgede yaşamadan önce de Anadolu’da, yüzyıllardır gelişerek devam eden dokumacılık olduğunu göstermektedir.

İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan Sivas’ın tarihine bakıldığında, Selçuklu döneminden itibaren yünlü ve pamuklu dokumaların yapıldığı, önemli bir dokuma merkezi olduğu görülmektedir. Yünlü ve ipekli kumaş dokumacılığı yapıldığını, bu ürünlerin giyim-kuşam ve döşemelik olarak kullanımının yaygın olduğunu ifade eden Akpınar ve Birol, II. Mahmut döneminde Sivas’ta yerli dokumalarla ilgili şu açıklamayı yapmışlardır; “çit (basma), bez, astar, destar, yogan ve yatak yüzleri ve yünlü dokumalar da yapılmaktaydı. Ancak üretim araçları basit el tezgâhlarından ibaretti. Bu sebeple üretim oldukça yavaş ve az olmaktadır” (2015: 229).

Sivas’ın bir ilçesi olan Gürün’de yerleşim M.Ö. 2000 yıllarına uzanmaktadır. Birçok uygarlığın yaşadığı köklü bir yerleşim yeri olması ve eski ticaret yolunun önemli bir kolunun üzerinden geçmesi, kuşkusuz Gürün’ün kültürel gelişimine katkı sağlamıştır. Günümüzde Gürün’de şal dokumacılığına devam edilmemesine rağmen, Gürün denildiğinde hala akla Gürün Şalları gelmektedir.

Dokuma ürünler, renk ve motif özellikleri ile üretildikleri bölgenin kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Gürün Şal dokumalarından günümüze çok az sayıda örnek ulaşmıştır. Bu örnekler, bölgenin önemli kültürel değerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gürün Şalları, kendine özgü renk ve motif özellikleri ile sadece Türkiye’de değil Dünyada da adını duyurmuştur.

2. Gürün Şalları

2.1. Gürün Şal Dokumacılığının Tarihi

Eski Türk dilinde “çul” olarak adlandırılan Şal sözcüğü, Farsça’da “Keşmir’e özgü keçi yünü örtü”¹ anlamına gelmektedir. Özbel (1949: 4) Şal’ı “atkısı ve çözüğü yünden olan desenli bir kumaştır. Ayrıca ipek ve pamuk ile dokunmuş neveleri de vardır” sözleri ile tanımlarken, Ergür (2002: 250) ise “Kaşmir şalı, kâşanî şalı da denir. Daha çok Hindistan ve İran’da (Acem Şalı), genellikle çubuklu dokunan, özel motifli değerli yünlü bir kumaş. Horasan şalı gibi düz, çizgisiz ya da serpmeye çiçekli olanları da vardır” şeklinde açıklamıştır. Şallar, dokundukları bölgenin adları ile anılmaktadır. Eskiden Gürün’de dokunan, günümüzde dokumacılığı yapılmayan şallar da, Gürün Şalları olarak tanınmaktadır.

1 <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fal>, Erişim Tarihi: 08.09.2018.

19. yüzyılın başında Gürün’de yünlü dokumalar yaygın olarak yapılmıştır. Bölgede şal dokumacılığında önce yünlü dokumacılık yapılmış olması, kuşkusuz Gürün Şal dokumacılığının başlangıç ve gelişiminde kolaylık sağlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Gürün’de 500 dokuma tezgâhında şal ile erkek giysilerinde kullanılmak üzere kumaş, orduya aba ve şayak dokumaları yapıldığı bilinmektedir. 20. yüzyılın başında yörede tezgâh sayısı 3500’e yükselmiş, şal dokumacılığında belirgin artış olmuştur. Gürün şalları, hem yurt içinde çok talep görmüş hem de yurt dışına ihracatı yapılmıştır. Şalların dokunduğu dönemde Gürün, dokumacılıkta Sivas ilinin en gelişmiş ilçesi olmuştur (Akpınar ve Birol, 2015: 231).

Gürün Şalları’nda; ipek, ipek-pamuk, ipek-yün iplikler kullanılmasına rağmen, genel olarak Ankara Tiftik Keçisi ve Kaşmir Keçisinden elde edilen yün iplikle dokuma yapılmaktadır. Evlerde hanımların çok ince eğirdiği iki kat yün iplikler kullanılırken, 19. yüzyılın sonlarına doğru yerli tiftik ipliğinin üretiminde olan azalma ile yurt dışından ithal edilen iplikler de kullanılmaya başlanmıştır. Kuşkusuz, yörede artan tezgâh sayısı da ham madde ihtiyacına neden olmuş, ithal iplik kullanımını arttırmıştır. Malzemede dışarıya bağımlı olunması da dokuma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur.

I. Dünya savaşından önce, Gürün’de şal dokumacılığı ileri düzeyde yapılmıştır. Bu dönemde Gürün Şalları hem Türkiye’de, hem de yurtdışında talep görmüştür. Şal dokumacılığında oldukça etkili olan Ermenilerin savaşla birlikte bölgeyi terk etmeleri, Gürün Şal dokumacılığını oldukça olumsuz etkilemiştir. Savaş sonrasında şal dokumacılığını tekrar canlandırma girişimlerinden ise etkili bir sonuç alınamamıştır. Buna neden olan başlıca etkenlerin, Gürün Şalları’nın ticaretinde ve dokumacılığında etkili olan Ermenilerin bölgeden ayrılmış olması ve malzemede tamamen yurt dışına bağımlı hale gelinmesi olduğu söylenilebilir. Buna ek olarak, İmer’in (2005: 261-277) belirttiği gibi; “Osmanlı hükümeti tarafından, el sanatı ürünlerine, üretildiği noktadan başka yerlere nakli esnasında yüksek vergilendirmeler de getirilince, üreticiye bulunduğu yerde pazarlama zorunluluğu getirmiş”, bu durumda yurt dışında şal fiyatının yükselmesine neden olmuş ve rekabet gücünü zayıflatmıştır. Zaman içinde yörede giderek azalan Gürün Şal dokumacılığı, zamanla tamamen yok olmuştur. 1978 yılı basımlı “Türk El Dokumacılığı” adlı kitabında Yağan (1978: 66), “Eskiden şalları ile meşhur olan Gürün’ün bugün yalnızca ismi kalmıştır. Bölgede halen çalışan şal tezgâhi yoktur” ifadesini kullanmıştır.

Gürün Şalları’nın yoğun dokunduğu dönemlerde, yörede bulunan dokuma ustalarından, farklı şehirlere gidenler olmuştur. Gürünlü öğretmen Besim Cebecioğlu, dokumacı olan dedesi Behlül Tunç’un, Kocaeli Ma-

şukiye’de dokuma ustası olarak çalıştığı bilgisini paylaşmıştır. Bu bilgi sonucunda alan çalışması yapılmış, dokuma atölyesini işleten ortaklardan Mustafa Kırvanoğlu’nun oğlu Necmi Kırvanoğlu ile Mayıs 2016 tarihinde görüşme yapılmıştır.

Necmi Kırvanoğlu, eskiden evlerde el tezgâhlarında Şile Bezi benzeri dokumalar yapıldığını, fakat Maşukiye’de desenli şal dokumacılığının ilk kez babası ve ortağı Nuri Şanlı ile yaptığını ifade etmiştir. Dokuma atölyesinin, İstanbul’dan getirilen 11 tezgâh ile kurulduğunu belirtmiştir. Kırvanoğlu dokumada kullanılan desen kartonlarının İstanbul’da hazırlandığı bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca kullanılan ipliklerin de İstanbul’dan getirildiğini aktarmıştır. Üretime tanıklık eden Necmi Bey, tezgâhları tarif ederken, yukarıdan aşağı iplikler sarktığını, kamçılı ahşap tezgâhlarda bir ayak, bir el çalıştığını söylemiştir. Gürünlü dokuma ustası olan Behlül Tunç’un dokumadan sorumlu kişi olduğunu ve çözgü ipliklerini de atölyede kendisinin hazırladığı bilgisini paylaşmıştır. Yün, pamuk, yün-pamuk karışımı şallar dokuyup, İstanbul’a gönderdiklerini, babasının ortağı tarafından orada satışı yapıldığını aktarmıştır. Necmi Bey kesin bir tarih belirtmese de 1945’li yıllarda ve askere gittiği tarih olan 1956 yılı öncesinde şal dokumaları yapıldığı belirtilmiştir.

2.2. Gürün Şalları’nın Özellikleri

Gürün Şalları’yla ilgili yapılan akademik yayınlar incelendiğinde, Gürün Şalları’nın Jakar tezgâhında dokunduğu bilgisinin aktarıldığı görülmüştür (Özbel, 1949: 5) (Tan, 1978: 55) (Aydın, 1998: 48) (İmer, 2005: 5) (Sarioğlu ve Kayadibi, 2008: 397). Kuşkusuz karmaşık desen kapasitesi, şalların Jakar tezgâhında dokunduğu fikrini kuvvetlendirse de herhangi bir kaynağa dayandırılmadığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle, Haziran 2016 tarihinde yapılan alan çalışmasında, bu bilgiyi destekleyecek bir unsur aranmıştır. Çalışmada, Gürün’de tezgâh parçası ya da desen kartonu kalıntısı aranmış, fakat ulaşılamamıştır. Şal dokumacılığının yapıldığı döneme tanıklık eden, 1929 doğumlu Zeynel Kutlu ile yapılan görüşmede Kutlu, Gürün Şalları’nın ahşap tezgâhlarda dokunduğunu, kartonlara desen işlendiğini ve yukarıdan sarkan iplikler ile çözgü ipliklerinin kaldırılarak ağızlık açıldığını anlatmıştır.

Gürün Şal dokumacılığından önce, 17. ve 18. yüzyıllarda Hindistan ve İran Şalları (Acem) Avrupa’da tanınmıştır (Tan, 1978: 53). Gürün Şal desenleri, Hint ve İran şallarının desen ve teknik özellikleri ile şala uygun olan Türk kumaş desenlerindeki süslemeler ve Avrupa’da bulunan taklit şallarının göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulmuştur (Özbel, 1949: 5).

Gürün Şalları motif özellikleri bakımından, dört grup altında de-

ğerlendirilmektedir. Birinci grupta bulunan şallara “Motifleri Serpme Şalları” denilmektedir. Bu şallarda, badem ya da pençe adı verilen motifler, genellikle küçük çiçek ve yapraklarla bir arada kullanılmıştır. Günümüzde şal deseni olarak adlandırılan bu motiflerin arasında kalan boşluklar, farklı motiflerle birlikte düzenlenmektedir. “Motifleri Birbirine Bağlı Şallar” olarak adlandırılan ikinci grupta da motifler serpme olarak düzenlenmiştir. “Sarmaşık” ya da “Sarmaşıklı Dal” da denilen bu şalları birinci gruptan ayıran desen özelliği, motiflerin uzun bir dal halinde birbirine bağlanarak düzenlenmesidir. “Asma Dalları” denilen üçüncü grupta ise şal desenleri, birbiri içinden geçen, kavisli dallardan meydana gelmektedir. Dokuması top halinde yapılan bu şallar, Gürün Şalları arasında en çok dikkat çeken örneklerdir. Avrupa’da taklit edilen Türk şallarının desenleri de Asma Dalları deseninin sadeleşmiş biçimidir. Dördüncü grupta bulunan şal desenlerine “Yollu” ya da “Çubuklu Şallar” denilmektedir. Yollu şallar, rapor içinde farklı genişlikte bulunan şeritlerden meydana gelmektedir. Şeritlerin içi ve ara boşlukları düzenlenirken, motiflerle birbirine bağlanmakta ya da tamamen birbirinden bağımsız motiflerle düzenleme yapılabilmekte ve boyuna görüntü elde edilmektedir (Özbel, 1949: 5-6).

Resim 1. M.Ü.G.S.F. Kütüphanesinde Bulunan, Kenan Özbel Koleksiyonu Görün Şal Örnekleri.

Gürün Şal dokumacılığında kullanılan iplikler; önceleri doğal boyalar ile doğal yöntemlerle boyanırken, sonrasında boyamacılıkta suni ve sentetik boyarmaddeler de kullanılmıştır. Çok renkli dokumalar olan Görün Şal dokumalarında, temel renk beyaz ve siyahtır. Alanda yapılan kumaşlarda kullanılan renkler gözlemlendiğinde siyah ve beyaz iplikler dışında; yeşil, turuncu, kırmızı, mavi, pembe, haki, gri, mor ve bordo renklerde ipliklerin de kullanıldığı görülmüştür.

2.3. Görün Şalları'nın Kullanım Alanı

Resim 2. Nevşehirli Ünal Ailesi'ne ait Kaftan.

Çubuklu şal deseni ile dokunan Görün Şalları, kadın giyiminde ve başa direkt sarılarak ya da fes, rakçin, arakçin adı verilen başlıkların üzerine sarılarak kullanılmıştır. Kare biçiminde olan şallar ise uçları püskülle

süslenerek omuza örtülmüştür. Bu şallar da motifler tercihe göre değişiklik göstermektedir. Motifleri serpmeye şallar, motifleri birbirine bağlı şallar ve asma dalları şallar da elbiselerde kullanılmıştır (Tan, 1978: 57).

Erkek giyiminde kıyafet inkılabından önce şalların başa sarılıp kullanıldığı görülmektedir. Eskiden yaygın olan bele şal kuşak sarımı, Gürün’de de yapılmıştır. Ayrıca gelin çeyizlerinde müstakbel eş için Gürün Şal dokumalarından hazırlanan, şal gecelik, hırka, yelek ve boyun atkısı bulundurulmuştur (Tan, 1978: 57).

Bunlara ek olarak Akça Tokatlı ve Erzurumlu Jorayev’in (2016: 188) aktardığı gibi; “Giyim dışında minderlerde, kapı perdelerinde, iç mekân döşeme işlerinde, ocak yaşmaklarında, bohçalarda, kavuk örtülerinde, sandık örtülerinde, cenaze merasiminde tabut üzerine örtü olarak ve türbelerde sandıklar üzerine örtü olarak da kullanılmıştır”.

Resim 3. “Gürün Şalları’nın Kullanımına Örnekler” (Özbel, 1949: 28-31-32).

3. Alan Çalışmasında Ulaşılan Gürün Şal Örnekleri

2016 yılının Haziran ayında, Gürün’de alan çalışması yapılmıştır. Araştırmalara başlarken, Gürünlü Halk Eğitim Müdürü Mustafa Sandıkaya ile görüşülmüştür. Halk Eğitim Müdürlüğü desteği ile yapılan araştırmada, bölgede dört Gürün Şal dokuma örneğine ulaşılmıştır. Ulaşılan birinci örnek, Gürün Belediyesi bünyesinde koruma altında bulunan Gürün

Şal dokumasıdır. Diğer üç örnek ise yörede yaşayan ailelerde bulunan Şal dokumalarıdır. Belediye bünyesinde ve Temur Yalçın, Mesude Öztürk, Belkız Turhan'da bulunan Gürün Şal Dokuma örnekleri üzerinden inceleme ve değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

3. 1. Alan Çalışmasında İncelenen Birinci Kumaş Örneği

Belediye Başkanı Nami Çiftçi ile yapılan görüşme sonucunda izinleri alınarak, Gürün Belediyesi bünyesinde bulunan Gürün Şal örneğinin, bir belediye çalışmanı eşliğinde incelemesi yapılmıştır. İncelenen kumaşın eni 86,5cm'dir. Kumaşın her iki tarafında, 0,6 cm genişliğinde kenar örgü dokunduğu görülmüştür. İncelenen birinci kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

1. Kumaş Çözgü İplik Renk Raporu

Beyaz İplik	100 Tel
Mavi İplik	5 Tel
Kırmızı İplik	40 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Mavi İplik	100 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel
Siyah İplik	40 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel
Sarı İplik	100 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Kırmızı İplik	40 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Haki İplik	100 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel
Siyah İplik	40 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel

1. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (3,5 cm Rapor Boyunda)

Kırmızı İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Beyaz İplik	1 Tel

1. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (0,6 cm Rapor Boyunda)

Kırmızı İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Beyaz İplik	1 Tel
Pembe İplik	1 Tel

Resim 4. Gürün Şal Örneği, Gürün Belediye Koleksiyonu.

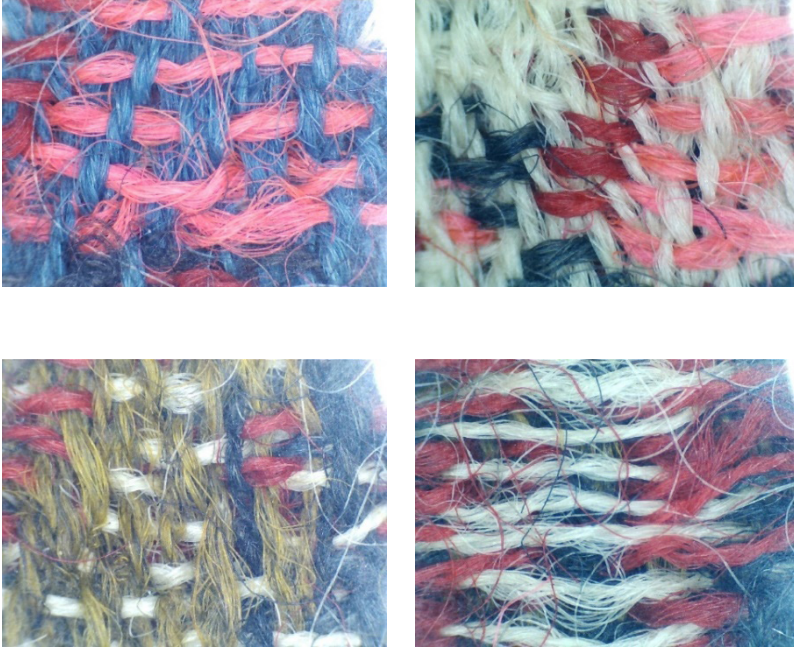
Birinci kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desende ve bordürde 2/1 ve 1/2 dimi, kenarda ise bezayağı örgü kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu şal örneğinde, Resim 5’de görüldüğü gibi kullanılan atkı iplikleri kumaşın arka yüzünde serbest bırakılmıştır.

Resim 5. Gürün Şal Örneği, Gürün Belediye Koleksiyonu.

İncelenen bu Gürün Şal örneğinde, atkı ve çözgü ipliği yündür. Raport eni ölçüldüğünde, beyaz, mavi, sarı ve haki renklerin etkili olduğu boyuna kalın yolların eni 4,1 cm, siyah ve kırmızı rengin hâkim olduğu ince yolların eni 1,3 cm, yollar arasındaki ince bordür enlerinin 0,2 cm

genişliğinde dokunduğu tespit edilmiştir. Raport eni toplamda 18 cm'dir. Raport boyu ise 7,6 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe de atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, dört kalın ve dört ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 6. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

3.2. Alan Çalışmasında İncelenen İkinci Kumaş Örneği

Alanda ulaşılan ikinci kumaş örneği incelenmek üzere Gürün'de yaşayan Temur Yalçın'dan temin edilmiştir. Yalçın, kendilerinde bulunan Gürün Şal örneğinin, Amcası Şeyh Hamit'e ait olduğunu belirtmiştir. İncelenen bu kumaşın eni 88 cm'dir. Kumaşın bir tarafında 1cm kenar örgü bulunuyorken, diğer tarafından boyuna kesildiği ve atkı ipliklerinin açıkta kaldığı görülmüştür. Kumaşın kesilmiş olması, daha geniş enli bir tezgâhta dokunmuş olduğunu göstermektedir. İncelenen ikinci kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

2. Kumaş Bir Yüzündeki Çözümlü İplik Renk Raporu

Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	38 Tel
Turuncu İplik	3 Tel
Açık Mavi İplik	11 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Yeşil İplik	38 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Beyaz İplik	11 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Kırmızı İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	11 Tel
Turuncu İplik	3 Tel
Siyah İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Kırmızı İplik	11 Tel

2. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu

Siyah İplik	1 Tel
Pembe İplik	1 Tel
Açık Turuncu İplik	1 Tel

2. Kumaş Diğer Yüzündeki Çözümlü İplik Renk Raporu

Turuncu İplik	3 Tel
Siyah İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	11 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Kırmızı İplik	38 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Mavi İplik	11 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Yeşil İplik	38 Tel
Kırmızı İplik	3 Tel
Açık Mavi İplik	11 Tel
Yeşil İplik	3 Tel
Açık Turuncu İplik	38 Tel
Turuncu İplik	3 Tel
Beyaz İplik	11 Tel

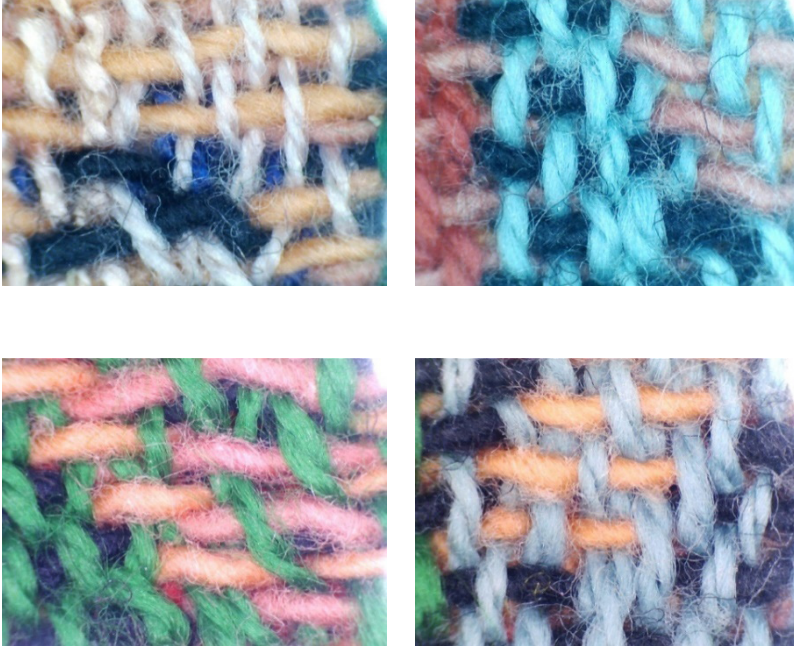
Resim 7. Gürün Şal Örneği, Temur Yalçın.

İkinci kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desende 2/1 ve 1/2 dimi, kenar ve kontürlerde ise bezayağı örgü kullanıldığı görülmüştür. Bu şal örneğinde, Resim 8’de görüldüğü gibi kullanılan üç renk atkı ipliği, kumaşın iki yüzünde de örgünün içindedir.

Resim 8. Gürün Şal Örneği, Temur Yalçın.

İncelenen ikinci Gürün Şal örneğinde raport eni ölçüldüğünde, boynuna kalın yol eni 3,1 cm, ince yol eni 0,8 cm, yollar arasındaki ince bordür eni 0,3 cm genişliğinde dokunduğu görülmüştür. Raport eni toplamda 18 cm'dir. Raport boyu ise 9,7 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe ise atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, dört kalın ve dört ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 9. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

3.3. Alan Çalışmasında İncelenen Üçüncü Kumaş Örneği

Alanda bulunan bir diğer şal örneği de incelenmek üzere Gürün'de yaşayan Mesude Öztürk'ten temin edilmiştir. Öztürk'e ait olan ikinci kumaş örneği incelendiğinde, bir tarafında 0,5 cm, diğer tarafında 0,7 cm kenar örgü dokunduğu görülmektedir. İncelenen üçüncü kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

3. Kumaş Çözgü İplik Renk Raporu

Hardal İplik	96 Tel
Siyah İplik	5 Tel
Kırmızı İplik	36 Tel

3. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (5 cm Rapor Boyunda)

Gri İplik	5 Tel
Siyah İplik	36 Tel
Gri İplik	5 Tel

Siyah İplik	5 Tel	Beyaz İplik	1 Tel
Hardal İplik	96 Tel	Siyah İplik	1 Tel
Kırmızı İplik	5 Tel	Turuncu İplik	1 Tel
Siyah İplik	36 Tel		
Kırmızı İplik	5 Tel	<u>3. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu</u> <u>(0,6 cm Rapor Boyunda)</u>	
Gri İplik	96 Tel	Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	5 Tel	Siyah İplik	1 Tel
Kırmızı İplik	36 Tel	Turuncu İplik	1 Tel
Siyah İplik	5 Tel	Sarı İplik	1 Tel
Beyaz İplik	96 Tel		

Üçüncü kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desende ve bordürde 2/1 ve 1/2 dimi, kenarda ise bezayağı örgü kullanıldığı görülmüştür. Bu şal örneğinde, Resim 11’de görüldüğü gibi kullanılan atkı iplikleri kumaşın arka yüzünde serbest bırakılmıştır.

Resim 10. Gürün Şal Örneği, Ön Yüz, Mesude Öztürk.

Resim 11. Gürün Şal Örneği, Arka Yüz, Mesude Öztürk.

İncelenen bu Gürün Şal örneğinde, atkı ve çözgü ipliği yündür. Raport eni ölçüldüğünde, hardal, beyaz ve gri renklerin etkili olduğu boyuna kalın yolların eni 4,8 cm, kırmızı ve siyah renklerin hâkim olduğu ince yolların eni 1,8 cm, yollar arasındaki ince bordür eni 0,2 cm genişliğinde dokunduğu tespit edilmiştir. Raport eni toplamda 28 cm'dir. Raport boyu ise 10 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe de atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, dört kalın ve dört ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 12. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

3.4. Alan Çalışmasında İncelenen Dördüncü Kumaş Örneği

Alanda ulaşılan dördüncü şal örneği incelenmek üzere Gürün'de yaşayan Belkız Turhan'dan temin edilmiştir. Turan yapılan görüşmede, Gürün Şalı'nın, 1933 yılında vefat eden eşinin babası tarafından, eşi Burhan Turhan'a hediye verildiğini belirtmiştir. İncelenen dördüncü kumaş örneğinin, atkı ve çözgü iplik renk raporu aşağıda belirtildiği gibidir.

Resim 13. Gürün Şal Örneği, Belkız Turhan.

Resim 14. Gürün Şal Örneği, Belkız Turhan.

4. Kumaş Çözümlü İplik Renk Raporu

Beyaz İplik	96 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Siyah İplik	36 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Sarı İplik	32 Tel
Siyah İplik	6 Tel
Bordo İplik	36 Tel
Siyah İplik	6 Tel
Sarı İplik	96 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Lacivert İplik	36 Tel
Bordo İplik	6 Tel
Pembe İplik	32 Tel
Siyah İplik	6 Tel
Bordo İplik	36 Tel
Siyah İplik	6 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (0,65 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Sarı İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (0,65 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Sarı İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu (1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu
(0,65 cm Rapor Boyunda) _

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Açık Mavi İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu
(1,4 cm Rapor Boyunda)

Beyaz İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel

4. Kumaş Atkı İplik Renk Raporu
(0,65 cm Rapor Boyunda) _

Beyaz İplik	1 Tel
Siyah İplik	1 Tel
Bordo İplik	1 Tel
Açık Mavi İplik	1 Tel

Dördüncü kumaş örneğinde kullanılan örgü incelendiğinde, desen ve yollarda 2/1 ve 1/2 dimi, ince bordür ve kenarda ise bezayağı örgü kullanıldığı görülmüştür. Bu şal örneğinde, Resim 14'te görüldüğü gibi kullanılan atkı iplikleri kumaşın arka yüzünde serbest bırakılmıştır.

Resim 15. Gürün Şal Örneğinin Mikroskop Görüntüleri.

İncelenen dördüncü Gürün Şal örneğinde, atkı ve çözgü ipliği yündür. Raport eni ölçüldüğünde, beyaz ve sarı renklerin etkili olduğu boyuna kalın yolların eni 3,7 cm, lacivert, pembe, mor, siyah ve sarı renklerin hâkim olduğu ince yolların eni 1,2 cm ile 1,8 cm aralığında, yollar arasındaki ince bordür eni ise 0,2 cm genişliğinde dokunduğu görülmüştür. Raport eni toplamda 17,2 cm'dir. Raport boyu ise 8,2 cm uzunluğundadır. Zeminde çözgü ipliği rengi, motif ve motif kontüründe de atkı ipliği rengi etkindir. Bir raport, iki kalın ve altı ince yolların, aralarında kontür kullanılarak düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

Sonuç

Bu çalışma, yerel dokumacılığımızın özel örneklerinden olan Gürün Şalları'ndan esinlenerek gerçekleştirilmiştir. Sivas'ın, dokumacılıkta köklü bir geçmişe sahip olması, kuşkusuz Gürün Şal dokumacılığının temelini de oluşturmuştur. Desen, motif ve renk özellikleriyle kendine özel bir kimlik kazanan Gürün Şalları'ndan, günümüze az sayıda örnek ulaşmıştır. 2016 yılında Gürün'de yapılan alan araştırmasında, dört şal örneğine ulaşılmış ve incelemeleri yapılmıştır.

Gürün Şalları motif özellikleri ve desenleri bakımından dört ana grupta değerlendirilmektedir. Yörede ulaşılan ve incelenen dört örnekte de "Yollu ya da Çubuklu Şallar" olarak adlandırılan motif ve desen özelliklerinin olduğu görülmektedir. Şal örneklerinde bulunan yollara bakıldığında, çözgü iplik renklerinin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Dört şal örneğinde de, motif ve zemin renkleri incelendiğinde, zeminde çözgü ipliği, motifte ise atkı ipliği renklerinin etkin kullanıldığı görülmüştür.

İlgili kaynaklarda, ipek, ipek-pamuk, ipek-yün iplik ile dokunan örnekler de olmasına rağmen, genel olarak Ankara Tiftik Keçisi ve Kaşmir Keçisinden elde edilen yün iplik kullanıldığı belirtilmiştir. Parlaklığı ne-

deni ile incelenen örneklerde de tiftik iplik kullanıldığı düşünülmektedir. Konu olan örneklerden analiz için numune alınamaması nedeni ile kesin saptama yapılamamıştır. Bu nedenle metin içinde genellikle yün olarak tanımlanmıştır. Çok renkli dokumalar olan Gürün Şal dokumalarında, temel renk beyaz ve siyahtır. Siyahla birlikte en çok kullanılan beyaz renkli iplikler, boyanmamış ve ağartılmamış doğal tiftik elyafı rengindedir. Ulaşılan Gürün Şal dokumalarında kullanılan örgülere dikkat edildiğinde, bezayağı örgüsünün kullanıldığı örneklerin de bulunmasına rağmen, genel olarak 1/2 ve 2/1 dimi örgünün kullanıldığı görülmüştür.

Ülkemizin birçok bölgesinde değerli el dokumacılığı örnekleri varlığını sürdürmekle birlikte, azalarak yok olmaya doğru gitmektedir. Günümüz koşulları bu örneklerin üretilmesine olanak vermiyorsa da, kültürel miras olarak yaşatılmalıdır. Yapılan bu çalışma ile yörede ulaşılan Gürün Şal örnekleri belgelenerek, yok olmadan kayıt altına alınmıştır.

Kaynakça

- Akça Tokatlı, Ü. ve Erzurumlu Jorayev, Ö. (2016). Gürün Şalları Üzerine Bir İnceleme. 7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı BEZCE 2016, ANADOLU'YA DOKU'N'AN BEZLER Tam Metni İçinde (182-190).
- Akpınar, D. ve Birol, N. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete Sivas Vilayeti'nde Dokuma Sektörü ve Gelişimi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 215-238.
- Aydın, Ö. (1998). Gürün Şalları. *Ev Tekstili Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21. 46-49.
- Devellioğlu, F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe Lugat*. Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası.
- Ergür, A. (2002). *Tekstil Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı Zanaatkarları*. Kılıç, Z. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İmer, Z. (2005). The Historical Relationship between the Shawls of Gürün and Iran. *Asian Folklore Studies*, Volume 64, 261-277.
- Kütükoğlu, M. S. (1983). *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*. İstanbul: Enderun Kitap Evi.
- Nişanyan, S. Nişanyan Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fal>, Erişim Tarihi: 08.09.2018.
- Özbel, K. (1949). *Gürün Şalları*. Ankara: El Sanatları XIII CHP Halkev

leri Bürosu Ulus Basımevi.

Sarioğlu, H. ve Kayadibi, P. (2008). Jakarlı El Dokuma Geleneğimizin Nadide Örneklerinden, Gürün Şalları. *Cumhuriyet*

Döneminde Sivas Sempozyumu Tam Metni İçinde (393-402).

Tan, N. (1990). Gürün Şalları. *Kültür ve Sanat Dergisi*. S. 6, 53-55.

Yağan, Ş. Y. (1978). *Türk El Dokumacılığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Sözlü Görüşmeler

Çiftçi, Nam; Gürün Belediye Başkanı; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Kırvanoğlu, Necmi; Kocaeli- Maşukiye: Sözlü Görüşme, Mayıs 2016.

Öztürk, Mesude; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Sandikkaya, Mustafa; Gürün Halk Eğitim Müdürü; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Turhan, Belkız; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Yalçın, Temur; Sivas- Gürün: Sözlü Görüşme, Haziran 2016.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 253-271
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 25.01.2019
Kabul/Accepted: 06.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**VAN TÜRKÜLERİNİN KONU-
LARI BAKIMINDAN TAHLİLİ***

**ANALYSIS OF VAN FOLK SONGS
IN TERMS OF THEIR SUBJECTS**

Arş. Gör. Talha ÇİÇEK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD
ORCID: 0000-0002-1849-7794, cicektalha21@gmail.com

Öz

Kültür, her toplumun nesilden nesile aktardığı maddi ve manevi değerleri oluşturan toplumun kendisine has özelliklerini meydana getirir. Böylece kültür ait olduğu toplumun diğer toplumlardan ayrılmasını sağlayan bir hüviyet sergiler. Aynı zamanda Kültür, toplumsal olay ve olguların yansıtıldığı bir yapıdadır. Bu yansıma gündelik hayatta kendisini gösterdiği gibi kültür dairesi içinde yer alan ürünlerle de sağlanmaktadır. Kültürel yapıya sahip olan halk ürünleri, içinde buldukları yörenin geleneğini yansıtan bir özellik sergilemektedir. Bu durum, halk edebiyatı ürünleri olan türküler için de geçerlidir. Belli bir ezgiyle okunan şiirler olarak karşımıza çıkan türküler, ait olduğu yöre halkının yaşayışını, geleneklerini daha genel tabirle sosyo-kültürel yapısını başarılı şekilde işlemekte ve aktarmaktadır. Söz konusu durum türkülerin içeriğine de tesir etmektedir. Genel konular olan; aşk, hasret, ayrılık, din, ölüm, tarihi olay vb. konuların dahi yöresel özellikler sergilemesi bu savı güçlendirmektedir. Bu çalışmada, yapılmış olan derlemeler neticesinde kayıt altına alınan Van türkülerinin konuları üzerinde durulacak ürünler konu başlıklarına göre ele alınarak yöresel kavram ve ifadeler belirtilecektir. Türkülerde işlenen konuların yoğunluğu saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Edebiyatı, Van, kültür, türkü, konu.

Abstract

Culture constitutes the unique characteristics of the society that creates the material and spiritual values that each society conveys from generation to generation. Thus, the culture exhibits an identity that allows the society to be separated from other societies. At the same time, culture is a structure in which social events

* Bu çalışma 'Van Türkülerinde İcra Şekil ve Muhteva' başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

and facts are reflected. This reflection is reflected in everyday life as well as the products contained in the culture circle. The folk products, which have a cultural structure, exhibit a characteristic that reflects the tradition of the region in which they are located. This also applies to folk songs that are folk literature products. The folk songs are what we see as a poem, read with a certain melody successfully process and convey the traditions of the local people and the socio-cultural structure of their traditions. This situation also affects the content of folk songs. The fact that even general issues such as love, longing, separation, religion, death, historical event and etc. exhibit local characteristics reinforces this argument. As a result of the compilations, products that are covered in Van folk songs in terms of subject matters will be addressed by the local concepts and expressions will be specified. Van recorded as a result of the compilations in this study will be evaluated according to folk music topics and local concepts and expressions will be indicated. The intensity of the subjects covered in folk songs will be studied.

Keywords: Turkish Folk Literature, Van Province, folk song, culture, topic.

Giriş

Müzik, temelinde sesleri barındıran bir olgudur. Doğada farklı formlarda bulunan müziğe, ilk şekilleri olarak yansıma sesler kabul edilen suyun akışı ya da kuşların cıvıltısı, rüzgârın uğultusu örnek verilebilir. Müzik seslerden meydana gelen bir sanat biçimi olarak kabul edilir. Nitekim bundan ötürüdür ki Ömer Naci Soykan (2012: 32) müziğin diğer algı sanatları içinde en maddi en reel sanat olduğunu düşünür ve müziğin maddi yönüyle birinci sıraya konulmasını, müziğin diğer tüm sanat tarzlarını kendinde taşımasına bağlar.

Sanatsal bir aktivite olan müzik birden fazla öğeden oluşmaktadır. Berna Tuncer (2005:9) XIX. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelişen teorilere göre müziğin; “dil”den, hayvan seslerinden, insanların birbiriyle olan ilişkilerinden esinlenerek doğmuş olduğunu açıklar. Bu söylem, müziğin ortak bir etkileşimin ürünü olduğu göstermektedir. Kültürel bir temele dayanan müzik insan-toplum etkileşimi ekseninde değişerek şekillenerek günümüze ulaşmıştır.

Müziğin kültürel bir altyapısı vardır. Bu sebeple; dünya üzerinde var olan her toplumun bir müzik kültürü olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Halkın edebi ürünlerinden olan türküler, söylendiği konjonktürü yansıtan bir temele sahiptir. Nitekim Güneş Ayas’ın (2015: 27) besteci, yorumcu ve dinleyici arasında bir iletişim kurulduğunu ve bu iletişimin ancak toplumsal olarak paylaşılan bir anlam ve değerler sistemi varsa kurulabileceğini söylemesi bu savı güçlendirir. Gelenek, görenek ve yaşam stiline paylaşıldığı bu iletişim sağlayan ürünler hemen her konuda söylenmiştir. Konularını aşk, tabiat, ayrılık, gurbet vb. oluşturduğu bu ürünlerin anlatı-

mında ait olduğu yörelerin özellikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında ana konusu aşk olan yöresi farklı türkülerin aşkı anlatışlarının ayrı ve birbirinden uzak olduğu görülmektedir. Bu hususun oluşmasındaki ana etken yöresel özelliklerin ürüne yansımalarıdır. Söz konusu durum sadece türkülerde değil halk edebiyatının diğer mahsulleri için de geçerlidir.

1. Türkü

Türkü, Türklere mahsus ezgiler olup bir müzik kültürü varlığının kanıtı niteliğindedir. Belli bir ezgiye sahip, bentlerden oluşan, aruz ya da hece ölçüsüyle söylenen ürünlerdir. İcra edildikleri yörelerin kültürel özelliklerini yansıtan türküler, Türk sözlü kültür ürünlerindedir. Türk halk edebiyatının anonim ürünleri arasında yer alan türkü 15. yüzyılda aruzlu örnekleriyle Türkmenistan'da, 16. yüzyılda heceli örnekleri Anadolu coğrafyasında görülür (Kaya, 2004: 147). Kökeni 600 yıla dayanan bu tür üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Türkü, Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıdır. (Köprülü, 2012: 236).

Halk türküsü ezgi ile söylenen halk şiiridir. (Başgöz, 2008, 15).

Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad 'türkü'dür. (Boratav, 2016: 171).

Türklere özgü ezgiler olup, halkın asıl iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en önemli edebi ürünlerdir. (Yardımcı, 2013: 81).

Bize göre 'türkü' 'Türklere mahsus ezgiler olup', bir nazım şeklinin veya türünün adı değildir. (Oğuz, 2001: 16)

Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icrası, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir. (Yakıcı, 2007: 44).

Verilen tanımlara bakıldığında vurgunun ezgi üzerinde olduğu görülmektedir. Türkünün ezgiden bağımsız bir şekilde düşünülmemesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Çünkü türküler her ne kadar sözlü kül-

tür ürünleri olsa da yazıya geçirildiklerinde birer şiir olarak görülmektedir. Türküyü yazılı formdan ayıran en büyük özellik ezgidir.

Aşağıda yer alan tanımlarda ise türkünün, Türk halk edebiyatı anonim türlerinden olduğu belirtilmiş ve şekilsel olarak hangi vasıflara sahip olduğu açıklanmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki türkünün sabit şekilsel özelliklerinden bahsetmek oldukça zordur. Bu sebeple türkünün, belli bir şekilsel özellik sergilememesi, onu bir nazım şeklinden çok nazım türüne yaklaştırır (Çiçek, 2018: 7).

Halkın ruh halini, derdini, neş'esini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlerle çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir. (Kaya, 2004: 148).

Türküler, belli bir nazım biçimine sahip olmayan hece ölçüsüyle meydana getirilmiş anonim ürünlerdir. (Aça, 2011: 553)

Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu "bent" adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan "nakarat"tır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenir. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir, ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır. (Artun, 2013: 4)

Halil Atılğan (2003: 19) ise bu türü daha genel bir tanımlamada bulunarak, Türk halkının yaşama mücadelesinin tele ve dile yansımaları olarak açıklar.

Verilen tanımlardan yola çıkarak türkünün; belli bir şekli olmayan çoğunlukla hece ölçüsüyle söylenen ancak aruzlu örneklerinin de olduğu, belli bir müzikaliteye sahip, dizelerden oluşan halk edebiyatının ezgiye dayalı türü olduğu söylenebilir. Daha spesifik bir söylemle türkü; söz, ezgi ve ritim unsurlarının kültürel bir zeminde oluşturduğu türdür.

2. Çalışmanın yöntemi

Van yöresi, türkü bakımından ele alındığında fazla ürünün olmadığı düşünülmektedir. Ancak yapılan araştırmalar mevcut yörenin türkü bakımından zengin olduğunu gözler önüne sermiştir. Söz konusu yöredeki türküler üzerine yapılan çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun yayınlamış olduğu "Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1-2-3" haricinde Nail Tan ve Salih

Turhan'ın "Van Halk Müziğine Giriş Sözlü ve Sözsüz Ezgiler" ile Murat Oto'nun "Geçmişten Geleceğe Van Türküleri-1 (Sözlü Kırık Havalar)" çalışmaları karşımıza birer müstakil eser olarak çıkar. Derleme çalışması olan iki eser de yöre türküleri anlamında son derece önemlidir. Özellikle Oto'nun Sözlü kırık havalar eserinde bulunun iki yüz kırık beş türkü, TRT repertuarında bulunan elli Van türküsünü ve diğer çalışmalarda yer alan türküleri de içinde barındırarak Van yöresi türkü birikiminin dikkate değer bir yapıda olduğunu gözler önüne sermektedir.

Oto'nun yayınlanamayan diğer bir çalışması, Van yöresi uzun havalarını içermektedir. Bu çalışmada yer alan yüz yedi türküyle beraber Van türküleri üç yüz elliye geçmektedir. Ancak bu sayının tamamı anonim türküler kapsamamaktadır. Sözü ve bestesi şahsa ait olan türküler, marşlar, varyantlar ve âşıklara ait sonradan bestelenmiş şiirlerin sayısı yüz sekseni bulmaktadır. Van türküleri yukarıda paylaşılan ve ulaşılan kaynaklar dâhilinde metin merkezli bir yöntemle incelenecektir. Aşkın, gurbetin ayrılığın veyahut tabiatın bu ürünlerde kullanımı ve çoğunluğu üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada bahsi geçen türküler çıkartılmış ve anonim olan yüz yetmiş dolayında türkünün tamamının konusal analizi yapılamayacağından ötürü verilen başlıklar altında anonim olan ve konu yoğunluğunun tespit edildiği türkülere yer verilecektir. Konu analizinin akabinde ulaşılan sayısal veriler tablo şeklinde paylaşılacaktır.

3. Konularına göre Van türküleri

Türküler menşei bakımından sözlü ürünler olup belli bir ezgiye sahiptir. Varlığını belli bir dönem bu şekilde sürdüren, kuşaklar arasında geçişi sözlü aktarım yoluyla sağlanan türküler daha sonra yazıya geçirilmiştir. Ancak yazıya geçirilmeyen ya da yazılı döneme yetişmeyen ürünler kaybolmuş, unutulmuş veyahut değişmiştir. Unutulmaya veya değişmeye tek sebep yazılı ortama aktarılmama değildir. Bir diğer sebep, ürünlerin içeriği ve bu içeriği nasıl yansıttığıdır. Türkülerin konuları bu bakımdan, onların unutulmasına ya da zihinlerde kalıcılığını korumasında etkili olmaktadır. Toplumu derinden etkileyen konuların işlendiği ve duygusal bir muhtevaya sahip olan ürünlerin toplumsal düzende varlıklarını uzun süre devam ettirdiği rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Van yöresinde bulunan türkülerin konusal dağılımı şu başlıklar altında incelenmiştir:

3.1. Aşk Konulu Türküler

Türküler akla geldiğinde büyük yekûn tutan konuların başında muhakkak ki aşk gelmektedir. Aynı durum Van türküleri için de geçerlidir. Ali Yakıcı (2007: 211) bu durumu şu şekilde izah eder: "Türkiye başta olmak üzere, Türk dünyasında adı ne olursa olsun "Türkü" olarak derlenip yayımlanan metinler konu bakımından incelendiğinde büyük çoğunluğu-

nun aşk ve sevgi konusunu işlediği görülecektir.”

Aşk, bir duygu yoğunluğudur. Bu durum hem kadın hem de erkek için geçerlidir. Türkülerde de bu yoğunluğu görmek mümkündür. Öyle ki bazı dizelerde anlatıcının ya da sevgilinin hareketleri gözler önüne serilmektedir. “Ha bu dereden can bu dereden” (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu [TRT], 2006b: 439) türküsünde “Dediler yârin geldi / Başımda saçım oynar” dizeleri ve “Merdivandan yukarı” (Oto, 2013: 198) isimli türküde geçen “Dediler yârin geldi bala / Seğirttim yalın ayah” dizeleri aşkın dışı vurumudur.

Sevgiliyi yüceltme, aşkın en önemli yönlerinden biri olarak türkülerde ortaya çıkmaktadır. Van türkülerinde de bunun örneklerini görmek mümkündür. “Arpa orağa geldi” (Oto, 2013: 15) isimli türküde anlatıcı sevdiğini “Galhın selama durun” diyerek yüceltir. Bu yüceltme, anlatıcının sevdiğine duyduğu aşkın büyüklüğünü belirtmektedir. Söz konusu türküde sevgili erimiş bala benzetilmektedir. Türkülerde teşbih sanatına oldukça yer verilmektedir. Bu türküde olduğu gibi sevilen şahıs benzetmelerle yüceltilerek anlatılır. Benzer şekilde “O süsem o sümbül o gül o bağındır” (TRT, 2006b: 621) türküsünde “Ele bir yâr sevmişem / Her gören ona bakar” cümleleri bize sevilen kişinin güzelliğini vurgulayarak bir yüceltmeyi aktarır. Aynı ifade “Su gelir millendirir” (TRT, 2006b: 704) türküsünde “Öyle bir yar sevmişem / Erciş’i dillendirir” şeklindedir. “Su gelir merdin merdine” (Oto, 2013: 229) türküsünde geçen “Su gelir daşa değer / Kirpikler kaşa değer / Öyle bir yar sevmişem ki / Yedi kardaşa değer” dizeleri, güzelliğin yüceltilmesine ilişkin bir başka örnektir.

Türkülerde karşılaşılan bir diğer husus sevgilinin fiziğinin övülmesidir. Türkülerde, erkekler yiğit özellikleriyle aktarılır ve övülürken, kadınlar fiziksel özellikleriyle tasvir edilmektedir. ve övülmektedir. “Karşıdan yâr geliyor” (TRT, 2006b: 530) türküsünde “Yeleşti dar geliyor” dizesiyle sevilen kişinin fiziğine değinilmektedir. “Çarpanak’ta bir güzel var” (Oto, 2013: 68) türküsünde ise âşık; “Çarpanak’ta bir güzel var / Uzun örük saçları var / Yanağından benleri var / Çenesinde Gamzesi var” dizeleriyle sevgilisini tasvir etmektedir. “Kerpiç duvar daşlıdır” (TRT, 2006b: 545) türküsünde “Yârim kalem kaşlıdır / Yârim sırma saçlıdır” dizeleriyle sevilen kişinin güzelliği fiziksel özelliklerine vurguyla belirtilmektedir.

Kültürel değerler beraberinde belli başlı kaideleri de oluşturur. Mevcut kurallara uymak herkes için geçerlidir. Türkülerde bu normları dolaylı olarak görmek mümkündür. Bu bakımdan, bazı zamanlar analitik bir söylem geliştirmek gerekir. “Mendilimde kışmış ile badem var” (TRT, 2006b: 594) türküsünde “Akşam vakti köşelerde buluşak” dizesi ve türkünün bağlantı kısmında aşğın; “Yavaşı söyle köşelerde âdem var” dizeleri,

bir kuralın varlığını ve bu kuralın çiğnendiğinin göstergesidir. Bir kadın ve erkeğin aralarında toplumsal bilgi dâhilinde bağ olmadan yalnız görüşmeleri uygun olmadığından akşam vakti görüşmek zorunda kalırlar ve bu görüşmede âşık sevdiğini, köşelerde başkaları olabilir, bizi görebilir ya da duyabilir şeklinde telkinlerle dikkatli olması konusunda uyarır. Bu söylem, buluşmaların hoş karşılanmadığını ve başkalarına görünmemek için çaba sarf edildiğinin göstergesidir.

Bazen karşı tarafa vermek istediğininizi mesajı aleni bir şekilde söyleyemez, anlatamazsınız. Bu gibi durumlarda, türkülerin işlevsel özelliği ön plana çıkmaktadır. Türküler, bir ezgiye sahip olduğundan kimi zaman ezgi altında yatan gerçek ifadeler gözden kaçır ve asıl sahibine ulaşır. “Lal mercanlar mercanlar” (TRT, 2006a: 403) türküsünde “Gece gelme gündüz gel / Findo seni parçalar” ya da “Bahçaya gel ki görüm” (TRT, 2006a: 108) türküsünde “Bahçaya gel ki görüm / El uzat bir gül verim” ifadeleri söz konusu duruma örnek verilebilir. Bu mesaj, türkü vasıtasıyla ulaşması gereken yere ulaşmış daha sonra dilden dile aktarılarak günümüze değin gelmiştir. Bu gibi türkülerin; aşka, sevgiye dayalı bir anlam içermesi, belli bir ezgiye bağlı olması çalışmanın etkinliğini arttırmaktadır.

Aşk bazı zamanlarda umulanı vermez. Daha çok yaralar ve yıkar. Bu gibi durumlarda âşık sitem etmekte, sevdiğine karşı bazı tavır ve tutumlar sergilemektedir. Nitekim karşılıksız aşk söz konusu olduğunda ifadeler de sertleşmektedir. “Belinde kama” (Oto, 2013: 33) türküsünde “Eğer beni almaz isen / Gençliğine doyma sevdiğim” dizelerinde âşık, aleni ifadeyle bedduada bulunmaktadır. “Lal mercanlar” (TRT, 2006a: 403) türküsünde “Menden Başka Seversen / İki gözün kör ola” dizelerinde de benzer bir tavır söz konusudur.

Naz bazı zamanlar sevgilinin hoşuna gitse de ‘fazla naz âşık usandırır’ ifadesi kültürümüzde yer edinen sözlerdendir. Van yöresi türkülerin de sevgilinin nazdan usandığı farklı şekillerde dile getirilmiştir. “Oy elcevaz elcevaz” (Oto, 2013: 95) türküsünde “Etme bana sen de naz” ve “Elcevaz’ın kızları / çekilmiyor nazları” söylemi Bitlis/Adilcevaz yöresindeki kızların genel anlamda nazlı olduklarını vurgulamaktadır. Verilen örneğe yakın bir anlatım “Mehlemizin bu kızları” (Oto, 2013: 185) türküsünde “Mehlemizin bu kızları / çekilmiyor nazları” dizelerinde görülmektedir. Naz her zaman usandırıcı bir öge olarak çıkmaz karşımıza, kimi zaman da bir güzelliği, sevgiyi çağırıştırır. “Yörü güzel yürü törümeyesen” (Oto, 2013: 277) türküsünde “Sen de benim gibi sor nazlı yâri” ve “Sevmeden kaybettim nazlı yâri” dizelerinde nazlı yâr ifadeleri söz konusu durum için örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda geleneksel yaşamın sürdüğü birçok Anadolu köy ve kasabasında kız tarafının, oğlan tarafına naz etmesi âdet-

tendir ve bu biraz da kendini ağırdan almak anlamına gelir (Uğurlu, 2007: 362). Bu sebeptendir ki Türk geleneğinde naz durumunu anlatan en genel ifade şudur: “kız evi naz evi”.

Aşk-sevgi konusunun işlendiği türkülerde karşımıza çıkan bir diğer konu işmardır. İşmar, Güncel Türkçe Sözlükte; baş, göz, elle davranışta bulunmak anlamındadır¹. “Masa üstünde testi” (TRT, 2006b: 584) türküsünde “Acı tatlı söz eder / İşmar eder göz eder / Oğlanın ne suçu var / Her ne eder kız eder” dizelerinde anlatıcı, açık bir ifadeyle sevgilinin işmarlarından yani hareketlerinden ötürü âşığın suçu olmadığını, tek suçlunun işmar eden sevgili olduğunu açıklamaktadır. “Gaplarında guyi var” (Oto, 2013: 150) türküsünün “Senin o işmarların yüri yüri yandım oy oy / Beni ciğerden yakar Gülcan öldürün meni” dizelerinde âşık sevgilisinin işmarlarından dolayı acı çektiğini belirtmektedir.

3.2. Ayrılık / Gurbet Türküleri

Van türkülerinde yoğun olan bir diğer konu ayrılık ve gurbettir. Ayrılık sadece sevgiliden değil, ebeveynden ya da diyardan da olabilmektedir. Kimi zaman bir savaş, kimi zaman hastalık kimi zaman ekmek parası düşürür yollara ve sebep olur ayrılığa.

“Ağrı dağının suları” (Oto, 2013: 2) türküsünde, “Gel artık sevdiğim gayrı /Mahrum etme gözlerinden /Yüreğimde hasretin var /Sızlatıyor ah derinden” dizeleri sevilen kişiye duyulan hasretinin bir yansımasıdır. Bahsi geçen şahsın nerede olduğu ya da neden dolayı gittiğine dayalı bir açıklama olmamasına rağmen hasret kendisini belli etmektedir. Aynı şekilde “Atlari getirin paytona goşah” (Oto, 2013: 18) türküsünde “Memleket ırahtır yare gavuşah” dizeleri gurbette olan bir âşığın temennisini vurgular. Gurbet, bir tür unutma ve unutulma olarak çare gibi görünmektedir (Uğurlu, 2007: 363).

Âşık ayrılığı bazen kendi ifadeleriyle açıklar. “Bizim köyde düğün var” (Oto, 2013: 50) türküsünde “Men sevdim eller ala / Bana yazıh değilmi” ifadeleri ayrılığın gerçekleştiğini sevgilinin başka biri tarafından alındığını yani evlendiğini bildirmektedir. Söz konusu ayrılığı “Akşam aralar beni” (Oto, 2013: 6) türküsünde de “Sevdiğimi el almış / Gurbet ellere gidim” dizelerinde de görmekteyiz.

“Mendi yoldum bahçadan” (TRT, 2006b: 592) türküsünde, “Ben sevdim eller aldı / Muradım yarım kaldı” ve “Ben sevdim eller aldı / Yüreğim yaralıdır” dizeleri, gerçekleşmiş ayrılığın bildiricisi konumundadır. Benzer bir söylem “Karşıdan yâr geliyor” (TRT, 2006b: 530) türküsünde

¹ http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c49ae-9f5af7b8.45275118. (Erişim Tarihi: 18.01.2019)

“Men sevdim eller aldı” dizesinde görülmektedir.

Bir âşık için ayrılık oldukça zor bir durumdur. Ancak âşığı âşık yapan ayrılığa karşı sevdiğine kıyamaması olacak ki “Kalecikten bir yar sevdim” (Oto, 2013:147) türküsünde, “Ermeni’ye nasıl meyil vermeli / Başım alıp bu diyardan gitmeli” dizeleri ayrılığı bildirirken “Sen ağlama kirpiklerin dökülür / Dökülür de benim boynum bükülür” ifadeleri sevgiliye kıyamamanın göstergesidir.

“Ayvanın altından geçtim” (TRT, 2006a: 93) türküsünde, “Gari-bem Vatanım Yoktur / Elimden Tutanım Yoktur / Düşmüşem Gurbet Elle-re / Arayıp Soranım Yoktur” dizeleri evinden uzak olan kişinin yalnızlığını ve hasretini gözler önüne sermektedir. Sözlü kültür ürünü olan türküler belli bir olay çevresinde oluşan ürünlerdir. Teknolojik gelişmelerin olmadığı dönemlerde yaşadığı yerden uzak düşen kişilerin aileleriyle görüşebileceği bir kitle iletişim aracının varlığından söz etmek oldukça zor veya hut diledikleri zaman hasretlerini ve gurbetlerini bitirecek ulaşım araçları günümüzde olduğu gibi yaygın değildir. Bu açıdan bakıldığında anlatıcı, içinde bulundu zaman da yalnızlığından ve çaresizliğinden ötürü sitemde bulunmaktadır.

Ölüm, ayrılığa sebep unsurlardan biridir. “Arpa ekim biçemedim” (TRT, 2006a: 54) türküsünde “Ali Paşa’yı vurdular / Haraboldu Van’ın mülkü” dizelerinde ölümle beraber gelen bir ayrılık anlatılmaktadır. Van’da görevli olan Ali Paşa, Gürcistan üzerinden İstanbul’a gideceği sırada Ermeni bir haydut tarafından öldürülür. Bunun üzerine yöre halkı, vazgeçilmez bir ayrılık olan ölüm üzerine söz konusu dizeleri söyler.

“Zılan deresi de bükülür gider” (TRT 2002: 200) türküsünde hasretin meşakkati şu şekilde ifade edilir: “Sıladan ayrıyam içim kan gider / Yeter felek yeter çektiğim yeter / Öldürdün yeter bitirdin yeter / Ayrılık perişan eyledi beni”.

“Kalkın durnam kalkın dağlar başına” (TRT,2002) türküsünde, “Babam ihtiyardır yollar ırağdır” ifadesiyle “Kıratımı nallatırım” (Oto, 2013: 167) türküsünde geçen “Ölürüm ben görmeyince memleket yakın o yar irak” dizeleri gurbetin getirdiği zorluğun ve psikolojik buhranın söz-lere yansımış halleridir.

“Ben giderim Erek yolu” (TRT, 2006a: 130) türküsünde “kınama-yın arkadaşlar / Ben bir yosmaya vuruldum / Kalmışım gurbet ellerde / Halin nedir diyenim yok” dizeleriyle öz eleştiri yapan ve hatasını kabul eden anlatıcı, gurbet ellerde yalnız kaldığını açıklamakla beraber “Güzel sevmek çok hoş amma / Ayrılmak yaman şimdi” bağlantı dizeleriyle ayrı-

lığı açıklamaktadır.

“Erikler çiçek açtı” (Oto, 2013: 105) türküsünde “Benim sevdiğim dilber / Bıraktı meni kaçtı” dizeleri, ayrılığın habercisi konumundadır. “Sarı sarı sarıyam” (Oto, 2013: 222) türküsünde “Yâri kime sorayım” ifadesinden sonra gelen “Men düştüm gurbet ele / Yedi mendil çürüttüm / Gözyaşım sile sile” ayrılığın ve gurbetin beraberinde ne denli zorluklar getirdiğini göstermektedir. Yakın bir anlatımı “Gün olaydı tan olaydı” (Oto, 2013: 135) türküsünün birinci dörtlüğünde görmekteyiz: “Gittiğim yer Van olaydı” gibi temenni ifadeleri, yerini daha sonra “Erek dağı duman duman / Zalım felek vermez aman / Gurbet elde hayli zaman” dizeleriyle site-me bırakır. Söz konusu türküde asıl vurgu gurbetin beraberinde getirdiği olumsuz atmosferdir. “Kara yer kara yer” (TRT, 2006b: 518) türküsünde de benzer bir ifadeyi görmekteyiz. “Yâr orada ben burada / Buna canlar dayanmaz” dizeleri ve akabinde gelen “Hastalandım gelmedin / Geldin son nefesime” cümleleri olumsuzluklar silsilesini göstermektedir.

Bazen küçük suskunluklar bile ayrılık olarak kabul edilir. Ancak ayrılığın sebebi çoğu zaman bilinmez. Bu durum, beraberinde aşğın kendisini suçlu görmesine neden olmaktadır ki anlatıcı sevgilisinden ayrılmayı, kendisine beddua ederek tarif eder. Bahsi geçen hususu “Bu dağlar danelendi” (Oto, 2013: 55) türküsünde görmekteyiz. “Ne dedim neden küstün / Lal olsun ağzım dilim” dizelerinde anlatıcı suçunu bilmemekle beraber kendisine beddua ederek affını istemektedir. Kendisine kötü dilekte bulunan âşık “Mendilim garaladır” (TRT, 2006b: 592) türküsünde de yer almaktadır: “Ne dedim de darıldın / Lal olsun ağzım dilim”

Toplumsal düzen kimi zaman ayrılığı tetikleemektedir. Özellikle toplumsal statüler, erkeğin çalışma durumu ya da işin çeşidi ailenin maddi durum vb. faktörler firaka sebebiyet vermektedir. “Ezem ezeden oğlan” (TRT, 2006a: 355) türküsünde yer alan “Babam sana kız vermez / git para gazan oğlan” dizeleri kişinin statüsünün ilişkilerde edindiği rolü gözler önüne sermektedir. Maddi yetersizlikten ötürü rencide edilen âşık, “Sevdim murad almadım / Bıraktı meni kaçtı” dizeleriyle ayrılığın gerçekleştiğini bildirmektedir. “Yeri yeri durnam gar geldi” (TRT, 2006b: 793) türküsünde, “Sevdiğine kız vermez / Bizim Erciş beyleri” dizesi, toplumsal bir norma dikkat çekmektedir. Bu söylemin realiteyi yansıtmadığı tartışılrsa da türkülerde ortaya çıktıkları dönemin kültürel kodlarının işlendiği unutulmamalıdır. “Çimende süri kazlar”(TRT, 2006a: 236) türküsünde “Gaç gündür görmemişem / ciğerim ona yanar” ifadeleri âşğın sevdiğine duyduğu hasreti vurgular.

3.3. İstek / Arzu Türküleri

Van türkülerinde aşk ve ayrılık konusundan sonra en fazla istek-ar-

zu türkülerinin çokluğu dikkat çekmektedir. Türkü yakıcılar kimi zaman yakın çevresinden maddi isteklerde bulunurken kimi zaman da spiritüalist bir bakış açısıyla dilediklerini yaratıcıdan ister. Beşeri ve metafizik istekler yöre türkülerinde şu şekillerde yer almaktadır:

“Oğul bu dağlar ne dağlarsın” (Oto, 25) türküsünde “Yeter ağlatma beni / derde bağlatma beni” ifadeleri oğluna hasret kalmış bir annenin arzusudur. “Deniz gibi dalgalanma” (Oto, 34) türküsünde “Deniz gibi dalgalanma / Durna gibi havalanma / Gözün el malına salma” dizeleri anlatıcının kendi kişiliğinden beklentilerini gözler önüne serer.

“Kadir Mevlam budur senden dileğim” (Oto, 64) türküsünde “Kadir Mevlam budur senden dileğim / Bizi yolda koymayasan kış günü yar” dizelerinde anlatıcının yaratıcısından isteğine şahitlik etmekteyiz. “Ay doğdu Bedir Allah” (Oto, 2013: 19) türküsünde de dileğin muhatabı yaratıcıdır. Türküde geçen “Ya benim muradım ver / Ya beni öldür Allah’ım” dizeleri bir duadır. Dua kelimesinin; kulun bütün benliğiyle yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması (Cilacı, 1994: 529) manası da türküde istek konusunun işlendiğini kanıtlar niteliktedir.

“Bahçalar barı çalar” (Oto, 2013: 24) türküsünde “Leyla’m etme biz de kal” diyen âşık sevgilisine açıkça isteğini sunmaktadır. “Bir zaman ayrı kaldık” ayrılığın yakın zamanda bittiğini bu sebepten ötürü âşığın bu ricada bulunduğunu açıklamaktadır. “Bu küçede var üç taş” türküsünün “Üçü kaynım olsaydı / Biri bana arkadaş” dizelerinde izdivaç istenmektedir. Arkadaş ifadesi dolaylı bir şekilde evliliği bildirmektedir. “Karanfilin buharı” (Oto, 2013: 155) türküsünün son dördlüğü olan “Tabancamın yanında / Bir de bıçak olaydı / Delikanlının yarı / Belden ince olaydı” dizeleri anlatıcının arzularını aleni bir şekilde aktarmaktadır.

Burada ayrı bir hususa değinmek gerekir. Van yöresi türkülerinde metin içinde bazen birden fazla konuyla karşılaşmak mümkündür. Aşk ile başlayan bir türkünün sonu ayrılık veyahut istekle başlayan bir türkünün sonu aşkla bitebilmektedir. “O yar gelir yazı yabana” (Oto, 2013: 206) türküsünde bu durumu görmekteyiz. Aşk, ayrılık, arzu-istek konuları bir aradadır. Birinci bentte geçen; “Aşka düşen divane gezer” dizesi aşkı, ikinci bentte geçen; “Yüreğime hançer de vurdu” dizesi ayrılığı ve üçüncü bentte geçen “Mezarımı derin kazın da, dar olsun / Altı lale üstü de sümbül olsun yar” dizeleri isteği belirtmektedir.

“Kars’a giderim Kars’a” (Oto, 2013: 157) türküsünde geçen “Bu dağlar olmasaydı / Sararıp solmasaydı / Ayrılık olmasaydı” dizeleri arzuları belirtmenin yanında ayrılığın olumsuzluğuna dem vurmaktadır.

“Ah le ana le ana” (Oto, 2013: 183) türküsünde “At minderi otu-

rak / Sen al meni men seni” dizelerinde istek belirtile de “İki yar sevenleri / hançer ile vurmali” ifadesinde toplumsal bir eleştiri söz konusudur.

“Pencerede şişesin” (TRT, 2006b: 645) türküsünde ilginç bir istekle karşılaşmaktayız. “Benim düştüğüm gibi / Pencereden düşesin” dizelerinde aslında bir tevriyeli anlatıma yer verilmiştir. Âşık sevdiğinin penceren düşmesini istemektedir çünkü kendisi onun âşkına yenik düşmüştür.

“Memmoy can” (Oto, 2013: 191) türküsünde, “Bu sevdadan kurtulak” dizesi bir arzunun ön söylemidir. Asıl istek daha sonra gelen “Sen al meni men seni” dizesindedir. Benzer bir söylem “Yar güzel gül ezer” (Oto, 2013: 257) türküsünde “İmam gurbanın olam / Kes nikâhı kurtulak” dizelerinde görülmektedir. Kurtuluş imamın nikâhı tamamlamasına bağlıdır. Çünkü nikâh, âşık için kesin bir vuslattır.

3.4. Doğal Çevre ve Mekân İle İlgili Türküler

Türküler de çoğunlukla karşılaşılan öğelerden biri doğal güzellikler yani doğal unsurlardır. Bazen benzetme yoluyla bazen abartı yoluyla karşımıza çıkar bu öğeler. Kimi yerde karlı aşılmaz bir dağ oluverir kimi yerde suyun berraklığı saflığı olur. Van yöresi türkülerinde de karşılaştığımız diğer bir konu doğal çevredir. Daha önce belirtildiği gibi yöre türkülerinde birden fazla konu iç içedir. Bu bölümde doğal çevrenin olduğu tüm türkülerini almak yerine konu ağırlığının olduğu ürünler seçilmeye çalışılmıştır.

“Van kalesi bedendir” (Oto, 2013: 246) türküsünde yer alan “Van kalesi bedendir / Erek dağından aştım / Mavi bir göle düştüm / Edremitin elması / Ne hoş olur yemesi” dizeleri; Erek dağı, Edremit ilçesi ve bu ilçeye mahsus olan elma, birden fazla öğeye yer verildiğini göstermektedir. “At binmeli yaylaları gezmeli” (Oto, 2013: 16) türküsünde ise; “Ata binmeli yaylaları gezmeli / Nerden aşar yaylasını bu Van’ın / Güzel bu Van’ım, canım bu Van’ım” dizeleri Van yöresi yayla geleneğine dair izler taşımaktadır. Anlatıcı son dizelerde Van’a vurgu yaparak şehri yüceltmektedir.

“Başkale yolları taşır geçilmez” (Oto, 2013: 31) türküsünde, “Başkale yolları taşır geçilmez / Hangüveng suları buzdu içilmez / Gürpınar yeni kazadır doyulmaz / Yeşil Van’ın her tarafı çayır çimen bağ olur” ifadeleri ilin ilçelerine dair bilgiler vermektedir. Gürpınar’ın yeni ilçe olduğu bilgisi türkünün oluşturulduğu dönemin bulunmasına yardımcı olacak tarzda bir söylem geliştirirken son dizelerde Van’ın yeşilliğine değinilmiştir. Söz konusu türkünün ikinci bendinde yer alan “Gölün şarkı Van’dır garbı Tatvan’dır / Cenubu Gevaş şimali Süphan’dır / Şu Van’ın gençleri hep aldatandır / Yeşil Van’ın her tarafı çayır çimen bağ olur” dizeleri gölün çevresinde konumlanmış yerleri gözler önüne getirmektedir. Yön tah-

lilinden sonra vurgunun yapıldığı dize Vanlı gençlerin aldatıcı bir tarafının olduğudur.

Her şehir veyahut yaşanan her coğrafya sakinleri için farklı güzellikler muhteva eder. Türkülerde de bu ve benzeri duyguları görmek olağandır. “Sonbaharda bağlar döker gazeli” (Oto, 2013: 228) türküsünde “Her şeyi sevilir bu Cennet Van’ın” dizesinde yaşanan il Cennet’e benzetilerek yüceltilmiştir. “İlkbaharda millet gider galaya” ifadesi mevsimsel bir hareketi aktarmaktadır. İlin batısında konumlanan kale ve çevresi baharın gelmesiyle yeşerir ve topluma bir mesire alanı olur. Aynı türküde geçen “Gavunu bal kimse bakmaz dileğe” dizesi yöredeki kavun yetiştiriciliğine ve tarımsal aktiviteye göndermedir.

Doğal unsurlardan olan dağlar, türkülerde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen yol vermeyen dağlar, aşkın büyüklüğüne teşbih edilir. Bir Van türküsü olan “Süphan dağı Süphan dağı” (Oto, 2013: 233)’nın “Süphan dağı Süphan dağı / Heç eskilmez başın gari / Açma yorganın üşürsen” ve “Dağlar dağisan ezeli / Eteğin süslü bezeli / Ayırma sen sevenleri / Yol ver geçim Süphan dağı” dizelerinde benzer bir durum söz konusudur. Son dizesinde yol vermeyerek bir ayrılığa sebep olan dağın ilk dizelerinde fiziksel özelliklerine yer verilerek yüceltildiği ve kişileştirildiği görülmektedir.

Türkülerde mekânsal söylemlere de yer verilmektedir. Belli bir ile ait türküde farklı yörelerle ya da yöresel ifadelerle karşılaşmak son derece olağandır. “Urfa’ya paşa geldi” (TRT, 2006b: 755) türküsünde hasret konusu işlenmekte ve Urfa ili anılarak mekâna dayalı bir algı oluşturulmaktadır. Türküde yer alan “Urfa Urfa içinde” dizesi oluşan algıyı daha da güçlendirmektedir.

“Zilan deresi de bükülür gider” (TRT 2002: 200) türküsü Erciş hakkında aktarımlarda bulunur. Zilan deresi, ilçede yer alan bir deredir. Ayrıca türküde “Erciş’in düzünde çiçekler biter” dizesi söz konusu derenin konumunu netleştirir. “Bal yeme bal yeme bal şirin olur” (TRT, 2006a: 114) türküsünde, “Erciş’in kızları altından direk” dizesi mekânsal söylem içinde yöre kadınlarını yüceltmektedir. Türküler içinde buldukları yörenin kavramlarına yer verir. “Bizim eller ne güzel eller” (TRT, 2006a: 170) türküsünde mekân, ‘eller’ sözcüğüyle ifade edilmektedir.

“Karşıdan yar geliyor” (TRT, 2006b: 530) türküsünün “Şu Erciş’in dağları / Gül kokuyor bağları” dizeleri ilçede dağların varlığına değinmekle beraber kokulu güllerin yetiştiğini aktarmaktadır.

“Edremit Van’a bakar” (TRT, 2006b: 621) türküsünün “Edremit Van’a bakar / İçinde şamran akar” dizeleri türküye yansımış bir görseldir.

Edremit ilçesi il merkezine bakan bir konumdur. Ayrıca ilçede ‘Şamran’ isimli eski bir sulama kanalının varlığından bahsedilir.

“Zap suyu derin akar” (TRT, 2006b: 814) türküsünde doğu Anadolu bölgesinde oluşan Zap akarsuyuna gönderme yapılmıştır. Türkülerde yol vermeyen ya da vuslata mani olan doğal unsur çoğunlukla dağlardır. Ancak bu türküde geçen “Zap suyu geçit vermez” dizesi akarsuların da kimi zaman kavuşmaya engel teşkil ettiğini gözler önüne serer. Aynı türküde geçen “Zap suyu aktı geçti / Sinemi yaktı geçti” dizeleri de kavuşmanın gerçekleşmediğini bildirerek söylemimizi kuvvetlendirmektedir.

Van ilinin komşusu olan Bitlis, gölün batısında konumlanmıştır. “Bitlis dağlarında geyikler gezer” (Oto, 2013: 47) türküsünde bu il hakkında bazı bilgilere yer verilmiştir. Söz konusu açıklamalar her ne kadar günümüz için geçerli olmasa da türkünün oluşturulduğu dönemi yansıtır özellikler sergilemektedir. Ancak ‘geyik’ ifadesi realiteden uzak bir kullanımı da içermektedir. Van Gölü havzasında ‘maral, geyik’ sözcükleri güzel kelimesine eş bir anlamı muhteva etmektedir. “Bitlis’in dağları kayalık taşlık” ifadesiyle ilin fiziki yapısına vurgu yapılarak il genelinin dağlardan oluştuğu ve bu alanın da taşlık bir yapıya sahip olduğu bildirilir. Türkünün devamında “Van gölü derindir kayıklar yüzer” dizesiyle göle; “Çarpanakta bir güzel var” (Oto, 2013: 68) türküsünde, göl yüzeyinde bulunan adalardan biri olan Çarpanak adasına değinilmiştir.

“Erek dağının dibi”(Oto, 2013: 101), “Süphan dağı süphan dağı” (Oto, 2013: 233) ve “Erek dağının gari” (Oto, 2013: 102) türkülerinde yöre ve çevresinde yer alan doğal unsurlardan olan dağlar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Süphan dağı, Van ili sınırlarında bulunmasa da Van Gölü Havzası olarak tabir edilen bölge içinde bulunmaktadır.

Bir ilin yeşil örtüye sahip olması o ilin belki de en önemli doğal özelliği hatta zenginliğidir. Bu durum türkülerde de kendisini göstermiştir. “Yeşil Erdiş’ten misen”(Oto, 2013: 267), “Yeşil Van’ın Çeşmeleri” (Oto, 2013: 268) ve “Başkale yolları taştır geçilmez” (Oto, 2013: 31) türkülerindeki ortak vurgu il ve bazı ilçelerinin yeşilliğindedir.

3.5. Yergi / Alay / Eleştiri Konulu Türküler

Çoğunlukla aşk, ayrılık, doğal çevre konularının işlendiği Van türkülerinde karşılaştığımız bir diğer tem, yergi-alay-eleştirdir. Türküler bir durum neticesinde ortaya çıkan ürünlerdir. Anlatıcı oluşan rahatsızlığını, yakaladığı ironik durumu muhatabı kırmadan, alegorik bir şekilde göstermek ister. Bu durumu sağlayacak ürünlerden biri de nitekim türkülerdir.

“Van gölü derindir” (Oto, 102) türküsünde “İnsan evladına böyle mi bezer? / Hiç olmasa ayda bir mektup yazar” dizeleri bir ebeveynin çocu-

ğuna ettiği sitemin göstergesidir. Ancak sitem direkt bir şekilde değil daha seviyeli bir şekilde sunulur. Söz konusu türküde geçen “Kurşuna vuran da iman olur mu? / Oğlan seni bana öldü dediler” dizesi içinde bulunan atmosferin daha da yumuşadığını göstermektedir. Oğlunun öldüğünü işiten baba, önceden verilen haberin yanlış olduğunu idrak edince siteminin gerekçesini açıklamaya çalışır.

“Tarak değmez” (Oto, 2013: 241) türküsünde yer alan “Tarak başına değmez / İnsanı hiç beğenmez / Olursa zengin olsun / Fakir inen evlenmez” ifadelerinde alaycı söyleyişin izleri görülmektedir. Kendisini beğenmiş bir kişinin anlatıldığı bentte son iki dize bir sosyal statünün yani ekonomik durumun varlığına işaret etmektedir. Türkünün son bendinde geçen “Sonunda eyvah diyer / Vurur iki dizine” dizeleri söz konusu durumun yanlışlığının farkına varlığına delalet eder.

“Pişiği vurdum daşinen” (Oto, 2013: 215) türküsünde satirik bir söylem söz konusudur. “Pişiği vurdum daşinen / Gözleri doldu yaşinen / Kebabı yuttu şişinen” söylemi Van kedisine dair hafızalarda olumlu bir izlenim bırakmasına olanak sağlar. Aynı türküde yer alan “Pişiğin gözleri mavi / Gavurmayı etti yâri / Sucuğa tohunma bari” ve “Pişiğin gözleri ela / Başına toplar dört bala / Evimi etti meyhana” dizeleriyle Van kedisinin en önemli özelliği olan gözlerinin birbirinden farklı renklere sahip olmasına değinilmiştir. Aynı zamanda kedinin esprisüel bir şekilde anlatılması zihinlerde merak uyandıran bir atmosfer yaratmaktadır.

“Kindireyi vurdum pişiğe” (Oto, 2013: 176) türküsünde “Kız Sebo elin kırıla / niye vurdun pişiğe” dizeleri muhatabın ‘Sebo’ olduğunu aktarır. Anlatıcı “Sebo teşi eğiri / Bak aba gözü seğiri / Sagan yemiş geğiri / Sufatına yer süpürü” dizeleri, alaycı söylemin türkünün geneline yayıldığını göstermektedir.

“Davulun sesi uzaklardan hoş gelir” (Oto, 2013: 82) türküsünde, bir atalar sözüne yer verilmiştir. Anlatıcı içinde bulunduğu durumu kimse- nin anlamayacağını yani dışarıdan görüldüğü gibi olmadığını açıklamaya çalışır. Atakan isimli kişinin anlatıcıyla yakınlık derecesine dair bir bilgi olmamasına rağmen, türküde geçen “Atakan Ankara’dan eli boş gelir” ifadesi bir kırgınlığın ve yerginin habercisidir.

4. Van türkülerinin konularına göre tablosal dağılımı

Türkü konusu	Konunun geçtiği Türkü Sayısı
1.Aşk Konulu Türküler	149
2.Ayrılık / Gurbet Türküleri	71
3.İstek /Arzu Türküleri	21

4.Doğal Çevre ve Mekân İle İlgili Türküler	20
5.Yergi / Alay / Eleştirisi Konulu Türküler	10

Sonuç

Kültürel unsurları en iyi şekilde içeriğine yansıtan Türk halk edebiyatının ezgili ürünlerinden türküler, geleneğin icracısı konumundadır. Van türkülerinin konuları üzerine çalışılan bu araştırmada söz konusu durum bir kez daha ortaya konmuştur. Yöre türkülerinde, bulunulan çevrenin kültürel birikiminin izlerine rastlanmıştır. Türküler genel konu başlıkları altında incelenmiş olsa da konularda yöre halkının maddi ve manevi unsurları türkülerle serpiştirdiği görülmüştür. Geleneğin içinde yer alan kurallar, hasret, sevgi vb. durumlar manevi unsurlar olarak türkülerde karşımıza çıkarken; çevrede yer alan doğal güzellikler, yöresel ifadeler, geleneksel motifler maddi unsurlar olarak türkülerde yer almaktadır.

Van yöresi türkülerinde en fazla işlenen konuların başında aşk gelmektedir. İncelenen yüz kırk dokuz türküde aşk temi görülmüştür. Ancak söz konusu aşk daha çok somut olarak ön plana çıkartılmıştır. Bu durum yörede beşeri aşkın varlığına delil konumundadır. Ağırlıklı olarak işlenen ikinci konuyu yetmiş bir türküyle ayrılık ve gurbet oluşturmaktadır. Özellikle sevgiliden ayrılığın ve sevgiliye duyulan hasretin işlendiği türküler büyük bir yekûn tutmaktadır. Ayrılığın bir diğer sebebi ülke genelinde uğranılan mezalimler neticesinde askerlik görevinin uzun olmasıdır. İstek ve arzu konulu türküler konu yoğunluğu bakımından üçüncü sırada bulunmaktadır. İncelenen yirmi bir türküde, mistik unsurların fazla yer aldığı daha çok sevgiliden yana istek ve arzulara değinildiği saptanmıştır. Dördüncü sırada bulunan doğal çevre ile ilgili yirmi türkü saptanmış ve bu türkülerde, yörede bulunan yerler paylaşılmış bu alanların fiziki yapılarına dayalı anlatımlara yer verilmiş ve yöre tanıtımına katkı sağlayacak söylemlerde bulunulmuştur. Van türkülerinde; yergi, alay ve eleştirisi konusu yirmi türküde tespit edilmiştir. Bahsi geçen konulu türküler son sırayı oluşturmakla beraber çevreye ve şansa ait veriler satirik bir anlatım yöntemiyle aktarılmıştır.

Konu bahis olan konuların farklı sayısal verilere sahip olması sosyolojik bir analizi beraberinde getirmektedir. Özellikle aşk türkülerinin ağırlıkta olması toplumda karşı cinse duyulan hislerin yansımalarıyla beraber toplumda bu konuda yer alan normların göstergesidir. Nitekim bu kurallar, bazı zamanlar beraberinde ayrılık getirdiğinden ötürü ayrılık konulu türküler ikinci sırayı teşkil etmektedir. Spiritüalist söylemin az da olsa görüldüğü türkülerde istek çoğunlukla vuslata dayalıdır. Bu durum, toplumda aşk olgusunun varlığına bu duyguyla beraber oluşan firakın belli

isteklere yönlendirdiğini gösterdiği gibi aşk ve ayrılık konusu kimi zaman aynı türkü içinde yer almaktadır. Doğal güzellik ile yergi alay ve eleştiri türkülerinin azlığı toplumun konusal bakımdan daha çok aşk, ayrılık ve istek konulu türkülere yöneldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak; ele alınan yüz yetmiş civarında türküde aşk, ayrılık, hasret, gurbet, doğal çevre ile alay konularının ağırlıkta olduğu gibi bir türküde farklı konuların da işlendiği ve Van yöresi türkülerinde genel olarak yerel söyleyişe ve yöresel kavramlara yer verilmekle beraber daha somut bir anlatım tekniği kullanıldığı saptanmıştır.

Kaynakça

- Aça, M. (2011). *Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Artun, E. (22-24 Mart 2013). Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler. 4. S Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, *Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu*, Fethiye-Muğla.
- Atılğan, H. (2003). *Türkülerin İsyanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ayas, G. (2015). *Müzik Sosyolojisi Sorunlar-Yaklaşımlar-Tartışmalar*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Cilacı, O. (1994). Dua Maddesi. İslam Ansiklopedisi İçinde. (Cilt. 9) 529-530.
- Çiçek, T. (2018). *Van Türkülerinde İcra Şekil ve Muhteva*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c49ae9f5af7b8.45275118 (E.T. 18.01.2019)
- Kaya, D. (2004). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2012). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oto, M. M. (2013). *Geçmişten Geleceğe Van Türküleri 1/ Kırık Havalalar*. İstanbul: Mavi Fikirler Medya Prodüksiyon.
- _____. *Geçmişten Geleceğe Van Türküleri 2/ Uzun Havalalar*. Yayımlanmamış Derleme Çalışması.
- Soykan, Ö. Naci. (2012). Müzik Nedir? Felsefi Bir Araştırma. *Doğu Batı*. (62). 29-42.
- TRT Yayınları. (2002). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi III*. Ankara.
- _____. (2006a). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I*. Ankara.

- _____. (2006b). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi II*. Ankara.
- Uğurlu, S. B. (2007). Van Türkülerinde Aşk, Ayrılık ve Memleket Sevgisi. *II. Van Gölü Havzası Sempozyumu*. Tam Metin İçinde (s. 359- 367). T.C. Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 273-296
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 19.11.2018
Kabul/Accepted: 07.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**LOJİSTİK İŞLETMELERİNDE
YATIRIMLARIN
FİNANSMANINA YÖNELİK
UYGULAMA**

***APPLICATION FOR THE
FINANCING OF INVESTMENTS
IN LOGISTICS COMPANIES***

Doç. Dr. Ayşe NECEF YERELİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
ORCID: 0000-0003-3174-6473, ayseyereli@gmail.com

Doç. Dr. Nilgün KAYALI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
ORCID: 0000-0001-6535-5847, nilgun.kayali@cbu.edu.tr

Gökay ONUR

Muhasebe Finansman Bilim Uzmanı
ORCID: 0000-0002-6089-2309, gokay.onur@outlook.com

Öz

Yatırımlar, işletmeler için stratejik öneme sahiptir. Duran varlıklara yapılan yatırımlar ise birçok nedenden ötürü hayati önem taşımaktadır. Duran varlık yatırımları ile ilgili karar verirken yapılacak herhangi bir hatanın telafi edilmesi çok zor ve belki de imkansızdır. Bu yüzden duran varlık yatırımlarının yoğun olarak yapıldığı sektörlerde, söz konusu yatırımlar işletmelerin devamlılığı ile çok yakından ilişkilidir. Bu yatırımlar için önemli olan noktalardan bir tanesi yatırımın finansmanına ilişkindir.

Bu çalışmada öncelikle yatırım kavramı ve duran varlık yatırımları ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra duran varlık yatırımlarının yoğun olarak yapıldığı sektörlerden biri olması nedeniyle lojistik işletmelerinde duran varlık yatırımları ve yatırımların finansmanı konuları açıklanmıştır. Lojistik işletmelerinde yatırımların finansmanı başlığı altında, örnek uygulamada birbirleriyle karşılaştırılacak olan dört finansman yönteminin yani peşin satın almanın, banka kredisi kullanarak satın almanın, finansal kiralamanın ve faaliyet kiralamasının başlıca avantajları ve dezavantajları belirtilmiştir. Son olarak lojistik işletmelerinde yatırımların finansmanına yönelik bir örnek uygulamaya yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise örnek uygulamaya yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yatırım, duran varlık, lojistik.

Abstract

Investments are of strategic importance for the businesses. Investments in fixed assets are important for many reasons. It is very difficult and perhaps impossible to compensate for any mistakes in decision making regarding the investment in fixed assets. So in sectors where high concentrations of fixed asset investments, such investments are closely related to the continuity of businesses. One of the important points for these investments are related to investment financing.

In this study, information about investment concept and fixed asset investments was given. Later fixed asset investments and investments financing subjects were described in the logistics businesses because it is one of the sectors where high concentrations of fixed assets investment are conducted. Under the heading of investments financing in logistics businesses the main advantages and disadvantages of the four financing methods to be compared with each other in the sample implementation, namely the cash purchase, the purchase of the bank loan, the leasing and the operating lease were pointed. Finally, an example of applications for investment financing in the logistics businesses was given. In the conclusion part evaluations were made for sample application.

Keywords: investment, fixed asset, logistics.

Giriş

İşletmelerin bugününü ve geleceğini çok yakından ilgilendiren yatırım kararları, bu özelliği sebebiyle hayati önem taşımaktadır. İşletmeler, birçok nedenden ötürü farklı tutarlarda çok değişik alanlara yatırım yapmaktadırlar. Yapılan yatırımın büyüklüğü, türü gibi kriterler işletmeden işletmeye farklılık göstermekle birlikte yatırımların finansmanı da değişik şekillerde yapılabilmektedir. Örneğin; bir pazarlama işletmesinde, bir üretim işletmesi kadar yatırıma ihtiyaç duyulmayabilir. Bunun sonucunda da pazarlama işletmesinde, yatırımları finanse etmek için üretim işletmesine oranla daha az yabancı kaynağa ihtiyaç duyulabilmektedir.

Yatırımlar içerisinde, duran varlıklara yapılan yatırımlar kritik öneme sahiptir. Duran varlıkların likidite derecesinin düşük olması ve yapılan yatırımın uzun süreli olması gibi nedenler söz konusu yatırımlarda yapılan hatalarda telafi edilemez sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla duran varlık yatırımlarının yoğun olduğu sektörlerde yatırım kararları, işletmelerin sürekliliği için çok büyük önem arz etmektedir.

Duran varlık yatırımlarının yoğun olduğu sektörlerden biri de lojistikdir. En genel tanımıyla; doğru ürünün, doğru zamanda, doğru miktarda, doğru fiyatla, doğru şartlarda, doğru yerde, doğru müşteriye teslim edilmesi anlamına gelen lojistik son yıllarda işletmelerin rekabet yarışında önemli bir konuma gelmiştir. Müşterilerinin ihtiyaçlarına en uygun şekilde

cevap verebilmeyi hedefleyen lojistik firmaları da entegre hizmetler sunmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda; taşıma araçları, depolama alanları, idari ofisler, taşımada ve depolamada kullanılacak teçhizatlar vs. olmak üzere birçok varlığa gereksinim duymuşlardır. Bu varlıklara sahip olmanın iki yolu vardır; satın alma ya da kiralama. İşte bu noktada yani yatırım kararı verildikten sonra, yatırımın finansmanı seçimine karar vermek gerekmektedir. Bu karar da en az yatırım kararı vermek kadar önemlidir.

Bu doğrultuda çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yatırım kavramı, ikinci bölümde duran varlık yatırımları, üçüncü bölümde lojistik işletmelerinde duran varlık yatırımları, dördüncü bölümde lojistik işletmelerinde yatırımların finansmanı ve beşinci bölümde lojistik işletmelerinde yatırımların finansmanına yönelik bir örnek uygulama kapsamında; peşin satın alma ile finansal kiralama, banka kredisi kullanarak satın alma ile finansal kiralama, peşin satın alma ile faaliyet kiralaması ve banka kredisi kullanarak satın alma ile faaliyet kiralaması alternatifleri karşılaştırılmıştır. Sonuç kısmında ise örnek uygulama kapsamında yapılan değerlendirme takdim edilmiştir.

1. Yatırım Kavramı

Yatırım, kullanım amacına bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Literatürde karşılaşılan bazı yatırım kavramları şöyledir:

Yatırım, bir yere para ya da para yerine geçen nesnelere bağlama anlamına gelir. Bu bağlama, bir harcama ya da ödeme biçiminde gerçekleşir (Haftacı, 2010: 50).

Yatırım, gelecekte gelir getirmesi ya da değer kazanması beklentisiyle varlık veya ürün satın alınmasıdır¹.

Yatırım, yatırımcının servetini artırmak istediği dönemlerde paranın istihdam edilmesidir (Levisauskaite, 2010: 7).

İşletme seviyesinde yatırım ise işletmelerin üretim güçlerinde (kapasite) artış ya da süreklilik sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Güvemli, 2001: 3).

Genel bir ifade ile işletme seviyesinde yatırım kavramı; gelecekte belli bir zaman sürecinde gerçekleşmesi beklenen karları elde etmek üzere, bir yatırım ve üretim kapasitesi oluşturmak veya mevcut yatırım ve üretim kapasitesinde artış veya süreklilik sağlamak amacıyla kıt kaynakların mal ya da üretime tahsis edilmesi şeklinde tanımlanabilir (Aşıkoğlu vd., 2010: 4).

¹ <https://www.investopedia.com/terms/i/investment.asp> (Erişim Tarihi: 01.10.2018)

1.1. Yatırımların İşletmeler Açısından Önemi

İşletmelerin gelecek dönemlerini ilgilendiren ve üst yönetim düzeyinde alınan yatırım kararları, stratejik plan dahilinde şekillenmektedir. Verilecek yatırım kararı, işletmenin gelecek dönemlerindeki dönem bazlı faaliyetlerini ve faaliyet sonuçlarını etkileyecektir. Uzun dönemde ise işletmenin karı ve işletme değeri üzerinde doğrudan etkisi olacaktır (Kaygusuz ve Dokur, 2012: 132).

Yatırım kararlarını, işletmeler için bu denli önemli kılan üç temel nedenin varlığından bahsedilebilir. Bu nedenler;

- Yatırımların uzun süreli olması,
- Maliyet masraflarının yapısı ve
- Sermaye fonlarının kıt olmasıdır (Usta, 2012: 31).

1.2. İşletmelerin Yatırım Yapma Nedenleri

İşletmeleri yatırım yapmaya yönelten ana amaç karıdır. Ancak kar elde edilmesi veya karın artırılması amacının yanında, işletmelerin özelliğine veya yapısına bağlı olarak pek çok neden de yatırım yapma ihtiyacı doğurmaktadır (Aşıkoğlu vd., 2010: 5).

İşletmeler kar elde etmek amaçlarının dışında; üretim faaliyetlerini sürekli bir şekilde gerçekleştirebilmek, hedeflerine ulaşabilmek, optimum kapasitede üretim yapabilmek, teknoloji ve üretim gibi konularda inovatif faaliyetler gerçekleştirebilmek ve finansal açıdan güçlenebilmek için fırsatları değerlendirmeye yönelik olarak yatırım yapma eğilimindedirler (Demirlioğlu, 2016: 25).

1.3. Yatırımların Finansmanı

İşletmelerin aktiflerinin tümü ile diğer harcamaları için gerekli olan kaynağı sağlama faaliyetlerine finansman adı verilmektedir. Finansman, en yalın şekilde “ihtiyaç duyulan fonların sağlanması” olarak tanımlanmaktadır².

Finans yöneticileri, en uygun fon kaynakları karışımının yani sermaye yapısının oluşturulması ile görevlidirler. Bu noktada, finansal plan ve bütçelerin yapılması, ihtiyaç duyulan fonların hangi amaçla kullanılacağına belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü sermayenin tedarik şekli ve türü, büyük ölçüde kullanım şekline ve yerine bağlı bulunmaktadır

² <http://finansveforex.com/finans-finansman-nedir-farklari-nelerdir.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2018)

(Usta, 2012: 27).

İşletmeler yatırımları için gerekli finansmanı kendi öz kaynaklarından sağlayabilecekleri gibi, yabancı kaynaklardan da yararlanabilirler. Bu konu ileride detaylı olarak anlatılacağı için burada açıklama yapılmamıştır.

1.4. Yatırım Türleri

Yatırım genellikle, uzun süre bağlayıcı etkileri olan, çok fazla fona gereksinim duyulan bir kavram gibi algılandığı için sadece duran varlıklara bağlanan fonlar olarak düşünülmektedir. Bu algı yanlış olmamakla birlikte eksiktir çünkü dönen varlıklara bağlanan fonlar da bir yatırım faaliyetidir (Onur, 2018: 47-48). Bu doğrultuda yatırımları, dönen varlık yatırımları ve duran varlık yatırımları olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Bu çalışmada duran varlık yatırımları üzerinde durulacağı için dönen varlık yatırımları açıklanmayacaktır.

2. Duran Varlık Yatırımları

Duran varlık yatırımları genellikle binalar, arsalar, makineler ve tesisler gibi işletmelerde uzun süre üretim faaliyetinde kullanılan varlıkları ifade etmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2017: 357). Bu varlıklara yapılacak yatırımlar, işletme faaliyetlerini sürekli kılan, işletmenin büyümesini sağlayan yatırımlardır (Usta, 2012: 167).

Duran varlık yatırımları, mal ve hizmet üreten işletmelerin günlük işlemlerinde alım veya satıma konu olmayan, belirli bir süre üretim sürecinde kullanılabilen, üretim faaliyetleri sırasında üretilen malların maliyet masraflarına, aşınma ve yıpranma payı (amortisman) olarak eklenmek suretiyle tasfiye edilebilen varlıklara yapılan yatırımlardır (Aşıkoğlu vd., 2010: 137).

İşletmeye bir yıldan fazla parasal yarar sağlayacak olan varlıklardan söz edildiğinde genellikle akla ilk gelen binalar, makineler gibi maddi duran varlıklardır. Ancak duran varlık yatırımları, bir yıldan fazla sürecek diğer harcamaları da kapsamaktadır. Bunlar; diğer işletmelerle birleşme veya onları satın alma, araştırma-geliştirme harcamaları, reklam kampanyaları gibi harcamalardır (Gürsoy, 1997: 493).

Bu yüzden daha kapsamlı olduğu için şu tanımları kullanmak yerinde olacaktır: Bir yıldan uzun süre kullanılacak, makine-teçhizat, taşıt, demirbaş gibi maddi duran varlıklar ile haklar, şerefiyeler gibi maddi olmayan duran varlıklara yapılan yatırımlara duran varlık yatırımı denir

(Yüksel, 2016: 138).

3. Lojistik İşletmelerinde Duran Varlık Yatırımları

Lojistik sektörü farklı taşıma ve lojistik hizmeti sağlayan, farklı taşıma türlerini kullanan işletmelerden oluşmaktadır. Günümüzde lojistik sektöründe yer alan işletmelerdeki genel eğilim, bütünleşik veya tam hizmet sağlama yönünde gelişmektedir. Bundan dolayı, söz konusu işletmelerdeki maddi duran varlık büyüklüğü giderek artmakta ve lojistik işletmelerinin portföylerinde önemli bir yer tutmaktadır (Önce, 2014: 118).

Lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, hizmet sunumlarında birçok duran varlığı kullanmak zorundadırlar. Bu varlıklar; taşıma araçları, depolama alanları, idari bürolar, her türlü araç-gereç, makine ve teçhizat olarak sayılabilir. Bunlar, işletmelerde bir yıldan uzun süreli kullanılmakla birlikte, her biri önemli edinim maliyetlerine sahip olan varlıklardır. İşletmeler söz konusu varlıkları satın alarak ya da kiralayarak kullanmak zorundadırlar. Varlığın edinim yolunun ve edinilme aşamasında gerekli finansmanın hangi kaynaklardan karşılanacağını belirlemesi bu noktada büyük önem arz etmektedir.

Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) sitesinde mali tabloları yer alan lojistik sektöründeki tek şirket olan Reysaş Taşımacılık ve Lojistik Ticaret A.Ş.'nin 31 Aralık 2017 tarihli yıllık finansal durum tablosuna göre cari dönemde şirketin toplam varlıkları 1.304.241.551 TL'dir. Söz konusu bilançoda, duran varlıklar toplamı ise 1.041.366.054 TL'dir. Duran varlıklar toplamının, varlıklar toplamına oranı yaklaşık olarak 0,80'dir. Bu, çok yüksek bir orandır. Aynı oran 2016 yılında yine 0,80, 2015 yılında 0,77, 2014 yılında 0,79 ve 2013 yılında ise 0,75 olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü gibi, hesaplanan oranın son beş yılda istikrarlı bir şekilde yüksek olarak seyrettiğinden bahsetmek mümkündür. Bu durum, işletmenin hareket kabiliyetinin sınırlı olduğunu gösterdiği gibi duran varlık yatırım kararlarının işletmenin sürekliliği için hayati öneme sahip olduğunu da kanıtlar niteliktedir.

Tablo 1. Reysaş Taşımacılık ve Lojistik Ticaret A.Ş.'nin Varlıklarına İlişkin Bazı Veriler

Yıl	Duran Varlıklar Toplamı (TL)	Varlıklar Toplamı (TL)	Duran Varlıklar Toplamı / Varlıklar Toplamı
2017	1.041.366.054	1.304.241.551	0,80
2016	893.157.964	1.110.314.251	0,80
2015	788.758.402	1.030.629.282	0,77

2014	629.077.506	793.894.905	0,79
2013	430.680.750	573.580.599	0,75

Tablodaki oranların yüksekliğinden çıkarılacak önemli bir sonuç da daha öncede bahsedildiği gibi duran varlık yatırım süreçlerinde verilecek olan kararların hayati öneme sahip olduğudur.

4. Lojistik İşletmelerinde Yatırımların Finansmanı

Bir lojistik işletmesi, herhangi bir duran varlığı edinmek istediğinde, söz konusu varlığı ya satın alacak ya da kiralayacaktır. Satın alma yönteminin tercih edilmesi durumunda da iki alternatif söz konusudur. Bunlardan ilki söz konusu varlık bedelinin peşin ödenerek satın alınması yani öz kaynaklar yoluyla finanse edilmesidir. İkincisi ise varlık bedelinin kredi kullanarak ödenmesi yani yabancı kaynaklar yoluyla finanse edilmesidir. Kiralama işlemi de finansal kiralama ve faaliyet kiralaması olarak ikiye ayrılmaktadır.

Esasen bu karar alternatifini sadece lojistik işletmelerine özgü bir durum değildir. Yani bütün işletmeler, bir duran varlığa ya satın alarak ya da kiralarak sahip olabilmektedirler. Satın alma yönteminin seçilmesinde yukarıda bahsedildiği gibi söz konusu varlığın bedeli ya işletme öz kaynaklarından ya da yabancı kaynaklardan karşılanacaktır. Kiralama yönteminin tercih edilmesi durumunda ise kiralama türüne karar verilecektir.

Karar alternatiflerinde bulunan bu dört yöntemin; peşin satın almanın, banka kredisi kullanarak satın almanın, finansal kiralamanın ve faaliyet kiralamasının birbirlerine göre üstün ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Bu dört yöntem aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1. Peşin Satın Alma

Peşin satın alma durumunda işletme, söz konusu varlık üzerinde mülkiyet hakkına sahip olacak ve varlığı istediği gibi kullanabilecektir. Peşin satın almanın diğer avantajları şöyle sıralanabilir:

-Peşin satın almada, satıcının fiyat üzerinde indirim yapma ihtimali vardır. Bu olmasa bile vadeli alışlarda faiz ödemelerinden kaynaklanan ek maliyet söz konusudur. İşletme bu yükten kurtulmuş olacaktır.

-Varlığın ekonomik ömrü sonunda işletme, hurda değerden yararlanacaktır.

-Duran varlıkların artışı, işletmenin kredibilite derecesini olumlu yönde etkileyecektir.

Peşin satın almanın en önemli dezavantajı ise yüksek tutarda bir

yatırımın işletme öz kaynaklarından karşılanıyor oluşudur. İşletmenin herhangi bir nedenle ekonomik darboğazla karşılaşması durumunda söz konusu varlığın alış fiyatının çok altında satılabilmesi ihtimali yüksektir. Peşin satın almanın diğer dezavantajları şöyle sıralanabilir:

-Varlığın satın alınması için ayrılan bedelin daha karlı alanlarda kullanılabilmesi söz konusu olabilir. Böyle bir durumda alternatif maliyet çok iyi hesaplanmalıdır.

-Özellikle teknolojik gelişmenin hızlı olduğu sektörlerde varlığın demode olma veya eski teknoloji durumuna düşme ihtimali bir hayli yüksektir. Bundan dolayı yatırımın riski fazla olabilir.

-Varlığa yapılan yatırım, işletmenin çalışma sermayesini olumsuz etkileyebilir ve işletmenin hareket kabiliyetini (esnekliğini) kısıtlayabilir.

4.2. Banka Kredisi Kullanarak Satın Alma

Banka kredisi kullanarak satın alma durumunda işletme, tıpkı peşin satın alma durumunda olduğu gibi varlık üzerinde mülkiyet hakkına sahip olacak ve varlığı istediği gibi kullanabilecektir. Ayrıca bu avantajı kendi öz kaynaklarından hiçbir harcama yapmadan elde edecektir. Banka kredisi kullanarak satın almanın diğer avantajları şöyle sıralanabilir:

-Banka kredisi ile satın alınan varlığın kullanımı sonucunda elde edilecek karlar yani yatırımın karlılığı, krediye uygulanan faiz oranından yüksek olabilir. Bu durumda banka kredisi kullanmak, işletmenin karlılığına olumlu etki yapacaktır.

-İşletme, varlığın ekonomik ömrü sonunda hurda değerinden yararlanacaktır.

-Duran varlıklarda meydana gelen artış, işletmenin kredibilite derecesini olumlu yönde etkilerken; kredi kullanımını sırasında hesaplanan yıllık ödemeler sabit kalmakta ve işletme gelecek dönemlerde yapacağı ödemeleri bilmektedir.

Banka kredilerinin ileride gerektireceği nakit çıkışları, kredinin sağladığı nakit girişinden genellikle daha büyüktür. Bu fazlalık faiz ödemeleri şeklinde gerçekleşmektedir (Müftüoğlu, 2013: 491). Dolayısıyla işletme faiz ödemeleri yükümlülüğünün altına girmektedir. Bu ödemeler, işletmenin likiditesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Banka kredisi kullanarak satın almanın diğer dezavantajları şöyle sıralanabilir:

-Banka kredisi kullanmak genellikle işletmelere faiz ödemeleri harici ek maliyetler de getirmektedir. Bankaların çeşitli isimler altında aldıkları komisyonlar, kesinti yaptıkları vergiler veya krediyi kullandırmak

için ön koşul olarak çeşitli bankacılık hizmetlerinden işletmenin faydalanmasını istemeleri, banka kredilerinin maliyetlerini işletmeler açısından yükseltmektedir (Aksoy ve Yalçiner, 2013: 436).

-Peşin satın alınan dezavantajlarında belirtildiği gibi özellikle teknolojik gelişmenin hızlı olduğu sektörlerde varlığın demode olma veya eski teknoloji durumuna düşme ihtimali bir hayli yüksektir. Bu yüzden yatırımın riski fazla olabilir.

-Banka kredisi kullanımı işletmenin kredibilite derecesini olumsuz yönde etkileyebilir. Başka bir sebepten ötürü kredi kullanmak isteyen işletme, var olan kredi borcu yüzünden bankalardan olumsuz yanıt alabilir.

4.3. Finansal Kiralama

Finansal kiralama kavramı yerine, birçok ülkede leasing kavramı kullanılmaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2017: 208). Finansal Kiralama Derneği'ne (FİDER'e) göre finansal kiralama (leasing); kiracı tarafından seçilen bir yatırım malının, mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalarak, belirlenen kiralara karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesini sağlayan bir finansman yöntemidir³.

“6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu” madde 3'te ise finansal kiralama şöyle tanımlanmıştır: “Bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla, bu Kanun veya ilgili mevzuatı uyarınca yetkilendirilen kiralayan tarafından, finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi; kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması; kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün %80'inden daha büyük bir bölümünü kapsamaması veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin %90'ından daha büyük bir değeri oluşturması hallerinden herhangi birini sağlayan kiralama işlemidir.” Kanunda bahsedilen kiralamaya yetkili kiralayanlar ise katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile finansal kiralama şirketleridir.

Finansal kiralama yöntemiyle istediği varlığa sahip olan bir işletme, varlık ediniminin yanı sıra öz kaynaklarını ve kredibilite derecesini muhafaza edecektir. Bunun sonucunda öz kaynaklarını başka alanlarda kullanabilecekken, kredi ihtiyacı doğduğunda bankalardan olumlu cevap alabilme ihtimali de artacaktır. Finansal kiralamanın diğer avantajları şöyle

3 <http://www.fider.org.tr/pageStructure.aspx?intPageStructureNo=13&sintLanguageID=0&bytContentType=2&intPageNo=10&strHitCountParam=2|13|0|265|733> (Erişim Tarihi: 05.10.2018)

sıralanabilir:

-Satın alma durumuna (peşin veya banka kredisi kullanarak) kıyasla finansal kiralama yönteminde çoğu varlığın KDV oranı daha düşüktür. KDV'nin düşük olması, işletmenin maliyetlerini azaltacaktır.

-Finansal kiralama yöntemiyle edinilen varlığın sözleşme süresi sonunda mülkiyeti alınmayabilir. Bu da varlığın mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan demode olma veya eski teknoloji durumuna düşme sorununu ortadan kaldırmaktadır.

-Finansal kiralama yöntemi, varlık finansmanında yabancı kaynaklardan yararlanma olduğu halde banka kredisiyle satın alma yöntemine göre daha az maliyetli olduğu söylenebilir. Hukuki olarak varlığın mülkiyeti kiralayan işletmede olduğu için banka kredisi işlemlerinde ileri sürülen teminat gösterme, çeşitli ön koşullar ve komisyon ödemeleri gibi maliyeti artırıcı işlemler finansal kiralamada yoktur.

Hukuki olarak varlığın mülkiyetinin kiralayanda olması her ne kadar maliyetleri azaltsa da varlığın kullanımına dair kısıtlamalara da neden olmaktadır. Kiracı işletmenin kiralanan varlıkla ilgili yapmak istediği birçok işlem kiralayan işletmenin onayına tabidir. Bunun haricinde finansal kiralamanın dezavantajları şöyle sıralanabilir:

-Kira ödemeleri anapara ve faizden oluşmaktadır. Faizlerin çoğu zaman yüksek olması, varlık bedelinin abartılı bir şekilde artmasına ve dolayısıyla işletmenin toplamda çok yüksek bir bedel ödeyerek varlığa sahip olmasına neden olmaktadır.

-Kiralama süresi sonunda varlığın satın alınmaması, işletmenin hurda değerden mahrum kalmasına neden olacaktır.

-Varlığı satın alma durumunda (peşin veya banka kredisi kullanarak) herhangi bir teşvik söz konusuysa, finansal kiralama yöntemini tercih eden işletme, bu teşvikten yararlanamayacaktır.

Finansal kiralama, işletmelerin yatırım yaparken kullandıkları finansman araçları arasında çok tercih edilen bir finansman kaynağıdır. Finansal kiralama ile ilgili yapılan çalışmalar, işlemlerin muhasebeleştirilmesi, finansman kaynağı olarak kullanılması, sürecin işleyişi ve çeşitli sektörlerde uygulanması şeklindedir.

Şişman (2017) çalışmasında, finansal kiralamanın özellikle 2008 ekonomik krizinden sonra ülkemizde hizmet sektöründe tercih edilmesinin nedenlerini, risklerini ve avantajlarını incelemiştir.

Şenyiğit (2014) çalışmasında, finansal kiralama finansman

yönteminde sürece uyularak işlemlerin muhasebeleştirilmesini ve raporlanmasını bir hava yolu şirketi verilerine göre incelemiştir.

Jamal ve Tan (2010) finansal kiralama sürecini inceleyerek, ilkelelerini açıklamışlar; ayrıca bu finansman yöntemi ile yöneticilerin şirket borçlarını bilanço dışında tutma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir.

4.4. Faaliyet Kiralaması

Faaliyet kiralaması, hizmet kiralaması olarak da adlandırılmaktadır⁴. Bu kiralama türü, kiralanana varlıkla birlikte varlıkla ilgili bazı servis ve kolaylıklardan yararlanmayı da sağlamaktadır. Faaliyet kiralaması yönteminde kiracı, önceden haber vermek suretiyle sözleşmeyi süresi dolmadan feshedebilir. Bakım-onarım, servis, uzman personel yetiştirme, kurs verme gibi giderler ve hizmetler kiralayan kuruluşa aittir (Ceylan ve Korkmaz, 2017: 214).

Faaliyet kiralamasının diğer avantajları şöyle sıralanabilir:

-İşletme, ilgili varlığı ihtiyacı olduğu sürece kiralamaktadır ve bu durum maliyetlerin düşmesini sağlamaktadır.

-Varlığın demode olma veya eski teknoloji durumuna düşme riski kiralayan kuruluşa ait olmaktadır. Bu da kiracı işletmenin son teknoloji varlıklarla çalışmasına imkan vermektedir.

-Kiracı işletmenin yapacak olduğu kira ödemeleri sözleşmeyle belirlenmiştir. Bu durum, işletmenin gelecek dönemler yapacak olduğu harcamaları önceden bilmesini sağlamaktadır.

Faaliyet kiralaması ile ilgili varlığı kullanmaya başlayan işletme, varlığın mülkiyetine sahip olmadığı için varlıkla ilgili tasarruflarda bulunamaz. Bu durum varlığın kullanımında kısıtlamalara neden olabilir. Faaliyet kiralamasının diğer dezavantajları şöyle sıralanabilir:

-İhtiyacı olan çoğu varlığı satın almak yerine faaliyet kiralaması yöntemiyle kiralayan işletmelerin kredibilite derecelerinin düşük olması kaçınılmazdır.

-Faaliyet kiralamalarında varlığın mülkiyetine sahip olmak söz konusu olmadığı için hurda değerden yararlanmak da mümkün değildir.

-Kiralama aşamasında titiz davranılmaması sonucu alanında uzman olmayan bir kiralama kuruluşa tercih edilebilir. Bu durum, kiracı işletmeyi ciddi sıkıntılara sokabilir.

4 http://www.ache.org/pubs/hap_companion/Gapenski_Finance6/Gapenski%20%20Reiter%202299%20-%20online%20chapter%2018.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2018)

Faaliyet kiralaması ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, uygulama şekli ve muhasebeleştirilmesine ilişkin bilgiler verildiği gözlemlenmiştir. Literatürde konuyla ilgili fazla çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir.

Öztaş ve Burak (2014), 2012 yılında yürürlüğe giren 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu çerçevesinde uygulamalar hakkında bilgi vermişlerdir.

Şentürk (2016), “Türk Vergi Mevzuatı Kapsamında Faaliyet Kiralaması Yapan İşletmelerde Muhasebe Uygulamaları” adlı çalışmasında, faaliyet kiralaması ile ilgili muhasebe kayıtlarını, ilgili mevzuat kapsamında bir örnek uygulama üzerinde incelemiştir.

5. Lojistik İşletmelerinde Yatırımların Finansmanına Yönelik Örnek Uygulama

Bu örnek uygulamada sırasıyla; peşin satın alma ile finansal kiralama, banka kredisi kullanarak satın alma ile finansal kiralama, peşin satın alma ile faaliyet kiralaması ve banka kredisi kullanarak satın alma ile faaliyet kiralaması karşılaştırılacaktır. Karşılaştırmalar yapılırken, nakit çıkışlarının bugüne indirgenen değerleri baz alınacaktır.

Karşılaştırmaların bu şekilde yapılmasının nedeni şöyle açıklanabilir. Peşin satın almada karşılaştırma yapılırken iskonto oranı olarak mevduat faiz oranı, banka kredisi kullanarak karşılaştırma yapılırken de iskonto oranı olarak ticari kredi faiz oranı kullanılmıştır. Bu nedenle bu iki yöntemin karşılaştırılması mümkün değildir.

Finansal kiralama ile faaliyet kiralamasının karşılaştırılmamasının nedeni de kiralama süresidir. Faaliyet kiralaması, finansal kiralamaya kıyasla kısa sürelidir. Örnek uygulamada da finansal kiralamanın süresi 5 yıl, faaliyet kiralamasının süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. Bu nedenle bu iki yöntemin karşılaştırılması mümkün değildir.

Karar alternatiflerinde kullanılacak temel veriler şöyledir:

Tablo 2. Karar Alternatiflerinde Kullanılacak Veriler

Kamyon Bedeli (ÖTV-KDV Hariç)	499.063 TL*
ÖTV (%4)	19.963 TL
Satın Alma Durumunda KDV (%18) (ÖTV’li tutar üzerinden)	93.425 TL
Finansal Kiralama Durumunda KDV (%8) (ÖTV’li tutar üzerinden)	41.522 TL
Kamyonun Ekonomik Ömrü	5 Yıl**

Mevduat Faiz Oranı	%20***
Ticari Kredi Faiz Oranı	%30****
Kurumlar Vergisi Oranı	%22
İşletmede Kullanılan Amortisman Yöntemi	Normal Amortisman Yöntemi

*Kamyon modeli Mercedes-Benz Actros 3232 L 8x2 Euro 6'dır. Fiyat, Mercedes-Benz Ekim 2018 satış fiyatı broşüründen elde edilmiştir.

**333 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nde söz konusu kamyon için faydalı ömür 5 yıl olarak belirtilmiştir.

***Bankaların internet sitelerinden edinilen mevduat faiz oranlarının yaklaşık olarak ortalaması belirtilmiştir (360 gün vadeli 499.063 TL için).

****Bankaların internet sitelerinden edinilen ticari kredi faiz oranlarının yaklaşık olarak ortalaması belirtilmiştir.

Kamyonun finansmanına ilişkin karar alternatifleri karşılaştırılırken, tablodaki verilerden yararlanılarak işletmenin nakit akış tablosu oluşturulacaktır. Net nakit çıkışları hesaplandıktan sonra da söz konusu rakamlar iskonto oranı kullanılarak bugünkü değerlerine indirgenecektir.

5.1. Peşin Satın Alma ve Finansal Kiralama Alternatiflerinin Karşılaştırılması

İşletmenin, kamyon bedelini peşin ödeyerek satın almayı tercih etmesi durumunda, öz sermayenin maliyetini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Öz sermayenin maliyeti, ödenecek olan kamyon bedelinin, başka alanlara yatırılması durumunda sağlanacak olan getirilerdir. Bu getiriler, kamyonu peşin satın almanın alternatif (fırsat) maliyetini oluşturmaktadır. Alternatif maliyet hesaplanırken, mevduat faiz oranı kullanılacaktır. Bu oran da yukarıda belirtildiği gibi %20'dir.

Tablo 3. İşletmenin Kamyon Bedelini Peşin Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Kamyon Bedelini Peşin Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu						
Yıl	Bedel	KDV	Amortisman	Vergi Tasarufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugünkü Değer
1	519.026	93.425	103.805	22.837	589.614	491.345
2	-	-	103.805	22.837	-22.837	-15.859
3	-	-	103.805	22.837	-22.837	-13.216
4	-	-	103.805	22.837	-22.837	-11.013

5	-	-	103.805	22.837	-22.837	-9.178
					Toplam	442.079

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Tablodaki verilere şu şekilde ulaşılmıştır:

$$\text{Bedel} = \text{Kamyon Fiyatı} + \text{ÖTV}$$

$$\text{Amortisman} = \text{Bedel} \times 0,2$$

$$\text{Vergi Tasarrufu} = \text{Amortisman} \times 0,22 \text{ (Kurumlar Vergisi Oranı)}$$

$$\text{Toplam Nakit Çıkışı} = (\text{Bedel} + \text{KDV}) - \text{Vergi Tasarrufu}$$

Bugünkü Değer ise şu formülden hesaplanmaktadır:

$$BD = \frac{GD_1}{(1+i)^1} + \frac{GD_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{GD_n}{(1+i)^n}$$

$$BD = \frac{589.614}{(1+0,2)^1} = 491.345 \text{ TL}$$

Bugünkü değer, diğer yıllar için de aynı şekilde hesaplanacaktır.

İşletmenin, kamyonu finansal kiralama yoluyla edinmesi durumunda KDV oranı yukarıda da belirtildiği gibi %8 olmaktadır ve KDV tek seferde peşin olarak ödenebileceği gibi vade süresince yani 5 taksit olarak da ödenebilmektedir.

Bankalardan alınan finansal kiralama tekliflerinde, en düşük faiz oranı öneren bankanın ödeme planı tablosuna göre aylık ödeme tutarı 16.000 TL'dir (KDV hariç fiyat -519.026 TL- üzerinden, 0 peşinat ve 60 ay vade için).

- Buna göre yıllık ödeme tutarı (16.000 x 12 =) 192.000 TL'dir.
- Toplam ödeme tutarı da (192.000 x 5 =) 960.000 TL'dir.
- KDV tutarı 41.522 TL ve yıllık ödeme (41.522 / 5 =) 8.304 TL'dir.
- İşletme, kamyonun mülkiyetine sahip olmak için 5.yılım sonunda 40.000 TL daha ödeme yapacaktır.

Tablo 4. İşletmenin Finansal Kiralama Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Finansal Kiralama Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu									
Y I L	Kira	Ana- para	Faiz	KDV	Amor- tisman	Vergi Tasar- rufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugün- kü De- ğer	
1	192.000	84.854	107.146	8.304	103.805	46.409	153.895	128.246	
2	192.000	90.322	101.678	8.304	103.805	45.206	155.098	107.707	
3	192.000	99.218	92.782	8.304	103.805	43.249	157.055	90.888	
4	192.000	112.540	79.460	8.304	103.805	40.318	159.986	77.154	
5	192.000	132.092	59.908	8.304	103.805	36.017	164.287	66.023	
5	Kamyon Devralınırken Ödenecek Bedel						40.000	16.075	
							Toplam	486.093	

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Tablodaki verilere şu şekilde ulaşılmıştır:

Vergi Tasarrufu = (Faiz + Amortisman) x 0,22 (Kurumlar Vergisi Oranı)

Toplam Nakit Çıkışı = (Kira + KDV) – Vergi Tasarrufu

Kamyon bedelinin peşin ödenmesi durumunda işletmenin nakit çıkışlarının bugünkü değeri 442.079 TL iken finansal kiralama durumunda nakit çıkışlarının bugünkü değeri 486.093 TL'dir. Bu verilere göre işletmenin peşin satın alma kararını vermesi gerekmektedir.

5.2. Banka Kredisi Kullanarak Satın Alma ve Finansal Kiralama Alternatiflerinin Karşılaştırılması

İşletme banka kredisi kullanarak satın alma durumunda KDV'li fiyat kadar kredi kullanacaktır.

Taksit tutarı şöyle hesaplanmaktadır:

$$\text{Taksit Tutarı} = \frac{\text{Anapara} \times \text{Faiz Oranı}}{1 - \frac{1}{(1 + \text{Faiz Oranı})^n}}$$

$$\text{Taksit Tutarı} = \frac{612.451 \times 0,30}{1 - \frac{1}{(1 + 0,30)^5}}$$

Taksit Tutarı = 251.461

1.yıl ödenecek faiz = 612.451 x 0,3 = 183.735

1.yıl ödenecek anapara = 251.461 – 183.735 = 67.726

2.yıl ödenecek faiz = (612.451 – 67.726) x 0,3 = 163.418

- 2.yıl ödenecek anapara = 251.461 – 163.418 = 88.043
 3.yıl ödenecek faiz = 612.451 – (67.726 + 88.043) x 0,3 = 137.005
 3.yıl ödenecek anapara = 251.461 – 137.005 = 114.456
 4.yıl ödenecek faiz = 612.451 – (67.726 + 88.043 + 114.456) x 0,3 = 102.668
 4.yıl ödenecek anapara = 251.461 – 102.668 = 148.793
 5.yıl ödenecek faiz = 612.451 – (67.726 + 88.043 + 114.456 + 148.793) x 0,3 = 58.030
 5.yıl ödenecek anapara = 251.461 – 58.030 = 193.431

Tablo 5. İşletmenin Kamyon Bedelini Banka Kredisi Kullanarak Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Kamyon Bedelini Banka Kredisi Kullanarak Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu							
Y I L	Taksit	Ana- para	Faiz	Amor- tisman	Vergi Tasar- rufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugünkü De- ğer
1	251.461	67.726	183.735	103.805	63.259	188.202	144.771
2	251.461	88.043	163.418	103.805	58.789	192.672	114.007
3	251.461	114.456	137.005	103.805	52.978	198.483	90.343
4	251.461	148.793	102.668	103.805	45.424	206.037	72.139
5	251.461	193.431	58.030	103.805	35.604	215.857	58.137
						Toplam	479.397

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Finansal kiralamaya ilişkin veriler, bir önceki uygulamada anlatıldığı gibidir. Ancak toplam nakit çıkışlarının bugünkü değere indirgenmesinde kullanılan mevduat faiz oranı, burada ticari kredi faiz oranı ile değiştirilecektir. Bu durumda işletmenin nakit akış tablosu şu şekilde oluşur:

Tablo 6. İşletmenin Finansal Kiralama Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Finansal Kiralama Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu								
Y I L	Kira	Ana- para	Faiz	KDV	Amor- tisman	Vergi Tasar- rufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bu- günkü Değer
1	192.000	84.854	107.146	8.304	103.805	46.409	153.895	118.381
2	192.000	90.322	101.678	8.304	103.805	45.206	155.098	91.774
3	192.000	99.218	92.782	8.304	103.805	43.249	157.055	71.486
4	192.000	112.540	79.460	8.304	103.805	40.318	159.986	56.016
5	192.000	132.092	59.908	8.304	103.805	36.017	164.287	44.247
5	Kamyon Devralınırken Ödenecek Bedel						40.000	10.773
							Toplam	392.677

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Kamyon bedelinin banka kredisi kullanılarak ödenmesi durumunda işletmenin nakit çıkışlarının bugünkü değeri 479.397 TL iken finansal kiralama durumunda nakit çıkışlarının bugünkü değeri 392.677 TL'dir. Bu verilere göre işletmenin finansal kiralama kararını vermesi gerekmektedir.

5.3. Peşin Satın Alma ve Faaliyet Kiralaması Alternatiflerinin Karşılaştırılması

Peşin satın almaya ilişkin işletmenin nakit akış tablosu, ilk uygulamadaki nakit akış tablosuna kıyasla iki önemli farklılık göstermektedir. Öncelikle faaliyet kiralamasının süresi 4 yıl olacağı için nakit akış tablosundaki süre 5 yıldan, 4 yıla düşmüştür.

İkinci farklılık hurda değerden kaynaklanmaktadır. Faaliyet kiralamasında ilgili varlığın mülkiyeti kiracı işletmeye geçmeyeceği için hurda değerden bahsedilemez. Peşin satın alma durumunda ise varlığın mülkiyeti işletmeye geçeceği için hurda değerden kaynaklanan bir nakit girişi söz konusu olacaktır.

Örnek uygulamamıza konu olan işletme, geçmiş tecrübelerine dayanarak söz konusu kamyonun 4 yıl kullanıldıktan sonra 300.000 TL'ye satılabileceğini belirtmiştir. Bu tutar işletmeye nakit girişi sağlayacağı için toplam nakit çıkışı sütununda eksi olarak gösterilmiştir.

Tablo 7. İşletmenin Kamyon Bedelini Peşin Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Kamyon Bedelini Peşin Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu						
Yıl	Bedel	KDV	Amortisman	Vergi Tassarufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugünkü Değer
1	519.026	93.425	103.805	22.837	589.614	491.345
2	-	-	103.805	22.837	-22.837	-15.859
3	-	-	103.805	22.837	-22.837	-13.216
4	-	-	103.805	22.837	-22.837	-11.013
4	Satıştan Elde Edilmesi Beklenen Bedel				-300.000	-144.676
					Toplam	306.581

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Tablodaki verilere nasıl ulaşıldığı daha önce anlatıldığı için tekrar yapılmamıştır.

Nakit akış tablosundaki süre 4 yıla düşmesine rağmen, amortisman tutarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Çünkü kamyonun ekonomik ömrü 5 yıldır.

Faaliyet kiralamasına yönelik yapılan araştırmalar sonucu, yukarıda model belirtilen kamyon için en düşük rakamı öneren kuruluşun teklifine göre aylık ödeme tutarı 10.500 TL'dir (4 yıllık kiralama için).

- Buna göre yıllık ödeme tutarı (10.500 x 12 =) 126.000 TL'dir.
- Toplam ödeme tutarı da (126.000 x 4 =) 504.000 TL'dir.

Tablo 8. İşletmenin Faaliyet Kiralaması Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Faaliyet Kiralaması Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu						
Yıl	Kira	Anapara	Faiz	Vergi Ta-sarrufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugün-kü De-ğer
1	126.000	75.903	50.097	11.021	114.979	95.816
2	126.000	81.214	44.786	9.853	116.147	80.658
3	126.000	92.081	33.919	7.462	118.538	68.598
4	126.000	110.379	15.621	3.437	122.563	59.106
					Toplam	304.178

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Kamyon bedelinin peşin ödenmesi durumunda işletmenin nakit çıkışlarının bugünkü değeri 306.581 TL iken faaliyet kiralaması durumunda nakit çıkışlarının bugünkü değeri 304.178 TL'dir. Bu verilere göre işletmenin faaliyet kiralaması kararını vermesi gerekmektedir.

5.4. Banka Kredisi Kullanarak Satın Alma ve Faaliyet Kiralaması Alternatiflerinin Karşılaştırılması

Taksit tutarı şöyle hesaplanmaktadır:

$$\text{Taksit Tutarı} = \frac{\text{Anapara} \times \text{Faiz Oranı}}{1 - \frac{1}{(1 + \text{Faiz Oranı})^n}}$$

$$\text{Taksit Tutarı} = \frac{612.451 \times 0,30}{1 - \frac{1}{(1 + 0,30)^4}}$$

$$\text{Taksit Tutarı} = 282.725$$

$$1.\text{yıl ödenecek faiz} = 612.451 \times 0,3 = 183.735$$

$$1.\text{yıl ödenecek anapara} = 282.725 - 183.735 = 98.990$$

$$2.\text{yıl ödenecek faiz} = (612.451 - 98.990) \times 0,3 = 154.038$$

$$2.\text{yıl ödenecek anapara} = 282.725 - 154.038 = 128.687$$

$$3.\text{yıl ödenecek faiz} = 612.451 - (98.990 + 128.687) \times 0,3 = 115.432$$

$$3.\text{yıl ödenecek anapara} = 282.725 - 115.432 = 167.293$$

$$4.\text{yıl ödenecek faiz} = 612.451 - (98.990 + 128.687 + 167.293) \times 0,3 = 65.244$$

4.yıl ödenecek anapara = 282.725 – 65.244 = 217.481

Tablo 9. İşletmenin Kamyon Bedelini Banka Kredisi Kullanarak Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Kamyon Bedelini Banka Kredisi Kullanarak Ödemesi Durumunda Nakit Akış Tablosu							
Y I L	Taksit	Anapara	Faiz	Amortisman	Vergi Tasarrufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugünkü Değer
1	282.725	98.990	183.735	103.805	63.259	219.466	168.820
2	282.725	128.687	154.038	103.805	56.726	225.999	133.727
3	282.725	167.293	115.432	103.805	48.232	234.493	106.733
4	282.725	217.481	65.244	103.805	37.191	245.534	85.968
4	Satıştan Elde Edilmesi Beklenen Bedel					-300.000	-105.038
						Toplam	390.210

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Faaliyet kiralamasına ilişkin veriler, bir önceki uygulamada anlatıldığı gibidir. Ancak toplam nakit çıkışlarının bugünkü değere indirgenmesinde kullanılan mevduat faiz oranı, burada ticari kredi faiz oranı ile değiştirilecektir. Bu durumda işletmenin nakit akış tablosu şu şekilde oluşur:

Tablo 10. İşletmenin Faaliyet Kiralaması Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu*

İşletmenin Faaliyet Kiralaması Yapması Durumunda Nakit Akış Tablosu						
Yıl	Kira	Anapara	Faiz	Vergi Tasarrufu	Toplam Nakit Çıkışı	Bugünkü Değer
1	126.000	75.903	50.097	11.021	114.979	88.445
2	126.000	81.214	44.786	9.853	116.147	68.726
3	126.000	92.081	33.919	7.462	118.538	53.955
4	126.000	110.379	15.621	3.437	122.563	42.913
					Toplam	254.039

*Tablodaki sayılara ulaşırken, virgülden sonraki rakamlar yuvarlanmıştır.

Kamyon bedelinin banka kredisi kullanılarak ödenmesi durumunda işletmenin nakit çıkışlarının bugünkü değeri 390.210 TL iken faaliyet kiralaması durumunda nakit çıkışlarının bugünkü değeri 254.039 TL'dir. Bu verilere göre işletmenin faaliyet kiralaması kararını vermesi gerekmektedir.

tedir.

Sonuç

Lojistik sektörünün özellikle son yıllarda adı sıkça anılmaya başlanmış ve lojistik, ilgi gören bir sektör durumuna gelmiştir. Bunun altında yatan sebeplerden biri hiç kuşkusuz hem işletmelerin hem de müşterilerin lojistiğe olan taleplerinin artmasıdır. Lojistik, sunduğu hizmetler neticesinde işletmeler ile müşteriler arasında köprü görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda bir lojistik hizmet ne kadar iyi sağlanırsa hem işletme hem de müşteri o kadar memnun olacaktır.

Rekabetin giderek şiddetlendiği günümüzde, lojistik hizmetlere duyulan ihtiyaç daha fazla artmış, birçok hizmet entegre olarak lojistik firmalarından talep edilmeye başlanmış ve lojistik faaliyetler önem kazanmıştır. Bunun sonucunda lojistik işletmeler ve hatta lojistiği kendi bünyesinde gerçekleştiren işletmeler dahi lojistik alanında rekabet etmeye başlamışlardır.

Hizmetlerin kalitesini yükseltmek ve var olan hizmet türlerini arttırmak için lojistik işletmeleri birçok alana yatırım yapmak zorundadırlar. Söz konusu yatırımlar, uzun süreli ve bir hayli yüksek maliyetli olmaktadır. Dolayısıyla bu yatırımların çok iyi planlanması gerekmektedir.

Yatırımlarla ilgili planlama yapılırken çok önemli konulardan biri de söz konusu yatırımların nasıl finanse edileceğidir. Bunun için işletmelerin önünde iki alternatif vardır. Birincisi, yatırımların işletme kaynaklarıyla finansmanının sağlanmasıdır. Tabii ki bunun için öncelikle işletmenin, yatırım için gereken kaynağa sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bu kaynağın kullanımı, işletmenin günlük işlemlerinde gerekli olan sermaye miktarında kısıtlamaya neden olmamalıdır. Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli konu da yatırım için gerekli sermayenin fırsat maliyeti olacaktır.

İşletmelerin ikinci alternatifi ise yatırımın yabancı kaynaklarla finanse edilmesidir. Burada, kullanılacak olan yabancı kaynağın süresi önem taşımaktadır. Uzun süreli yatırımlar genellikle uzun vadeli yabancı kaynaklar ile finanse edilmelidir. İşletme, yatırım için kullandığı sermayeyi geri öderken, ödeme miktarlarının işletmenin finansal yapısını zora sokmamasına dikkat edilmelidir.

Çalışmadaki örnek uygulamada, bir lojistik işletmesinin kamyon alımına ilişkin karar verme sürecinde, piyasadan elde edilen veriler ışığında birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Örnek uygulamaya göre peşin satın alma ile finansal kiralama karşılaştırıldığında, peşin satın almanın; banka kredisi kullanarak satın alma ile finansal kiralama

karşılaştırıldığında, finansal kiralamanın; peşin satın alma ile faaliyet kiralaması karşılaştırıldığında, faaliyet kiralamasının ve banka kredisi kullanarak satın alma ile faaliyet kiralaması karşılaştırıldığında, faaliyet kiralamasının tercih edilmesi gerekmektedir.

Her ne kadar kullanılan iskonto oranının ve yatırım süresinin farklı olmasından dolayı dört alternatifi karşılaştırmamız mümkün olmadıysa da işletme için tercih edilebilirliğin ilk sırasında faaliyet kiralamasının, ikinci sırasında peşin satın almanın, üçüncü sırasında finansal kiralamanın ve son sırasında da banka kredisi kullanarak satın almanın doğru olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Burada hemen belirtmek gerekir ki toplam nakit çıkışlarının bugünkü değere indirgenmesinde kullanılan iskonto oranları, rakamlar üzerinde bir hayli etkili olmaktadır. İskonto oranlarındaki herhangi bir artış, toplam nakit çıkışlarının bugünkü değeri üzerinde azaltıcı etkiye sahiptir. İskonto oranlarındaki herhangi bir azalma da toplam nakit çıkışlarının bugünkü değerini artıracaktır.

Güncel hayatta ve piyasadaki işleyişe göre işletmelerin karşısında çalışmadaki dört alternatiften daha fazlası olduğu bir gerçektir. Kaldı ki seçilecek finansman yöntemini etkileyen birçok parametre de bulunmaktadır. İşletmenin bulunduğu sektör, yapılan yatırımın büyüklüğü, süresi, piyasadaki belirsizlik, faiz oranları ve oranların istikrarsızlığı gibi birçok parametre saymak mümkündür. Ayrıca bu çalışmada karar alma sürecine ilişkin alternatifler sadece toplam nakit çıkışlarının bugünkü değere indirgenmesiyle yani tek bir yöntem üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Karar alma sürecine ilişkin alternatiflerin, ne kadar çok yöntem kullanılarak karşılaştırılmasının o kadar çok başarıyı artıracığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yüzden karar alma süreçlerinde en az iki yöntem kullanılmalı ve sonuçlar birbirleriyle karşılaştırılmalıdır.

Çalışmadan çıkarılan bir diğer sonuç da kiralama yöntemlerine ilişkindir. Faaliyet kiralamasının tercih edilebilirlik sıralamasında birinci olmasının yanı sıra finansal kiralamaya ilişkin sonuç da dikkat çekmektedir. Her ne kadar örnek uygulamaya göre finansal kiralamanın peşin satın alma karşısında tercih edilebilirliği olmasa da çok iyi bir alternatif olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü peşin satın alma durumunda, toplam nakit çıkışlarının bugünkü değeri ile finansal kiralama durumunda toplam nakit çıkışlarının bugünkü değeri arasında çok bir fark bulunmamaktadır.

Örnek uygulamadan hareketle, lojistik sektöründe belirli bir süre faaliyette bulunmuş, varlık portföyünde yeteri kadar duran varlığı bulunan ve kredibilite derecesi iyi durumda olan işletmeler için ilk tercihin faaliyet kiralaması olması gerektiği söylenebilir. Bunun yanı sıra özellikle yeni kurulan, kredibilite derecesini artırmak isteyen ve duran varlıklara yatırım

yapma eğiliminde olan işletmelerin finansal kiralamaya yönelmeleri çok doğru olacaktır. Lojistiğin doğası ve mevzuatlar gereği birtakım duran varlığa sahip olması zorunlu olan lojistik işletmeler için finansal kiralama biraz daha ön plana çıkmaktadır.

Bulunduğu konum itibariyle lojistik açısından stratejik öneme sahip olan ülkemizde, var olan lojistik firmalarının global çapta olamamalarının en önemli nedenlerinden birinin sermaye yetersizliği olduğu düşünüldüğünde finansal kiralama bir hayli önem kazanmaktadır. Yatırımları için gereken öz sermayeye sahip olmayan ve kredi temininde güçlük yaşayan lojistik işletmeler, finansal kiralama yöntemi ile gerekli finansmanı sağlayabilirler, esnek ödeme koşulları ve finansal kiralamanın sunduğu birçok avantajdan yararlanabilirler. Böylece büyümelerinin önündeki çok önemli engellerden biri olan sermaye yetersizliğini önemli ölçüde aşmaları da mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Aksoy, A. ve Yalçın, K. (2013). *İşletme Sermayesi Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aşıkoğlu, R., Çelikkol, H., Demir, S. ve Kaderli, Y. (2010). *Yatırım Projelerinin Hazırlanması Değerlendirilmesi ve Realize Edilmesi*. Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2017). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Demirlioğlu, L. (2016). Ekonomi ve İşletme Biliminde Yatırım. Sevinç Güler ve Nilgün Kayalı (Ed.). *Sermaye Bütçelemesi ve Yatırım Kararları* (25-48). İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Fider. (t.y.). "Leasing Hakkında". Erişim Tarihi: 05 Ekim 2018, <http://www.fider.org.tr/pageStructure.aspx?intPageStructureNo=13&sintLanguageID=0&bytContentType=2&intPageNo=10&strHitCountParam=2|13|0|265|733>
- Galafx. (8 Temmuz 2017). "Finansman Nedir?". Erişim Tarihi: 10 Ekim 2018, <http://finansveforex.com/finans-finansman-nedir-farklari-nelerdir.html>
- Gürsoy, C. T. (1997). *Yönetim ve Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Lebib Yalçın Yayınları.
- Güvemli, O. (2001). *Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi Değerlendirilmesi ve İzlenmesi*. İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.
- Haftacı, V. (2010). *İşletme Bütçeleri*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

- Investopedia. (t.y.). "Investment". Erişim Tarihi: 01 Ekim 2018, <https://www.investopedia.com/terms/i/investment.asp>
- Jamal K. ve Tan, H. (2010). "Joint Effects Of Principles-Based Versus Rules Based Standards And Auditor Type In Constraining Financial Managers Aggressive Reporting". *The Accounting Review*, 85(4), 1325-1346.
- Kamuyu Aydınlatma Platformu. (t.y.). "BIST Şirketleri". Erişim Tarihi: 03 Ekim 2018, <https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/1415-reysas-tasimacilik-ve-lojistik-ticaret-a-s>
- Kaygusuz, S. Y. ve Dokur, Ş. (2012). *Yönetim Muhasebesi*. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- "Lease Financing and Business Valuation". (2012). Erişim Tarihi: 01 Ekim 2018, http://www.ache.org/pubs/hap_companion/Gapenski_Finance6/Gapenski%20%20Reit%20er%202299%20-%20online%20chapter%2018.pdf
- Levisauskaite, K. (2010). *Investment Analysis and Portfolio Management*. (Leonardo da Vinci Program Projesi). Kaunas: Vytautas Magnus Üniversitesi.
- Müftüoğlu, M. T. (2013). *İşletme İktisadı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Onur, G. (2018). *Lojistik İşletmelerinde Sabit Yatırım Varlıklarının Muhasebeleştirilmesi: VUK ile TMS Karşılaştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önce, S. (2014). Lojistik Maliyetleri ve Raporlama-II. Semih Hüseyin Tokay ve Ergün Kaya (Ed.). *Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Lojistik İşletmelerde Finansal Raporlama* (105-131). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Öztaş, S. ve Burak, E. (2014). "Türkiye'de Faaliyet Kiralaması (Operasyonel Leasing)". *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 50-63.
- Şentürk, F. (2016). "Türk Vergi Mevzuatı Kapsamında Faaliyet Kiralaması Yapan İşletmelerde Muhasebe Uygulamaları". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 619-639.
- Şenyiğit, B. (2014). Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesinde ve Raporlamasında Beklenen Değişiklikler: Bir Hava yolu İşletmesinde Vak'a Çalışması. Ç. Ü.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1), 288-299.

- Şişman, D. ve Şişman, M. (2017). Finansal Kiralama (Leasing) Ve Ekonomi İçin Önemi: Riskler, Avantajlar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1, 144-154.
- Usta, Ö. (2012). *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yüksel, F. (2016). Ekonomi ve İşletme Biliminde Yatırım. Sevinç Güler ve Nilgün Kayalı (Ed.). *Türkiye'de Yatırım Teşvikleri* (ss. 137-173). İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- “333 Sıra No’lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği”. (2004). *T. C. Resmi Gazete*, 25446, 28 Nisan 2004.
- “6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu”. (2012). *T. C. Resmi Gazete*, 28496, 13 Aralık 2012.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 299-320
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 04.01.2019
Kabul/Accepted: 15.02.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE'DE KENTSEL YAŞAM KALİTESİ İLE ULUSLARARASI GÖÇ İLİŞKİSİ

THE IMPACT OF INTERNATIONAL MIGRATION ON THE QUALITY OF URBAN LIFE IN TURKEY

Doç. Dr. Hasan YAYLI

Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID: 0000-0003-0761-8949, h.yayli@hotmail.com

Öğr. Gör. Fatma ÖKDE

Hakkari Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORCID: 0000-0002-9567-6382, fatmaokde@gmail.com

Öz

Kentler tarih boyunca yaşanan tüm süreçlerden etkilenen ve içinde yaşayan toplumu etkileyen mekanlar olarak ele alınmaktadır. Kentlerin geçirdiği her sürece ayak uydurmak durumunda kaldığı ve bu yüzden yenilenme, gelişme, değişim ya da dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Kentlerin dönüşümünde oluşan sorunları çözmek ve mevcut duruma uyum sağlamak adına yapılan tüm çalışmalarda bu durumdan etkilenen toplumun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu noktada, Kentsel dönüşüm uygulamalarının temel amaçlarından biri olan yaşam kalitesinin artırılması hususu önem kazanmaktadır.

Bu çalışma kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel yaşam kalitesine olan etkisini incelemektedir. Bu kapsamda, dönüşüm uygulamalarının temel amaçlarının başında olması gereken yaşam kalitesini artırma amacını yaşam kalitesinin göstergeleri çerçevesinde irdelenmektedir. Ayrıca kentsel dönüşüm ve kentsel yaşam kalitesinin kavramsal çerçevesi ele alınmakta olup kentsel dönüşüm uygulamaları ile kentsel yaşam kalitesi arasındaki ilişki teorik çerçevede değerlendirilmektedir. Dönüşüm uygulamasının genelde ekonomik ve siyasi kaygılar etrafında gerçekleştirildiği ancak fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel göstergelerde ele alınması kentsel yaşam kalitesinin artması noktasında belirleyici olduğu görülmektedir. Dönüşüm uygulamalarının kentsel yaşam kalitesinin artmasındaki payının önemi üzerinde durularak bu hususta dikkat edilmesi gereken noktalar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kentsel dönüşüm, kentsel yaşam kalitesi, fiziksel çevre, ekonomik çevre

Abstract

The cities are considered as the places that affect the society living in them and affected by all the processes experienced throughout history. It is seen that cities have to keep up with every process they spend, so they undergo renewal, development, change or transformation. In order to solve the problems in the transformation of cities and to adapt to the current situation, the affected society should be taken into consideration in all studies. At this point, it is important to improve the quality of life which is one of the main aims of urban transformation applications.

This study examines the effects of urban transformation practices on urban quality of life. In this context, the aim of improving the quality of life that should be at the beginning of the main objectives of the transformation applications is examined within the framework of the indicators of quality of life. In addition, the conceptual framework of urban transformation and urban quality of life is discussed and the relationship between urban transformation practices and urban quality of life is evaluated within the theoretical framework. It is seen that transformation practices are generally carried out around economic and political concerns, but they are the determinants of increasing the quality of urban life in the physical, social, economic and environmental indicators. The importance of the role of transformation practices in increasing the quality of urban life is emphasized.

Keywords: urban transformation, urban quality of life, physical environment, economic environment

Giriş

Dünyanın bir yerinden diğerine çeşitli nedenlerle; çalışmak ve daha iyi bir yaşam elde etmek için bireysel ya da toplu olarak göç edildiği görülmektedir. Bu göçler kimi zaman isteğe bağlı, kimi zaman zorunlu özellik taşıyabilmekte, ulusal veya uluslararası olabilmekte ve göç edenler sığınmacı, mülteci, göçmen, misafir vb. olarak tanımlanabilmektedir. Göç nasıl gerçekleşmiş olursa olsun, göç edilen ve göç alan ülkelerde göçün ekonomik, politik, sosyal ve çevresel bir çok yansıması olmaktadır. İlk bakışta basit bir coğrafi mekan değiştirme ve ardından yaşanacak yeni bir süreç olarak değerlendirilen göçler, bireyler ve toplum üzerinde derin etkiler yaratmaktadır.

Türkiye’de uluslararası göçlere maruz kalan ülkelerin başında gelmekte ve göçün etkilerinin net olarak görüldüğü bir ülke konumunda bulunmaktadır. Türkiye, birçok ülkeden göç almakla birlikte özellikle Suriye’de 2011 yılında yaşanan krizden en çok etkilenen ülke olup dört

milyona yakın insanın sığındığı ya da başka ülkelere gitmek için geçiş olarak kullandığı bir durumda kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin dış politikadan hukuk sistemine, ekonomiden toplumsal yapıya, güvenlikten sağlığa, eğitimden çevreye birçok yapısında kendini hissettiren bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde Türkiye'de Suriyeli ve diğer mülteci ve sığınmacıların sayısı 3.9 milyona ulaştığı, bunun etkisinin en çok da kentlere yansıdığı görülmektedir. Bugün neredeyse tüm kentlerin sokaklarında Suriyeli ya da farklı uyruklu göçmenlerin olduğunu net olarak görmekteyiz.

Kentler toplumla direkt etkileşim içinde olduğu için, toplumda oluşan her türlü değişimden etkilenmekte ve bunu tüm mekanlarına yansıtmaktadır. Dolayısıyla kentlerde yaşam kalitesi bu değişimlerden doğal olarak etkilenmekte ve zaman zaman yaşanan gelişmelerle bu kalitede artış olurken, kimi zaman da kalitenin düşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda uluslararası göçün kentsel yaşam kalitesi üzerinde doğrudan bir etkisi olup, bu etki kentlerin birçok alanına yansımaktadır.

Bu çalışma uluslararası göçler sonucunda ülkemizin kentlerinde oluşan ekonomik, sosyal ve fiziksel çevrenin yaşam kalitesindeki değişimlerini ve etkileşimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kentlerin uluslararası göçlerden nasıl etkilendiği çeşitli göstergelerle değerlendirilecektir. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası raporlar, alan araştırmaları ve diğer çalışmalar ile teorik ve pratik bilgilerin bir araya getirilmesiyle konu ortaya konulacaktır. Araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bulguların değerlendirilmesi yapılarak, kentsel yaşam kalitesinin olumlu ve olumsuz olarak etkilendiği durumlar tespit edilecektir.

1. Uluslararası Göç ve Toplumsal, Mekansal Yansıması

Göç, bölgeler arasında bireysel veya gruplar halinde gerçekleştiği gibi, zaman zaman toplumsal düzeyde de meydana gelebilmektedir. Kısaca tanımlamak gerekirse göç, bireysel veya toplumsal olarak insanların ekonomik, siyasal ve sosyolojik nedenlerle yer değiştirmeleri şeklinde ifade edilebilmektedir (Şahin, 2001:59). Bununla birlikte göç ifadesi sadece yer değiştirme olarak sınırlandırılmamalıdır. Geniş bir ifade ile göç, daha iyi çalışma ve yaşama imkanları elde etmek amacıyla, bireylerin buldukları yerlerden ayrılarak, başka bölgelere geçici veya kalıcı olarak yerleşmeleri olarak tanımlanabilmektedir (Öngör, 1980, akt, Aksoy, 2012: 293).

Göç farklı nedenlerle gerçekleşebilmektedir. Bu nedenler, daha iyi yaşam koşulları elde etmek amacıyla bireylerin kendi iradesiyle gerçekleştirebildiği gibi, savaş, kıtlık ve politik baskılar gibi zorlayıcı etkenlerden de kaynaklanabilmektedir. Göç, bir sorun olarak genel bir algıya sahip olmakla beraber, aslında mevcut sorunun çözümü için bir başlangıç olarak da görülebilir. Bu başlangıç, bazı kişiler için olumlu yönde devam ederken,

bazı kişiler için daha kötü bir geleceğin nedeni olabilir. Bununla birlikte, daha iyi bir gelecek umudu göçmenlerin ortak hayali olmaktadır (Deniz, 2009:5). Meydana gelen göçler, göçmenleri etkilediği gibi, göç edilen ülkelerde de büyük etkilere sahip olabilmektedir.

Göç kişilerle birlikte toplumları da etkilemektedir. Göçlerden dolayı birçok kültür ve medeniyet değişikliğe uğramış, bununla birlikte yeni kültür ve medeniyetlerin meydana gelmesine neden olmuştur (Urk, 2010:1). Bu nedenle göç, başladığı yerden varılan bölgeye kadar sosyo-ekonomik ve kültürel yapıyı olumlu ve olumsuz yönden etkilemesinden dolayı önemli bir kavramdır (Cengiz, 2015: 106).

Uluslararası göç, göç olgusunun etkilerinin en derin yaşandığı, gerek sosyoekonomik gerek kültürel farklılıkların yansımalarının net olarak görüldüğü bir olgudur. Uluslararası göçün birçok nedeni olmakla birlikte ana nedeni olarak, bireylerin daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak ve gelirlerini artırmak çabasıyla gelişmiş ülkelere göç etmeleri görülmektedir (İçduygu, 2009: 2). Uluslararası göç neticesinde ise farklı kültür ve medeniyetlere sahip insanlar bir araya gelmektedir. Bu durumda zaman zaman bir takım toplumsal sorunların ortaya çıktığı görülmektedir.

Uluslararası göçle birlikte farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamasından kaynaklı uyum sorunları yaşanmaktadır. Bu noktada göçün meydana getirdiği uyum sorununun aşılması ve iletişimin sağlanması, çözülmesi gereken en büyük sorunlardandır. Birbirlerinden tamamen farklı geçmişe sahip, farklı diller konuşan, kültürel ve dinsel farklılıklara sahip kişiler aynı mekanda yaşamaya başlamaktadır. Bu sorunların çözülmemesi halinde zamanla yaşam kalitesinin düştüğü görülmekte, bununla birlikte yaşanan ülkenin sosyal ve ekonomik hayatını ve kültürel değerlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Akkayan, 1976: 21). Farklı geçmişlere sahip bu kişilerin yaşadığı topluma adapte olabilmeleri sürecinde, bazı uyumsuzluk sorunları yaşanabilmektedir. Bu sorunlar kültürlerarası etkileşimi de olumsuz etkilemektedirler. Kültürlerarası etkileşimin zayıflığı, adaptasyon problemleri günümüzde göç almakta olan ülkelerin çözülmesi gereken sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu durumda uluslararası göç ile geçmişlerinde farklı kültürel özellikler bulunan insanların bir arada yaşayabilmeleri ve farklılıklarını çözmeleri gerekmektedir (Tunç, 2015: 34).

Ülkeler arası meydana gelen göç faaliyetlerinin genellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde gelişmiş ülkelerin de gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere doğru ekonomik faaliyetlerini genişlettikleri değerlendirilmektedir. Uluslararası göç değerlendirilirken farklı kategoriler altında bu değerlendirme yapılmaktadır. 1- Devamlı yerleşikler; 2- Süreli işçiler;

3- Süreli profesyoneller; 4- Kaçak işçiler; 5- Sığınmacılar; 6- Mülteciler olarak sıralanmaktadır (Aksoy, 2012: 294). Bir hareketin uluslararası göç sayılabilmesi, Birleşmiş Milletlere göre kişinin bir yıldan daha uzun bir süreyi başka bir ülkede geçirmesi ile sağlanmaktadır (Gençler, 2004: 174).

Göçün sosyolojik yansımaları hem göçmenler üzerinde hem de yerli halk üzerinde görülebilmektedir. Göçlerle birlikte değişen sosyolojik unsurların yanında gündelik yaşamın sürdürüldüğü mekan ve çevresi de etkilenmektedir. Bu konuda Lefebvre, sosyal ilişkiler ve mekanın birbirine bağlı olduğunu belirterek, insanların sosyal etkileşimler için mekanı kullandığı ve bu etkileşimle mekanın yeniden üretildiğini belirtmektedir. Yani mekanın toplumsal değerler ve anlamlarla oluşan bir ürün olduğunu ve kentsel mekanında kendini yeniden üretmesi açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır (Lefebvre, 2014: 35).

Dünyada artan teknoloji, iletişim ve ulaşım sistemlerindeki değişim ve gelişmeler de, göçlerde etkili olmaktadır. Bu sayede insanların düşünceleri değişerek uzaklık ve mesafe algısı değişmekte ve mekan algısı yeniden şekillenmektedir. Yaşanan göçler sonucunda, göçmenlerin de etkisiyle mekâna yeni anlamlar ve değerler yüklenerek yapısal ve süreçsel bir değişim yaşanmaktadır (Tekeli, 2010:21). Her sosyal etkileşimle mekan değiştiği gibi, uluslararası göçle birlikte bu etkileşiminin daha da derinleştiği ve göçle birlikte kentsel mekanlarda çeşitli değişimlerin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

2. Kentsel Yaşam Kalitesi ve Göstergeleri

Kentlerin ulusal düzeyde baş etmeye çalıştığı hızlı nüfus artışı, ekonomik, sosyal, çevresel, ekolojik v.b sorunların yanına, uluslararası göçe maruz kalmaları durumunda yeni sorunlar eklenmektedir. Bu durum kentleri ve kentliyi birçok açıdan etkileyerek, kentsel yaşam kalitesinin düşmesine kaynaklık etmektedir.

Birçok bilim insanına göre kentsel yaşam kalitesi, bireysel ve toplumsal gelişime katkı sağlayan toplumsal, ekonomik, fiziki ve sağlık şartlarının etkileşimi olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin algıları ve memnuniyetlerine göre, yaşadıkları mekan ve çevresinin durumu söz konusu toplumsal gelişimi sağlamaktadır (Shookner, 1998: 27). Yaşam kalitesi, kişilerin sağlık durumu, sosyal çevresi ve ilişkileri, özgür yaşama düzeyleri gibi birçok unsuru içermektedir (Whoqol, 1995: 18). Bu durumda kentsel yaşam kalitesi sadece fiziki öğelerden oluşmamaktadır. Sosyal, kültürel ve siyasi bileşenleri de kapsamaktadır. Kişilerin kentin sağladığı imkanlardan eşit olarak yararlanabilmesi, çeşitli etkinliklere ve karar alma mekanizmasına dahil olabilmesi kentsel yaşam kalitesinin bir parçası olarak görülmektedir (Polat ve Dostoğlu, 2007: 44). Bununla birlikte kentsel yaşam ka-

litesinin belirli kriterleri de meydana gelmiştir. Bu kriterler, çevre kirliliği düzeyi, iklim özellikleri, konut şartları, insan yoğunluğu ve komşularla ilişkiler, sağlık hizmetlerine ulaşım olanakları, suç oranı, trafikte geçirilen süre, sinema, tiyatro gibi sosyal olanaklar, toplu taşıma hizmetlerinin kalitesi, eğitim hizmetlerinin kalitesi, park, bahçe ve yeşil alanların miktarı ve kalitesi gibi imkanlardan oluşmaktadır (Türksever, 2001: 58).

Kentsel yaşam kalitesi kavramının içeriğinin tanımlanması ile bu kavramın nasıl ve hangi göstergelerle ölçüleceği birçok disipline göre değişiklik göstermektedir. Bu anlamda yaşam kalitesinin ölçümüne nesnel/objektif ve öznel/subjektif olmak üzere iki farklı boyutla yaklaşıldığı görülmektedir (Akder, 2004: 47). Birinci boyutunda yaşam kalitesi kavramının bireyin hayatına ilişkin objektif değişkenleri içerdiği görülmektedir. İkincisinde ise, yaşam kalitesi, bireyin çevresindeki bu objektif değişkenlerle oluşan algı kapsamında şekillenen subjektif değişkenleri içermektedir (Marans, 2007: 28). Bu çerçevede yaşam kalitesi göstergelerini oluşturan objektif ve subjektif değişkenlerin nasıl belirlendiği söz konusu olmaktadır. Bireylerin son derece belirleyici olduğu bu değişkenlerde ortak göstergeler mevcut olduğu gibi özellikle subjektif değişkenler, algıya göre şekillendiği için oldukça farklı göstergelerden oluşturmaktadır. Söz konusu değişkenlerle oluşan göstergelerin belirlenmesinde farklı birçok unsur etkili olmakla birlikte esas olarak çevresel ve psikolojik unsurların ön plana çıktığı görülmektedir (Wish, 1986: 127). Bu yüzden yaşam kalitesini belirleyen unsurlar toplumlara hatta bireylere göre bile farklılık göstermektedir. Bireylerin yaşamlarına yönelik seçimleri bilgilerine, tecrübelerine, alışkanlıklarına, özgürlüklerine ve sınırlamalara göre değişmektedir. Aile, toplum ve sosyal çevre de insanların yaşam kalitesine yönelik düşüncelerini etkilemektedir (Massam, 2002: 142). Tüm bu faktörler bireylerin yaşam kalitesi algısını oluşturarak, onların yaşamak isteyecekleri alanın özelliklerini belirlemektedir.

Bu çerçevede kentlerde yaşam kalitesini ortaya koymak için objektif ve sübjektif tüm değişkenleri ele almak gerekmektedir ve bu çok boyutlu bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu değerlendirmede, kentlerin ekonomik, toplumsal ve fiziksel özellikleri nesnel ve öznel ölçütlerle ifade edilmektedir. “Öznel göstergeler kişilerin algısına dayanan; memnuniyet, güvenlik, sağlık, huzur gibi değerleri yansıtmaktadır. Nesnel göstergeler ise; konut ve çevresi doğal çevre, ekonomik ve sosyal donatı alanları gibi somut değerlerden oluşmaktadır” (Emür ve Onsekiz; 2007: 367). Bu göstergelerde göstermektedir ki kentlerde yaşam kalitesi çok boyutlu ve unsurlu bir yapıdan oluşmaktadır.

Kentsel yaşam kalitesi çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu yapı-

yı oluşturan faktörlerin her biri kentsel yaşam kalitesi göstergelerini/bileşenlerini oluşturmaktadır. Evans, geliştirdiği kurumsal bir modelle yaşam kalitesi göstergelerini ve çevrenin bunun üzerindeki etkisini şu şekilde ortaya koymaktadır.

Hoşnutluk etkisi: Bireyin hayatından yaşadığı yerden memnun olması, bireyin yaşam kalitesi üzerinde bir etkide bulunmaktadır.

Bireyin kişiliği ve sahip olduğu yeteneklerin etkisi: Sorunları çözme ve bireyin sosyal ilişkileri gibi kişisel özellikleriyle alakalı etkilerdir.

Biyo-sosyo-fiziksel çevre faktörlerin etkisi: Bireyin yaşam kalitesi, yaşadığı sosyal biyolojik ve fiziksel çevreden etkilenmektedir. Örnek olarak, fakirlik/zenginlik, temiz/kirli hava, sağlık faktörleri, konut ve çevresi verilebilir (Evans, 1994: 69).

Bunlara ek olarak kentsel yaşam kalitesini oluşturan ve ölçmeye yönelik göstergeler genel olarak fiziksel, sosyal ve ekonomik çevrelerden etkilenmektedir.

Bu bağlamda, kentsel yaşam kalitesi fiziksel çevre, sosyal çevre ve ekonomik çevre kalitesine yönelik bileşenlerden oluşmaktadır. Ekonomik çevre kalitesini alım gücü, yaşam maliyeti, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği gibi özellikler oluşturmaktadır. Sosyal çevre kalitesi, yaşam şekli (life style), sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim (ulaşılabilirlik/ödenebilirlik), güvenlik, örgütlülük ve gönüllülük esasına dayalı toplumsal faaliyetler, belirli bir yere ve topluma ait hissetme, kimlik (sosyal ve fiziksel çevrenin birleşme noktası), yerellik (bağlılık açısından) vb. özelliklerden oluşmaktadır. Fiziksel çevre kalitesi ise, yeşil ve açık alanların varlığı, alt yapı, belediye hizmetleri, ulaşım ağı (erişebilirlik), ulaşım türü (toplu taşıma), iletişim (erişebilirlik), sosyo-kültürel aktiviteler, konut ve çevresinin özellikleri ve kalitesi, çalışma alanlarının çevresel etkilerinin azaltılması, doğal ve tarihi değerlerin korunması, rekreasyon alanlarının varlığı gibi özelliklerden oluşmakta ve tanımlanmaktadır (Kemp ve diğerleri, 2003: 5-18). Kentlerde yaşam kalitesini belirlemek için bu göstergeleri oluşturan özellikler tek tek değerlendirilerek çeşitli ölçümler yapılmaktadır. Bu konuda bir çok üniversite, kurum ve kuruluş gerek uluslararası gerek ulusal düzeyde ölçümler gerçekleştirmiştir. Yapılan bu ölçümler neticesinde çeşitli gösterge setleri oluşmakta ve farklı değerlendirmeler yapılmaktadır.

Nesnel göstergeler kentin sunduğu hizmet ve olanaklara orada yaşayan bireylerin eşit ve dengeli bir şekilde erişebilmesini değerlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, nesnel göstergeler kentin tüm bireylere sağladığı toplam kalite düzeyini ölçmeye çalışmaktadır. Diğer yandan, öznel göstergeler tek tek kentli bireylerin kentsel hizmetlerden duydukları memnuni-

yet ve tatmin düzeylerini incelemektedir (Campbell vd., 1976: 3). Bu iki farklı gösterge türü kentsel yaşam kalitesi düzeyinin hem toplumsal hem de bireysel açıdan ölçülmesine imkân tanımakta ve birbirlerini tamamlamaktadır. Nesnel göstergeler ile yapılan analizler il ve ülke genelinde karşılaştırmalı ölçümlerin yapılabilmesini sağlamaktadır. Öznel göstergeler ile yapılan ölçümler ise belirli bir yerleşmede daha detaylı analizlerin yapılmasına imkân tanımaktadır.

Ülkemizde öznel göstergelere yönelik önemli sayıda çalışmalar bulunmaktadır. Bunların bir kısmı uluslararası iyi örneklerin yer aldığı yayınlarda kendine yer bulmuştur. Nesnel göstergeler ile yapılan çalışmaların ise mevcut veri altyapımıza bağlı olarak oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir (Sarı ve Kindap, 2018: 49). Bu konuda ilk kez 2015 yılında TÜİK tarafından illerde Yaşam Endeksi çalışması yayımlanmıştır. Çalışma ile bireylerin yaşamının nesnel ve öznel göstergelerle ölçülerek iller düzeyinde karşılaştırmalı bir endeks üretilmesi amaçlanmıştır (TÜİK, 2016). Belirlenen endeksin geliştirilerek illerde yaşanabilirliğin izlenmesi amacına hizmet ekmesi beklenmektedir. Yapılan çalışmada konut, çevre, eğitim, çalışma hayatı, güvenlik, gelir, sağlık, sivil katılım, altyapı, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyetini kapsayan 11 başlık altında oluşturulan göstergeler kullanılmıştır (Sarı ve Kindap, 2018: 50).

Sarı ve Kindap'ın kentsel yaşam kalitesi göstergeleri üzerine yaptıkları araştırmada uluslararası ve ulusal düzeyde 30 çalışma incelenmiştir. Çalışmada dünyanın farklı ülkelerinde ve Türkiye'de kullanılan kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin oldukça farklı alanlara yayıldığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu göstergelerde ekonomi, sağlık, güvenlik, çevre, erişebilirlik, yönetim ve sosyal kalkınma gibi başlıklar öne çıkmakla birlikte, üzerinde genel kabul görmüş bir ortak listenin oluşmadığı görülmektedir. Farklı göstergelere rağmen, birçok çalışmada tekrar eden kentsel özellikler sosyal, çevresel ve ekonomik göstergeler şeklindeki başlıklarla ölçülmektedir (Sarı ve Kindap, 2018:69).

3. Göçlerin Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesine Etkisi

Türkiye taşıdığı özellikler dolayısıyla, son yıllarda uluslararası göçe maruz kalan ülke konumundadır. Türkiye'nin coğrafi konumu açısından geniş kara ve deniz sınırlarına sahip olması birçok ülkeye komşu olması, geçiş ülke statüsünde olması sadece ekonomik nedenlerle göç edenler için değil yasadışı göçmenler ve mülteciler içinde hedef haline gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenlerle göçlerde hem başka ülkelere geçmek için transfer özelliği taşımakta, hem de bir varış noktası olmaktadır (Süda ve Mutluer, 2008: 52, Aksoy, 2012:197).

Bugün ise Türkiye, farklı nedenlerle birçok ülkeden uluslara göç

hala maruz kalmakla birlikte, özellikle Suriyeli mülteci krizinden sosyal, siyasi ve ekonomik olarak etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye etkisi; "hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdama, ekonomiden kültüre toplumsal yapının tümünde" görülmektedir (Koyuncu, 2014). Suriye krizinin başlarında savaştan 'etkilenen' konumunda olan Suriyeliler, artık Türkiye sosyal denklemi içerisinde 'etkileyen' duruma gelmişlerdir (Karaca, 2013:72).

Uluslararası göçle birlikte yıllar içerisinde Türkiye'de göçmen sayısının giderek ciddi oranlarda arttığı görülmektedir. Türkiye'de 2006 yılında sığınmacı ve mülteci olarak toplam 12.086 kişi bulunurken bu sayı, 2012 yılında 32.672 kişiye ulaşmıştır. Bugün ise, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 30 Haziran 2018 verilerine göre Türkiye'de UNHCR'a kayıt yaptıran 3.9 milyon sığınmacı ve mültecinin olduğu bunların 3.5 milyonunu Suriyelilerin ikinci sırayı ise 166.000'le Afganistanlıların oluşturduğu görülmektedir. Göçmen sayısının yıllar içerisinde giderek arttığı ve her kentin bundan etkilendiği görülmektedir. Türkiye'de bulunan kayıtlı göçmen sayıları ve uyrukları tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo. 1. Haziran 2018 İtibariyle Türkiye'de Bulunan Göçmenlerin Dağılımı

Suriye	3.500.000
Afganistan	166.000
Irak	141.000
İran	36.000
Somali	5.000
Diğer tabiiyetler	11.000

Kaynak; UNHCR, Türkiye İstatistikleri, <http://www.unhcr.org/tr/> (erişim: 17.07.2018)

Türkiye'deki göçmenlerin çoğunu Suriyeliler oluşturmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Temmuz 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'deki biyometrik verilerle kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısının toplam 3 milyon 541 bin 572 kişi olarak açıklamıştır. Bu sayının 210 bin 177 kişisi kamplarda yaşarken, 3 milyon 331 bin 395 kişi ise kamp dışında yaşamaktadır. Bu kişilerin 1 milyon 920 bin 435'i erkeklerden, 1 milyon 631 bin 137'si ise kadınlardan meydana gelmektedir.

Türkiye'de Suriyeli göçmen oranının giderek artmasında, Suriyelilerin, Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun' 91. maddesi uyarınca 22 Ekim 2014'te geçici

korumaya ilişkin yayınladığı yönetmeliğin Geçici 1.maddesine göre geçici koruma statüsüne sahip oldukları için farklı ülkelere gitmesinin zorlaştırılması etkili olmuştur (www.unhcr.org.tr, 2015). Düzenlemeyle birlikte geçici koruma altına alınan, kamplarda ve kamp dışında yaşayan Suriyelilerin sağlık, sosyal yardım, eğitim ve iş piyasasına erişimlerinin sağlanması zorunluluğu ile sınır dışı edilmeme hakları getirilmiştir (Kaypak ve Bimay, 2016:100).

Göçle gelen nüfusun etkisinin ilk yansıması yaşadıkları alanlara olmaktadır. Bu nedenle göçün kentlere ve kentlilere etkisi kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye de kentlerde özellikle Suriyeli göçmenlerin belirleyici ve etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda göçlerden en çok etkilenen şehirler ve Suriyeli yoğunluğu tablo: 2de yer almaktadır. Suriyelilerin en çok yaşadığı 10 şehrin başında 563 bin 791 kişi ile İstanbul yer almaktadır. Bayburt ise, 30 kişi ile en az Suriyelinin yaşadığı yer olmaktadır. Bayburt'u 43 kişi ile Tunceli ve 36 kişi ile Artvin takip etmektedir.

Kentlerde, göçler nedeniyle birçok alanda değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler kentin yaşam kalitesini etkilemektedir. Göçmenlerin kentlerde yaşam kalitesini bazı durumlarda artırdığı bazı durumlarda olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Türkiye'de göçle birlikte kentlerin yaşam kalitesi üzerinde meydana gelen değişimler fiziksel, sosyal ve ekonomik göstergelerle ölçülmektedir. Bu çalışma kapsamında göçmenlerin, özellikle Suriyeli göçmenlerin kentlerde yaşam kalitesini ne yönde etkilediği farklı çevre göstergeleriyle ortaya konulacaktır.

Göçlerin kentlere etkisi, ilk olarak *fiziksel çevre kalitesi* göstergelerinde gözlemlenebilmektedir. Bu anlamda göçle birlikte ilk başta kentlerin nüfus yoğunluğu ve buna bağlı olarak demografik yapısında değişimler olmaya başlamaktadır. Kentler aniden artan nüfus karşısında barınma ihtiyacını karşılama noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu durum kentlerde çarpık yapılaşma yaratmakla birlikte gecekondualarda ya da sağlıksız konut alanlarında yerleşimlerin oluşmasına neden olmaktadır. Kentleşme problemimiz çarpık yapılaşmanın kentlerde yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilemesine ve var olan sorunların derinleşmesine neden olmaktadır.

Tablo. 2. Türkiye Suriyelilerin yoğun olduğu İller

ŞEHİR	SAYI	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
İstanbul	563 bin 791	%3,75
Şanlıurfa*	471 bin 955	%23,77
Hatay*	442 bin 909	%28,12
Gaziantep*	390 bin 204	%19,46
Adana*	219 bin 848	%9,92
Mersin	209 bin 89	%11,66
Bursa	151 bin 477	%5,16
İzmir	138 bin 150	%3,23
Kilis*	130 bin 677	%95,86
Mardin*	91 bin 832	%11,34

*işaretli illerde Geçici Barınma Merkezi bulunmaktadır.

Kaynak; http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik (Erişim, 20.07.2018).

Suriyelilerin düşük kira ödemek için genelde merkeze uzak mahalleleri tercih etmesi çarpık yapılaşma ve gecekondulaşmadaki artışa neden olmaktadır. Suriyelilerin merkeze uzak mahallelerde bir arada yaşamlarını sürdürmeleri ise uyum sürecini zorlaştırmaktadır (Tunç, 2015: 47). Yoksul göçmenler (birkaç aile birleşerek) iki-üç odalı evlerde yaklaşık 20 ile 30 kişi bir arada yaşamak zorunda kalmaktadır. Ev kiralari bir mahalleden diğerine göre çok farklılıklar göstermekle birlikte 100 TL ile 1000 TL arasında değişmektedir. Kentlerde göçmenlerin yoğun olduğu yerlerde konut açığının oluşmasına ve ev kiralariinin bazı yerlerde iki, bazı yerlerde üç katına çıkmasına neden olmaktadır. (Cengiz, 2015, 117). Artan nüfusun barınma ihtiyacına cevap vermek için başta sınır kentleri ve İstanbul gibi göçmenlerin yoğun olduğu yerlerde, kiralık ev bulmanın giderek zorlaştığı, kiralarda ve ev fiyatlarında artış olduğu görülmektedir. Göçmenlerin geldiklerinde birlikte getirdikleri sıcak para piyasayı canlandırmış ve satışların artmasına neden olmuş gibi gözükse de bu durum aynı zamanda malların ve hizmetlerin fiyatlarını da arttırmıştır. Kentlerde göçmenlerin çoğunun ev kiralaması, bazılarının ise ev satın alması her iki durumda da fahiş fiyatların oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle dar ve orta gelir grubundaki vatandaşların karşılamakta zorlandığı ev ve kira bedellerinin ortaya çıkmasına neden olan bu durum, vatandaşın barınma sorunlarını ortaya çıkarmaktadır (Yıldız, 2013: 12).

Uluslararası göçün kentlerde yaşam kalitesini etkilediği, gerek

konut ve çevresi gerek demografik açıdan yarattığı sorunlar özellikle göçe maruz kalınan en yakın sınır kentlerde kendini göstermektedir. Türkiye’de de bu etkinin en açık ve sıra dışı örneğinin yaşandığı kentler Kilis ve Reyhanlı’dır. Kilis ve Reyhanlı’nın sınıra çok yakın olmaları ve kültürel olarak da Suriye ile yakın özellikler taşımaları özellikle Arapça konuşulması buraya yerleşmede etkili olan unsurlardır. Her iki kentte de demografik açıdan değişim yaşanmaktadır. Hatta Suriyeli nüfus yerel halkın çok üstüne çıkmıştır. Bu kentlerde yapılan konutların çoğu Suriyelilere kiralanmakta ya da satılmaktadır. İşyerlerini de devir alan Suriyeliler, temel ihtiyaçlarının tamamını kendileri karşılayabilmektedir (Eren ve Aydın, 2015: 36).

Suriyelilerin kentlerde yaşam kalitesinde yarattığı etki Eren ve Aydın’ın yaptığı çalışmada Türkiye’de kentleşme sürecinde yeni bir olgu olan “Suriyeli Kentliler” şeklinde açıklanmaktadır. Suriyeli kentliler olgusu, Türkiye’de yaşanan kırdan kente göç sonucunda köylü kentlilerin oluşturduğu kentleşme sürecine benzer bir durum olup, uluslararası göçle gelen Suriyeli kentliler için de söz konusu olmaktadır. Bu durum her göç eden grubun geldikleri yerde kendilerinin yaşam memnuniyetini artırmak için yapmaya çalıştığı bir şeydir. Bu anlamda Suriyeliler kentlerin belirli çevrelerinde toplanmakta ve kendi ihtiyaçlarını karşılayacak mekanlar oluşturmaya başlamaktadırlar. Kentlerin belirli bölgelerinde, kendi bakkallarını, pazarlarını, restoranlarını, terzilerini, kafelerini ve hatta kendi hastane ve okullarını oluşturarak, yeni bir öbek haline gelmektedirler. Dünyada bu durumun yaşandığı alanları daha çok Çinli ve İtalyan göçmenlerin oluşturduğu “Chinatown” ve ”Little İtaly” gibi örneklerle görmekteyiz. Bu duruma ülkemizin kentleşme tarihinde de rastlamak mümkünken dünyada Çinli mahallenin bulunmadığı tek megapolün İstanbul olması bunu besleyen bir durumdur. Suriyeli göçmenlerin oluşturmaya çalıştığı kent öbekleri ilkel birer örnek olarak görülmekte ancak ilerleyen yıllarda Suriye’deki istikrarsızlığa bağlı olarak gelişip, büyüyerek Suriyeli mahallelerine dönüşme olasılığı yüksek olarak görülmektedir (Eren ve Aydın, 2015: 36).

Kentsel yaşam kalitesine ilişkin, kentlerde fiziksel çevre kalitesine etki eden göstergelerden biride *kamusal hizmetlere erişim*dir. Bu noktada günlük olarak etkisini hissettiğimiz belediye hizmetleri kentlerde yaşam kalitesinde son derece belirleyici olmaktadır. Kentliler için gündelik yaşamın parçası olan bu hizmetlerden yararlanma imkanı hayati önem taşımakta ve kent içinde olmazsa olmazları oluşturmaktadır. Bu yüzden belediye hizmetleri olan; şehir temizliği, çöp toplama, toplu taşıma ve ulaşım, alt-yapı, su temini ve dağıtımı, zabıta hizmetleri gibi hizmetler, mevcut nüfusa göre tasarlandığı için, göçmenlerle birlikte artan nüfus sayısı karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu durum göçmenlerin çok yoğun olduğu kentlerde

belediye hizmetlerinin aksamasına ve kentsel yaşam kalitesinin düşmesine yol açmaktadır.

Göçmenlerin kent ve çevresinde yaşam kalitesini etkileyerek şekillenmesine ve görünümünün değişime sebep olduğu, fiziksel olarak da etkilediği ortadadır. Nitekim başta göçmenlerin yoğun olduğu sınır kentler ve mahallelerin çarşılarındaki tabelalarda olmak üzere, devlet kurumları, hastane ve şehirlerarası otobüs terminali, park ve sokak tabelalarında, belediye araçlarının üzerinde ve duraklarda levhalarında Arapça yazıların olması göçün mekânsal etkileşimi ve değişimi net bir şekilde göstermektedir (Cengiz, 2015: 117). Kent ve çevresinde yaşam kalitesi fiziksel olarak da göçten etkilenmekte ve bu değişim sosyal ve ekonomik göstergelere göre daha açık görülmektedir.

Göçle birlikte kentlerde yaşam kalitesini etkileyen diğer bir gösterge seti ise *sosyal çevre kalitesidir*. Çünkü göçmenler geldikleri yere kendileriyle birlikte tüm kültürel ve manevi değerlerini taşımaktadırlar. Aynı zamanda göçmenler geldikleri yerin tüm değerlerinin ortasında kendilerini bulmaktadırlar. Bu yüzden gerek göçmenler gerekse geldikleri yerdeki kentliler bu durumdan oldukça etkilenmektedirler. Bu durumun sosyal yansımaları ise ilişkilerde ve gündelik yaşam içerisinde kendini göstermektedir. Tüm bu durumlar ise kentlerde yaşam kalitesinin etkilenmesine neden olmaktadır.

Kentlerde sosyal çevre kalitesi, öncelikle kültürel dokuda meydana gelen değişim ve beraberinde getirdiği sorunlar neticesinde olumsuz olarak etkilenmektedir. Toplumda etnik ve mezhepsel kutuplaşmada artış olduğu gözlenmektedir. Yaşam tarzı farklılıkları toplumsal uyumu engellemektedir. Farklı dil, iletişimin ve dayanışma kültürünün azalmasına neden olmaktadır (Orsam ve Tesev, 2015: 7-9). Ahlaki dokuda değişiklikler görülmektedir. Göçün fazla olduğu kentlerde halk arasında gayri resmi evlilik yapılarak çok eşlilik yaygınlaşmakta, buna bağlı olarak Suriyeli gelinlerden kaynaklanan boşanma oranları artmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015:16). Bu durumun yarattığı diğer bir sorun ise gayri resmi evliliklerden doğan çocukların nüfusa kaydedilmemesi ile kayıt dışı çocukların varlığıdır. Bu durumlar, göçmenlerin yoğun olduğu kentlerde başta kadınların yaşam memnuniyetini etkileyerek toplumsal kabulü zorlaştırmakta ve Suriyelilere yönelik tepkiyi artırmaktadır (Tunç, 2015: 47). Ayrıca bazı kentlerde etnik ve mezhepsel kutuplaşmaların oluşturulmaya çalışılması da toplumsal tepkiye yol açmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015: 16).

Göçün kentlerde sosyal çevreye en önemli etkisi ise *kültür* üzerinde olmaktadır. Göçmenler kente gelirken sadece yakınlarını değil kültürlerini de birlikte getirmektedirler. “Kültür insanların üzerinde taşıdığı

bir gömlek gibidir, nereye giderse gitsin, nerede yaşarsa yaşasın kendine ait olan bu kültürel nüveleri mutlaka yaşatmak isteyecektir” (Cengiz, 2015: 116-120). Bu anlamda göç ve kültür arasında karşılıklı bir ilişki oluşmakta, göçmenler kendi kültürlerini göç ettikleri alanlara götürmekte ve buldukları toplumun kültüründen etkilenmektedir. (Tümtaş ve Ergün, 2016: 135). Nitekim kentlerde göçle birlikte yaşam biçimleri, yemekleri, tüketim alışkanlıkları değişmektedir. Yapılan araştırmalarda göçmenlerin kentin sosyal çevresinden etkilendiği gibi, kenti sosyo-kültürel olarak etkilediği görülmektedir. Bundan dolayı göç edilen toplumlarda toplumsal uyum sorunları ortaya çıkmaktadır.

Göçle başlayan uyum sürecinin toplumsal yansımaları uzun ve sancılı olabilmektedir. Bu noktada toplumda göçmenlere yönelik sosyal dışlanma ve ayrımcılık gibi yaklaşımlar ile yabancı düşmanlığı gibi yaklaşımların olmaması, uyum sürecinde etkili olmaktadır (Özdemir, 2017:131). Göçmenlerin kente uyumunda kentte yaşayanların onlara karşı sergiledikleri tutumları önem kazanmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009: 480). Diğer bir ifadeyle halkın göçmenlere karşı tutumu ne kadar olumlu ise kentin göçmenler tarafından benimsenmesi o oranda kolaylaşmaktadır.

Kentlerde yaşam kalitesini etkileyen bir diğer unsur, göçmenlerin, özellikle Suriyelilerin yaşam koşulları ve eğitim imkanları açısından güçlük yaşaması olarak değerlendirilmektedir. Bu durum toplumsal uyum ve adaptasyon sağlayamama sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle sınır kentleri olmak üzere göçmenlerin yoğun olduğu alanlarda toplumsal uyum sorunları görülmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016: 99). Bu çerçevede göçmenlerin eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden yararlanmaması kentin yaşam kalitesini etkileyen olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yapılan bir diğer önemli gelişme ise göçmenlerin Türkçe öğrenimine teşvik edilmesidir. Kentlerde sosyal ilişkilerin en önemli aracı olan dil, iletişimin artmasına ve kentlerde toplumsal uyumun oluşmasına ortam hazırlamaktadır (Özdemir, 2017: 131).

Kentlerde yaşam kalitesini etkileyen, toplumsal uyumda önemli rol oynayan ve *kamusal hizmetler*den açısından önem taşıyan göstergelerden biri olan eğitim de göçlerden etkilenmektedir. Göçlerle birlikte ülkemizde eğitim kalitesinde artan nüfusla birlikte değişimler gözlenmektedir. Özellikle çocuk ve okul çağındaki göçmenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu durum göçmenlerin yoğunlukta olduğu kentlerde okul ve dersliklerde kapasite sorunlarına neden olmaktadır. Bu durum kentlerde yaşam kalitesini *eğitim* göstergesi açısından olumsuz etkilemekte, sınır kentlerde ise oldukça düşürmektedir.

Eğitim alamayan göçmenler ise, uzun vadede yaratacağı sosyal

etkiler açısından risk oluşturmaktadır. Bu durum, göçmenlerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilerken, üniversite eğitime sınırsız hatta beyana dayalı olarak dahil edilmesi hususu ise eğitim hizmetleri açısından yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilemektedir (Tunç, 2015: 57).

Göçmenlerin kentsel yaşam kalitesini etkilediği diğer bir unsur ise, kamusal hizmetlere erişimdir. Kamusal hizmetlerden kaliteli bir şekilde faydalanmak, kolay ulaşmak kentliler için önem arz etmektedir. Bu bağlamda özellikle sağlık hizmetleri kentsel yaşam kalitesi ölçümünde objektif ve subjektif göstergeler açısından etkili bir belirleyicidir. Göçmenlerle birlikte sağlık hizmetleri, birçok kentte görülmekle birlikte özellikle sınıra yakın kentlerde hastanelerdeki kapasite açısından sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum gerek kent sakinlerinin gerekse dışardan gelen göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama ve hizmet kalitesinde düşüş olmasına neden olmaktadır.

Sınır kentlerinde hastane hizmetleri, toplam hizmetin neredeyse yarısını Suriyelilere vermektedir. Bu durum yerli halkın hizmetlerden yeterince yararlanamamasına neden olmakla birlikte toplumda tepki oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca toplum sağlığı göçmenlerle birlikte gelen olumsuz *sağlık* koşullarından etkilenmektedir. Birçok kentte özellikle sınır kentlerinde ülkemizde görülmeyen ya da çok nadir rastlanan bazı hastalıklar (çocuk felci, kızamık, şark çıbanı) görülmektedir. (Orsam ve Tesev, 2015:9). Bunun yanında salgın hastalıkların yaygınlaşması gibi nedenlerle kentlerde sağlık açısından yaşam kalitesinde azalmanın olduğu görülmektedir.

Göçlerle kentlerde yaşam kalitesini etkileyen bir diğer gösterge güvenliktir. Bu durum gerek yerel halk için gerekse dışardan gelenler için kentlerde önem arz eden bir özellik taşımaktadır. Yerel halkın yabancı olarak gördüğü göçmenlere uyum sağlayıp güven duymaları süreç almaktadır. Göçmenlerin kentlerin kenar mahallelerinde belirli alanlarda bir arada yaşamaları bu uyum sürecini güçleştirmekte ve güvenlik sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Güvenliğe ilişkin yaygın kanı göçmenlerin özellikle Suriyelilerin, kentlerde asayiş bozduğu yönündedir. Ancak sığınmacıların karıştığı adli vakaların düşük olması bu durumun karşılığının olmadığını göstermektedir (Orsam ve Tesev, 2015: 9). Yerel halkın kentsel yaşam kalitesini etkileyen bir diğer güvenlik kaygısı ise, özellikle sınır bölgelerinde yaşayanların kendilerini terör saldırılarına açık hissetmeleridir.

Kentlerde toplumun güvenlik algısını etkileyen durumlardan biri de, Suriyeli nüfusun bazı kentlerde yerel nüfusu geçmesidir. Kentlerdeki Suriyeli nüfusun il nüfusuna oranı ile yerel halkın Suriyelileri tehdit olarak

görme ve güvensizlik hissi arasında doğru orantılı bir ilişki görülmektedir. Yani, Suriyeli nüfus oranı yükseldikçe, tehdit algısı artmaktadır. Suriyelilerin etnik köken, mezhep, din gibi demografik verileri ile ilin sosyal dokusu arasında ise ters orantılı bir ilişki görülmektedir. Yani, Suriyelilerin demografik verileri ilin sosyal dokusundan farklılaştıkça yerel halkın Suriyelileri tehdit olarak görme ve güvensizlik hissi artmaktadır. Bu durum bazı illerde etnik ve mezhepsel kutuplaşmaları körüklemektedir (Oytun ve Gündoğar, 2015: 25). Ülke vatandaşlarının azınlığa düşmesi, özellikle sosyo-kültürel açıdan yabancılaşmaya ve aidiyetin zayıflamasına neden olabilmektedir.

Suriyeli mültecilerin tehdit olarak görülmesi, toplumda güvensizlik hissine yol açabilmektedir. Suriyeli mültecilerin misafir mi yoksa kalıcı mı oldukları bilinmezliği toplumda tepkiye neden olduğu gibi mültecilerin entegrasyonunu da geciktirmektedir (Özdemir, 2017: 319).

Yukarıda kentlerde sosyal çevrenin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen durumlar üzerinde durulmuştur. Ancak kentlerin göçler sonucunda sosyal çevresinde yaşam kalitesini artıran durumlarında gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle sosyal uyumun güçlü olmasında, göçmenlerin genç ve çocuk nüfusunun yüksek olması, farklılıklara kolay adapte olmaları ve günlük yaşamın sürdürüldüğü kent çevresine çabuk entegre olmaları etkili olmaktadır. Bunların dışında özellikle sınır illerde yerel halk ile aynı etnik köken veya mezhebe sahip olan Suriyelilerin toplumsal kabulü daha hızlı olmakta, bu durum bu yönüyle sürecin güçlü yönünü oluşturmaktadır. Suriyelilerin toplumsal boyutta sağladığı fırsatlar ise evliliğin toplumsal kaynaşma araçlarından birisi olması ve göç sonrası oluşan çok kültürlülük olarak görülmektedir (Tunç, 2015: 43). Bunun yanında kentlerde sosyal çevre kalitesini etkileyen sorunlar bulunmakla birlikte her iki toplumda da barışı korumak adına bir fren mekanizması gelişmiştir. Kentlerde şimdiye kadar ciddi bir toplumsal sorunun yaşanmaması her iki toplumun da sorunlarla baş etme noktasında kapasitesini ortaya koymaktadır (Orsam ve Tesev, 2015:7-9). Göçmenlerin özellikle Suriyelilerin ise Türkiye’de olmaktan ve genel olarak durumlarından memnun olduğu ancak ülkelerinde şartların düzelmesi durumunda gitmek istedikleri ortaya konulmuştur (Erdoğan, 2014: 7).

Uluslararası göçün kentlerde ekonomik çevre kalitesine etkisi, risk ve fırsatların iç içe olduğu bir durum sergilemektedir.

Ekonomik çevre kalitesini etkileyen riskler, kayıt dışı göçmenleri işçi olarak çalıştıran ve çalıştırmayan firmaların arasında oluşan haksız rekabet ve yine bu duruma bağlı olarak makro ekonomik bakımdan işsizlik rakamlarının yükselmesidir. Bunların yanında çocukların bile işçi olarak

çalışması vasıfsız işçi ücretlerinin yarı yarıya düşmesine neden olmaktadır. Piyasada vasıfsız işgücü ve düşük ücretler işveren açısından olumlu bir durum olarak algılansa da, yerelde çalışan işçiler açısından olumsuzluklar doğurmakta ve genel olarak ülke politikasında istihdam sorununun oluşmasına neden olmaktadır (www.milliyet.com.tr, 2015).

Ülkemizin farklı kentlerinde yaşayan göçmenler, özellikle Suriyeliler, gelir sağlamak için kentlerin çeşitli mahallelerinde kendilerinin kurmuş olduğu kafe, lokanta ya da bakkal dükkânı işletmekte ya da garson, inşaat işçisi vb. gibi değişik iş alanlarında çalışarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Göçmenlerin gelmesiyle birlikte kent ekonomisinin yüksek seviyelerde olmasa da canlandığı görülmektedir. Özellikle ihtiyaç ürünlerinde (temel gıda, giyim, ev eşyası) talep artışı, iç pazarın da hareketlenmesine neden olmaktadır. (Cengiz, 2015: 116-120).

Suriyeli göçmenlerin kentin ekonomik çevresinde kalitenin artmasında etkili oldukları bir diğer durum ise kentlere yapılan yatırım ile sağlanan katkıdır. Bu bağlamda, özellikle sınır kentlerinde işgücü açığının kapatılması bölgedeki yatırım ortamına katkı sağlamaktadır. Ayrıca başta Halepli tüccar ve yatırımcılar olmak üzere Suriyeli yatırımcılar da, Türkiye'nin çeşitli kentlerine özellikle sınıra yakın olup, deniz ve limana sahip Mersin gibi illerde yatırımlar yapmaktadırlar. Suriyeli tüccar ve yatırımcıların, Ortadoğu ülkeleri ile ticaret ilişkilerinin iyi olması ve bu pazarlarda aktif olmaları da yatırım ilişkilerine katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Türkiye uzun yıllardır çeşitli nedenlerle uluslararası göçe maruz kalmaktadır. Bu göçlerin ülkemize etkisi ekonomik, sosyal, siyasal, fiziksel ve çevresel birçok alanda görülmektedir. Farklı alanlarda meydana gelen etkiler, kimi zaman olumlu olurken kimi zaman ise olumsuz olmaktadır. Yaşanan bu etkiler en net kentlerde görülmektedir. Kentlerde yaşam kalitesi uluslararası göçle değişmektedir. Ülkemizin başta İstanbul ve sınır kentleri olmak üzere bir çok kentinde göçün etkisi görülmektedir. Ülkemizin kendine özgü kentsel sorunları bulunmaktadır. Göçler ile kentlerin aniden artan nüfus yoğunluğuna kapasitelerinin yetmekte zorlandığı ve mevcut sorunlara yenilerinin eklendiği görülmektedir. Sonuç olarak kentlerde yaşam kalitesi göçlerden ekonomik, fiziksel ve toplumsal olarak etkilenmektedir. Bu çalışma ile incelenen çoğu araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre göçler sonucunda, kentlerde yaşam kalitesi çeşitli göstergeler çerçevesinde birçok başlık altında incelenerek, değişimlerin yaşandığını ortaya konulmuştur.

Göçlerin kentlerde yaşam kalitesine etkisinin ele alındığı bu çalışmada, kentsel yaşam kalitesi göstergeleri objektif ve sübjektif olarak

değerlendirilmiştir. Yani konu hem genel veriler üzerinden incelenirken, hem de toplumun algısı göz önünde bulundurulmuş olup subjektif ve objektif veriler birlikte ele alınmıştır. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli husus, çalışma kapsamında göçmenlerin çoğunun Suriyelileri oluşturması dolayısıyla daha çok Suriyelilerin kentsel yaşam kalitesine yaptığı etkiler üzerinde durulmuştur. Göçlerle birlikte kentlerde değişen yaşam kalitesi göstergeleri ise, fiziksel, sosyal, ekonomik çevre kalitesi olarak ele alınmış ve bunları oluşturan alt göstergeler incelenmiştir. Ele alınan göstergeler içerisinde, konut, kültür, alt yapı, sağlık, eğitim, ulaşım, kamusal hizmetlere erişim, iş imkanları, aidiyet ve bağlılık ile güvenlik konularına yer verilmiştir.

Göçler sonucunda kentlerin ilk olarak fiziksel çevrelerinde değişimlerin olduğu net olarak tespit edilmiştir. Bunlar artan nüfus yoğunluğu sonucunda, konut ihtiyacının yetersizliği, alt yapı yetersizliği, çarpık yapılaşma, belediye hizmetlerinin aksaması, sağlıksız yaşam koşulları, ev ve kira bedellerinin artışı gibi sorunlar olduğu görülmüştür. Ele alınan göstergeler sonucunda özellikle göçmenlerin çok yoğun olduğu kentlerde yaşam kalitesinin fiziksel çevre ekseninde olumsuz etkilendiği ortaya konulmuştur.

Göçler sonucunda kentlerin sosyal çevre kalitesinde meydana gelen değişim ise, göçmenler ile yerli vatandaşların yaşadığı uyum sorunları, kültürel farklılıklardan kaynaklı sorunlar, eğitim, sağlık ve çeşitli kamusal hizmetlere erişim sorunları, temel haklara ilişkin kaygılar ve güvenlik kaygısı gibi başlıklarla ele alınmıştır. Göçler sonucunda kentlerin yaşam kalitesinin sosyal çevre ekseninde, bazı durumlarda yükseldiği ancak genel olarak olumsuz olarak etkilendiği görülmüştür.

Göçler sonucunda kentlerin ekonomik çevre kalitesi de etkilenmiş olup kimi zaman fırsat durumları oluşmuş olsa da ekonominin, iş kaybetme, refah seviyesinde azalma, gelir kaybı gibi göstergeler çerçevesinde olumsuz olarak etkilendiği görülmüştür.

Sonuç olarak kentlerde yaşam kalitesi uluslararası göçlerden direkt olarak etkilenmiştir. Kentlerde yaşam memnuniyeti, toplumsal kabullün güçlü olduğu durumlarda artmakta olduğu sonucuna ulaşıldıkça, kimi zaman kaygıların yüksek olduğu ve çeşitli göstergelerin olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi için, toplumun memnuniyetsizliğine neden olan durumlar üzerinde politikalar oluşturulmalı ve belirsizliklerin hukuksal açıdan giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akder, A. H. (2004). Türkiye’de İnsani Gelişme ya da Yaşam Kalitesi. *Asomedy*, 40-61.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Deime*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No. 2573.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(20),
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), (2015). UNHCR Türkiye Güncellemeleri, <http://www.unhcr.org.tr/?page=3>, Erişim tarihi: 22.08.2018.
- Campbell, A., P. E. Converse ve W. L. Rodgers (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 101-122.
- D.R.Evans (1994). Enhancing Quality Of Life In Population At Large. *Social Indicators Research*, 33(1-3), 47-88.
- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye’ye Yansımaları. Sığınmacılar, Mülteciler ve Yasadışı Göçmenler*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(2), 472- 498.
- Deniz, T. (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *TSA*, 18(1), 175-204.
- Emür, S. H, Onsekiz, D. (2007). Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, S.22, Yıl. 2007/1, 367-396.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara,
- Eren, V. ve Aydın, A.(2016). Türkiye’deki Kentleşme Sürecinde Yeni Bir Durum: Suriyeli Kentliler. *Çukurova Araştırma Dergisi*, 2(1), 31-38.

- Gençler, A. (2004). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 49, 173-197.
- Gülersoy, A. E., Çelik, M. A. ve Sönmez, M. E. (2014). Tarsus Şehrinin Alansal Gelişimine (1985-2011) Ekolojik Bakış. *Turkish Studies*, 9(2), 741-759.
- İçduygu, A. (2009). International Migration and Human Development in Turkey. UNDP Human Developments Research Paper 2009/52, http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/papers/HDRP_2009_52.pdf, E.T.: 07.04.2018.
- Karaca, S. (2013). *Kayıtdışı Mülteciler, Kayda Değer Sorunlar*. İstanbul: Analist
- Kaypak, Ş. (2015). Güvenliğin Değişen Anlamı; Çevresel Güvenlik (Hatay Örneği), *Hatay Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu 28-30 Mayıs 2015*, Powerpoint Sunumu, Antakya.
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve SosyoKültürel Etkileri: Batman Örneği. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 84-110.
- Kemp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G. Ve Hollander, A. (2003). Urban Environmental Quality and Human Well-being Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; A literature Study. *Landscape and Urban Planning*, 65, 5-18.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler Konya Örneği*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Lefebvre, H.(2014). *Mekanın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marans. R. (2007). Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi. *Mimarlık Dergisi*, S. 335.
- Massam, B. H. (2002). Quality of Life: Public Planning and Private Living. *Progress in Planning*, 58, 141-227.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması-Denizli/Tavas*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Orsam (2014). *Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye*

- Etkileri Raporu*. Ankara: ORSAM- TESEV Rapor No: 195.
- Öngör, S. (1980). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Polat, S. ve Dostoğlu, N.(2007). Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü Ve Mudanya Örnekleri. *Uludağ University Journal of The Faculty of Engineering*, 12 (1), 61-76.
- Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye’ye Etkileri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1 (3), 114-140.
- Sarı, V. İ.ve Kındap, A. (2018). Türkiye’de Kentsel Yaşam Kalitesi Göstermelerinin Analizi. *Sayıştay Dergisi*, S. 108, Ocak-Mart, 39-72.
- Shookner M. (1998). A Quality of Life Index for Ontario, CSLS Conference on the State of Living Standards and the Quality of Life in Canada. *Ontario Social Development Council*. October 30 – 31.
- Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 57-67.
- Tekeli, İ. (2010). *Mekansal Toplumsal Olanın Bilgibilimi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışı Ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *TESEV Akademi Dergisi*, 2015 (2), 29-63.
- TÜİK (2016), Bölgesel İstatistikler, https://biruni.tuik.gov.tr/bolge_selistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=178&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi= (Erişim Tarihi: 30.08.2018)
- TÜİK (2017), İllerde Yaşam Endeksi, 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, (Erişim Tarihi: 22.02.2017).
- Türksever, N., E. (2001). *Türkiye’de Büyük Şehir Alanlarında Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yöntem Denemesi (Basılmamış Doktora Tezi)*. İstanbul: İTÜ.
- Urk, M. (2010). *Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları*. İstanbul.
- Wish, N.B. (1986). Are We Really Measuring the Quality of Life? Well Being Has Subjective Dimensions, As Well As Objective Ones. *American Journal of Economics and Sociology*, 45 (1), 93-99.

World Health Organization, QOL Group, (1995). The WHO Quality of Life Assessment Instrument (WHOQOL-Bref):The Importance of Its Items For Cross-Cultural Research (Shekhar Saxena, Dawn Carlson, Rex Billington & John Orley on behalf of the WHOQOL Group). *Quality of Life Research*, Vol 10, 711–721.

Yıldız, Ö. (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1),140-169.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page: 321-345

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 13.12.2018
Kabul/Accepted: 13.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**ÇALIŞANLARIN İŞLERİNE
YÖNELİK TUTUMLARI İLE
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN
KARAR VERME STİLLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

***THE EFFECTS OF EMPLOYEES'
ATTITUDES TOWARDS THEIR
WORKS AND THEIR PERSO-
NALITY FEATURES ON DECI-
SION-MAKING STYLES***

Öğr. Gör. İbrahim DURMUŞ

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
ORCID: 0000-0002-3872-2258, ibrahimdurmus@gumushane.edu.tr

Öz

Günümüz çalışma ortamında bireyler işlerine yönelik çeşitli tutumlar sergilemektedirler. İşyerlerinde çalışan bu bireyler farklı kişilik özelliklerinin yanı sıra farklı karar verme stillerine de sahip olabilmektedirler. Daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda bu konular farklı bir şekilde incelenmiştir. Bu açıdan toplamda 404 çalışana uygulanan bu çalışmada özel sektörde çalışan bireylerin işlerine yönelik olumlu tutumlar sergiledikleri bu tutumlarının kişilikleri üzerinde de olumlu etkilerinin olduğu çalışma sonuçları ile ortaya koyulmuştur. Ayrıca çalışanların kişilik özelliklerinin de karar verme stilleri üzerinde genel itibari ile olumlu ve anlamlı etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak uygulamada çalışanların nevrozmin (duygusal dengesizlik) etkisi diğer kişilik özelliklerine göre (dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, deneyime açıklık) daha az olsa da nihai olarak çalışanlarda alt seviyelerde endişe ve stresin olduğunu ortaya koymaktadır. Karar verme stilleri açısından bakıldığında ise çalışanların sadece bağımlı karar verme stilleri negatif ve anlamlı ilişki ortaya koymuştur. Diğer dört değişkende (ani, rasyonel, sezgisel, çekingen) ise pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Sonuç olarak çalışma ile literatüre farklı bakış açıları kazandırabilecektir.

Anahtar Kelimeler: çalışanların işe yönelik tutumu, çalışanların kişilik özellikleri, çalışanların karar verme stilleri.

Abstract

In today's working environment, individuals exhibit various attitudes towards their jobs. These individuals working in the workplace can have different personality characteristics as well as different decision making styles. In previous studies, these issues were examined in a different way. In this study, which is applied to 404 employees in total, the positive results of the attitudes of the indi-

viduals working in the private sector have positive effects on their personalities. In addition, it is understood that the personality traits of the employees have positive and significant effects on the decision-making styles in general. However, in practice, the effect of employees on neuroticism (emotional imbalance) is less than other personality traits (extraversion, responsibility, compliance, openness to experience), but the employees finally find that there is little concern and stress. In terms of decision-making styles, only dependent decision-making styles of employees revealed a negative and significant relationship. In the other four variables (sudden, rational, intuitive, timid) positive and meaningful relationships are obtained. As a result, literature will be made to earn different perspectives.

Keywords: employee attitudes toward work, personality characteristics of employees, employee decision-making styles.

Giriş

Günümüz rekabet ortamında çalışanlar değerli zamanlarının büyük bir kısmını işyerlerinde geçirmektedirler. Çalışanların işleri ile ilgili karşılaştıkları birçok değişken onların işlerine yönelik tutumlarını şekillendirmektedir. Çalışanların hem kişilik özellikleri hem de işlerine yönelik karar verme stilleri çalışma ortamlarında farklılıklar arz edebilir. Bu açıdan farklı iş sektörlerin çalışan bireyler; farklı tutumlar, farklı kişilik özellikleri ve farklı karar verme stilleri ortaya koyabilirler.

Örgütsel araştırmalardaki yeni eğilimlerden biri; bireylerin işlerinde sergiledikleri tutumlar ve çalışanların davranışları üzerindeki etkilerine ilişkin tutumsal açıklamalardır (Judge vd., 1997: 745). Bu çerçevede çalışanların işyerlerinde işe yönelik tutumları oldukça önemlidir. Daha önce yapılan çalışmalarda iş tatmini ve işe yönelik tutum konularına fazlaca yer verilmiştir. Bireylerin işe başlamadan önce işe yönelik tutumlarının (performans ve iş tatmininde olduğu gibi) belirlenmesi gerekmektedir (Josiam vd., 2009: 6). Bireylerin tutumları, davranışları ve kararlarına yaklaşımlarında farklı düşünebilme yetileri ve ahlaki iç görüleri oldukça önemlidir (Zhang vd., 2018: 878). Bu çerçevede uygulama daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak hazır giyim sektöründe genellikle pazarlama işlemleri ile faaliyetlerini sürdüren çalışanların işlerine yönelik sergiledikleri tutumları ve davranışlarının (kişilik özellikleri ve karar verme stilleri çerçevesinde) nasıl farklılıklar gösterdiği teorik bilgiler çerçevesinde ölçülmeye çalışılmıştır.

I. Teori ve Hipotezler

1. İşe Yönelik Genel Tutum

Batı uygarlığı tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde kişinin işine yönelik çalışma şeklini dengeli bir bakış açısı ile korumaktadır. Zira batı medeniyeti bireylerin işlerine yönelik tutumlarının, kariyerlerinin do-

ğal değerlere bağlı olduğunu ortaya koymaktadırlar (Wines ve Lau, 2004: 260-262). Bu açıdan çoğu Avrupa ülkesinde işgücü piyasası dışında kalan kişiler hem toplumlar hem de bireyler için büyük bir sorundur. Çalışma hayatı iyi işleyen bir toplum için değerlidir. Bunun için insanların çalışmaları konusunda onların tutumlarına odaklanmak gerekir (Axelsson vd., 2005: 2). İşe yönelik tutumlar genellikle işyeri ile doğrudan bağlı olan faktörler açısından ölçülür. Çalışanların devamsızlıkları, iş devri, disiplin ve üretkenlikleri bunlara örnek olarak verilebilir (Sokolowska, 2003: 37).

İşyerinde çalışan bireylerin farklı değerlere sahip olmaları başarı algıları ile önemli ölçüde ilişkili olabilmektedir (Posner ve Munson, 1979: 13). Bu durum belirli işlerde çalışan bireylerin kendi faaliyetleri, işinin niteliği ve verimliliğini büyük ölçüde etkileyen şeylerin işe yönelik tutum (zihniyet), değerler ve inançların tamamı olabileceğini ortaya koymaktadır (Anghelache, 2015: 482). O halde organizasyon içerisinde çalışan bireylerin çalışma ortamındaki farklılıkları (birey-organizasyon açısından) büyük öneme sahip olabilmektedir (Bermıss ve McDonald, 2018: 2203).

İşe yönelik olumlu tutum sergileyen bir çalışan; neşeli, kendine güvenen ve iyimser bir bakış açısına sahipken işine karşı olumsuz bir tutum sergileyen birey; başkalarını, çalışma koşullarını ve işin gereklerini eleştirir. Bu açıdan tutumun insanların çalışmaları üzerinde büyük bir etkisi vardır (Clawson ve Hakins, 2000: 93). Bu açıdan Jiuan ve arkadaşları (2001: 71-72) çalışmalarında Singapurluların işlerine yönelik tutumlarını araştırmışlar ve genellikle pek çok Singapurlunun çok çalışmaktan ziyade akıllı çalışmayı tercih edebileceklerini vurgulamışlardır. Ayrıca çalışma verilerine bakıldığında çok çalıştıkları izlenimini uyandırdıklarını ifade etmişlerdir. Çalışanların işlerindeki en önemli ödülün ise başarı hissiyatının olabileceğini dile getirmişlerdir.

***H1:** Çalışanların işe yönelik genel tutumları ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.*

2. Kişilik Özellikleri

Kişilik çalışanların yaptıkları işlerin türüne göre değişiklik gösterebilmektedir (Judge, 1997: 754). Ayrıca çalışanların kişilik özellikleri çevresel durumdan etkileniyor olabilir (Mottus vd., 2016: 5). Bunun için çalışanların çalışma ortamındaki çevresel etkiler dikkate alınmalıdır. Bu açıdan Davies ve arkadaşları çalışmalarında kişilik ve gücün karar verme üzerinde belirgin bir etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır (Davies vd., 2010: 975). Bu durum kişilik ile karar verme davranışının birbirini etkileyebileceğini göstermektedir. Çalışmada çalışanların kişilik özellikleri; dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, deneyime açıklık ve nevrozizm davranışları ile incelenmiştir.

Kajonius ve Giolla (2017: 7) beş faktör kişilik özelliklerini 22 ülke arasında yapmış oldukları çalışmalarında; ABD dışında İngilizce konuşulan ülkelerde uyumluluk faktörü düşük değerler göstermiştir. Kuzey Avrupa Ülkeleri'nin ise birçoğunda uyumluluk değişkeninin yüksek, nevrotizmin ise düşük değerler aldığı gözlemlenmiştir. Romanya'da sorumluluk değişkeni yüksek, nevrotizm düşük iken ve Finlandiya'da hem sorumluluk hem de dışadönüklük değişkeni düşük değerler göstermiştir. Doğu Asya Ülkeleri'nde ise beş faktör kişilik değişkenlerinde düşük değerler gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar kişilik değişkenlerinde coğrafi farklılıkların da etkili olabileceğine işaret etmektedir.

2.1. Dışadönüklük

Dışadönüklük genel itibarı ile pozitif ilişkiler oluşturmaktadır. Yani kişinin zekâsı ile katılımına teşvik etmenin yanı sıra bir netlik ve pozitiflik durumudur (Kocjan ve Avsec, 2017: 198). Bu durum çalışanların örgüt içerisinde yöneticileri veya liderleri tarafından belirli amaçlara yönlendirilebilmelerini de gerekli kılabilmektedir (Schilpzand vd., 2018: 2379). Örneğin Riaz ve arkadaşları (2012: 106) çalışmalarında dışadönüklüğün bağımlı karar verme tarzı üzerinde önemli ve olumsuz bir etkiye sahip olduğu, dışadönüklük ve sorumluluğun çekingen karar verme tarzı üzerinde ise anlamlı ve olumsuz etkisinin olduğunu çalışmalarında vurgulamışlardır. Ayrıca uygulamalarında dışadönüklüğün ani karar verme tarzı üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

***H1a:** Çalışanların işe yönelik genel tutum ile dışadönüklükleri arasında anlamlı ilişki vardır.*

2.2. Sorumluluk

Sorumluluk kişilik boyutu ile yakından ilgilidir (Kocjan ve Avsec, 2017: 198). Bireylerin kişilik özellikleri ise bilgilerin işlenmesi için belirli sorumlulukların üstlenebilmesi yeteneğini gerekli kılmaktadır (Davies vd., 2010: 970). Ayrıca bireyin mesleki açıdan sorumluluğu, görev ve hesap verebilirliği ile ilişkilidir. Yani sorumluluk sahibi bireyler, işini doğru yapıp çalışmaya karşı olumlu tutumlar sergileyebilmektedirler (Anghelache, 2015: 482). Bu açıdan sorumluluk sahibi çalışanların kişilikleri, görev ve hesap verebilme yetenekleri işlerine yönelik tutumlarını şekillendirecektir.

***H1b:** Çalışanların işe yönelik genel tutum ile sorumlulukları arasında anlamlı ilişki vardır.*

2.3. Uyumluluk

Çalışanlar işleri ile ilgili karar verdikten sonra uyumsuzluk meydana geldiğinde meydana gelen uyumsuzluğu azaltmak için karar verme tarzları baskı oluşturacaktır. Bu durum karar vericinin tedbirli, ak-

tif ve karar verirken yüksek kaliteli bileşenleri kullanabilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Allahyani, 2012: 658). Bu açıdan Riaz ve arkadaşları çalışmalarında deneyime açıklığın ve uyumluluğun sezgisel karar verme tarzı üzerinde önemli ve olumlu bir etkisinin olduğuna ve uyumluluk ve nevrotizmin ise bağımlı karar verme tarzı üzerinde önemli ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca çalışmalarında uyumluluk ve nevrotizmin çekingen karar verme tarzı üzerinde önemli ve olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Riaz vd., 2012: 106).

***H1c:** Çalışanların işe yönelik genel tutum ile uyumlulukları arasında anlamlı ilişki vardır.*

2.4. Deneyime Açıklık

Deneyime açıklık literatürde kişiliğin temel bir boyutu olarak incelenmektedir. Hem yapısal hem de motivasyonel bir kavramdır. Bilinçli ve iletişimsel olarak ihtiyaçlar doğrultusunda incelenebilmektedir (McCrae ve Costa, 1997: 825-833). Bu açıdan deneyime açık olan bireyler iyi bir karaktere sahip, yaratıcı, özgün, ilgi alanları geniş ve cüretkârdırlar (McCrae ve Costa, 1987: 87). Örneğin Riaz ve diğerleri çalışmalarında deneyime açık olmanın ve sorumluluk bilincine sahip olmanın rasyonel karar verme tarzı üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Riaz vd., 2012: 106).

***H1d:** Çalışanların işe yönelik genel tutum ile deneyime açıklıkları arasında anlamlı ilişki vardır.*

2.5. Nevrotizm (Duygusal Dengesizlik)

Nevrotizm genellikle psikolojik uyumda ve duygusal istikrarlılıkta eksikliğe işaret eder. Bu tarz kişiler genellikle korkulu, endişeli ve depresif olarak karakterize edilir (Judge vd., 1997: 746). Bu açıdan stresin çalışanlar açısından fazla sayıda bireysel farklılıkları vardır. Stresli bir durumda olan insanların davranışları kişilik özelliklerine ve maruz kaldıkları stresin türüne göre değişebilir (Patocs vd., 2016: 174). Pitel ve Mentel (2017: 219) çalışmalarında nevrotizim ile karar verme stillerini incelemişler ve çatışma teorisi kapsamında nevrotizmin uyumlu ya da uyumsuz karar verme stillerinin algılanan stres düzeyi ile alakalı olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu sebeple yüksek nevrotizim düzeyine sahip bireylerin karar verme stilleri çerçevesinde daha uyumsuz davrandıklarını ifade etmişlerdir. Riaz ve arkadaşları (2012: 106) ise çalışmalarında duygusal dengesizliğin rasyonel karar verme tarzı üzerinde önemli ve olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

***H1e:** Çalışanların işe yönelik genel tutum ile duygusal dengesizlikleri arasında anlamlı ilişki vardır.*

3. Karar Verme Stilleri

Bu literatür çalışmasının amacı karar verme stillerinde bir bireyin seçimini ya da belirli karar verme biçimlerini tercih etmeyi etkileyebilecek bireysel, sosyal ve bağlamsal faktörler ile ilgili güncel bilgiler ile bilimsel literatürü gözden geçirmektir (Martin vd., 2005: 1). Bu açıdan 1990'lı yılların başında bazı teorisyenler karar verme tarzı için bir tanım oluşturmaya çalışmışlar; karar verme stilinin karar verme sürecinde bireyin kullandığı normal bir tarz olarak ifade edilmişlerdir (Allahyani, 2012: 643). Scott ve Bruce ise karar verme stilini; karar verme aşamasında birey tarafından aktarılan normal ve öğrenilmiş bir cevap şekli olarak tanımlamışlardır. Ayrıca bu durumun kişilik özelliklerinden biri olarak değil alışkanlığa dayalı bir eğilim olduğunu vurgulamıştır (Scott ve Bruce, 1995: 820).

Organizasyonlarda bugünün işi yarına bırakılıyor ise karar sürecinde aksaklıklar olabilir. Bu açıdan organizasyonlarda bazı kararlar sorgulanmalıdır. Ayrıca çalışılan birimin nitelikleri bireylerin karar verme sürecindeki tutumlarını etkileyebilmekte ve seçim yapma biçimlerini şekillendirebilmektedir (Uğurlu, 2013: 255-260). O halde çalışanların tekrarlanan davranışları, sıradan cevapları, alışkanlıkları ve rutin çözümlerinin mevcut duruma uyarlanması karar verme stilleri kategorilerinde incelenebilecektir (Bajwa vd., 2016: 39).

H2: Çalışanların kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.1. Ani Karar Verme Stili

Çalışanlar başka kişilere güven duymadıkları zamanlarda ve belirsizliğin fazla olduğu durumlarda ani karar verme eğilimine sahip olmaktadır (Gati vd., 2012: 9). Baiocco ve arkadaşları çalışmalarında ani, sezgisel ve rasyonel karar verme stilleri arasında güçlü ilişkiler elde etmişlerdir (Baiocco vd., 2009: 968). Thunholm ise çalışmasında sezgisel kararların ani karar verme ile büyük benzerliklerinin olduğunu, zira sezgisel karar vericilerin de ani karar vericiler gibi hızlı karar verdikleri sonuçlarına ulaşmıştır (Thunholm, 2009: 320). Çalışanların işlerine yönelik kararlarda bazı durumlarda hızlı karar almaları gerekebilir. Uygulamada çalışanların işe yönelik kararları genel itibarı ile ölçülmeye çalışılmıştır.

H2a: Çalışanların kişilik özellikleri ile ani karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.2. Sezgisel Karar Verme Stili

Sezgileri ile hareket eden karar vericiler geçmişteki olayları daha kolay hatırlar ve gelecekte olması muhtemel olaylara da rahatlıkla hakim olabilirler (Schwenk, 1988: 43). Sezgiler karar verme sürecinde önemli

ve gereklidir. Sezgisel kararlar bilgiden çok duygular ve kişisel sonuçlara dayanan ayrıntılara dikkat çekmektedir. Ayrıca bu tarzdaki karar vericiler yoğun ilgi gören ve şansa inanarak risk alma eğiliminde olan bireylerden oluşmaktadır (Martin vd., 2005: 7-8). Dolayısı ile sezgilerine güvenen çalışanlar kendi öngörülerini ile işlerine yönelik kararlar alabileceklerdir. Bu durumda üstlerinden destek almaları gerekmektedir.

H2b: Çalışanların kişilik özellikleri ile sezgisel karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. Rasyonel Karar Verme Stili

Rasyonel kararlar örgütlerin hedefleri içerisinde alternatiflerin ve sonuçların incelenmesinde tam bilgiye sahip olunmasını ifade etmektedir (Choo, 1996: 329). Yani bu karar verme stili bireylerin karar süreçlerinde belirsizliğin minimum düzeyde olduğu ve karar sürecinde kontrolün fazla olduğu durumları ifade etmektedir (Allwood ve Salo, 2012: 37). İşyerlerinde çalışanlar rasyonel kararlar ile risk ve belirsizlik katsayılarını minimum düzeyde tutabilirler. Bu açıdan Bovol'ar ve Orosova (2015: 118) çalışmalarında rasyonel karar verme tarzını tercih eden bireylerin aşırı güvene sahip olan bireyler olduğunu ortaya koymuşlardır.

H2c: Çalışanların kişilik özellikleri ile rasyonel karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.4. Bağımlı Karar Verme Stili

Çalışanlar bağımlı karar verme stilinde kendi başlarına karar almaktan ziyade başkalarının yardımlarına ihtiyaç duyabilmektedirler. Başka bir ifade ile bu tarz karar vericiler başkalarının tavsiyelerine önem vererek onların doğruyu bileceğine inanırlar. Bu bireyler eylemlerin sonuçları hakkında daha iyimser olup değerlendirmelerinde daha az rasyonel davranmaktadırlar (Halis, 2002: 52). Bağımlı karar verme durumu örgüt içerisinde çalışanların fikirleri önemsenmiyor ise kendiliğinden oluşabilir nitelikler de taşıyabilir. Yani çalışanlar faaliyetlerini kurallara göre gerçekleştiriyor iseler çalışan işi ile ilgili yönetime bağımlı bir şekilde kararlar alabilir.

H2d: Çalışanların kişilik özellikleri ile bağımlı karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.5. Çekingen Karar Verme Stili

Bu tarz karar verme eğilimine sahip bireylerde bir güven eksikliği söz konusudur. Zira bireyler kendi kararlarını erteleyerek sorumluluklarını yerine getirmeyip herhangi bir eylemde bulunmazlar (Khasawneh vd., 2011: 311). Hestand (2012: 53) çalışmasında girişimcilerin beş karar ver-

me stilini tercihlerini incelemiştir. Çalışmasında rasyonel (%29), sezgisel (%23), bağımlı (%21), ani (%15) ve çekingen (%12) karar verme stillerini ne oranda tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır. Çalışmada 250 girişimcinin en az çekingen karar verme en fazla rasyonel karar verme stilini tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

H2e: Çalışanların kişilik özellikleri ile çekingen karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

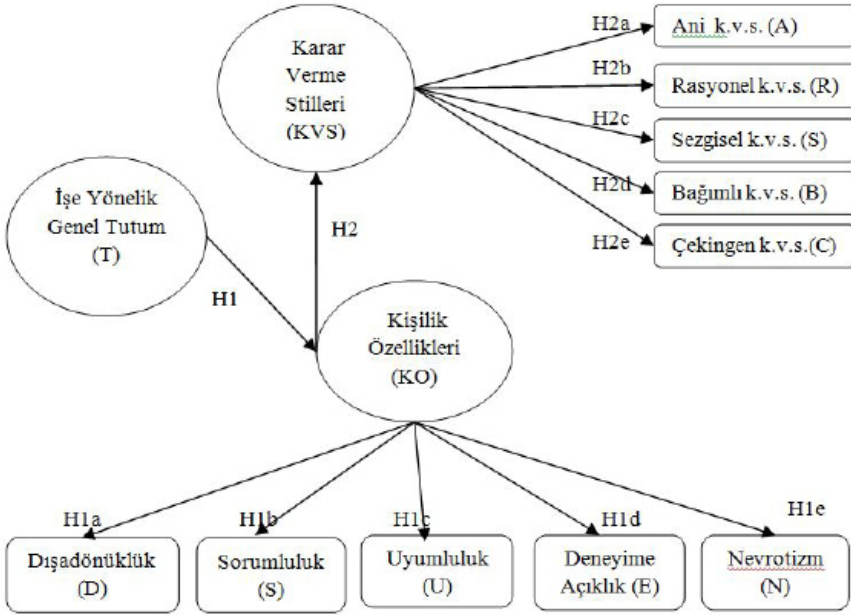
4. Araştırma Yöntemi

Uygulamada daha önceki çalışmalarda çalışanların işe yönelik tutumları, kişilik özellikleri ve karar verme tarzları incelenerek; McCrae ve Costa (1987), Digman (1990), Leana vd. (1992), Scott ve Bruce (1995), Judge vd. (1997), Goldberg (1999), Osmonbekov vd. (2009) Riaz vd., (2012), Jin ve Lukz (2013) ve Durmuş (2016) tarihlerinde kullandıkları ölçekler dikkate alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada faydalanan ölçekler tablo1’de gösterilmiştir.

Uygulama Türkiye’de Bayburt ve Gümüşhane illerinde özel sektörde faaliyette bulunan konfeksiyon alanında (giyim mağazaları) 421 çalışana tesadüfi örneklem metodu ile yüzyüze anket yöntemi uygulanmıştır. Anketlerin 17 tanesi eksik doldurulduğu için 404 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışmada 5’li Likert ölçeği kullanılmıştır. Uygulama anketinde 58 adet soru yer almaktadır. Uygulama ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,884 olarak bulunmuştur. Bu sonuç güvenilir veri kaynağı oluşturmaktadır (Kleftaras ve Vasilou 2016: 68).

4.1. Araştırmanın Hipotez Modeli ve Değişkenleri

Çalışmanın hipotez modeli gerçekleştirilirken daha önce yapılan çalışmalar genellikle; çalışanların işlerine yönelik tutumları, beş faktör kişilik özellikleri ve karar verme stilleri farklı olarak incelenmiştir. Uygulamada daha önceki çalışmalardan farklı olarak değişkenler bir bütün olarak değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın modeli aşağıda şekil 1 ‘de verilmiştir.

Kaynak: McCrae ve Costa 1987; Digman 1990; Leana vd. 1992; Scott ve Bruce 1995; Judge vd. 1997; Goldberg 1999; Osmonbekov vd. 2009; Riaz vd., 2012; Jin ve Lukz 2013; Durmuş 2016; Durmuş ve Battal 2018.

Şekil 1. Hipotez Modeli

Uygulamada şekil1 incelendiğinde çalışanların işe yönelik tutumları ve kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkiler söz konusu olabilecektir. Ayrıca çalışanların kişilik özellikleri ile karar verme tarzları üzerinde de anlamlı ilişkiler olabileceği ifade edilmektedir. Uygulamada değişkenler Çalışanların İşe Yönelik Genel Tutumu (T), Karar Verme Stilleri (KVS); Ani (A), Rasyonel (R), Sezgisel (S), Bağımlı (B), Çekingen (C) ve Kişilik Özellikleri (KO); Dışadönüklük (D), Sorumluluk (S), Uyumluluk (U), Deneyime Açıklık (E), Nevrotizm (N) olarak sembolize edilmiştir.

Tablo 1. Uygulamada Kullanılan Ölçekler

Ölçek	Mad-deler	Kaynak
Tutum (T)	6	Leana vd. 1992; Clawson ve Haskins 2000; Jiuian vd. 2001; Osmonbekov vd. 2009; Jin ve Lukz 2013; Durmuş 2016
Ani Karar Verme (A)	5	Scott ve Bruce, 1995; Thunholm 2009; Riaz vd. 2012
Rasyonel Karar V.(R)	5	Scott ve Bruce, 1995; Thunholm 2009; Riaz vd. 2012
Sezgisel Karar V. (S)	5	Scott ve Bruce, 1995; Thunholm 2009; Riaz vd. 2012
Bağımlı Karar V. (B)	5	Scott ve Bruce, 1995; Thunholm 2009; Riaz vd. 2012
Çekingen Karar V. (C)	5	Scott ve Bruce, 1995; Riaz vd. 2012
Dışadönüklük (D)	5	McCrae ve Costa 1987; Digman 1990; Judge vd. 1997; Goldberg 1999
Sorumluluk (S)	5	McCrae ve Costa 1987; Digman 1990; Judge vd. 1997; Goldberg 1999
Uyumluluk (U)	4	McCrae ve Costa 1987; Digman 1990; Goldberg 1999
Deneyime A. (E)	4	McCrae ve Costa 1987; Digman 1990; Goldberg 1999
Nevrotizm (N)	5	McCrae ve Costa 1987; Digman 1990; Judge vd. 1997; Goldberg 1999

Çalışmada gerçekleştirilen hipotez modeline ilişkin yararlanılan kaynaklar incelendiğinde, çalışanların işe yönelik tutumların ölçeğinde; Leana vd. (1992) çalışmasından 1 soru Clawson ve Haskins (2000) çalışmasından 1 soru Jiuian vd. (2001)'in çalışmasından 1 soru Osmonbekov vd. (2009) uygulamalarından 1 soru Jin ve Lukz (2013)'ten 1 soru ve Durmuş (2016)'nın çalışmasından 1 soru alınmıştır. Çalışanların karar verme stilleri ölçeğinde; Scott ve Bruce (1995)'un çalışmasından 15 soru Thunholm (2009)'un çalışmasından 5 soru ve Riaz vd. (2012)'nin çalışmalarında ise 5 soru ölçeğe eklenmiştir. Çalışanların beş faktör kişilik özellikleri ölçeğinde ise; McCrae ve Costa (1987)'nin çalışmalarından 10 soru Digman (1990)'in çalışmasından 4 soru Judge vd. (1997)'nin uygula-

malarından 3 soru Goldberg (1999)'in çalışmasından 6 soru çalışma ölçeğine eklenmiştir.

4.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmada günümüz teknoloji dünyası dikkate alınarak işyerinde çalışan bireylerin işlerine yönelik tutumları, kişilik özellikleri ve iş ile ilgili kararlarında hangi karar verme stillerini kullandıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Zira işe yönelik olumlu tutumlar veya olumsuz tutumlar ortaya koyan bireylerin kişilikleri bu durumlardan etkilenebilmekte ve dolayısıyla ile karar verme stillerini şekillendirebilmektedir.

4.3. Araştırmanın Demografik Verileri

Uygulamaya katılanlar ile ilgili demografik veriler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Demografik Veriler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Eğitim	Frekans	Yüzde
Kadın	196	48,5	Gümüşhane	213	52,7
Erkek	208	51,5	Bayburt	191	47,3
Toplam	404	100,0	Toplam	404	100,0
Gelir	Frekans	Yüzde	Yaş	Frekans	Yüzde
200-1000	25	6,2	18 ve altı	32	7,9
1001-1700	173	42,8	19-24	124	30,7
1701-2400	142	35,1	25-30	117	29
2401-3100	42	10,4	31-36	82	20,3
3101 ve üzeri	22	5,5	37 ve üzeri	49	12,1
Toplam	404	100,0	Toplam	404	100,0

Tablo2’deki demografik verilere bakıldığında çalışmaya katılan 404 çalışanın Gümüşhane (%52,7) ve Bayburt (%42,3) illerinde faaliyette bulunan hazır giyim ürünlerinin satıldığı mağazalarda çalışan bireylerden oluşmaktadır. Bu çalışanların çoğu erkek bireylerden (%51,5) oluşmakta olup aylık ortalama 1001-1700TL (%42,8) gelire sahip 19-24 yaş (%30,7) ve 25-30 (%29) yaş aralığında olan bireylerden olduğu anlaşılmaktadır. Demografik veriler incelendiğinde çalışanların genel itibari ile aylık gelirlerinin düşük (Türkiye şartlarında değerlendirildiğinde) olduğu ve genç bireylerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

4.4.Araştırmanın Faktör ve Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Gerçekleştirilen çalışma SPSS 22 paket programı ile analiz edilmiş olup geçerlilik ve güvenilirliğe tabi tutulduktan sonra AMOS 21 paket programı yardımı ile de doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Çalışmanın örneklem büyüklüğü 404 çalışan olup % 95 güven seviyesinde % 5 örneklem hatası dikkate alınarak uygulanmıştır (Battal vd., 2017a: 13; Merdan, 2017b: 330; Yıldız vd., 2017: 322). Çalışma sonuçlarının uygunluğunu tespit edebilmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi gerçekleştirilmiş ve KMO değeri ,875 olarak hesaplanmıştır. KMO değerine bakıldığında çalışmanın kabul edilebilir bir veri uyumu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmanın faktör analizi sonuçları mükemmel uyuma sahip olduğu sonuçlarını ortaya koymaktadır (Özdamar, 2003: 58-140).

Ölçeğin güvenilirliğini ortaya koyan Cronbach Alpha ile iç tutarlılıkları hesaplanmış ve bu oran 0,884 olarak bulunmuştur (Battal vd., 2017b: 8). Çalışanların işe yönelik tutumları 0,897 olarak bulunmuştur. Karar verme stilleri ölçeğinin her boyutu için güvenilirlik katsayıları; ani karar verme stilinde 0,814, rasyonel karar verme stilinde 0,865, sezgisel karar verme stilinde 0,841, bağımlı karar verme stilinde 0,832 ve çekingen karar verme stilinde 0,811 olarak bulunmuştur. Beş faktör kişilik özelliklerinde ise; dışa dönüklük 0,774, sorumluluk 0,815, uyumluluk 0,863, deneyime açıklık 0,804 ve nevrozizmde ise 0,786 olarak bulunmuştur (Kajonius ve Giolla, 2017: 4). Bu sonuçlar tüm verilerin güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin toplam varyansa katkısı 68.73 olarak bulunmuştur (Allahyanı, 2012: 652). Uygulama-nın anlamlılığını ortaya koyan p (sig.) değeri $p = 0,000$ olduğu görülmüştür (Merdan, 2017a: 2034). Uygulamanın faktör ve güvenilirlik analizleri sonuçları tablo3'te verilmiştir.

Tablo 3. Faktör ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları Tablosu

Faktörler		Alpha (Yüzde)	Açıklanan Var-yans	Faktör Yük-leri	R ²
T1	Bu işi yapmaktan zevk alıyorum.	,857 (%85,7)	9.126	0.56	0.31
T2	Bu işi yaparken eğleniyorum.			0.70	0.49
T3	Yaptığım işten memnunum.			0.71	0.50
T4	Bu işe yönelik genel tutumum iyidir.			0.66	0.44
T5	Yaptığım işe oldukça bağlıyım.			0.68	0.46
T6	İşime gerekli özeni gösteririm.			0.83	0.69
A1	İşim ile ilgili genellikle ani karar veririm.	,646 (%64,6)	5.753	0.65	0.42
A2	İşim ile ilgili düşünmeden karar veririm.			0.64	0.41
A3	İşim ile ilgili karar alırken üzerinde fazlaca düşünmem.			0.62	0.38
A4	İşim ile ilgili karar verirken o anda doğal olan ne ise onu yaparım.			0.58	0.34
A5	İşim ile ilgili konularda çabuk karar veririm.			0.60	0.36
R1	İşim ile ilgili karar verirken ilgili bilgileri iki kere kontrol ederim.	,836 (%83,6)	7.324	0.78	0.61
R2	İşim ile ilgili karar verirken bütün seçenekleri incelerim.			0.81	0.66
R3	İşim ile ilgili kararlar dikkatli düşünmemi gerektirir.			0.85	0.72
R4	İşim ile ilgili karar alırken belirlenmiş amaçlarla ilgili farklı seçenekleri dikkate alırım.			0.74	0.55
R5	İşim ile ilgili mantıklı ve sistematik bir yolla karar veririm.			0.80	0.64

S1	İşim ile ilgili karar alırken sezgilerime güvenirim.	,612 (%61,2)	5.127	0.65	0.42
S2	İşim ile ilgili genellikle doğruluğunu hissettiğim kararlar veririm.			0.45	0.20
S3	İşim ile ilgili karar verirken duygularıma güvenirim.			0.74	0.55
S4	İşim ile ilgili karar alırken hislerime ve kendi tepkilerime güvenirim.			0.72	0.52
S5	İşim ile ilgili aldığım kararın doğru olduğunu hissetmem, mantıklı olmasından daha önemlidir.			0.50	0.25
B1	İşim ile ilgili karar verirken başkalarının yardımına sık sık ihtiyaç duyarım.	,748 (%74,8)	6.485	0.62	0.38
B2	İşimde başkalarının desteğine sahipsem iş ile ilgili karar vermem daha kolay olur.			0.65	0.42
B3	Yaptığım işte birinin bana yol göstermesi hoşuma gider.			0.45	0.20
B4	İşimde başkalarının tavsiyelerinden yararlanırım.			0.58	0.34
B5	Diğer insanlardan destek gördüğüm zaman işim ile ilgili karar vermem daha kolay olur.			0.75	0.56
C1	Üzerimde baskı hissettiğim sürece işimde karar almaktan kaçınırım.	,657 (%65,7)	5.265	0.33	0.11
C2	İş ile ilgili kararlarımı genellikle son dakikada veririm.			0.51	0.26
C3	İşim ile ilgili kararlarımı ertelerim, son ana bırakırım.			0.24	0.57
C4	İşim ile ilgili kararımı eğer mümkün ise sonraki zamana bırakırım.			0.56	0.31
C5	İşim ile ilgili düşünmem beni rahatsız ettiği için pek çok iş kararımı ertelerim.			-0.09	0.0080

D1	Bu işi yaparken müşterilerle fazla muhabbetimiz oluyor.	,723 (%72,3)	5.816	0.81	0.66
D2	Bu işte kendimi oldukça aktif hissediyorum.			0.70	0.49
D3	Yaptığım işi seviyorum.			0.69	0.48
D4	Bu işte kendimi yalnız hissetmiyorum.			0.78	0.61
D5	Yaptığım işi eğlenceli hale getiriyorum.			0.77	0.59
S1	İşimde çalışkan olduğumu düşünüyorum.	,761 (%76,1)	6.286	0.72	0.52
S2	İşime gerekli özeni gösteririm.			0.63	0.40
S3	İşimde oldukça dikkatli davranırım.			0.65	0.42
S4	Yaptığım işte kendime güveniyorum.			0.68	0.46
S5	İşimle ilgili yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.			0.73	0.53
U1	Yaptığım işte insanlara karşı saygılı davranıyorum.	,846 (%84,6)	7.141	0.75	0.56
U2	Çalışma arkadaşlarımla uyum içerisindeyim.			0.77	0.59
U3	İşyerinde etrafımdaki insanlara güvenirim.			0.64	0.41
U4	İşimde hoşgörülü davranırım.			0.80	0.64
E1	İşim ile ilgili yaratıcı fikirler ortaya koyabiliyorum.	,712 (%71,2)	5.353	0.65	0.42
E2	Yaptığım iş ile alakalı merak ettiğim hususları araştırırım.			0.78	0.61
E3	İşte diğer arkadaşlarım ile uyumlu çalışıyorum.			0.68	0.46
E4	İşte karmaşık durumlara çözüm üretebiliyorum.			0.71	0.50

N1	Bu işi yaparken sakin davranamıyorum.	,614 (%61,4)	5.054	0.52	0.27
N2	Bu işte rahat değilim.			0.38	0.14
N3	Bu işi yaparken sabırlı davranamıyorum.			0.63	0.40
N4	Bu işi yaparken duygularımı bir kenara bırakamam.			0.56	0.31
N5	Bu işte kendimi güvensiz hissediyorum.			-0.07	0.0049

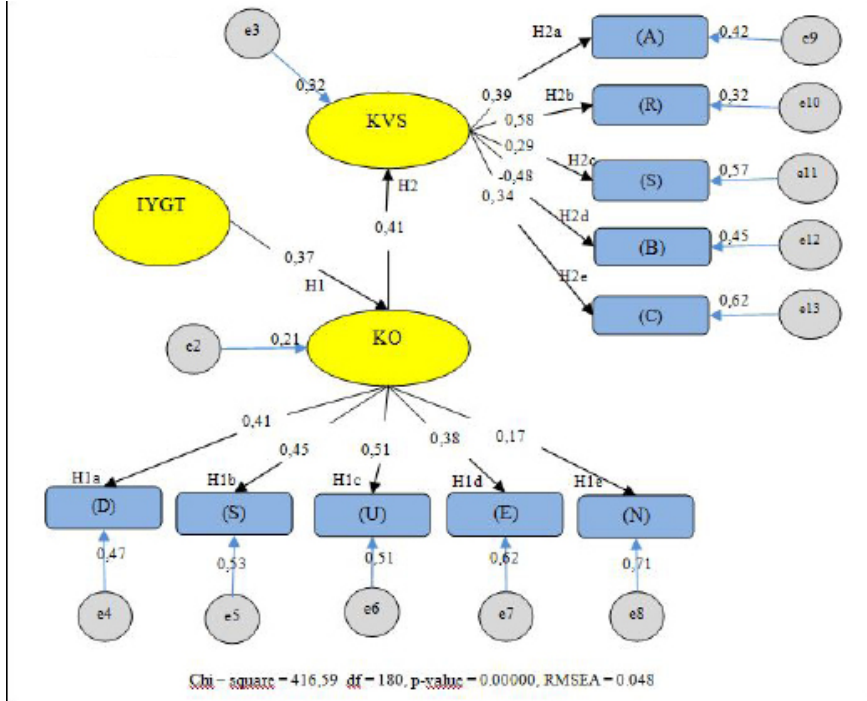
Tablo3'teki faktörler genel olarak değerlendirildiğinde modele en fazla katkı sırası ile çalışanların işlerine yönelik tutumları (T/9.126), rasyonel karar verme stili (R/7.324), çalışanların uyumluluğu (7.141), bağımlı karar verme stili (B/6.485), çalışanların sorumluluğu (S/6.286), çalışanların dışadönüklüğü (D/5.816), ani karar verme stili (A/5.753), çalışanların deneyime açıklıkları (E/5.353), çekingen karar verme stili (C/5.265), sezgisel karar verme stilleri (S/5.127) ve nevrotizm (N/5.054) özellikleri olarak sıralanmıştır. Bu sonuçlar çalışanların işlerine yönelik tutumları ile kişilik özellikleri ve karar verme stilleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmanın faktör yükleri genel itibari ile değerlendirildiğinde pozitif katsayılar içermektedir.

Uygulamada oluşturulan model faktör yükleri açısından değerlendirildiğinde; çalışanların tutumu açısından modele en fazla katkıyı (T6/0.83) çalışanların işlerinde gerekli özeni gösterdikleri maddesidir. Çalışanların ani karar verme tarzı açısından en fazla katkıyı (A1/0.65); çalışanların işleri ile ilgili genellikle ani karar verdikleri değişkendir. Çalışanların rasyonel karar verme tarzı açısından en fazla katkıyı (R3/0.85); çalışanların işleri ile ilgili kararların dikkatli düşünmelerini gerektiren değişkendir. Bağımlı karar verme stili açısından ise (B5/0.75); çalışanların diğer insanlardan destek gördükleri zaman işleri ile ilgili kararları daha kolay aldıklarını ifade etmişlerdir. Çalışanların çekingen karar verme stilleri açısından ise en fazla katkıyı (C4/0.56); işleri ile ilgili kararları mümkün ise bir sonraki zamana bıraktıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışanların kişilik özellikleri açısından bakıldığında ise; dışadönüklüklerine en fazla katkıyı (D1/0.81); bu işi yaparken müşteriler ile fazla diyaloga girdiklerini vurgulamışlardır. Çalışanların sorumlulukları açısından değerlendirildiğinde en fazla katkı (S5/0.73); işleri ile ilgili yeterli bilgilere sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Çalışanların uyumlulukları açısından bakıldığında (U4/0.80); işlerinde hoşgörülü davrandıklarını vurgulamışlardır. Çalışanların deneyime açıklıkları açısından ise (E2/0.78);

yaptıkları işler ile alakalı merak ettikleri hususları araştırdıklarını dile getirmişlerdir. Çalışanların nevrozizm davranışları açısından ise en fazla katkıyı (N3/0.63); işlerini yaparken sabırlı davranmadıklarını ifade etmişlerdir.

4.5. IYGT KO ve KVS'nin Path Diyagramı ve Analiz Sonuçları

Şekil 2: Çalışanların İşlerine Yönelik Tutumları, Kişilik Özellikleri ve İş ile İlgili Karar Verme Tarzları

Gerçekleştirilen uygulamada Yapısal Eşitlik Modeli sonuçlarına göre RMSEA = 0.048 ile kabul edilebilir veri uyumu olduğunu göstermektedir. Çalışmanın serbestlik derecesi veren $\chi^2/sd = 2,03$ olarak bulunmuştur. Çalışmada GFI = 0.93, CFI = 94, NFI = 0.90 ve IFI = 0.95 olarak bulunmuştur (Battal vd., 2017a: 19; Battal vd., 2017b: 13). Bu sonuçlar güvenilir veri kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır (Gautum ve Kumar, 2011: 14). Uygulamada ortaya koyulan hipotezler H1, H1a, H1b, H1c, H1d, H1e ve H2, H2a, H2b, H2c, H2d, H2e hipotezleri kabul edilmiştir. Yani sonuçlar göstermektedir ki; çalışanların işlerine yönelik genel tutumları ile çalışanların kişilik özellikleri arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler vardır (H1, H1a, H1b, H1c, H1d, H1e). Ayrıca çalışanların kişilik özellikleri ile karar verme tarzları arasında da H2d (negatif ve anlamlı ilişki) hipotezi dışında pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

Çalışmada hipotezler değerlendirildiğinde; çalışanların işlerine

yönelik genel tutumları ile kişilik özellikleri üzerinde pozitif ve anlamlı ilişkiler (0,37) elde edilmiştir. Yani çalışanların işe yönelik tutumları ile kişilik özellikleri en fazla tercih edilenden bakıldığında uyumlulukları (0.51), sorumlulukları (0.45), dışadönüklükleri (0.41), deneyime açıklıkları (0.38) ve duygusal dengesizlikleri (0.17) arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Burada çalışanların duygusal dengesizliklerinin (nevrotizm) diğer kişilik özelliklerinden az ama nihai olarak etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışanların kişilik özellikleri ile karar verme tarzları arasında da genel itibari ile pozitif ve anlamlı (0.41) ilişkiler olduğu görülmektedir. Yani sırası ile rasyonel kararlar (58), ani kararlar (39), çekingen kararlar (34) ve sezgisel kararlar (29) ile pozitif ve anlamlı ilişkiler elde edilmiş iken bağımlı karar verme stilini tercih eden bireylerde (-0.48) negatif ve anlamlı ilişkilere ulaşılmıştır. Bağımlı karar verme stili, karar verme stilleri açısından düşünüldüğünde tüketicilerin bu davranışı işleri ile ilgili durumlarda fazla dikkate almadıklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Günümüz çalışma ortamında çalışanların işlerine yönelik tutumlarında, kişilik özelliklerinde ve karar verme stillerinde onları etkileyebilecek birçok faktör söz konusu olabilmektedir. Zira her örgütün farklı organizasyon yapısı ve kültürel özellikleri söz konusu olmaktadır. İşyerlerinde çalışanlar çeşitli imkânlar veya imkânsızlıklar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bunun için çalışma sonuçları değerlendirilirken uygulama sonuçlarına etki edebilecek birçok bağımsız değişken değerlendirmeye tabi tutulamamış olabilir. Bu açıdan elde edilen sonuçlar çalışanların işe yönelik tutumu, kişilik özellikleri ve karar verme stilleri çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada teorik kısımda verilen örnek çalışmalar dikkate alındığında; çalışanların işlerine yönelik tutumları açısından bakıldığında, Axelsson vd. (2005) ve Josiam vd. (2009) çalışan bireylerin tutumlarına odaklanmanın önemli olduğu, Wines ve Lau (2004) çalışanların işlerine yönelik tutumlarının değerler ile şekil alacağını, Sokolowska (2003) ise tutumun işyerine bağlı olan faktörler açısından ölçülmesi gerektiğine, Anghelache (2015) tutum için değerlerin ve inançların önemine, Posner ve Munson (1979) farklı değerlere sahip olan bireylerin başarılarındaki önemine, Jiuan vd. (2001) başarı hissiyatına ve Clawson ve Hakins (2000) ise işe yönelik olumlu tutumun iş üzerindeki etkisinin önemli olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu sonuçlar uygulamayı destekler niteliktedir. Çünkü çalışanların işlerine yönelik tutumları genel itibari ile pozitif değerler oluşturmaktadır. O halde çalışanların işlerine yönelik tutumlarında memnuni-

yet düzeylerinin yüksek olduğunu, işlerini mutlu bir şekilde yerine getirdiklerini anlaşılabilmektedir. Başka bir açıdan çalışanların işlerine yönelik olumlu tutumları sevdikleri işi yaptıklarını da düşünmemize sebep olabilir.

Uygulamada çalışanların kişilik özellikleri dikkate alındığında; Mottus vd. (2016) çalışmalarında çalışanların kişilik özelliklerinin çevresel durumlardan etkilenebileceği, Riaz vd. (2012) çalışmalarında kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerinde etkilerinin olduğu, Kocjan ve Avsec (2017) çalışanların dışadönüklüğünün pozitif değerler oluşturabileceğini, Anghelache (2015) sorumluluk sahibi bireylerin işlerini doğru yaptıklarını ve olumlu tutumlar sergilediklerini, Allahyanı (2012) karar verme stillerinin uyumsuzluğu azalttığını, Riaz vd., (2012) deneyime açıklığın rasyonel karar verme tarzı üzerinde pozitif etkisinin olduğunu çalışmalarında ortaya koymuşlardır. Bu sonuçlar çalışmada oluşan sonuçları destekler niteliktedir. Zira çalışanların işlerine yönelik tutumları ile kişilik özellikleri ve kişilik özelliklerinin de karar verme stilleri üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri olduğu çalışma sonuçları ile ortaya koyulmuştur. Çalışanların işlerine yönelik olumlu tutumları uyumluluk, dışadönüklük, sorumluluk, deneyime açıklık ve nevrozizm gibi kişilik özelliklerini pozitif yönde etkilemektedir. Çalışanların duygusal dengesizlikleri (nevrozizm) açısından bakıldığında Pitel ve Mentel (2017) nevrozizm seviyesi yüksek olan bireylerin karar verme stilleri çerçevesinde uyumsuz davrandıklarını vurgulamışlardır. Ancak gerçekleştirilen çalışmada çalışanların duygusal dengesizlikleri olsa da bağımlı karar verme stili dışında diğer karar verme stilleri üzerinde anlamlı ve pozitif etkiler oluşturduğu görülmektedir. O halde çalışanların duygusal dengesizlikleri bağımlı karar verme tarzlarını olumsuz ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Bu durum çalışanın duygusal bozukluğu durumunda karar verirken başkalarının görüşlerini dikkate almadığı veya başkalarına bağlı kalmadığını ortaya koymaktadır.

Çalışmaya çalışanların karar verme stilleri açısından bakıldığında; Davies vd., (2010) kişiliğin karar verme üzerinde etkisi olduğunu, Scott ve Bruce (1995) çalışmalarında karar verme stillerinin alışkanlığa dayalı bir eğilim olduğunu, Bajwa vd. (2016) alışkanlıkların ve rutin çözümlerin karar verme stilleri ile incelenebileceğini, Baiocco vd. (2009) ani, sezgisel ve rasyonel kararlar arasında ilişkiler olduğunu, Thunholm (2009) sezgisel karar verenlerin ani karar verenler gibi hızlı karar alabileceklerini, Baval'ar ve Orosova (2015) rasyonel karar vericilerin aşırı güvene sahip olduklarını, Hestand'ın (2012) çalışmasında en fazla rasyonel karar verme stilinin en az ise çekingen karar verme stilinin tercih edildiği çalışmalarında ortaya koymuşlardır. Uygulamada sadece bağımlı karar verme tarzı ile çalışanların kişilik özellikleri arasında ters ilişkiler elde edilmiştir. Diğer dört faktörde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuçlar genel

itibari ile incelendiğinde çalışanların işlerine yönelik olumlu tutumları kişilik özelliklerini olumlu bir şekilde etkilemekte, kişilik özellikleri ise karar verme tarzlarını bağımlı karar verme stili dışında pozitif yönde etkilemektedir. O halde çalışanların uyumluluk, dışadönüklük, sorumluluk, deneyime açıklık ve nevrozizm gibi kişilik özellikleri rasyonel, çekingen, sezgisel ve ani karar verme stillerini pozitif olarak etkilemektedir. Uygulamada işe yönelik tutum ve kişilik özellikleri çalışanlarda en fazla rasyonel karar verme stilini tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu durum çalışanların işlerine yönelik karar alırken genellikle belirliliğin fazla olduğu yani risk ve belirsizliğin az olduğu ortamlarda faaliyette bulduklarını ortaya koymaktadır. Bağımlı karar verme stili açısından bakıldığında ise çalışanların yapacakları işlerin veya iş tanımlarının açık bir şekilde ifade ediliyor olması onları bağımlı karar verme stilini tercih etmelerinden alıkoyabilir.

Araştırmanın Sınırları ve Gelecek Araştırmalar

Çalışma eldeki imkânlar çerçevesinde 2018 yılında Türkiye’de Gümüşhane ve Bayburt illerinde hazır giyim ürünleri satan mağazalar üzerinde 404 çalışan ile sınırlı tutulmuştur. Uygulama ölçeği gerçekleştirilirken çalışanların psikolojik durumları, ast-üst ilişkileri, aile yapıları, iş tatmini ölçütleri, çalışma koşulları, kültürel değer yargıları, ekonomik ve sosyo-politik gelişmeler dikkate alınmamıştır. Bu açıdan çalışma bu değer ölçütleri açısından da farklı iş kollarında uygulanabilir nitelik taşımaktadır.

Çalışmada genel itibari ile çalışanların işlerine yönelik olumlu tutumlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışma verileri elde edilirken çalışanların bu olumlu tutumlara işten ayrılma riskinin/endişesinin kararlarını değiştirebileceklerine sebep olabileceği de düşünülmesi gereken bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Geçmişte yapılan çalışmalar, bugünkü çalışmalar ve gelecekte yapılacak olan çalışmalar dikkate alındığında; çalışanların iş hayatındaki sosyal ilişkileri, aile hayatındaki bireyler arasındaki ilişkileri ve dış çevrelerindeki sosyo-kültürel ortamın etkilerinin ölçülmesi önem arz etmektedir. Bu açıdan çalışmada elde edilen sonuçlar gelecek araştırmalara katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Her çalışma bireylerin hayata bakışlarına yön verebilir ve akıllarında oluşabilecek soru işaretlerine çözümler üretebilir. Bunun için çalışmada kullanılan ölçekler farklı kültürlere (bölgesel, ulusal veya uluslar arası) sahip bireyler üzerinde de uygulanarak literatüre yeni bakış açıları kazandırılabilir. Ayrıca çalışanların işlerine yönelik tutumları, karar verme tarzları ve kişilik özellikleri gözlem yöntemi kullanılarak dışarıdan bir araştırmacı tarafından daha objektif bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulabilir.

Kaynakça

- Allahyani, M. H. A. (2012). The Relationship Between Cognitive Dissonance and Decision-Making Styles in A Sample of Female Students At The University of Umm Al Qura. *Education*, 132 (3), 641-663.
- Allwood, C. M. ve Salo, I. (2012). Decision-Making Styles and Stress. *International Journal of Stress Management*. 19 (1), 34-47.
- Anghelache, V. (2015). A Preliminary Research Concerning The Relationship Between Mentality Towards Work and Professional Responsibility. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 187, 481-486.
- Axelsson, L., Andersson, I., Hakansson, A. ve Ejlertsson, G. (2005). Work Ethics and General Work Attitudes in Adolescents are Related to Quality of Life, Sense of Coherence and Subjective Health- A Swedish Questionnaire Study. *BMC Public Health*, 5 (103), 1-10.
- Baiocco, R., Laghi, F. ve D'Alessio, M. (2009). Decision-Making Style Among Adolescents. Relationship With Sensation Seeking and Locus of Control. *Journal of Adolescence*, 32, 963-976.
- Bajwa, R.S., Batool, I., Asma, M., Ali, H. ve Ajmal, A. (2016). Personality Traits and Decision Making Styles Among University Students (Pakistan). *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, 14 (1), 38-41.
- Battal, F., Akgül, S., Şengün, H. ve Kılıçaslan, Ş. (2017a). Ambivalent Alent Sexism and Glass Ceiling Syndrome Relationship. *The Journal of Social Sciences Institute*, 1 (34), 1-26.
- Battal, F., Özden, E.A. ve Kılıçaslan, Ş. (2017b). Exploring The Link Between Psychological Capital, Transformational Leadership and Employee Creativity Using Structural Equation Modelling (SEM). *The Journal of Social Sciences Institute*, 1(34), 1-19.
- Bavol'ar, J. ve Orosova, O. (2015). Decision-Making Styles and Their Associations With Decision-Making Competencies and Mental Health. *Judgment and Decision Making*, 10 (1), 115-122.
- Bermiss, Y.S. ve McDonald, R. (2018). Ideological Misfit? Political Affiliation and Employee Departure in the Private-Equity Industry. *Academy of Management Journal*, 61 (6), 2182-2209.
- Choo, C. W. (1996). The Knowing Organization: How Organizations Use Information to Construct Meaning, Create Knowledge and Make Decisions. *International Journal of Information Management*. 16

(5), 329-340.

- Clawson, J. G. ve Haskins, M.E. (2000). Beating The Career Blues. *Academy of Management Executive*, 14 (3), 91-102.
- Davies, G.J., Kendall, G., Soane, E., Li, J., Charnley, F. ve Pollard, S.J.T. (2010). Regulators as ‘agents’: power and personality in risk regulation and a role for agent-based simulation. *Journal of Risk Research*, 12 (8), 961-982.
- Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence of The Five-Factor Model. *Annual Reviews Psychology*, 41, 417-440.
- Durmuş, İ. (2016). The Socio-Economic Effects of TV Advertisement on Attitudes and Motivation of Consumers: An Application on University Students. *The Journal of International Scientific Researches*, 1(1), 28-40.
- Durmuş, İ. ve Battal, F. (2018). Ready to Wear Preference of Consumers Brand, Advertising Tool, Attitude and Purchasing Decision Making Styles. *The Journal of Social Sciences Institute*, 1 (42), 199-224.
- Gati, I., Gadassi, R. ve Mashiah-Cohen, R. (2012). Career Decision-Making Profiles vs. Styles: Convergent and Incremental Validity. *Journal of Vocational Behavior*, (81), 2-16.
- Gautam, V. ve Kumar, M. (2011). An Empirical Investigation of Factors Determining the Consumers’ Choice of Mobile Service Providers. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 3-17.
- Halis, M. (2002). Karar Verme Eyleminin Davranışsal Temelleri – Görgül Bir Uygulama. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (14), 49-64.
- Hestand, Y. (2012). *Entrepreneurial Decision Making Styles and Learning Strategies Preferences*. Doctor of Education: Submitted to the Faculty of the Graduate College of the Oklahoma State University.
- Jin, H. S. ve Lutz, R.J. (2013). The Typicality and Accessibility of Consumer Attitudes Toward Television Advertising: Implications for the Measurement of Attitudes Toward Advertising in General. *Journal of Advertising*, 42 (4), 343-357.
- Juan, T.S., Wirtz, J., Jung, K. ve Keng, K.A. (2001). Singaporeans’ Attitudes Toward Work, Pecuniary Adherence, Materialism, Feminism, Environmental Consciousness, and Media Credi-

bility. *Singapore Management Review*, 23 (1), 59-86.

- Josiam, B.M., Crutsinger, C., Reynolds, J.S., Dotter, T., Thozhur, S., Baum, T. ve Devine, F.G. (2009). An Empirical Study of The Work Attitudes of Generation Y College Students in The USA: The Case of Hospitality and Merchandising Undergraduate Majors, *Journal of Services Research*, 9 (1), 5-30.
- Judge, T. A., Martocchio, J.J. ve Thoresen, C.J. (1997). Five-Factor Model of Personality and Employee Absence. *Journal of Applied Psychology*, 82 (5), 745-755.
- Kajonius, P. ve Giolla, E.M. (2017). Personality Traits Across Countries: Support for Similarities Rather Than Differences. *Plos One*, 12 (6), 1-13.
- Kleftaras, G. ve Vasilou, E. (2016). Spirituality and The Psychological Impact of Unemployment: Personality Characteristics, Loneliness and Depressive Symptomatology. *The European Journal of Counselling Psychology*, 5 (1), 62-77.
- Khasawneh, S., Alomari, A. ve Abu-tineh, A. (2011). Decision-Making Styles of Department Chairs at Public Jordanian Universities: A High-Expentancy Workforce. *Tertiary Education and Management*, 17 (4), 309-318.
- Kocjan, G.Z. ve Avsec, A. (2017). Bringing The Psychology of Situations into Flow Research: Personality and Situation Characteristics as Predictors of Flow. *Psychological Topics*, 26 (1), 195-210.
- Leana, C. R., Ahlbrandt, R.S. ve Murrell, A. J. (1992). The Effects of Employee Involvement Programs on Unionized Workers' Attitudes, Perceptions, and Preferences in Decision Making. *Academy of Management Journal*, 35 (4), 861-873.
- Martin, L. B., Bandali, F. ve Lamoureux, T. (2005). *Survey of Literature Pertaining to Decision Making Styles and Individual Factors*. Toronto: DRCD No. CR 2005-281.
- McCrae, R.R. ve Costa, P.T. (1987). Validation of The Five-Factor Model of Personality Across Instruments and Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (1), 81-90.
- McCrae, R.R. ve Costa, P.T. (1997). *Conceptions and Correlates of Openness to Experience*. in Handbook of Personality Psychology eds Hogan R., Johnson J. A., Briggs S. R., editors. (San Diego, CA:

Academic Press), 825–847.

- Merdan, K. (2017a). Evaluation of Automatic Enrolment in The Private Pension System in Terms of Public and Private Sector Employees (Gümüşhane Sample), *Social Sciences Studies Journal*, 3(12), 2029-2040.
- Merdan, K. (2017b). An Evaluation of Spending Propensities of The Students in Gumushane University (Tradesmen-Student Relationships), *Social Sciences Studies Journal*, 3 (7), 325-339.
- Mottus, R., Allık, J., Hrebickove, M., Kööts-Ausmees, L. ve Realo, A. (2016). Age Differences in The Variance of Personality Characteristics. *European Journal of Personality*, 30, 4-11.
- Osmonbekov, T., Gregory , B.T. ve Xie, F.T. (2009). How Consumer Expertise Moderates the Relationship Between Materialism and Attitude Toward Advertising. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 17 (4), 321-327.
- Özdamar, K. (2003), *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Kaan Kitabevi; Eskişehir.
- Patocs, A., Melia, L., Kovacs, S., Fozer-Selmeci, B., Revesz, L. ve Toth, L. (2016). Reactive Stress Tolerance and Personality Characteristics of Hungarian Elite Fencers. *An Interdisciplinary Journal*, 20 (3), 171-184.
- Pitel, L. ve Mentel, A. (2017). Decision-Making Styles and Subjective Performance Evaluation of Decision-Making Quality Among Hospital Nurses. *Studia Psychologica*, 59 (3), 217-231.
- Posner, B.Z. ve Munson, M. (1979). The Importance of Values in Understanding Organizational Behavior. *Human Resource Management*, 18 (3), 9-14.
- Riaz, M.N., Riaz, M.A. ve Batool, N. (2012). Personality Types as Predictors of Decision Making Styles. *Journal of Behavioral Sciences*, 22 (2), 99-114.
- Schilpzand, P., Houston, L. ve Cho, J. (2018). Not Too Tired to be Proactive: Daily Empowering Leadership Spurs Next-Morning Employee Proactivity as Moderated By Nightly Sleep Quality. *Academy of Management Journal*, 61 (6), 2367-2387.
- Schwenk, C.R. (1988). The Cognitive Perspective on Strategic Decision Making. *Journal of Management Studies*, 25 (1), 41-55.

- Scott, S.G. ve Bruce, R.A. (1995). Decision-Making Style: The Development and Assessment of A New Measure. *Educational and Psychological Measurement*, 55 (5), 818-831.
- Sokolowska, M. (2003). Some Reflections on The Different Attitudes of Men and Women Towards Work. *International Labour Review*, 35-50.
- Thunholm, P. (2009). Military Leaders and Followers – do They Have Different Decision Styles?. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 317-324.
- Uğurlu, C.T. (2013). Effects of Decision-Making Styles of School Administrators on General Procrastination Behaviors. *Eurasian Journal of Educational Research*, 51, 253-272.
- Wines, W.A. ve Lau, T.J. (2004). A Preliminary Inquiry into The Attitudes Toward Work That Should be Fostered By Socially Responsible Employers. *Labor Law Journal*, 248-267.
- Yıldız, Ş., Özden, E.A., Battal, F., Kılıçaslan, Ş. ve Çınar, E. (2017). Bayburt Logistic Village, A Study on The Logistic Village Perception of Bayburt University Students, *Turkish Studies*, 12 (31), 319-342.
- Zhang, T., Gino, F. ve Margolis, J.D. (2018). Does “Could” Lead to Good? On the Road to Moral Insight. *Academy of Management Journal*, 61 (3), 857-895.

T.C.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

GENEL İLKELER

1. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayın organı olan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi uluslararası hakemli bir dergi olup yılda 4 sayı (İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış) yayımlanır. Gerektiği durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar da yayımlanabilir.
2. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili özgün bilimsel çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir. Bu amaçla dergiye gönderilen makalelerin daha önce başka bir yayın organında yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekmektedir. Bilimsel toplantılarda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun açıkça belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.
3. Derginin yazı dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca ve Rusça gibi dillerde yazılan makaleler de kabul edilmektedir. Bu dillerin dışında yazılmış makalelerin kabulü Yayın Kurulunun kararına bağlıdır.
4. Dergiye gönderilen makale öz, abstract, atıflar, kaynaklar ve ekler dâhil en az 4.000, en fazla 8.000 kelime olmalıdır.
5. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne makale göndermek isteyen yazarların <http://www.yyusbedergisi.com/> veya <http://dergipark.gov.tr/yyusbed> adresine üye olarak makalelerini sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Sistemde yazara/yazarlara ve makaleye ait bilgilere eksiksiz yer verilmelidir. Ancak makale sistem üzerinden hakemlere gönderildiği için sisteme yüklenen dosyada yazarın/yazarların kimliğini deşifre edici bilgiler yer almamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazarla/yazarlarla ilgili bilgiler sistemden alınarak makaleye eklenecektir.
6. Makalenin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin web sitesine gönderilmesi, yayımı için başvuru olarak kabul edilir ve yazımın değerlendirme süreci başlatılır. Birden fazla yazarlı makalelerde, yazarların telif haklarını makaleyi sisteme yükleyen yazara devrettikleri kabul edildiğinden, Yayın Kurulu yazarlardan tek tek telif hakları talebinde bulunmaz. Bu konuda sorumluluk, makaleyi sisteme yükleyen yazara aittir.

7. Hakemlerin, “Düzeltilmeler yapıldıktan sonra yayımlanabilir” raporu verdiği makalelerde, yazar/yazarlar tarafından gerekli düzeltmeler yapılmalı ve makale son şekliyle sisteme yüklenmelidir.

8. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.

9. Yayımlanması için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne gönderilen yazıların telif hakları dergiye devredilmiş olur. Dergi yönetiminden izin alınmaksızın başka bir yayın organında bu yazılar yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazara/yazarlara telif ücreti ödenmez.

10. Dergide yayımlanan yazıların hukuksal, bilimsel ve etik sorumluluğu yazara/yazarlara aittir. Yayın Kurulu ve editöryal ekip kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

11. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne gönderilen makaleler, ilk olarak editör tarafından derginin yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyen yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarına/yazarlarına iade edilir.

12. Derginin yayın ilkelerine uygun olan makaleler için değerlendirme süreci başlatılır. Yayın Kurulu üyelerinin görüşü doğrultusunda makale, ilgili alanda eser ve çalışmalarıyla bilinen iki hakeme gönderilir.

13. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez.

14. Makalenin yayımlanabilmesi için hakemlerden olumlu rapor gelmesi şartı aranır. Böyle bir raporda göz önünde bulundurulacak bilimsel esaslar şunlardır:

- a. Araştırma yöntemi,
- b. Konu bütünlüğü,
- c. Bilimsel özgünlük,
- d. İlgili bilim dalının terim bilgisine hâkimiyet,
- e. Konuyla ilgili eski ve yeni çalışmaları görebilmek,
- f. Yararlanılan kaynaklarda uygunluk ve yeterlilik,
- g. Değerlendirme yapabilme ve sonuca ulaşabilme,
- h. Alanına katkı sağlama,

i. Dil hâkimiyeti/anlaşılabilirlik, akıcılık.

15. Hakem değerlendirmesi sonucu iki olumlu rapor alan makaleler yayımlanmaya hak kazanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde makale, üçüncü bir hakeme gönderilir. Makalenin yayımlanıp yayımlanmaması üçüncü hakemin raporu belirlenir.

16. Hakemlerden olumsuz rapor alan makaleler yayımlanmaz ve yazarına/ yazarlarına iade edilmez.

17. Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirinden gizli tutulur. Hiçbir koşulda hakemlere yazar adı gönderilmediği gibi, yazarlara da hakem adları açıklanmaz.

18. Yazarlar, hakemlerin ve Yayın Kurulunun eleştirisi, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler.

YAZIM KURALLARI

19. Yayımlanmak üzere Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen makalelerin başında en az 150, en fazla 200 sözcükten oluşan Türkçe (Öz) ve İngilizce (Abstract) özet mutlaka bulunmalıdır. Özet içinde kaynak, şekil, çizelge vb. unsurlara yer verilmemelidir. Özeti altında en az 3, en çok 6 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir.

20. Makalede atıf sistemi olarak APA kullanılmalıdır. Metin içi kaynak gösteriminde dipnot kesinlikle kullanılmamalıdır. Sadece açıklamalar için dipnota başvurulmalı ve dipnotlar numaralandırılmalıdır.

21. İmla ve noktalama açısından, metnin gerektirdiği zorunlu haller dışında, Türk Dil Kurumunun güncel İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.

22. Dergi sistemine yüklenen makaleler Microsoft Word programında hazırlanmalı aşağıdaki değerlere uygun bir biçimde düzenlenmelidir:

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Times New Roman
Yazı Tipi Stili	Normal

Yazı Boyutu (Başlık ve Metin)	11
Yazı Boyutu (Özetler)	10
Yazı Boyutu (Dipnot)	9
Tablo-Grafik	10
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 0 nk
Satır Aralığı	Tek (1)

23. Microsoft Word programında bulunmayan bir yazı tipinin (font) kullanıldığı çalışmalarda, makale ile birlikte font dosyası da sisteme yüklenmelidir.

24. Makalelerde sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

25. Makalenin başlığı BÜYÜK harflerle ve **koyu** yazılmalıdır. Makale içerisindeki diğer başlıklar ise koyu ve her bir kelimenin sadece ilk harfi büyük olmalıdır.

26. Makalenin sonunda kaynakça bulunmak zorundadır. Yararlanılan kaynaklar, yazar soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalı ve yazar soyadı ve adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

Alıntı Kuralları:

1. Kitap, makale veya herhangi bir kaynak Kendi metninizde yazar soy isminden bahsedilmemişse ve tek yazarlı bir kaynak ise yazarın soyadı virgül, basım tarihi iki nokta ve sayfa no girilir. (Örnek 1)

2. Kitap, makale veya herhangi bir kaynak Kendi metninizde yazar soy isminden bahsedilmemişse ve tek yazarlı bir kaynak ise yazarın soyadı virgül, basım tarihi iki nokta ve sayfa no girilir. (Örnek 2-3)

Tek Yazarlı Kaynaklar

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek

Cümle içi gösteriminde metninizde yazar hakkında bir ifade yoksa;

1. ... (Vural, 2004: 27)'de belirtildiği üzere eğitimde planlama yapmak geleceği tasarlamamanın önemli unsurlarından biridir.

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazardan bahsedilmişse;

2. Eğitim sorunlarına değinen Sever (2003: 27 – 29) sorunların çözümlenmesi için kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazardan bahsedilmişse;

3. Vural (2007: 78), günümüzde çevre kirliliğinin önemli bir sorun olduğunu belirtmektedir.

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:**Cümle sonu gösteriminde metninizde yazar hakkında bir ifade yoksa;**

... Nüfus artış hızı işsizliğin temel gerekçeleri arasında sayılabilir (Sever, 2008: 145).

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazar hakkında bir ifade yoksa ve birden fazla eserine atıf yapılırsa;

... İnternet bağımlılığı, çağımızın önemli bir sorunudur (Ceyhan, 2008: 15; Ceylan, 2005: 20).

İki Yazarlı Kaynaklar

Herhangi bir kaynak iki yazarlı ise; metin içi alıntılarınız örneklerde olduğu gibi her iki yazarın da soyadlarından, eserlerin yayın tarihlerinden ve sayfa numaralarından oluşmalıdır.

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:**Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazar(lar)dan bahsedilmişse:**

Güven ve Kürüm (2006: 86)'de belirtildiği üzere eğitimde planlama yapmak geleceği tasarlamının önemli unsurlarından biridir.

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... Eğitimde planlama yapmak geleceği tasarlanmanın önemli unsurlarından biridir. (Güven ve Kürüm, 2006: 86).

Üç veya Daha Fazla Yazarlı Kaynaklar

Üç veya daha fazla yazarı olan herhangi bir kaynağın referansını verirken; ilk referans vermede tüm yazarların soyadları virgülle ayırarak açıkça belirtilmelidir. Daha sonra verilen referanslarda; bu kaynağın referansları ilk yazarın soyadı ve “vd.” Kullanılarak verilir.

İlk Kullanımda:

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

... Çardak, Ceylan ve Güven (2008: 206) çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığını belirlemiştir.

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... Çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığı belirlenmiştir (Çardak vd., 2008: 206).

Daha sonraki kullanımlarda:

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

... Çardak vd. (2008: 206) çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığını belirlemiştir.

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... Çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığı belirlenmiştir (Çardak vd., 2008: 206).

Yazarı bilinmeyen kaynaklar

Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Yazarı bilinmeyen kaynaklar metin içi alıntılarda tırnak içinde yer alan kısa makale başlığı ve tarih ile verilir. Makale başlıkları uzun olduğunda, başlığın yalnızca ilk kelimesi veya iki kelimesi kullanılır. Metin içi gösterim:

... (“Uzaktan Eğitimde Yaşanan Sorunlar”, 2003: 56).

Aynı Soyadına Sahip Yazarların Eserleri

Birden fazla kaynağın ilk yazarları aynı soyadına sahip ise bu durumda her bir kaynak için ilk yazarların ön adının baş harfleri büyük harf ve nokta ile soy isimden önce örnekte olduğu gibi verilir.

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

A. Ceyhan (1990: 56) ve E. Ceyhan’ın (1998: 124 – 125) çalışmalarında ifade ettikleri gibi, ...

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... ifade edilmektedir (A. Ceyhan, 1990: 56 ve E. Ceyhan, 1998: 124, 125).

Aynı Yazarın Eserleri

Aynı yazar tarafından yazılmış iki veya daha fazla kaynaktan aktarma yapılırken yazarın soyadı bir kez yazılır ve kaynakların basım yılları noktalı virgül ile ayrılarak sıralanır. Yapılan sıralamada eskiden yeniye doğru bir sıralama yapılması tercih edilir.

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

Adıgüzel'in (1991: 142; 2006: 298) araştırmalarında....

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek;

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... belirtilmektedir (Terzi, 2003: 251; 2005: 64).

Bir Yazarın Aynı Yılda Basılan Birden Fazla Eseleri

Bir yazarın aynı yılda basılan birden çok eseri referans olarak verilirken eserlerin yayın tarihlerinden sonra a, b, c .. küçük harfler kullanılır.

a. Metin içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

... Balaban, (2004a: 23; 2004b: 200) ekonomik yapının düzelmesindeki en önemli faktörlerin

b. Metin içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

Bazı araştırmalarda (Balaban, 2004a: 23; 2004b: 200) ekonomik yapının düzelmesindeki en önemli faktörlerin

Derleme Kaynaklar

Derleme kaynakların gösteriminde yalnızca yazar ya da yazarların soyadları verilir. Editör bilgisi kaynakçada yer alır.

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

... Odabaşı ve Kılıçer (2008: 46)'e göre, postmodernizmin erkek ile kadın arasındaki ayrımı reddetmesi, postmodern reklamlarda da kendini göstermektedir.

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... Postmodernizmin erkek ile kadın arasındaki ayrımı reddetmesi, post-modern reklamlarda da kendini göstermektedir (Odabaşı ve Kılıçer, 2008: 46).

Çeviri Kaynaklar

Çeviri kaynakların metin içi gösteriminde yalnızca yazar ya da yazarların soyadları verilir. Çeviren bilgisi kaynakçada yer alır.

a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

... Bradley (2004: 45)'e göre rakiplere odaklanma, şirketlerin güçsüz rakiplerinin zayıf olan yönlerine yoğunlaşmak yoluyla bu rakiplerinden müşteri ve pazar payı çalmaya çalışmasıdır.

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:

Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;

... rakiplere odaklanma, şirketlerin güçsüz rakiplerinin zayıf olan yönlerine yoğunlaşmak yoluyla bu rakiplerinden müşteri ve pazar payı çalmaya çalışmasıdır (Bradley, 2004: 45).

Kurum Yazarlı Kaynaklar

Kurum, dernek, hükümet kuruluşları ve çalışma gruplarının isimleri yazar gibi değerlendirilir. Genellikle metin içinde her geçtikleri yerde yazılırlar. Bazı kurum vb. yazarlarının ismi ilk geçtiği yerde açıkça yazılır ve sonra kısaltılarak kullanılır. Bir grup yazarın isminin kısaltılmasına karar verirken, aşağıdaki genel kurallar göz önünde bulundurulur.

Kısaltmalar, okuyucu için yeterince bilgi verecek şekilde olmalı ve “Kaynaklar” kısmına da hiçbir güçlüğü yer vermeden yazılabilmelidir. İsim uzunsa, kısaltması kolaylıkla okunuyor ya da biliniyor ise, ikinci veya daha sonra geçtiği yerlerde kısaltma kullanılır. Ancak ilgili kaynağın daha sonraki gösteriminde kısaltma kullanılacak ise ilgili kurumun kısaltması köşeli parantez içerisinde gösterilir. Daha sonraki gösterimlerde bu kısaltma kullanılır. Eğer isim kısaysa veya kısaltma anlaşılmazsa, ismi kısaltmanın yerine tam olarak yazmak daha doğru olur.

Metin içi gösterimine ilişkin örnek:

İlk referans verilmesinde
1. ... (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2008: 20).
Sonraki referans verilmelerde
2. ... (MEB, 2008: 20).

Arşiv Belgeleri

Metin içindeki arşiv belgeleri, arşiv belgesinin kaynağı ilk etapta kısaltılmadan yazılır. Bununla birlikte, kısaltma sonraki kullanımlarda kullanılacaksa, ilgili arşiv belgesinin kısaltması köşeli parantez içinde gösterilir. Bu kısaltma sonraki izlenimlerde kullanılır. Belge adını virgül izler ve belgenin tarihi verilir. Ardından, arşivin sınıflandırılma şekline göre bir dosya, sayfa veya sayfa numarası verilir.

Arşiv belgeleri dipnotunda, referanslar arşiv belgesinin adını, varsa belgenin tarihini, arşiv ve dosyaları, defterleri ve folyo / çarşafı / sayfa numaralarını içerir.

Metin içi gösterimine ilişkin örnek:

İlk kullanımda
1.(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1927: 239).
Sonraki kullanımlarda
2. (BCA, 1927: 240).
İlk kullanımda
3. ... (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1933: 198 352 11).
Sonraki kullanımlarda
4. ... (BCA, 1933: 198 352 11).
İlk kullanımda
5. ... (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Tapu Defteri [TD]: 26).
Sonraki kullanımlarda
6. ... (BOA, TD: 26)

İkincil Kaynaktan Aktarmalar**a. Cümle içi gösterimine ilişkin örnek:**

Cümle içi gösteriminde metninizde parantezden önce yazarlardan bahsedilmişse:

...Sağlam (1955'den aktaran Vural, 2008: 164) çalışmasında...

b. Cümle sonu gösterimine ilişkin örnek:**Cümle sonu gösteriminde metninizde yazarlar hakkında bir ifade yoksa;**

..... belirtilmektedir (Sağlam, 1955'den aktaran Vural, 2008: 164).

E-Kaynaklar

Basılı olduğu halde internet ortamından erişim sağlanmış kitap, makale ve tezlerden yapılan aktarımlar basılı yayınların aktarımıyla aynı şekilde yapılmaktadır. Yalnızca internet ortamında yer alan kaynakların gösterimine ilişkin örnekler şu şekildedir:

E-Dergilerdeki Makaleler

E-dergilerin metin içi aktarımlarında yazar ve/veya yazarların soyadları ve yayın tarihi (varsa sayfa numarası) parantez içinde gösterilir.

Metin içi gösterimine ilişkin örnek:

.... savunmuştur (Kopkallı ve Mutlu, 2009: 3).

Web Sayfasında Yayınlanan Bildiriler

Metin içi gösterime ilişkin örnek:

..... (Tanışlı ve Özdaş, 2006) şeklinde ifade edilmiştir.

Künye Bilgileri Olmayıp Yalnızca İnternet Ortamında Yer Alan Kaynaklar

Yazar, eser adı, yayın tarihi, kurum adı gibi künye bilgilerinin tamamının veya herhangi birinin olmadığı e-kaynaklarda yalnızca internet tam adresi ve erişim tarihi verilir. **Metin içi gösterimde de bu kaynaklar dipnotta yer alır.**

Örneğin;

<http://www.warc.com/News/TopNews.asp?ID=26981&Origin=WARC-NewsEmail> (Erişim Tarihi: 16.07.2010)

Tablo ve Şekiller

Metin içinde her tablonun, şeklin, grafiğin, resmin bir numarası ve başlığı bulunur. Ancak numara ve başlık tablolarda üstte, şekillerde (gra-

fik, resim vb.) altta yer alır. Her iki durumda da numaralar (1,2,3...) şeklinde yazılır. Başlıklar ilk harfleri büyük ve 11 punto olarak yazılır. Başlıklar sola dayalı olarak yazılır. Tablo, şekil vb.'nin altında kaynak gösterileceği durumlarda, koyu stilde "Kaynak" yazılarak, kaynak gösterilir. Kaynak gösteriminde 11 punto kullanılır. Bu gösterim hem metin içi hem de dipnot yoluyla yapılan aktarımlarda aynı şekilde uygulanır.

Alıntılar

Doğrudan aktarmalarda alıntı, ana düşünce, biçim ve içerik yönünden değiştirilmeden çalışmada yer alır. 40 kelimedenden daha kısa olan alıntılar tırnak işaretleri içinde ve normal satır aralıklarıyla yazılır. 40 kelime ve daha uzun alıntılar, az yer tutması ve ilk bakışta bunun bir aktarma olduğunun anlaşılabilmesi için, sıkıştırılmış paragraf şeklinde verilir. Bu amaçla, blok biçimindeki alıntı yeni satırdan başlamalı ve tüm paragraf soldan satır başı hizasından bloklanıp soldan girinti oluşturulacak şekilde 1.25 cm içeriden yazılır. Alıntı içinde de paragraflar varsa bu paragrafların başında da 1.25 cm girinti veya beş boşluk bırakılmalıdır. Alıntının tamamı tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Blok alıntılar için tırnak işaretleri kullanılmaz. Blok alıntı içindeki her türlü alıntılama çift tırnak işaretleri ile belirtilmelidir.

KAYNAKÇA OLUŞTURMA

Tek Yazarlı Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.
İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ.

Çok Yazarlı Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi., Soyad, Adın Baş Harfi. ve Soyad, Adın Baş Harfi.
(Yayın Yılı). *Kitap Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.
Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2012). *Ekonomi Politikası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Çetişli İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür, A., Karataş, C. ve Demir, Ş. (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ.

Çeviri Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. Çevirmenin Soyadı, Çevirmenin Adının Baş Harfi. (Çev.). Yayın Yeri: Yayın Evi.
Ferguson, N. (2009). *Paranın Yükselişi-Dünyanın Finansal Tarihi*. Pala, B. (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Editörlü Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi. (Ed.). (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.

Özbek, M. (Ed.). (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.

Editörlü Kitapta Bölüm

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). Bölüm Başlığı. Editör Adı (Ed.), *Kitap Adı* içinde (sayfa aralığı). Yayın Yeri: Yayın Evi.

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Dergiden Tek Yazarlı Makale

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, Cilt (Sayı), Sayfa Aralığı.

Özerhan, Y. (2016). Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi Taslağındaki Ölçümleme Esasları Üzerine Bir Değerlendirme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18 (2), 307-336.

Dergiden Çok Yazarlı Makale

Soyad, Adın Baş Harfi., Soyad, Adın Baş Harfi. ve Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, Cilt (Sayı), Sayfa Aralığı.

Ayrıçay, Y., Özçalıcı, M. ve Bolat, İ. (2017). Katılım Bankalarının Performanslarının AHP ve GIA Tekniklerinden Oluşan Bütünleşik Bir Sistem ile Değerlendirilmesi: Türkiye

Örneği. *Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 54-69.

Elektronik Dergiden Makale

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, Cilt (Sayı). Erişim Adresi.

Kardaş, F. ve Tanhan F. (2018). Van Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, XV (I). Erişim: <http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/Cilt15/rpdabdyuefd01112017y.pdf>

Sempozyum/Kongre/Konferans/Bildiri

Soyad, Adın Baş Harfi. (Tarih). Bildiri Başlığı. *Sempozyum/Kongre/Konferans Adı* Tam Metni içinde (sayfa aralığı).

Bülbül, S. E. ve Baykal, K. B. (2017). Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Hayat Dışı Branşlarda Türk Sigorta Sektörünün Değerlendirmesi. 3. *Ulusal Sigorta ve Aktüerya Kongresi* Tam Metni içinde (s. 1-9).

Yayımlanmamış Tez

Soyad, Adın Baş Harfi. (Tarih). Tezin Başlığı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans/Doktora Tezi). Kurum adı, Yer.

Ertuş, A. (2016). *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi (1960-1980)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Ansiklopediler

Soyad, Adın Baş Harfi. (Tarih). Madde Başlığı. Ansiklopedi Adı içinde. (Cilt, sayfa aralığı). Yer.

Bergmann, P. G. (1993). Relativity. *The New Encyclopedia Britannica* içinde. (Cilt. 26, ss. 501-508). Chicago, IL: Encyclopedia Britannica.

Sözlükler

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). *Sözlük Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.
Gerrymander. (2003). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

**REPUBLIC OF TURKEY
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
PUBLICATION PRINCIPLES AND SPELLING RULES**

GENERAL PRINCIPLES

1. The Journal of Social Sciences Institute, the media organ of Van Yüzüncü Yıl University the Institute of Social Sciences, is an international refereed journal and is published 4 issues (Spring, Summer, Autumn, Winter) annually. Special issues, except mentioned ones, may also be published when necessary.

2. Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute is an academic journal that publishes unique scientific studies on all areas of social sciences. For this purpose, the articles sent to the journal must not have been previously published in another publication or accepted for publication. Assertions provided at scientific meetings may be accepted provided that this is clearly indicated.

3. While the written language of the journal is Turkish, articles written in languages such as English, Arabic, Persian, German, French and Russian are also accepted. The acceptance of written articles except these languages depends on the decision of the Editorial Board.

4. Articles sent to the journal should be at least 4000, at most 8000 words, including preface, abstracts, citations, references, and attachments.

5. Authors who want to send articles to Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute should upload their articles to <http://www.yyusbedergisi.com/> or <http://dergipark.gov.tr/yyusbed> by becoming a member. The complete information about the author/authors and articles must be included in the system. However, since the article is sent to the referees through the system, the file uploaded to the system should not contain any decryption information for the identity of the author(s). Information about the author/authors will be taken from the system and added to the article after the referee process is completed.

6. The submission of the article to the website of Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute is accepted as an application for publication and the evaluation process of the work is started. In multi-authored articles, since it is assumed that the authors accept the

transfer of copyrights to those who upload the article to the system, the Editorial Board does not request individual copyright rights from the authors. Responsibility in this respect belongs to the author who uploads the article.

7. In the articles that the referees report as “Can be published after making corrections”, necessary corrections should be made by author/authors and the article should be uploaded to the system in its final form.

8. Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute reserves the right to edit, post, or not to post any articles submitted.

9. Copyrights of the articles sent to Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute for publication are transferred to the journal. These articles cannot be published, copied or used without reference in another media organ without permission from the journal administration. Also, copyright fee is not paid to author/authors.

10. The juridical, scientific and ethical responsibility of the articles published in the journals belongs to the author/authors. The Editorial Board and the team do not accept any probable legal liability.

REVIEW PROCESS

11. The articles sent to Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute are first reviewed by the editor in terms of compliance with the publication principles and the spelling rules of the journal. Non-compliant articles are returned to the author/authors for necessary corrections.

12. The peer review process is started for the articles that comply with the publishing principles of the journal. In accordance with the opinion of the members of the Editorial Board, the article is sent two referees that are well known for their studies and works with the related field.

13. Articles that don't comply with the publishing principles aren't sent to the referee.

14. In order to publish the articles, it is required to receive a positive report from the referees. Scientific principles to be considered in such a report are as follows;

a) Research Methods

b) Subject integrity

- c) Scientific originality
- d) The dominance of the terminology of the relevant discipline,
- e) To be able to see the old and new studies with the related topics
- f) Convenience and adequacy in the resources available
- g) To be able to evaluation and reach the result,
- h) Contribution to the field
- i) Language dominance / intelligibility, fluency.

15. After the peer review process of the referee, the articles receive two positive reports are deserved to be published. If one of the referee's reports is positive and the other is negative, the article will be sent to a third referee. The publication of the work is determined according to the third referee's report.

16. The articles receive the negative report from referees aren't published or returned to the author/authors.

17. The names of the referees and authors are mutually kept confidential. Under no circumstances is the name of the author sent to the referees, and the names of the referees are not disclosed to the authors.

18. The authors consider the criticism, recommendation and correction requests of the referees and the Editorial Board. If they disagree with them, they have the right to object to their reasons.

GUIDELINES

19. Articles sent to the Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute for publication should start with Turkish (Öz) and English (Abstract) abstracts consisting of minimum 150 and maximum 200 words. The Abstracts should not include elements such as source, shape, chart etc. Keywords including at least 3 words and at most 6 words should appear at the end of the abstract.

20. APA should be used as the citation reference system. The footnote should not be used in in-text citations. Footnotes should be referred only for explanations and footnotes should be numbered.

21. In terms of marking and punctuation, the current Imprint Manual of the Turkish Language Association should be taken as a basis, except in compulsory cases.

22. The articles uploaded to the journal system should be prepared in Microsoft Word and should be arranged in accordance with the following rules:

Paper Size	A4 Vertical
Top Edge Space	2,5 cm
Bottom Edge Space	2,5 cm
Left Edge Space	2,5 cm
Right Margin	2,5 cm
Font	Times New Roman
Font Style	Normal
Font Size (Title and Text)	11
Font Size (Abstracts)	10
Font Size (Footnote)	9
Table-Graphic	10
Paragraph Space	First 6 nk, Then 0 nk
Line Space	Single (1)

23. In the case of using a font unavailable in Microsoft Word, the font file must be uploaded to the system along with the article.

24. The articles should not include details such as page number, header, and footer.

25. The title of the article should be written in CAPITAL letters and **bold**. The other headings in the article should be bold and only the first letter of each word should be capitalized.

26. The bibliography must appear at the end. References should be arranged in alphabetical order according to surnames of all contributing authors, and surname and first name of the authors should be written in lower case letters.

Citing Rules :

1. A book, an article or any sources list one author and if there is no expression about the writer in your text; the name of the author's last name, comma, the publication date, colon, and page no appear in the reference parenthesis (as in example1).

2. A book, an article or any sources list one author and if you named the author before the parenthesis in your text, the writer's name or last name will not be used in the reference parenthesis as in examples 2,3.

One Author Resources

a. Examples of in-sentence formation

If there is no expression about the writer in your text

1. ... (Vural, 2004: 27)'de belirtildiği üzere eğitimde planlama yapmak geleceği tasarlamamanın önemli unsurlarından biridir.

If you named the author before the parenthesis in your text

2. Eğitim sorunlarına değinen Sever (2003: 27 – 29) sorunların çözümlenmesi için kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

If there is no expression about the writer in your text

3. Vural (2007: 78), günümüzde çevre kirliliğinin önemli bir sorun olduğunu belirtmektedir.

b. Examples of sentence end formation

If there is no expression about the writer in your text

... Nüfus artış hızı işsizliğin temel gerekçeleri arasında sayılabilir (Sever, 2008: 145).

If there is no expression about the writer in your text and, citing more works of author

... İnternet bağımlılığı, çağımızın önemli bir sorunudur (Ceyhan, 2008: 15; Ceylan, 2005: 20).

Two Authors Resources:

When any source lists two authors, your in-text citations should consist of the last names of both authors, the publication date, and page number(s).

a. Example of in-sentence formation

If the author's or authors' name(s) are in your text

Güven ve Kürüm (2006: 86)'de belirtildiği üzere eğitimde planlama yapmak geleceği tasarlamamanın önemli unsurlarından biridir.

b. Example of sentence end formation

If the author's or authors' name(s) are named in your text

... Eğitimde planlama yapmak geleceği tasarlamının önemli unsurlarından biridir. (Güven ve Kürüm, 2006: 86).

Three or More Author Resources

When citing any source which has three or more authors; the reference should consist of the surnames of all the authors clearly by separating them with a comma. But in later citing of the same source is done by using the first author's surname and "et al."(vd.)

For The First Usage:

a. Example of in-sentence / end-sentence formation

If the authors' names are in your text

... Çardak, Ceylan ve Güven (2008: 206) çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığını belirlemiştir.

If the authors' names are not in your text

... Çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığı belirlenmiştir (Çardak vd., 2008: 206).

For The Subsequent Usage:

a. Example of in-sentence / end-sentence formation

If the authors' names are in your text

... Çardak vd. (2008: 206) çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığını belirlemiştir.

If the authors' names are not in your text

... Çevrimiçi derslerin etkililiğini sağlama da etkileşim öğelerinin büyük rol oynadığı belirlenmiştir (Çardak vd., 2008: 206).

Resources of unknown writers

Resources of unknown writers: In in-text citations, short article title that is in quotation marks, and the date has taken place. When article titles are long, Just the first word or two words of the title are used.

Example of a reference given at the end of the Sentence:

In-text formation

... (“Uzaktan Eğitimde Yaşanan Sorunlar”, 2003: 56).

Authors who have the same surname in the same reference.

If the sources belong to the authors who have the same surnames, then the initials of the first names of the first authors’ are given before the last name of the authors for each resource as in the example.

a. Example of in-sentence formation

If the authors’ names are in your text

A. Ceyhan (1990: 56) ve E. Ceyhan’ın (1998: 124–125) çalışmalarında ifade ettikleri gibi, ...

b. Example of end-sentence formation

If the authors’ names are not in your text

... ifade edilmektedir (A. Ceyhan, 1990: 56 ve E. Ceyhan, 1998: 124, 125).

The Works Has Written by The Same Author

When quoting from two or more sources written by the same author, the surname of the author is written once and the years of printing of the sources are separated by a semicolon. In the ranking, it is preferable to make a ranking from old to new.

a. Example of in-sentence formation

If the author’s names are in your text

Adıgüzel’in (1991: 142; 2006: 298) araştırmalarında...

b. Example of end-sentence formation

If the author's names are not in your text

... belirtilmektedir (Terzi, 2003: 251; 2005: 64).

The works having the same date and same author

When formatting a reference for the works of the same author, which published in the same year, a, b, c... small letters is used after the date of publication. (a, b, c, ...)

a. Example of in-text formation

If the author's names are in your text

Balaban, (2004a: 23; 2004b: 200) ekonomik yapının düzelmesindeki en önemli faktörlerin

b. Example of in-text formation

If the author's names are not in your text

Bazı araştırmalarda (Balaban, 2004a: 23; 2004b: 200) ekonomik yapının düzelmesindeki en önemli faktörlerin

Compilation Resources

When quoting information from the compilation sources; only the author or authors' surnames are given. The information about the editor is given in the bibliography.

a. Example of in-sentence formation

If the author's names are in your text

... Odabaşı ve Kılıçer (2008: 46)'e göre, postmodernizmin erkek ile kadın arasındaki ayrımı reddetmesi, postmodern reklamlarda da kendini göstermektedir.

b. Example of end-sentence formation

Example of sentence end display: If the authors' names are not in your text

... Postmodernizmin erkek ile kadın arasındaki ayrımı reddetmesi, postmodern reklamlarda da kendini göstermektedir (Odabaşı ve Kılıçer, 2008: 46).

Translation Resources

When quoting information from the translated sources; only the author or authors' surnames are given. The information about the translator is given in the bibliography.

a. Example of in-sentence:

If the author's names are in your text

... Bradley (2004: 45)'e göre rakiplere odaklanma, şirketlerin güçsüz rakiplerinin zayıf olan yönlerine yoğunlaşmak yoluyla bu rakiplerinden müşteri ve pazar payı çalmaya çalışmasıdır.

b. Example of end- sentence

If the authors' names are not in your text

... rakiplere odaklanma, şirketlerin güçsüz rakiplerinin zayıf olan yönlerine yoğunlaşmak yoluyla bu rakiplerinden müşteri ve pazar payı çalmaya çalışmasıdır (Bradley, 2004: 45).

Cooperated Writers Resources

The names of institutions, associations, government organizations, and working groups are evaluated as writers. They are usually written in the text where they pass. Some institutions etc. The names of the authors are clearly written in the first place and then used shortened. When deciding to name a group of authors, the following general rules are taken into consideration.

Abbreviations should be sufficient to provide sufficient information for the reader and "References" should be written without any difficulties. If the name is long, the abbreviation is easily read or known, the abbreviation is used in subsequent usages. However, when the abbreviation is used in the subsequent usage of the relevant resource, the abbreviation of the relevant institution is shown in square brackets. This abbreviation is used in subsequent impressions. If the name is short or the abbreviation is not understood, it is more accurate to write the name fully instead abbreviation, where it passes.

Example in-text:

Example in-sentence: In the first usage

1. ... (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2008: 20).

Example in-sentence: In subsequent usages.
2. ... (MEB, 2008: 20).

Archive Documents

Archival documents in the text, the source of the archive document are written without shortening in the first place. However, if the abbreviation is to be used in the subsequent usages, the abbreviation of the relevant archive document is shown in square brackets. This abbreviation is used in subsequent impressions. The document name is followed by a comma and the date of the document is given. A file, sheet, or page number is then given according to the way the archive is classified.

In the footnote for archival documents, the references include the name of the archive document, the date of the document, if any, the archives and files, notebooks and foil /sheets/page numbers.

Example of end-sentence formation

In the first usage

1. ... (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1927: 239).

In subsequent usages.

2. (BCA, 1927: 240).

In the first usage

3. ... (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1933: 198, 352, 11).

In subsequent usages

4. ... (BCA, 1933: 198 352 11)..

In the first usage

5. ... (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Tapu Defteri [TD]: 26).

In subsequent usages

6. ... (BOA, TD: 26).

Secondhand Source citing

a. Example in-sentence formation

Example in- Sentence: If the author's names are in your text

...Sağlam (1955'den aktaran Vural, 2008: 164) çalışmasında...

b. Example of end-sentence formation

..... belirtilmektedir (Sağlam, 1955'den aktaran Vural, 2008: 164).

E-Resources

The transfers made from books, articles, and thesis which have been accessed through the internet although printed, are done in the same way as the publication of printed publications. Examples of only the resources available on the Internet are as follows:

Articles in E-Journals

The surnames of the authors and / or authors and the date of publication (if any, page number) are shown in parentheses in the in-text transfers of e-journals.

Example in-text formation

.... savunmuştur (Kopkallı ve Mutlu, 2009: 3).

Resources Published on The Web Page

Example in-text formation

..... (Tanışlı ve Özdaş, 2006) şeklinde ifade edilmiştir.

Resources on the Internet Only Without Imprint Information

Only the full internet address and the date of access are given in the e-sources where all of the imprint information such as author, work name, publication date, institution name or not. These sources are included in the footnote in the text.

Example;

<http://www.warc.com/News/TopNews.asp?ID=26981&Origin=WARC-NewsEmail> (Erişim Tarihi: 16.07.2010)

Tables and Figures

Tables, figures, graphics, pictures should have a number and title in the text. However, the number and title are shown at the top, in the figures (graphics, pictures, etc.) at the bottom. In both cases, numbers (1,2,3 alar) are written. Headings are written with the first letters in the capital, all in italic style and in 11 pt. Titles are written to the left. In cases

where a source will be shown below the table, figure etc., the source will be shown by typing Source, in the dark style. 11 point is used in the source display. This notation is applied in the same way for both text and footnote transfers.

Quotations

The quotation indirect transfers take place in the study without changing the main idea, form, and content. Quotations less than 40 words are written in quotation marks and normal line spacing. Quotations of 40 words and longer are given in the form of a compressed paragraph so that they have little space and at first glance, it is understood to be a transfer. For this purpose, the quotation in block form should start from the new line and the entire paragraph is written from the left to the top of the line and 1.25 cm from the left to indent from the left. If there are paragraphs in the quotation, 1.25 cm indentation or five spaces should be left at the beginning of these paragraphs. The entire quotation should be written in single line spacing. Quotation marks are not used for block quotations. All quotes in the blockquote must be specified with double quotation marks.

CREATING BIBLIOGRAPHY

Single-Author Book

Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Title of Book*. Publication Place: Publisher.

İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ.

Multiple Author Books

Surname, Initial of Name., Surname, Initial of Name. and Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Title of Book*. Publication Place: Publisher.

Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2012). *Economic Policy*. İstanbul: Remzi Publishing.

Çetişli İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür, A., Karataş, C. ve Demir, Ş. (2007). *Turkish Literature in the Second Constitutional Monarchy Period*. Ankara: Akçağ.

Translated Books

Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Title of Book*. Translator's Surname, Initial of Translator's Name. (Transl.) Publication Place: Publisher.

Ferguson, N. (2009). *The Ascent of Money: The Financial History of the World*. Pala, B. (Transl.). İstanbul: Yapı Kredi Publishing.

Edited Books

Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of the Chapter. Editor's Name (Ed.), *Title of Book* within (page range). Publication Place: Publisher.

Kejanlıoğlu, B. (2005). The Concept of Public Place in Media Studies. Meral Özbek (Ed.), *Public Place* within (p. 689-713). İstanbul: Hil.

Single Author Article from a Journal

Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of Article. *Journal Name*, Volume (Issue), Page Range.

Özerhan, Y. (2016). A Review on the Measurement Basis in the Local Financial Reporting Framework Draft. *The World of Accounting Science*, 18 (2), 307-336.

Journal Articles by Multiple Authors

Surname, Initial of Name., Surname, Initial of Name. and Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of Article. *Title of Journal*, Volume (Issue), Page Range.

Ayrıçay, Y., Özçalıcı, M. and Bolat, İ. (2017). Evaluation of Participation Banks' Performance with an Integrated System Resulting From AHP and GIA Technique: Turkey Sample. *Pamukkale Eurasia Journal of Socio-Economic Studies*, 4(2), 54-69.

Article from Electronic Magazine

Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of Article. *Title of Journal*, Volume (Issue), Accessed Address.

Kardas, F. and Tanhan F. (2018). An Investigation of Post-Traumatic Stress, Post-Traumatic Growth and Hopelessness Levels of University Students Experienced Van Earthquake. *YYÜ Education Faculty Journal*, XV (I). Accessed: <http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/Cilt15/rpdabdyuef-d01112017y.pdf>

Symposium / Congress / Conference / Presentation

Surname, Initial of Name. (Date). Title of Presentation. *Symposium / Con-*

ference / Conference Name Full Text (page range).

Bülbül, S.E. and Baykal, K.B. (2017). Evaluation of Turkish Insurance Sector in Non-life Branches by Using Gray Relational Analysis Method. *3rd National Insurance and Actuarial Congress Full Text (pp. 1-9).*

Unpublished Thesis

Surname, Initial of Name. (Date). Title of Thesis. (Unpublished Master/ Doctoral Thesis). Institution name, Location.

Ertuş, A. (2016). *Woman Image in Socialist Realistic Turkish Poetry (1960-1980)*. (Unpublished Doctoral Thesis). Van Yüzüncü Yıl University / Institute of Social Sciences, Van.

Encyclopedias

Surname, Initial of Name. (Date). Title of Article. Name of Encyclopedia Within (Volume, page range). Location.

Bergmann, P. G. (1993). Relativity. *The New Encyclopedia Britannica* Within. (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago, IL: Encyclopaedia Britannica.

Dictionaries

Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Dictionary Name*. Place of Publication: Publisher.

Gerrymander. (2003). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (11th Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

